Teodoret Cirski

IZABRANI SPISI

26559

TEODORET CIRSKI

IZABRANI SPISI

Biblioteka "Službe Božje"
Knjiga 47

Urednik: Anđelko Domazet, OFM
Naslovnu stranicu izradio: Ante Branko Periša, OFM

TEODORET CIRSKI

IZABRANI SPISI

Preveo, napisao uvod i bilješke

Marijan MANDAC, ofm

SLUŽBA BOŽJA
Split
2003.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Sveučilišna knjižnica u Splitu

UDK 262.12 Theodoretus Cyrensis
230.2

THEODORETUS Cyrensis
Izabrani spisi / Teodoret Cirski; preveo, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac. – Split: Služba Božja, 2003. – 365 str.; 20 cm. – (Biblioteka Službe Božje; knj. 47)

Bilješke uz tekst. – Bibliografija: str. 356. – Resume.

ISBN 953-6236-13-3

ISBN 953-6236-13-3

Izdavač: "Služba Božja"

S P L I T - Trg Gaje Bulata 3

Tisak: Dalmacija papir Split

Naklada: 250 komada

Prevedeni spisi izvorno se nalaze na ovim mjestima:

1. *Tumačenje poslanice Filipljanima*: PG, 82, 557C-589C;
2. *Tumačenje poslanice Kološanima*: PG, 82, 591A-628B;
3. *Izlaganje prave vjere*: Corpus apologetarum christianorum, izd. I.C.T. Otto, Ienae, 1849, 2-56 = PG, 6, 1207A-124OD;
4. *Sveto i životvorno Trojstvo*: PG, 75, 1148A-1189A;
5. *Gospodnje Utjelovljenje*: PG, 75, 1420B-1477B;
6. *Pismo 83. aleksandrijskome biskupu Dioskuru*: SC, 98, 204-218;
7. *Pismo 104. carigradskome biskupu Flavijanu*: SC, 111, 24-30;
8. *Pismo 113. rimskome biskupu Leonu*: SC, 111, 56-66;
9. *Pismo 147. upravitelju Ivanu*: SC, 111, 200-232;
10. *Pismo 131. biskupu Timoteju*: SC, 111, 110-122;
11. *Pismo 146. carigradskim monasima*: SC, 111, 172-200.

PREDGOVOR

"... a ti su učitelji ... tako veliki,
tako poznati, da uzimati od njih
nije grijeh, radije čast i korist."
V. Nazor

Pretpostavljam da je Teodoret Cirski kršćaninu koji nije pobliže izučavao povijest bogoslovlja uglavnom nepoznata ličnost. Jednako mislim da je Teodoretov pisani rad većim dijelom prešao u zaborav i kod ljudi koji inače posjeduju određenu teološku naobrazbu. Stoga već ovdje pred čitatelja iznosim ono što se nalazi na stranicama koje će čitati ako se na to u svoj svojoj strpljivosti odvaži.

U knjizi najprije dolazi osam uvodnih poglavlja. U prvome je podrobnije riječ o tijeku Teodoretova života. Jasno je da prije svega treba predstaviti čovjeka o kome se cijelo vrijeme govori. Osim toga time se naznačuje doba u kojemu je živio i djelovao. To nužno treba imati pred očima da se kako dolikuje shvati onaj o kome se raspravlja. Sigurno je vrijeme u kojemu je živio utjecalo na Teodoreta kao što je i on ostavio pečat na vremenu svoga vijeka. U drugome poglavlju čitatelj može dobiti uvid u djela Teodoreta Cirskoga. Teodoret bez dvojbe u ranome kršćanstvu pripada teolozima koji su svoj naraštaj prodičili obiljem, raznolikošću, vrijednošću i izraznom dotjeranošću svojih radova. Budući da se u Teodoretovim djelima koja su prevedena u ovoj knjizi susreće veliki broj najrazličitijih imena, u trećem poglavlju neka su od njih nešto izbližega predstavljena. Držim da je u ovome spisu naročito važno četvrto poglavlje je tu, uz drugo, potanje razglabam kristologiju Teodoreta Cirskoga. To je bilo nužno jer su sudovi o Teodoretovoj kristologiji i među najupućenijima veoma različiti pa i suprotni. U tome poglavlju, mada neizravno, ipak jasno izričem kako sam razumio Teodoreta kao kristološkoga teologa. Peto je poglavlje posvećeno Pavlovu pismu vjernicima u Filipima i posebice raščlambi znamenitoga Apostolova kristološkoga himna u toj poslanici. U šestome je poglavlju govor o Pavlovu pismu Crkvi u Kolosima i posebne napomene vezane uz

neke izreke himna s početka te poslanice. Ta sam dva poglavlja naprosto zato sročio jer sam u knjizi preveo Teodoretova tumačenja dviju spomenutih Pavlovih poslanica. Sedmo poglavlje sadrži raznolike napomene. U posljednjem se uvodnome poglavlju nalazi kraći prikaz o Kalcedonskome saboru i njegovome kristološkome simbolu. To je poglavlje nastalo zbog najuže povezanosti Kalcedonskoga sabora i samoga Teodoreta Cirskoga.

U nastavku knjige slijede prijevodi Teodoretovih spisa. Neki su od njih, osvjedočen sam, uopće prvi put prevedena na neki danas živi jezik. Tako sam Teodoretu omogućio da progovori i hrvatski. To mi je naročito drago jer se pribrajam onima koji Teodoreta cijene kao iznimno pobožna, učena i uljudna teologa. Postoji čak i osobni dug koji dugujem Teodoretu Cirskome pomoću kojega sam uza sav trud i napor još više zavolio veliku i svježu drevnu kršćansku teološku misao.

Split, 15. ožujka 2000.

M. Mandac

UVOD

Prvo poglavlje

OSNOVNI PODACI IZ TEODORETOVA ŽIVOTA

Teodoretov nam je život u njegovim počecima dosta oskudno poznat što se po sebi razumije. Obično se naznačuje da je Teodoret došao na svijet u Antiohiji oko g. 393. Njegova je obitelj već bila kršćanska. Bila je veoma ugledna i bogata. Teodoretova se majka veoma mlada udala. Čini se da je i tada provodila dosta svjetovan život. Kada ju je pogodila bolest upale očiju, to ju je ponukalo na ozbiljnije razmišljanje i dublje poniranje u vjeru. Po vjenčanju, Teodoretovi roditelji duže nisu imali djece. Molitvom su isprosili Teodoreta što se odražava u njegovu imenu. Roditelji su, u neku ruku, Teodoreta odredili za Božju službu.

Teodoret je u mladosti stekao uistinu prvorazrednu profanu naobrazbu i izvrsno naučio grčki. Materinji mu je jezik zasigurno bio sirijski. Svi Teodoretovi spisi bjelodano pokazuju njegovu veliku i ozbiljnu svjetovnu izobrazbu. Ali Teodoret se također izvrsno uputio u svekoliku teologiju. I tome su neprijeporni svjedok njegovi spisi. Sa svom sigurnošću nije moguće kazati tko je sve bio Teodoretu učiteljem. Glede teologije misli se da su ga nadasve poučavali Ivan Zlatousti i Teodor Mopsuestijski. Što se tiče Ivana Zlatoustoga, to bi se teško moglo dokazati jer je Zlatousti već g. 398. biskup u Carigradu, a preminuo je g. 407. Teodoret je mogao biti Teodorov učenik jer je Teodor umro g. 428. Svakako je sigurno da je Teodoret izvrsni i posve sazreli plod velike i ugledne Antiohijske teološke škole. Ta je škola bez dvojbe u Teodoretu stekla svoj iznimno uravnoteženi i puni izričaj.

Teodoret je zarana postao službeni crkveni čitač u Antiohiji. Bila mu je želja potpuno se posvetiti asketskome životu među monasima i anahoretima njegova zavičaja. Tu je želju u djelo proveo oko g. 416. Tada su mu roditelji već preminuli. Teodoret je siromasima razdijelio svoju veliku i bogatu baštinu i počeo živjeti isposnički. Živio je u samostanu udaljenu nekoliko kilometara od grada Apameje. U tome se samostanu uz asketske vježbe njegovalo izučavanje svetih znanosti. To je posebice privlačilo mladoga Teodoreta. Zato je odabrao upravo taj samostan. Sigurno je tu upotpunio svoju naobrazbu u svakome pogledu. Teodoret je u svome samostanu živio mirno, spokojno i radino sedam godina. Kroz to je vrijeme izišao na glas kao vrstan propovjednik, učen

čovjek i najvjerojatnije kao ozbiljni teološki pisac. Stoga ne čudi da je g. 423. izabran za biskupa. Sam svjedoči da za tim nije hlepio.

Teodoret je za biskupa postavljen u mali grad Cir. Cir je udaljen od Antiohije nekih dva dana hoda. Pripadao je metropoliji sa sjedištem u Hierapolisu. Cir je bio važno biskupsko sjedište. Brojio je osamsto župa. Kraj je brdovit. U njemu se dugo zadržalo poganstvo kao i predstavnici različitih krivovjerja kao što su sljedbenici Arija, Eunomija i Marciona. Prve godine svoga biskupstva Teodoret je upotrijebio nadasve da svoju zajednicu po mogućnosti oslobodi od poganskih ostataka i spomenutih krivovjerja. U tu je svrhu neumorno propovijedao i pisao svoja najranija djela. Osvjedočeni smo da je Teodoretov trud i napor urodio pravim plodom.

Teodoret punim zamahom izlazi na pozornicu crkvene povijesti i ulazi u povijest teologije g. 431. kada se u Efezu održava opći crkveni sabor i kada su se oštro i na početku nepomirljivo sukobila kristološka stajališta koja su se dotada uvriježila među antiohijskim i aleksandrijskim teolozima. Aleksandriju je predvodio sv. Ćiril. Antiohiju je zastupao carigradski patrijarh Nestorije. O tome smo podrobno govorili u djelu koje smo posvetili sv. Ćirilu Aleksandrijskome. Dok ovo pišemo, ta knjiga još nije vidjela danje svjetlo. Stoga tamo upućujemo čitatelja za cijeli tijek rasprave što se vodila između Aleksandrije i Antiohije. Nadamo se do izlaska ovoga spisa već u rukama imati spomenuto djelo. Mi se ovdje po pamćenju dijelom služimo onim što smo tamo napisali.

Teodoret je u Efez došao prije nego je sabor započeo radom. Kako antiohijski biskupi, predvođeni patrijarhom Ivanom, nisu stigli na dan zakazan za otvor sabora, Teodoret je sve poduzeo da se dan otvora odgodi do dolaska istočnih biskupa. Na žalost u tome nije uspio. To je imalo velike posljedice za daljnji tijek događaja. Teodoret nije htio prisustvovati saboru kojemu je predsjedao Ćiril Aleksandrijski već se pridružio skupu koji je predvodio patrijarh Ivan kada je sa svojim biskupima došao u Efez.

Oci okupljeni oko Ćirila u Efezu 17. srpnja 431. prekinuli su crkveno zajedništvo s Ivanom Antiohijskim i biskupima koji su stajali uza nj. Među njima se, jasno, nalazio i Teodoret. Ipak prije nego su biskupi krenuli iz Efeza svojim kućama oblikovana su dva povjerenstva koja su trebala izmiriti zavađene strane i naći rješenje za kristološko

pitanje. Antiohijsko je povjerenstvo predvodio Teodoret. Rasprave i dogovori vodili su se u Klacedonu u mjesecu rujnu g. 431. Nazočan je bio i sami car. Ali ni ti razgovori nisu donijeli ploda. Tako je Aleksandrija i dalje crkveno živjela odvojeno od Antiohije. Taj je raskol uistinu bio bolan. Tako su ga osjećali i u Antiohiji i u Aleksandriji.

Sigurno se Teodoret poslije Kalcedonskih neuspjelih pregovora vratio u svoj biskupski grad Cir. Ali sada ga čekaju novi napori i još teži pregovori. Svakome je bilo jasno da se teološka razmirica između Aleksandrije i Antiohije morala dokrajčiti. Toga je bio svjestan car, Ćiril Aleksandrijski i patrijarh Ivan kao naročito odgovorni ljudi. Sada počinje novi krug pregovora da se nađe rješenje. Povijest je tih pregovora veoma zamršena. Car je odredio stanovitoga bilježnika Aristolaja da u njegovo ime vodi pregovore. Antiohijce je predvodio patrijarh Ivan, a Ćiril Aleksandriju. Ovaj put su predgovori uspjeli. Potpisana je važna ispovijed vjere g. 433. U njoj su se složili Antiohijci i Aleksandrijci. Teodoret je dobrano sudjelovao u sastavljanju te vjeroispovijedi. Vjeroispovijed su neposredno predložili antiohijski teolozi. Ćiril je kazao svoju riječ. Misli se da jezgra vjeroispovijedi iz g. 433. potječe od obrasca vjere kako ga je Teodoret još u Efezu g. 431. sastavio i koji je prihvatio onaj biskupski zbor koji se u Efezu okupio oko patrijarha Ivana. Svakako g. 433. nastupa mir između Aleksandrije i Antiohije. Teodoret je, razumljivo, prihvatio utvrđeni iskaz vjere jer je vjerojatno u bitnome od njega i potjecao. Unatoč tome, Teodoret je odbio osobno osuditi Nestorija. On je o njemu kao čovjeku i vlastitome prijatelju imao mišljenje koje se razlikovalo od suda Ćirila Aleksandrijskoga pa i mnogih antiohijskih teologa. Teodoret je obrazac vjere iz g. 433. prihvatio iskreno. To se i otuda vidi što je od srca i uporno uvjeravao i poticao svoga metropolitu Aleksandra da i sam učini isto. Ali Aleksandar je to odlučno odbio.

Odnosi su se između Antiohije i Aleksandrije pogoršali g. 438. Tada je sv. Ćiril pisanom riječi napao prije svega Teodora Mopsuestijskoga makar ga nije imenom spomenuo. Predbacio mu je da je on zapravo istinski Nestorijev učitelj. Ćirilov je napad izazvao ljutnju i bijes među antiohijskim teolozima. U njihovo i svoje ime Teodoret je Ćirilu uzvratio zasebnom knjigom gdje brani uspomenu na Diodora iz Tarza i Teodora Mopsuestijskoga koje Antiohija smatra poglavitim teolozima svoje teološke predaje i škole. Ovaj put za sreću nije došlo do raskola između Aleksandrije i Antiohije.

Uslijedilo je za Teodoreta kraće razdoblje mira. Trajalo je do g. 447. Tada je Teodoret u svojim spisima otvoreno napao monofizitizam koji je zastupao carigradski arhimandrit Eutih. Inače Eutih je imao tako moćne zaštitnike i zagovornike kakav je bio sami car Teodozije II. i aleksandrijski patrijarh Dioskur. Eutih je isposlovao da se carskom odredbom osudi djelo u kojemu je Teodoret napao njegov nauk jer je to djelo tobože prožeto Nestorijevim duhom. Car je odredio da Teodoret ne smije napuštati međe svoje biskupije. To je moralo biti u jesen g. 448. ili na proljeće g. 449. Uz to je Dioskur Teodoreta optužio kod njegova patrijarha Domnusa da je u Antiohiji krivovjerno propovijedao o Isusu Kristu. Teodoret je uzalud u tu svrhu prosvjedovao i kod samoga patrijarha Dioskura.

Najteža Teodoretova osuda za njegova života dogodila se na onome saboru koji je u Efezu po carevoj odluci predvodio aleksandrijski patrijarh Dioskur. Isti je car Teodoretu zabranio prisustvovati tome biskupskome skupu ako ga sam ne pozove neposredno. Biskupi to nisu učinili. O Teodoretu se u Efezu raspravljalo 22. kolovoza g. 449. Neki je antiohijski svećenik čitao stanovitu optužbu. Potom su za dokaz o Teodoretovu navodnome krivovjerju čitani ulomci iz njegove poslanice koju je nešto poslije Efeškoga sabora iz g. 431. u zimskim mjesecima poslao nekim monasima.[1] Također su kao podloga za osudu izneseni određeni dijelovi iz Teodoretova spisa u kojemu je nasuprot Ćirila Aleksandrijskoga branio učenje antiohijskih poglavitih teologa i pisaca Diodora i Teodora. Potom je Dioskur Teodoreta proglasio svrgnutim s biskupske stolice. Također ga je izopćio iz crkvenoga zajedništva. Na to su pristali biskupi koji su bili na saboru. Jednako je postupio i antiohijski patrijarh Domnus.

Teodoret je morao napustiti Cir. Povukao se u samostan u kome je kao mladi čovjek živio u blizini Apameje. Smjesta se pismom obratio papi Leonu Velikome. Leon je bio posve na Teodoretovoj strani. Poništio je sve odluke toga Efeškoga sabora i sam sabor nazvao glasovitim i dobro poznatim imenom "efeško razbojstvo". Novi car Marcijan Teodoretu je dopustio da opet zauzme svoje cirsko biskupsko sjedište.

Bez ikakve dvojbe među najglavnije događaje Teodoretova života treba ubrojiti održavanje znamenitoga i odlučnoga kristološkoga sabora u Kalcedonu g. 451. Carevom odlukom Teodoret je bio pozvan na taj opći

[1] To je Ep 151. Nalazi se u PG, 83, 1416-1433.

sabor. Ipak nije pribivao samome otvoru sabora. Kada je pristupio sjednicama to je izazvalo različita držanja saborskih otaca. Oni koji su bili pristaše Aleksandrije i njezinoga patrijarha Dioskura izvikivali su da se Teodoret izbaci jer da je Nestorijev učenik. Tako su postupili biskupi iz Egipta, Palestine i Ilirika. Biskupi iz antiohijskoga patrijarhata, maloazijski biskupi i biskupi iz Tracije bili su na Teodoretovoj strani. Protivnicima su dobacivali da su uz bojicu" Dioskura radi njegova postupka na "efeškome razbojstvu" od g. 449. Svakako, Teodoret je počeo prisustvovati saborskim sjednicama. Bio je i na sjednici kada se utvrdila i glasovala kalcedonska kristološka definicija koju je i sam potpisao. O tome će još biti govora u ovoj knjizi.

Teodoret je inače pred saborskim ocima trebao svjedočiti protiv Dioskura. Samo njegovo pitanje sabor je razglabao na sjednici koja se održala 26. listopada 451. Tada je Teodoret pristao da anatemom osudi Nestorija. Također je osudio svakoga tko ne veli da je Djevica Marija Bogorodica. Istom je prigodom Teodoret osudio i one koji jednoga Jedinorođenca dijele na dva sina. Također je izrijekom spomenuo da je već potpisao kalcedonsku definiciju i Leonov spis. Potom je vjerojatno ironično zapitao saborske oce da li su nakon svega toga zadovoljni.

Teodoret se sigurno poslije Kalcedonskoga sabora vratio u svoj biskupski grad Cir. Tu je u miru živio. Vjerojatno je dovršavao svoje teološke radove. Iz toga doba ne znamo ništa pouzdana ni provjerena iz njegova života. čak nije poznato niti kada je točno umro. To je moralo biti oko g. 466. U svakome slučaju Teodoret je preminuo u potpunome miru s crkvenom zajednicom. Tu se naš govor o njegovu životu završava.[2] Tek dodajemo da je opći Carigradski sabor od g. 553. osudio neke Teodoretove spise.[3]

[2] Usp. P. CANIVET, *Théodoret de Cyr, Thérapeutique des maladies helléiques,* I, SC, 57, Paris, 1958, 7-23; G. BARDY, *Théodoret*, DTC, 15, 299-303; B. ALTANER-A. STUIBER, *Pareologie*, Herder, 1966, 339-340; Y. AZÉMA, *Théodoret de Cyr,* DS, 15, 418-435; J. J. QUASTEN, *Patrologia*, II, Marietti, 1980, 541-559; É. AMANN, *Trois Chapitres,* DTC, 15, 1873-1877; P. CANIVET, *Theodoret of Cyr,* NCE, 14, 20-21; P. CANIVET, *Theodoretos*, LThK, 10, 32-33; J. PAVIĆ-T.Z. TENŠEK, *Patrologija*, Zagreb, 1993, 208; J. LIÉBAERT, *Éphèse (concile, dit Brigandage d'),* DHGE, 15, 574-579.

[3] Usp. J. BOIS, *Constantinople, (IIe concile de)*, DTC, 3, 1231-1259.1255-1256; É. AMANN, *Trois Chapitres,* DTC, 15, 1905.1907. 1921.1902-1903.1909-1910; R. JANIN, *Constantinople*, DHGE, 12, 725-760; P. GRAY, *Ökumenische synode von 553,* TRE, 19, 524-527; H. DENZINGER, *Enchiridon symbolorum,* izd. P. Hünermann, Bologna, 1995, 242-244; *Conciliorum oecumenicorum decreta*, Bologna, 105-106.

Drugo poglavlje

TEODORET KAO TEOLOŠKI PISAC

Teodoret pripada među istaknute teologe koji su tijekom crkvene povijesti vjeru širili i branili i pisanom riječi. Njegovo je mjesto povlašteno među teološkim piscima njegova naraštaja na Istoku. Teodoret je napisao mnogo. Sadržaj je njegovih djela raznorodan. Nema zapravo teološke grane u širokome smislu te riječi gdje Teodoret nije pišući kazao što misli. Teodoret je pisao vrsnim i probranim grčkim jezikom koji je uvijek pravilan. Pisao je otmjeno, jasno i razumljivo.

Ovdje kušamo ako je ikako moguće kazati poneku riječ o svakom njegovome spisu koji je na bilo koji način došao do nas. Spomenut ćemo i ona Teodoretova djela koja su se kao cjelina zagubila kao i dva spisa za koja sudimo da su Teodoretova makar bi to tražilo dodatnu provjeru i konačni dokaz. Možda smo štogod u ovome pregledu previdjeli. Ipak se nadamo da smo nabrojili glavninu od pozamašnoga Teodoretova napisanoga rada.[4]

1. *Pitanja s obzirom na Osmoknjižje*

Ovdje u naslovu[5] Osmoknjižje naznačuje osam prvih biblijskih knjiga.[6] Unatoč tome, većina se pitanja zapravo odnosi na prvih pet starozavjetnih spisa. Ostala su tri jedva dotaknuta. Taj se dio Teodoretova djela doima kao stanoviti dodatak i neka dopuna.

[4] O Teodoretovim spisima vidi: P. CANIVET, *Theodoret of Cyr,* NCE, 14, 21-22; P. CANIVET, *Theodoretos*, LThK, 10, 33-34; J. PAVIĆ-T.Z. TENŠEK, *Patrologija*, Zagreb, 1993, 208-211; G. BARDY, *Théodoret*, DTC, 15, 303-317; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, Herder, 1966, 340-341; Y. AZÉMA, *Théodoret* de Cyr, DS, 15, 419-427; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, Marietti, 1980, 543-559.

[5] Općenito o Teodoretovim egzegetskim spisima usp. G. BARDY, *Commentaires patristiques de la Bible,* DBS, 2, 100-102; R. DEVREESSE, *Chaines exégétiques grecques,* DBS, 1, 1084-1233.

[6] Ovo Teodoretovo djelo ima latinski naslov *Quaestions in Octateuchum.* Tekst je u PG, 80, 76A-528A.

Pitanja postavljena u svezi s Osmoknjižjem različita su po dužini i važnosti. S time su u skladu i Teodoretovi odgovori. Teodoret je taj spis dogotovio pod sami kraj svoga teološkoga rada. To znači poslije g. 453.

2. *Pitanja s obzirom na Kraljeve i Ljetopise*

Vjerojatno je ovo djelo[7] o kojemu sada govorimo nastalo neposredno nakon dovršenja spisa koji smo prethodno kratko opisali. Time smo naznačili da je Teodoret ovaj spis dovršio pod kraj života. U svome radu Teodoret nije primijenio isti postupak. Dok kod knjiga o *Kraljevima* razlaže pridržavajući se pitanja i odgovora, dotle *Ljetopise* tumači neprekinutim slijedom. U svezi s *Ljetopisima* Teodoret navodi pod svake knjige po jedno pitanje. Inače Teodoret je jedini među ranim teolozima neposredno razjašnjavao *Ljetopise.*

3. *Tumačenje Psalama*

Teodoret se u ovome svome djelu[8] odvažio tumačiti sve psalme. Razglabao je tako što je najprije navodio ulomak iz psalma koji je razjašnjavao. Na taj je način moguće utvrditi psaltir kojim se Teodoret služio. Teodoret je svojim radom želio za askete i vjernike rastumačiti psalme da bolje mogu razumjeti što mole i pjevaju. Teodoret je pri tumačenju išao srednjim putem između samovoljne i neukroćene alegorije i strogoga povijesnoga razglabanja koje obično odbija prihvatiti mesijansko obilježje pojedinih psalama. Na žalost ne možemo posjedovati puno povjerenje u otisnuti i objavljeni tekst ovoga Teodoretova djela. Osjeća se velika potreba za kritičkim izdanjem. Teško je kazati kada je Teodoret dovršio svoje razjašnjenje psalama. Na temelju nekih naznaka može se razborito pretpostaviti da je to ipak bilo prije g. 449.

[7] Djelo ima latinski naslov *Quaestiones in libros Regnorum et Paralipomenon.* Nalazi se u PG, 80, 528B-856.

[8] Djelo nosi latinski naslov *Interpretatio in Psalmos* i nalazi se u PG, 80, 528B-858.

4. *Tumačenje Pjesme nad pjesmama*

Po svemu sudeći ovo Teodoretovo djelo[9] pripada među njegova najranija egzegetska djela. Misli se da je nastalo oko g. 431. Teodoret u obrazlaganju odbija svaku pomisao da je u starozavjetnoj biblijskoj knjizi riječ o ljudskoj ljubavi između žene i muža. Po njegovu sudu, *Pjesma nad pjesmama* zapravo je duboko duhovno djelo.

U njemu se unaprijed veliča i uznosi ljubav između Isusa Krista i njegove Crkve. Nekoć se sumnjalo da li je Teodoret sastavio ovo tumačenje. Danas se to pitanje više uopće ni ne postavlja. Djelo potječe od Teodoreta.

5. *Tumačenje Izaije*

Među Teodoretovim egzegetskim djelima iznimno se mjesto pripisuje njegovu razjašnjenju proroka Izaije. Svi smatraju da je ono[10] izvrstan uzorak kako se pišu biblijska izlaganja. Teodoret je svoj spis pisao jasno, razgovijetno i sažeto. Redovito je tekst tumačio doslovno i tumačenje ukrijepljivao kritičkim i trijeznim primjedbama. Ali ako je potrebno Teodoret se služi također alegorijskom i tipološkom egzegezom. Teodoret pri pojašnjenju starozavjetnoga proroka češće iznosi tuđa mišljenja. On ih uspoređuje s vlastitim sudovima koja nastoji znanstveno utemeljiti. Ovo je Teodoretovo djelo posebice korisno kada treba rasvijetliti Teodoretovu kristologiju. Teodoret je nastojao na temelju Izaije pružiti dokaz za svoje i općenito antiohijsko učenje. Teodoret se u djelu često spori s poganima, predstavnicima židovstva i najrazličitijim krivovjerjima. Teodoret je ovaj spis vjerojatno pisao oko g. 447.

[9] Latinski naslov djela glasi *Interpretatio in Canticum Canticorum* i nalazi se u PG, 81, 49A-213B.

[10] Latinski je naziv djela *Interpretatio in Isaiam.* Nalazi se u PG, 81, 215-494. Djelo je sada objavio J.N. GUINOT, *Théodoret de Cyr, Commentaire sur Isaïe,* I-III, SC, 276, 295, 315, Paris, 1980, 1982, 1984.

6. *Tumačenje Jeremije*

Teodoret je, vidi se, protumačio proroštvo proroka Jeremije.[11] To je učinio kada je već za sobom imao brojna egzegetska djela. Ipak ni ovaj Teodoretov spis nije bez vlastite vrijednosti. Treba dodati da je u tome djelu uz Jeremiju Teodoret također razjasnio *Baruha* i *Tužaljke.*

7. *Tumačenje Ezekiela*

U svezi s ovim Teodoretovim djelom[12] samo se kao neko dodatno upozorenje redovito navodi da vremenski slijedi tumačenje proroka Daniela. Vjerojatno su stručnjaci malo istraživačke pažnje posvetili tome spisu. Ono ipak zavrijeđuje da se odvojeno spomene i naznači gdje se može pročitati.

8. *Tumačenje Daniela*

Čini se da je Teodoret svoja razjašnjenja starozavjetnih proroka zapravo počeo tumačenjem Danielova proroštva.[13] Ovome je tumačenju značajka oštra i nepoštedna borba protiv židovstva. Teodoret je u tome pogledu tada bio uistinu neumoljiv i britak. Židovima je posebice predbacivao što su iz svoje Biblije izbacili Danielovu proročku knjigu.

Inače Teodoret u svome spisu naročitom brigom, ljubavlju i pomnjom razjašnjuje znamenitu pjesmu trojice drugova iz užarene peći. Pjesma se nalazi u Dn 3,24-90.

9. *Tumačenje Dvanaestorice malih proroka*

Na ovaj je spis[14] Teodoret prešao kada je dovršio tumačiti proroka Ezekiela. Napisao je proslov za svih dvanaest proroka koje poduzima pojašnjavati. U proslovu kaže da to čini jer želi da se bolje pozna

[11] Spis nosi latinski naslov *Interpretatio in Jeremiam* i nalazi se u PG, 81, 496A-805C.

[12] Latinski je naslov djela *Interpretatio in Ezechielem* i nalazi u PG, 81, 808A-1256B.

[13] Latinski je naslov djela *Inerpretatio in Danielem,* a nalazi se u PG, 81, 1256C-1546A.

[14] Latinski je naslov djela *Interpretatio in Duodecim prophetas minores.* Nalazi se u PG, 81, 1545B-1988A.

proroštvo tih drevnih Božjih glasnika. Dobro su poznata imena proroka koje Teodoret u svome djelu prikazuje. U uvodu je nastojao utvrditi povijest svakoga od njih.

10. *Tumačenje Dvanaest poslanica Sv. Pavla*

Zanimljivo je što je od cijeloga Novoga zavjeta Teodoret protumačio jedino Pavlove poslanice.[15] Među njih je po onodobnome običaju i općem mišljenju na Istoku ubrojio i *Poslanicu Hebrejima*. Teodoret je ovome tumačenju[16] pristupio pošto je obavio posao tumača oko Staroga zavjeta. Način Teodoretova rada kod ovih tumačenja sada nam je izravno poznat.

Za ovo smo izdanje preveli njegova tumačenja *Poslanice Filipljanima* i *Poslanice Kološanima*. Tako svatko može stvoriti svoj sud o Teodoretu kao biblijskome tumaču.

11. *Izlaganje prave vjere*

Po svemu sudeći ovo je jedno od prvih Teodoretovih spisa.[17] Teodoret ga je napisao u početku svoga teološkoga stvaralaštva. To je svakako moralo biti prije Efeškoga sabora od g. 431.

U tome djelu Teodoret iznosi sažetak svoga nauka o Trojstvu i svoja razmišljanja o kristološkome otajstvu. Djelo se sačuvalo pod imenom Sv. Justina, filozofa i mučenika.[18] Grčko izdanje ima dulji i kraći oblik. Postoje ulomci na sirijskome i staroslavenskome. Ovo smo djelo ovdje preveli. Pri tome smo se služili njegovim najboljim izdanjem.

[15] Usp. C.H. TURNER, *Greek Patristic Commentaries on the Pauline Epistles*, DoB, Extra Vol., 516-517.

[16] Latinski je naslov *Interpretatio in Quattuordecim epistolas S. Pauli*. Spis se nalazi u PG, 82, 36A-877D.

[17] Spis nosi latinski naslov *Expositio rectae confessionis*. Nalazi se u PG, 6, 1207A-1240D.

[18] Usp. G. BARDY, *Justin*, DTC, 8, 2241.

12. *Sveto i životvorno Trojstvo*

To smo djelo[19] preveli u ovoj knjizi. Tako je izravno dostupno svakome čitatelju. Stekli smo dojam da je ovaj spis djelo čovjeka koji je dobro upućen u trojstvenu teologiju svoga vremena. Djelo je korisno iako su u vrijeme njegova nastanka već uglavnom bile dovršene trojstvene teološke rasprave. Ipak nije dovršeno niti može doći do kraja kršćansko razmišljanje o neiscrpnome otajstvu i najdubljoj tajni što je Presveto Trojstvo.

Ovaj se Teodoretov spis sačuvao pod imenom sv. Ćirila Aleksandrijskoga.[20] Ali djelo doista pripada Teodoretu. Čak ga ubrajamo među rana Teodoretova djela nastala prije Efeškoga sabora. Stručnjaci misle da ovaj spis nije zasebno djelo nego samo prvi dio opširnijega Teodoretova spisa. O tome spisu govorimo neposredno u nastavku.

13. *Gospodnje Utjelovljenje*

Upravo smo naznačili što se redovito misli o odnosu ovoga djela[21] prema netom naznačenome. Inače ovo je djelo nezaobilazno za onoga koji upoznaje i do tančine istražuje Teodoretovu kristologiju.

Teodoret je ovaj spis sastavio prije Efeškoga sabora od g. 431. Tu se prema tome nalazi i njegov početni i iskonski kristološki nauk. Često se u novo doba tome djelu predbacivalo nestorijevska kristološka zabluda na njezinome početnome stupnju.

Osobno smo se uvijek čudili kako to nisu, ako je to uopće istina, zamijetili i uočili davni čitatelji toga Teodoretova djela. Toliko su malo u njemu vidjeli nestorijevstvo da su ga pripisali nikome drugome nego samome sv. Ćirilu Aleksandrijskome[22] koji je najžešći protivnik svake nestorijanske natruhe. Djelo smo ovdje preveli. Svatko može imati neposredno uvid u njegov kristološki sadržaj.

[19] Djelo nosi latinski naslov *De sancta et vivifica Trinitate* i nalazi se među djelima sv. Ćirila Aleksandrijskoga u PG, 75, 1148A-1189A.

[20] Usp. J. MAHÉ, *Cyrille d'Alexandrei*, DTC, 3, 2500.

[21] Djelo nosi latinski naslov *De incarnatione Domini* i nalazi se pod imenom Sv. Ćirila Aleksandrijskoga u PG, 75, 1420B-1477B.

[22] Usp. J. MAHÉ, *Cyrille d'Alexandrie*, DTC, 3, 2500.

14. *Prosjak*

Teodoret je za djelo[23] o kome upravo govorimo na prvi pogled odabrao neobičan naslov. Upotrijebio je riječ koju nismo zapazili u našim grčkim rječnicima. Ona znači prosjak. Teodoret je ovaj spis izravno napisao protiv monofizite Eutiha. Njega je smatrao prosjakom koji svoj kristološki monofizitski nauk stvara pomoću ulomaka drevnih krivovjerja. Kao što prosjak svoje imanje stječe od isprošenih pojedinih i različitih djelova jednako je postupio i Eutih.

Po Teodoretovu sudu, svoju je oskudnu kristologiju sazdao na temelju prethodnih krivih učenja. Zato je Teodoret Eutiha smatrao prosjakom i siromahom. Otuda čudni naziv ove Teodoretove knjige koja je vjerojatno prvi, sustavni i cjeloviti napad na eutihijevstvo što je drugo ime za monofizitizam.

Teodoret je svoje djelo pisao oko g. 447. kada na pozornicu stupa carigradski arhimandrit Eutih sa svojim monofizitizmom. Teodoret je djelo radi živosti i preglednosti napisao u obliku razgovora između pravovjernoga teologa i prosjaka koji zastupa krivovjerni monofizitski nauk o Isusu Kristu. Teodoretov spis ima tri velika dijela.

Na kraju je pojedinih dijelova Teodoret naveo ulomke ranijih teologa. Time pokazuje da mu je naročito stalo do otačkoga dokaza u kristologiji. Navedeni ulomci drugih teoloških pisaca iz ranih stoljeća velike su koristi za poznavanje dotičnih teologa.

15. *Sažetak krivovjerničkih priča*

Po svemu sudeći ovo djelo[24] pripada među Teodoretove spise s kraja njegovoga dugogodišnjega teološkoga rada. Spis se pojavio poslije općega Kalcedonskoga sabora. Kao godina nastanka predlaže se g. 453.

Teodoret je djelo sretno podijelio u dva velika i osnovna dijela. Najprije je prikazao krivovjerja koja su se pojavila od novozavjetnoga Šimuna vrača do Nestorija i Eutiha. Taj je dio koristan pri utvrđivanju nauka najrazličitijih zabluda. Teodoret u obradi krivovjerja nije slijedio

[23] Djelo se vodi pod skraćenim nazivom *Eranistes*. Nalazi se u PG, 83, 28A-317B.

[24] Ovo djelo ima latinski naziv *Haereticorum fabularum compendium*. Nalazi se u PG, 83, 336C-556A.

povijesni slijed nego je zablude povezivao nutarnjim vezom i povezanošću.

Na kraju spisa Teodoret donosi sud o navedenim krivim učenjima. Taj je dio dragocijeni doprinos za povijest teologije. Teodoret se pri radu obilato služio svojim predšasnicima. Čudno je i neobično što ne spominje Sv. Epifanija koji je doista ogroman i temeljit spis posvetio istome istraživanju i radu. Teodoretu je inače u spisu bilo malo stalo do izvorne samostalnosti. Jedino je želio čitatelju razgovijetno razložiti što je naumio i da ga u tome temeljito pouči.

16. *Dokazivanje silogizmima*

Sam se Teodoret vjerojatno poziva na to djelo[25] u svome pismu nekome Timoteju. To smatra francuski stručnjak koji je objavio niz Teodoretovih poslanica.[26]

Ovo je Teodoretovo djelo veoma kratko. U naslovu je neobična riječ silogizam. Znamo pak da su se naslovi najčešće kasnije uspostavljali nezavisno o piscima knjige.

17. *Pobijanje dvanaest Ćirilovih zaglavaka ili anatematizama*

Spis koji predstavljamo[27] ima veliku vrijednost u povijesti kristologije. Kada su objavljeni znameniti Ana-tematizmi u kojima je izražena kristologija sv. Ćirila Aleksandrijskoga, Teodoret je na njih odgovorio. Napisao je kritički osvrt na kristologiju u Anatematizmima.

Zaključio je da ona nije dijelom posve pravovjerna. Zato je Anatematizme odbacio. Pobijajući Anatematizme Teodoret je iznosio što sam misli i vjeruje. Svoj je spis vjerojatno sastavio prije početka Efeškoga sabora od g. 431.

[25] Djelo nosi latinski naziv *Demonstrationes per syllogismos* i nalazi se u PG, 83, 317C-336B.

[26] To je Y. AZÉMA. Riječ je o Ep 131 iz njegova izdanja. Napomena je u trećemu svesku na str. 36 u bilješci 1.

[27] Latinski naslov djela glasi: *Reprehensio duodecim capitum seu anathematismorum Cyrilli*. Nalazi se u PG, 76, 385B-452C.

Taj se spis kao Teodoretov zagubio. Sačuvao ga je sv. Ćiril Aleksandrijski u djelu u kojemu je odgovorio na Teodoretovu prosudbu o Anatematizmima. Nema pak nikakva razloga sumnjati da Ćiril nije vjerno navodio Teodoretovo djelo.

18. *Pentalog*

Ovdje nam je pred očima spis koji je Teodoret napisao protiv Sv. Ćirila Aleksandrijskoga i samoga Efeškoga sabora kojemu je Ćiril predsjedao. Djelo se naziva *Pentalogus* jer se sastojalo od pet dijelova ili razlaganja. Teodoret ga je sastavio neposredno po završetku Efeškoga sabora od g. 431. Spis kao cjelinu više ne posjedujemo. Sačuvali su se jedino ulomci na latinskome[28] i stanoviti navodi na grčkome jeziku.

19. *Za Diodora i Teodora*

Ovaj je spis Teodoret napisao oko g. 438. To je sigurno jer je te godine sv. Ćiril Aleksandrijski u svome djelu prije svega napao Teodora Mopsuestijskoga. Smatrao je da je on zapravo misaoni začetnik nestorijevstva. Teodoret je svojom knjigom odgovorio Ćirilu. Branio je kristološki nauk Diodora iz Tarza i Teodore Mopsuestijskoga.

Ovaj Teodoretov spis više ne postoji. Izgubio se. Sačuvali su se samo ulomci koji su čitani na "Efeškome saboru" iz g. 449. i kasnije na općem crkvenome saboru u Carigradu g. 553.

20. *Deset govora o Providnosti*

Teodoret je bio istaknuti i znameniti propovjednik i govornik u antiohijskome patrijarhatu. Među njegovim propovijedima naročito i istaknuto mjesto zauzima ovih deset govora[29] koje ovdje kratko predstavljamo.

[28] Usp. PL, 48, 1067-1076.

[29] Djelo nosi latinski naziv *De providentia orationes decem* i nalazi se u PG, 83, 556B-774B.

Ovi govori dobar su uzorak Teodoretova bogatoga govorništva i njegova govorničkoga načina. Teodoret je ove govore održao u Antiohiji gdje su slušatelji sigurno bili na visokome stupnju naobrazbe. Teško je reći kada je Teodoret govore držao.

Kaže se da je to bilo između g. 435. i g. 437. Govori su većinom apologetski usmjereni. Teodoret u njima brani Božju providnost prema svijetu i ljudskome rodu pred najrazličitijim poganskim napadima. Kao cjelina govori se doimlju lijepima i preglednima. U prvih pet govora Teodoret pomoću reda u prirodi pokazuje i dokazuje Božju providnost. U zadnjih pet to čini polazeći od ćudorednoga i društvenoga zakona.

U desetome govoru Teodoret razlaže otajstvo Gospodnjega utjelovljenja koje se ukazuje najuzvišenijim i najočitijim dokazom za božansku providnost. Ujedno je taj deseti govor veoma važan i koristan kada se izučava Teodoretova kristologija. Teodoret je o Božjoj providnosti govorio toplo i s puno srca.

21. *Govori*

Teodoret je, rekosmo, bio istaknuti crkveni govornik i propovjednik. Sigurno je često propovijedao ne samo u Ciru gdje je bio biskup već isto tako u Antiohiji kao središtu patrijarhata kome je pripadala njegova biskupija i gdje je stekao teološku izobrazbu.

Unatoč tome, sve je od njega kao propovjednika izgubljeno. Samo su neznatni ulomci njegovih propovijedi prebrodili vrijeme i sačuvani do nas doprili.

22. *Iscjeljenje grčkih bolesti*

Ovo se djelo[30] s pravom drži zadnjom velikom, opširnom i cjelovitom obranom kršćanstva. Svakako je to jedna od najljepših i najplemenitijih kršćanskih apologija. Teško je s točnošću kazati kada je Teodoret sastavio ovaj spis. Često se kaže da je to učinio u mladoj dobi

[30] Latinski naslov djela glasi: *Graecarum affectionum curatio*. Nalazi se u PG, 83, 784A-1152B. Djelo je objavio P. CANIVET, *Théodoret de Cyr, Thérapeutique des maladies helléniques*, I-II, SC, 57, Paris, 1958.

dok još nije bio biskup ili svakako prije Efeškoga sabora od g. 431. Ali neki navode g. 437. kao vrijeme nastanka ovoga Teodoretova djela. Djelo se u rukopisima dobro sačuvalo. Rukopisi su brojni. To svjedoči da se spis proširio i čitao.

Teodoret u djelu kršćanstvo brani od poganskih napada. Poganstvo je još uvijek živio i žilavo se odupire. To posebice vrijedi za visoko naobražene krugove. To znači da Teodoret ne piše uzalud niti da njegova obrana nema svakodnevnu vrijednost. Teodoret se u spisu pokazuje veoma učenim apologetom. Nanizao je oko tristo i pedeset navoda i spomenuo sto i pet imena filozofa, pjesnika, povjesnika i drugih raznih autora. To ne znači da ih je sve izravno čitao. Možda je neke poznavao po izdanim ulomcima. U Teodoretovu djelu sami pogani govore o svome učenju i vjerovanju. Dobro je što je Teodoret u svoje djelo unosio odlomke raznih poganskih autora. Tako ih je sačuvao jer su često drugdje izgubljeni.

Teodoret je u ovome svome radu pokazivao da je grčka filozofija često iznutra i u sebi nepovezana pa i suprotna. Stoga kao cjeloviti misaoni sustav ne može biti istina. Teodoret je pošteno priznao da i u grčkoj filozofiji ima dio istinitoga nauka. Mislio je da je to stoga jer je Bog na djelu gdje ljudski um iskreno i dobronamjerno traži istinu.

Teodoret je dodao da se u filozofiji utvrđena istina u punoj mjeri i svoj čistoći nalazi u apostolskome učenju. Autentičnost je ovoga djela posve zajamčena. Sam ga Teodoret češće spominje u drugim svojim spisima.

23. *Crkvena povijest*

Teodoret se ubraja među povjesnike Crkve u ranim kršćanskim stoljećima. U svome djelu[31] nastavlja i dopunja znameniti istoimeni spis Euzebija Cezarejskoga. Teodoret je izravno napisao crkvenu povijest od g. 323. do g. 429. Spis je okončao izvještajem o smrti Teodora Mopsuestijskoga i smrću antiohijskoga patrijarha Teodota. Sigurno je sam sebi postavio tu granicu, mada je i preko nje spomenuo nekoliko sporednih pojedinosti. Ne znamo zašto se Teodoret zaustavio kod g. 429.

[31] Latinski je naslov djela *Historia ecclesisastica*. Nalazi se u PG, 82, 881A-1277D.

Vjerojatno je tome razlog taj što tada izrazitije počinje spor u kristologiji između Aleksandrije i Antiohije odnosno između sv. Ćirila Aleksandrijskoga i carigradskoga patrijarha Nestorija. U tome je sukobu Teodoret neposredno sudjelovao. Valjda o tome nije htio pisati da izbjegne pristranost. Svoje je djelo dovršio oko g. 449. dok je bio prisiljen na stanovito izgnanstvo iz svoga biskupskoga grada.

Teodoret zapravo u svome djelu opisuje borbu koju je Crkva vodila protiv arijevstva. Želio je pokazati i dokazati kako je u Crkvi bilo dovoljno snage da se nadvlada Arijeva zabluda.

U tome je dijelu svoga djela Teodoret važan povjesnik mada u cjelini nije imao naročiti dar za pisanje povijesti. Kronologija mu nije uvijek točna ni pouzdana.

Veoma je korisno što je Teodoret sačuvao brojne dokumente koje samo on posjeduje i više se nigdje drugdje ne mogu naći. U stanovitome smislu Teodoret u knjizi povijest promatra kao teolog.

Po njemu povijest i njezino zbivanje obistinjuje nakane Božje providnosti. Povijest poučava vjernike kako patnje i progonstva omogućuju da se u život provede Kristov nauk. Crkva živi i djeluje pod znakom Gospodnjega križa. I ona do konačne pobjede dolazi samo po patnji i križu.

24. *Pobožna povijest*

Teodoret je u ovome svome spisu[32] opisao život nekih asketa i monahinja. Riječ je zapravo o samo tri žene. Ostalo su muževi. U spisu se najprije nalazi proslov. Tu Teodoret naznačuje što ga je potaknulo na ovaj rad. Kaže da je djelom naumio živom sačuvati uspomenu na žene i muževe koji su, pomognuti milošću, izašli kao pobjednici iz istinskoga ljudskoga boja.

To je duhovni rat duše za dobro i vrlinu. Teodoret je svojim spisom želio u čitatelju potaknuti čežnju da i on sam krene stazom kreposna

[32] Latinski naslov djela glasi: *Historia religiosa*. Djelo se nalazi u PG, 82, 1283A-1496D. Sada imamo izdanje kod P. CANIVET-A. LEROY-MOLINGHEN, *Théodoret de Cyr, Histoire des moines de Syrie, "Histoire Philothée"*, I, SC, 234, Paris, 1977.

života. Opisane osobe svakome pružaju uzorak i primjer istinske životne mudrosti.

Djelo se zgodno dijeli na dva dijela. U prvome Teodoret govori o već preminulima. U drugome se bavi onima koji još žive. Poglavlja za naslov imaju osobu o kojoj se govori. Teodoret je za djelo prikupio valjane i provjerene podatke. Neke je pronašao u već zabilježenim izvorima. Sam je poznavao mnoge opisane ličnosti. O nekima je slušao izvještaje ljudi koji su ih neposredno poznavali. Teodoret opisuje osobe koje su živjele u okolici Antiohije. Zato je ovo njegovo djelo prvi izvor za poznavanje asketskoga života u sirijskome kršćanstvu. Bez toga se djela ne da kako treba upoznati sirijski asketski duhovni život.

Spis inače zauzima dosta skromno mjesto u sveukupnome pisanom Teodoretovu radu. Teško je kazati kada je Teodoret sastavio ovaj spis. To je svakako bilo prije g. 449. Neki misle da je to bilo g. 444.

Djelo je ulomično prevedeno na sirijski. U rano doba nije bilo prevedeno na latinski. Stoga je dugo ostalo nepoznato širim krugovima. Na latinskome se pojavilo tek u šesnaestome vijeku. Otada se glas o njemu na široko proširio.

25. *Govor o božanskoj i svetoj ljubavi*

Redovito se i s punim pravom ovo djelo[33] povezuje s prethodnim. Po svemu sudeći ono je stanoviti njegov zaglavak i nadopuna.

U ovome spisu Teodoret razjašnjuje kako su asketi mogli izvojštiti pobjedu u svome ratu s đavlom i protivnim svijetom. Teodoret je odgovorio u naslovu djela. To im je omogućila "božanska i sveta ljubav". Drži se da je Teodoret ovaj spis sastavio oko g. 449.

26. *Pisma*

Teodoret je pisac iznimno velikoga broja pisama.[34] Spominje se da ih je Nicefor Kalist u četrnaestome stoljeću imao pred sobom pet stotina.

[33] Djelo ima latinski naslov *Oratio de divina et sancta caritate.* Nalazi se u PG, 82, 1497A-1521A.

Osobno se pitamo da li je i to obuhvaćalo sva Teodoretova pisma. Pitanje toga dijela Teodoretova rada koji je iznimnoga i raznolikoga značenja nije ni danas u cjelini riješeno. Teodoretova se pisma nalaze na više mjesta. Zbog posebne kristološke važnosti mi smo za ovo izdanje preveli i u knjigu uvrstili stanoviti broj Teodoretovih poslanica.

27. Posve izgubljeni spisi

Jasno je da nam je veoma žao što su se brojna Teodoretova djela u cjelini zagubila. Za sada su nam nepoznata. Ovim dodatkom rado na njih čuvamo makar nekakvu uspomenu.

U djelu *Mistička knjiga*[35] Teodoret je pred napadima različitih krivovjernika branio i tumačio otajstva kršćanske vjere. Spis *Protiv apolinarista*[36] samim naslovom pokazuje koji mu je bio sadržaj. U djelu *Protiv Židova*[37]

Teodoret je kazao što je predbacivao židovskome narodu i njegovim vođama. I spis *Protiv marcionita*[38] svojim naslovom izravno i jasno kazuje koji mu je bio cilj i zadaća. Djelo s naslovom *Na upite mudraca*[39] u nekoliko navrata spominje sam Teodoret i nešto iz njega ističe. Samo po tome znamo za ovaj njegov spis. Inače se izgubio.

U djelu je Teodoret odgovarao na prigovore perzijskih mudraca protiv kršćanstva. Ujedno je Teodoret predbacivao dotičnim Perzijancima što božanski štuju prirodna počela. Također im je spočitavao što njihovi vladari nepravedno progone kršćane.

Šteta je što se izgubilo djelo *Protiv makedonijevaca*[40] jer je Teodoret u njemu sigurno ostavio dio svoje pneumatologije. U spisu

[34] Teodoretove se poslanice i pisma nalaze na više mjesta. Usp. Y. AZÉMA, *Théodoret de Cyr, Correspondance,* I-III, SC, 40, 98, 111, Paris, 1982-1965; PG, 83, 1173B-1494A; PG, 84, 551-864.

[35] Latinski naslov djela glasi *Liber mysticus.*

[36] Latinski je naslov *Contra apollinaristas.*

[37] Latinski je naslov *Contra Iudaeos.*

[38] Latinski naslov glasi *Contra marcionitas.*

[39] Latinski je naslov *Ad quaesita magorum.*

[40] Latinski naziv glasi *Contra macedonianos.*

Protiv arijevaca i eunomijevaca[41] Teodoret je pobijao Arijeve i Eunomijeve sljedbenike i učenike.

28. Dva dvojbena djela

Ovdje se s nekoliko riječi osvrćemo na dva spisa koja vjerojatno potječu od Teodoreta. Ipak to nije posve sigurno. To još treba istražiti i utvrditi. To je najprije djelo s naslovom *Gospodin naš Isus Krist je i poslije uzimanja čovještva jedini Sin.*[42] To je vrijedno kristološko djelo. Ono nije veliko. Sami naslov dovoljno kaže o čemu je u njemu riječ.

Drugo djelo nosi naslov *Pitanja i odgovori za pravovjerne.*[43] U spisu se navodi sto i jedno pitanje. Odnose se na razna područja iz povijesti, dogmatike, moralke i nauka o Svetome pismu.

[41] Latinski naslov glasi *Contra arianos et eunomianos.*

[42] Latinski naslov glasi: *Quod et post humanitatis assumptionem unicus Filius sit Dominus noster Jesus Christus.* Djelo se nalazi u PG, 83, 1433A-144OD.

[43] Latinski je naziv djela *Quaestiones et responsiones ad orthodoxos.*

Treće poglavlje

ZAPISI O STANOVITIM LIČNOSTIMA

Teodoret je u djelima koja smo preveli za ovu knjigu zaista spomenuo mnoga imena. Nekima smo samo posvetili kratku napomenu u običnim bilješkama. Kada smo prikupili više podataka, sastavili smo duži izvještaj. Te izvještaje sada donosimo. O nekim smo osobama ovdje progovorili makar ih sam Teodoret nije spomenuo. To smo učinili jer razjašnjuje naš rad. Sam čitatelj lako može ustanoviti da li je ličnost na koju čitanjem naiđe u ovoj knjizi naznačena u ovome poglavlju. To ističemo jer se može dogoditi da to tijekom rada previdimo i zato propustimo izravno naznačiti.

1. *Aleksandar Aleksandrijski*

Ovdje pred očima imamo dobro poznatoga aleksand-rijskoga biskupa i patrijarha Aleksandra Aleksandrijskoga. Aleksandar se rodio oko g. 250. Prije nego je g. 312. postao biskup vjerojatno je ravnao u Aleksandriji teološkom školom. U povijesti je nadasve po tome važan što se smjesta odupro Arijevoj propovijedi i njegovu učenju o Isusu Kristu. Arija je najprije osobno opomenuo. Kako to nije urodilo plodom, u Aleksandriji je g. 320. na biskupskoj sinodi iznio Arijev slučaj. I ta je sinoda osudila Arijev krivi nauk o Božjoj Riječi, ali se on nije pokorio. Aleksandar je kao iznimno važna ličnost prisustvovao Nicejskome saboru od g. 325. Sjedio je do samoga cara Konstantina Velikoga. Saborske je dokumente potpisao neposredno poslije papinih poslanika. Aleksandar je umro g. 328.

Aleksandar je također bio teološki pisac. Nekoliko njegovih pisama omogućuje upoznati početke arijevskoga spora. Inače se sačuvalo nešto i od njegovih propovijedi. Dijelom su se pronašli na koptskome i sirijskome. U Aleksandrovim se spisima po prvi put povijesno zajamčeno Djevica Marija naziva Bogorodicom.[44]

[44] O Aleksandru Aleksandrijskome vidi: X. Le BLANCHET, *Alexandre*, DTC, 1, 764-766; W.A. BIENERT, *Alexandros*, LThK, 1(1993), 360; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, Herder, 1966, 269; V.C. De CLERCQ, *Alexander*, NCE, 1, 294; R. JANIN, *Alexandre*, DHGE, 2, 182-183; P.T. CAMELOT, *Alexandros*, LThK, 1, 313; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, Marietti, 1983, 17-20.

2. *Amfilohije Ikonijski*

Amfilohija nazivamo Ikonijski po Ikoniju gdje je bio biskup. Ikonij je grad maloazijske pokrajine Pizidije. Amfilohije se rodio oko g. 340. u Cezareji Kapadočkoj. Bio je u srodstvu s Grgurom iz Nazijanza. Amfilohije je stekao onodobnu najvišu naobrazbu u Antiohiji pod vodstvom znamenitoga učitelja, poganina Libanija. Potom je nekih šest godina obnašao službu odvjetnika ili učitelja govorništva u Carigradu. Oko g. 370. napustio je Carigrad, vratio se u svoj zavičaj i posvetio strogome asketskome životu. Po želji Bazilija velikoga postaje biskup g. 373. u Ikoniju i metropolit novoutemeljene crkvene pokrajine Likaonije. Amfilohije je sudjelovao na Carigradskome saboru g. 381. i u ono doba bio jedan od stupova pravovjerja. On se oštro, ustrajno i s uspjehom suprotstavljao arijevstvu i pneumatomasima. Amfilohije je preminuo oko g. 403.

Amfilohije je napisao veći broj spisa. Neki su se izgubili. Posebice žalimo što više ne posjedujemo njegov spis o Duhu Svetome. Stanovita nam je utjeha sinodalno pismo što ga je Amfilohije u ime biskupske sinode održane g. 376. pod njegovim vodstvom napisao biskupima jedne druge pokrajine. U tome je pismu riječ o istobitnosti i božanstvu Duha Svetoga. Stoga to pismo uzimamo za vrlo vrijedan pneumatološki izvor i duboko razmatranje o osobi i djelu Duha Svetoga.

Amfilohije je bio i pjesnik. Od njega posjedujemo dugi pjesmotvor koji je posvetio stanovitome Seleuku. Amfilohije Seleuka poučava da od svih knjiga najžarče i najustrajnije istražuje Sveto pismo. Tom prilikom Amfilohije navodi popis svetih knjiga. Stoga je taj popis važan za pitanje kanoniciteta Svetoga pisma.

Od Amfilohija se sačuvalo osam homilija za razne blagdane. Iz njih se, uz ostalo, dade zaključiti kakav je Amfilohije bio govornik i propovjednik. Još spominjemo da je Amfilohije u jednome djelu sačuvanome jedino na koptskome upozoravao na krive smjerove u asketskome životu i usmjeravao na čistu kršćansku duhovnost i askezu.[45]

[45] O Amfilohiju vidi: G. BARDY, *Amphiloque*, DS, 1, 544; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, Herder, 1966, 308-309; G. BAREILLE, *Amphilochus*, DTC, 1, 1121-1123; A.G. GIBSON, *Amphilochius of Iconium*, NCE, 1, 455; J. QUASTEN, *Patrologia*, Marietti, 1983, 299-303; H.C. BRENNECKE, *Amphilochios*, LThK, 1(1993), 540-541; J. QUASTEN, *Amphilochios*, LThK, 1, 448-449.

3. *Anicet*

Anicet je bio papa nekako od g. 155. do g. 166. Anicet je sudjelovao u sporu oko proslave Vazma. U tu je svrhu u Rim doputovao sv. Polikarp iz Smirne. Anicet je zastupao rimsko poimanje i od njega nije odsustao. Polikarp je branio istočni način vazmene proslave. Do sporazuma između Aniceta i Polikarpa nije dolo. Ipak nisu prekinuli crkveno zajedništvo. Zajedno su proslavili euharistiju i rastali se u slozi i miru. Spor oko Vazma trajao je i dalje.[46]

4. *Bardesan*

Bardesan se rodio g. 154. u Edesi. Tu se i krstio. Bio je veoma učen čovjek. Bardesan se bavio filozofijom i proučavanjem neba i zvijezda. Živio je na kraljevskome dvoru kršćanskoga kralja Abgara. Bardesan je napisao mnogo djela. Pisao je sirijski. Djela su kasnije njegovi učenici preveli na grčki. U drevno doba Bardesanov je utjecaj bio jako rasprostranjen i dosta velik. Bardesan je umro u Edesi g. 222.

U davna kršćanska vremena Bardesan je smatran krivo-vjernikom. Zapadni su mu teolozi predbacivali da je podlegao Marcionu i Maniju. Istočnjaci su tvrdili da je Bardesan gnostik Valentinijanova smjera. U novije doba sud se o Bardesanu promijenio. Oni koji su iz bližega proučavali Bardesanovo učenje zaključili su da se kod njega ne susreću poglavite gnostičke zasade. Stoga misle da je Bardesan naprosto bio nezavisan i svojevrsni duh. Bardesan inače zbog napisanih stihova slovi kao otac sirijskoga pjesništva. U cjelini se od njega sačuvala jedino rasprava u kojoj razmišlja o sudbini.[47]

[46] O papi Anicetu vidi: J.P. KIRSCH, *Anicet*, DHGE, 3, 280-281; G. SCHWAIGER, *Aniketos*, LThK, 1, 562; G. BAREILLE, *Anicet*, DTC, 1, 1302-1303; G. SCHWAIGER, *Aniketos*, LThK, 1(1993), 678; E.G. WELTIN, *Anicetus*, NCE, 1, 544.

[47] O Bardesanu vidi: H.J.W. DRIJVERS, *Bardesanes*, TRE, 5, 206-212; F. NAU, *Bardesane*, DTC, 2, 391-398; G. BARDY, *Bardesane*, DHGE, 765-767; H.J.W. DRIJVERS, *Bardesanes*, LThK, 2(1994), 3; J. QUASTEN, *Bardesanes*, LThK, 1, 1242-1243; L. CERFAUX, *Bardesanes*, RAC, 1, 1180-1186; G.W. MAC RAE, *Bardesanes*, NCE, 2, 97.

5. *Dioskur Aleksandrijski*

Ovdje navodimo osnovne podatke iz Dioskurova života.[48] Dioskur je kao arhiđakon aleksandrijske crkvene zajednice pratio v. Ćirila na Efeški sabor od g. 431. Ćirila je nasljedio g. 444. kao biskup i patrijarh u Aleksandriji. Pod njegovim je predsjedanjem održan onaj biskupski skup g. 449. u Efezu što ga je Leon Veliki označio glasovitom izrekom "efeško razbojstvo". Dioskur je bio i na Kalcedonskome saboru g. 451. Ali kako nije htio potpisati Tomus Leona Velikoga kalcedonski su ga Oci na sjednici od 13. listopada 451. svrgnuli s biskupske časti i osudili na progonstvo. Ipak ga nisu proglasili krivovjernikom. Dioskur je preminuo 4. rujna g. 454. u progonstvu u paflagonijskoj Gangri.

6. *Domnus Antiohijski*

Domnus je postao biskup i patrijarh[49] u Antiohiji g. 441. Naslijedio je patrijarha Ivana s kojim je bio u bližnjemu srodstvu. Domnus je među prvima g. 447. uvidio Eutihovu kristološku zabludu. Prisustvovao je Dioskurovu saboru iz g. 449. u Efezu. Tu se Domnus nije ponio časno. I on je potpisao osudu onih biskupa što ih je osudilo "efeško razbojstvo". Ali je Dioskur i njega osudio jer se suprostavio Eutihu. Kalcedonski sabor iz g. 451. Domnusa nije vratio na njegovu biskupsku stolicu. Domnus je zadnji dio života proveo u samostanu sv. Eutimija u blizini Jeruzalema. On je tu i živio prije nego je postao antiohijski patrijarh. Domnus je umro oko g. 461.

7. *Efrem Sirijski*

Efrem je najveći i najpoznatiji teolog i teološki pisac koji potječe iz sirijskoga drevnoga kršćanstva. Djelovao je kao đakon. Efrem se rodio oko g. 306. u mezopotamijskome gradu Nisibis ili u njegovoj neposrednoj okolici. Vjerojatno je već Efremova obitelj bila kršćanska.

[48] O Dioskuru vidi: F.X. MURPHY, *Dioscurus*, NCE, 4, 879; N. CHARLIER, *Dioscore*, DHGE, 14, 508-514; G. BAREILLE, *Dioscore*, DTC, 4, 1369-1375; B.L. DENDAKIS, *Dioskoros* I, LThK, 3, 409-410; H.J. SIEBEN, *Dioskoros* I, LThK, 3(1995), 249-250.

[49] O Domnusu vidi: *Domnus* II, DHGE, 14, 645; J. BEAUDRY, *Domnus of Antioch*, NCE, 4, 995; *Domnus*, DTC, 16, 1026-1027; C. KARALEVSKIJ, *Antioche*, DHGE, 3, 575.

U gradu Nisibis postojala je određena vjerska škola gdje je kao učitelj djelovao i Efrem. Međutim car Jovijan morao je Nisibis prepustiti Perzijancima nakon poraza koji je u ratu pretrpio i u njemu poginuo car Julijan Odmetnik. Kada je Nisibis prešao pod perzijsku upravu mnogi su kršćani napustili taj grad i odselili se u Edesu. Isto je učinio i Efrem. U Edesi je osnovao katehetsku i teološku školu gdje je i sam izlagao kršćanski nauk. Efrem je najveći i najutjecajniji učitelj te škole koja je u radu krenula srednjim putem između škola u Antiohiji i Aleksandriji. Efrem je umro g. 373. u Edesi.

Efrem je puno napisao. Posjedovao je određeno znanje grčke filozofije. Pisao je jednostavno i s dosta osjećaja za lijepo izražavanje. Stoga su se njegova djela rado čitala. Efrem je pisao sirijski, ali su se njegova djela prevodila na grčki. Potom su prevedena na latinski i armenski jezik. Na žalost još uvijek Efremovi spisi nisu dostatno istraženi. Efrem je mnogo pridonio da se arijevstvo ne ukorijeni među sirijskim kršćanima.[50]

8. *Eleuterije*

Eleuterije je bio papa od g. 174. do g. 189. Ovdje ga spominjemo radi toga što ga je u Rimu posjetio sv. Irenej. Posjet se zbio vjerojatno g. 177. Povod i razlog jesu montanisiti koji su se već u to doba pojavili u Galiji i ušli u spor s Crkvom. Kršćani Galije i posebice vjernici koji su zbog vjere bili zatočeni i bit će mučenici napisali su pismo papi Eleuteriju i odredili Ireneja da ga ponese u Rim. On je to i učinio. U pismu se izražava želja da Eleuterije rasudi spor i bude posrednikom u teološkoj razmirici između pravovjerja i montanizma.[51]

[50] O Efremu Sirijskome vidi: E. BECK, *Éphrem*, DS, 4, 788-800; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, Herder, 1966, 343-346; E. BECK, *Ephräm*, LThK, 3, 926-929; W. CRAMER, *Ephräm*, LThK, 3(1995), 708-710; É. Des PLACES, *Ephrem the Syrian*, NCE, 463-464; L. LELOIR, *Éphrem le Syrien*, DHGE, 15, 590-597; R. MURRAY, *Ephraem Syrus*, TRE, 9, 755-762.

[51] O papi Eleuteriju vidi: G. SCHWAIGER, *Eleutherus*, LThK, 3(1995), 586; A. CLERVAL, *Éleuthere*, DTC, 4, 2319-2320; E.G. WELTUN, *Eleutherius*, NCE, 5, 265; J.P. KIRSCH, *Eleutherus*, LThK, 3, 802; B. BOTTE, *Éleuthere*, DHGE, 15, 147-148.

9. *Eustatije Antiohijski*

Eustatije pripada bez dvojbe među velike, istaknute i značajne biskupe u Antiohiji. Rani njegov život posve nam je nepoznat. Znamo da se rodio u Sidi. To je jedan od važnijih gradova u pokrajini Pamfiliji koja se nalazi na jugu Male Azije. Eustatije je najprije bio biskup u Bereji. Ta je biskupija pripadala antiohijskome patrijarhatu. Iz Bereje Eustatije je premješten za metropolitu, nadbiskupa i patrijarha u Antiohiju. Točno ne znamo ni kada se dogodilo ni zašto. Svakako Eustatije je biskup u Antiohiji kada se pojavio sukob između Arija i njegova biskupa u Aleksandriji. Eustatije je u tome sporu od samoga početka bio odlučno, iskreno i ustrajno na strani biskupa Aleksandra protiv Arija.

Eustatije je prisustvovao svečanom i općem saboru koji se održao g. 325. u Niceji. Čak je velika vjerojatnost da je upravo on predsjedao saboru i pozdravio nazočnoga cara Konstantina Velikoga. Eustatije je i u Niceji među onima koji se najoštrije suprostavljaju Arijevu učenju. To su razumjeli arijevci prvoga naraštaja. Zato su Eustatija držali svojim prvim i poglavitim protivnikom i stoga čekali prvu priliku da mu naude i da ga se riješe. To se zbilo kada je car Konstantin Veliki nedugo poslije Nicejskoga sabora postao sklon arijevcima. Arijevci su u Antiohiji održali sinodu. Na njoj su osudili Eustatija i svrgnuli s biskupske stolice. Eustatije je carevim nalogom morao u progonstvo u trački Trajanopolis. Otada o tome velikom antiohijskome biskupu ne znamo ništa pouzdano. Eustatije je preminuo prije g. 338.

Euzebije je bio veoma plodan teološki pisac. Napisao je nekih dvadesetak djela. Sva su gotovo kao cjelina nestala. Cjelovito se očuvao samo onaj Eustatijev spis gdje on raspravlja o Origenovoj alegorijskoj egzegezi i uglavnom je zabacuje. Od drugih se Eustatijevih djela sačuvao stotinjak kraćih ili dužih ulomaka. Ali još uvijek nije posve sigurno u kojoj im je mjeri doista Eustatije autor.

Eustatije je bio temeljiti teolog. U trojstvenoj je teologiji doduše riječ hipostaza držao istoznačnom s riječi bitnost i stoga tvrdio da je Bog jedna hipostaza. Ali zato nije ništa manje vjerovao u tri božanske osobe. Eustatije je posjedovao izgrađeni i čvrsti egzegetski postupak. Već kazasmo da se na tome području odmjeravao i s takvim egzegetom kakav je bio veliki Origen. Eustatije je odbacivao pretjerano alegorijsko tumačenje ako je zloporaba. Ali se nije odricao ni toga oblika egzegeze kada pomaže da se dođe do punoga smisla tumačenoga mjesta. Eustatije

nastoji postignuti razumno, utemeljno i svrshishodno tumačenje teksta. Polazište mu je doslovni smisao koji je potporanj svakome drugome razglabanju.

Važno mjesto u povijesti kristologije pripada i Eustatiju. Sigurno je njegova kristologija velikim dijelom bila oblikovana da se odupre arijevstvu. Znamo da je arijevstvo zanijekalo Isusu Kristu božansku narav i bit. Ali Arije je jednako Isusu odrekao cjelovitu ljudsku narav. Učio je da je Riječ koja po Ariju nije Bog već stvorenje kod Utjelovljenja uzela i sa sobom sjedinila samo ljudsko tijelo. Isus Krist, misli Arije, nije posjedovao ljudsku dušu. Ulogu i mjesto duše preuzela je Riječ. Eustatije u Isusu Kristu razlikuje božansku i ljudsku narav. On uči da su obje u svojoj biti cjelovite. Eustatije pri tome nije iz očiju gubio istinu da je Isus Krist jedna osoba. On je utjelovljeni Sin Božji. Mislimo da zbog navedenoga nije povijesno osnovano kazati da je Eustatije u kristologiji nasljednik Pavla Samosatskoga niti preteča nestorijanizma.

Posebice izdvajamo Eustatijev nauk o Isusovoj ljudskoj duši. Kazali smo da je Arije zanijekao opstojnost Isusove ljudske duše. To je Eustatije zapazio kao malo tko od njegovih suvremenika. Sam je postojano učio da Utjelovljeni ima ljudsku dušu. Eustatije joj je iskazivao najveće štovanje i poklonstvo.[52]

10. *Flavijan Carigradski*

Flavijan je bio carigradski patrijarrh od g. 446. do g. 449. Po tome je nada sve poznat što je g. 448. na biskupskoj sinodi u Carigradu osudio monofizitski nauk carigradskoga arhimandrita Eutiha. Flavijana je osudio i s biskupske stolice skinuo sabor koji je održan pod Dioskurovom vodstvu u Efezu g. 449. Flavijan je prognan u progonstvo. Preminuo je na putu za progonstvo g. 449. Flavijanu je Kalcedonski sabor od g. 451.

[52] O Eustatiju Antiohijskome vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 309-310; A. Van ROEY, *Eustathios v. Antiocheia,* LThK, 3, 1202-1203; R. LORENZ, *Eustathius von Antiochien,* TRE, 10, 543-546; S. SALAVILLE, *Eustathe d'Antioche,* DTC, 5, 1554-1569; A. Van ROEY, *Eustathios v. Antiochien,* LThK, 3(1995), 1014-1015; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, 305-309; M. SPANNEUT, *Eustathe d'Antioche,* DS, 4, 1706-1708; M. SPANNEUT, *Eustathius of Antioch,* NCE, 5, 638; M. SPANNEUT, *Eustathe d'Antioche,* DHGE, 16, 13-23.

vratio ugled, čast i dostojanstvo. Leon Veliki mu je uputio svoje znamenito kristološko pismo.[53]

11. *Hipolit Rimski*

Pisati o Hipolitu Rimskome i njegovim djelima nije ni lako ni jednostavno. Izvori u tu svrhu nisu ni brojni ni naročito pouzdani. Mi ćemo ovdje pribilježiti što se uobičajilo i kao već ustaljeno opće mišljenje redovito iznosi kada je riječ o Hipolitu Rimskome.

Hipolit se rodio oko g. 170. Istok mu je zavičaj. Nagađa se da je to bila Mala Azija ili možda Aleksandrija. Sigurno je da je Hipolit bio Irenejev učenik. Teško se odlučiti da li je doista osobno poznavao Ireneja i neposredno od njega učio ili mu je zato bio učenik što je marljivo i ustrajno čitao njegove spise. Za vrijeme pape Viktora koji je umro g. 199. Hipolit je već u Rimu ugledni svećenik, učeni i istaknuti član rimske crkvene zajednice. Istinska Hipolitova teološka uloga počinje kada je za papu izabran Kalist g. 217. Hipolit je unišao u teološki spor s Kalistom. Uzajamno su se optužili u svezi s vjerom u Trojstvo. Hipolit je predbacio Kalistu da naučava, zastupa i brani sabelijevstvo. Međutim znamo da je papa Kalist osudio i izopćio Sabelija. Kalist je predbacivao Hipolitu da vjeruje u dvoboštvo. Hipolit se branio i to nijekao. Neki drže da se Hipolit odvojio od Kalista i postao protupapa. Hipolit je za progonstva protjeran na Sardiniju. Tu se odrekao protupapinstva i kao mučenik umro oko g. 235. u progonstvu.

Hipolit je napisao mnogo djela. Tako je obogatio teologiju i utjecao na njezin razvoj. Pisao je grčki. Ali ni do danas nije riješeno pitanje spisa koji se vode pod Hipolitovim imenom. Mi pozornost svraćamo jedino na najglasovitije Hipolitovo djelo koje mu svi pripisuju. To je *Apostolska predaja*. Djelo više ne posjedujemo na izvornome grčkom osim u najneznatnijim ulomcima. Djelo se sačuvalo na latinskome i u drugim prijevodima. Važnost je djela neprocijenljiva za povijest liturgike. U njemu se nalazi po prvi put zabilježen tijek bogoslužja u Rimu. Hipolit je

[53] O Flavijanu Carigradskome vidi: H.J. SIEBEN, *Flavian*, LThK, 3(1995), 1315-1316; K. BAUS, *Flabianos*, LThK, 4, 161; P.T. CAMELOT, *Flavian*, NCE, 5, 958.

naveo i molitvene obrasce rabljene u rimskoj kršćanskoj zajednici. Hipolitovo djelo također razjašnjuje ustrojstvo rimskoga kršćanstva.[54]

12. *Ignacije Antiohijski*

Ignacija Antiohijskoga ubrajamo među najglasovitije i najpoznatije biskupe u Antiohiji gdje su Kristovi učenici prvi put prozvani kršćanima čime su se antiohijski vjernici s pravom nadasve ponosili. Malo je sigurnih podataka iz Ignacijeva života. Zapravo je strogo pouzdano jedino ono što je sam o sebi zabilježio u vlastitim pismima. Redovito se bilježi da se Ignacije rodio oko g. 35. te oko g. 69. postao biskup u Antiohiji. Sam sebe obično naziva Ignacijem i Teoforom. Rimski je običaj nositi dva imena. Jedno je ime bilo društveno. Drugo je bilo za prijatelje, znance i općenito za prisni i obiteljski krug. Ignacije je ime latinskoga značenja. *Ignis* znači vatra. To je vjerojatno bilo Ignacijevo ime za javnost. Rekosmo da se Ignacije također nazivao Teofor. Moguće je da ime Teofor Ignaciju potječe s krštenja. Grčko ime Teofor prema naglasku ima dvojako značenje. Označuje čovjeka koji nosi Boga i čovjeka koga Bog nosi.

Za prolaska cara Trajana Antiohijom Ignacije je kao kršćanin osuđen na smrt. Ona se imala izvršiti u areni nasrtajem razjarenih divljih zvijeri. U vojničkoj pratnji Ignacije je dugo putovao od Antiohije do Rima. Tu je u areni umro kao mučenik između g. 110. i g. 117.

Putujući u Rim Ignacije je prolazio gradovima i naseljima gdje su postojale kršćanske zajednice. One su redovito znale da će on doći. Vjernici su se okupljali da Ignacija pozdrave i iskažu mu osobitu čast i poštivanje. Da im se zahvali, Ignacije je kasnije s daljnjega puta slao vjernicima poslanice. Tako su nastala znamenita Ignacijeva pisma. Pitanje je koliko je autentičnih Ignacijevih poslanica. Euzebije Cezarejski spominje sedam Ignacijevih pisama. Doista postoji rukopis na grčkome iz drugoga stoljeća koji navodi sedam Ignacijevih pisama. Ali već se u četvrtome stoljeću tim sedam poslanica dodalo novih šest. U

[54] O Hipolitu vidi: J. QUASTEN, *Patrologia*, I, Marietti, 1980, 421-459; M. MARKOVICH, *Hippolyt von Rom*, TRE, 15, 381-387; M.R.P. McGUIRE, *Hippolytus of Rom*, NCE, 6, 1139-1141; C. SCHOLTEN, *Hippolytos* II (Von Rom), RAC, 15, 492-551; R. G÷GLER, *Hippolytos*, LThK, 5, 378-380; M. RICHARD, *Hippolyte de Rome*, DS, 7, 531-571; A.G. MARTIMORT, *Tradition apostolique*, DS, 15, 1133-1146; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 82-84. 164-169.

novije doba u sirijskome prijevodu našlo se samo tri Ignacijeva pisma. Ipak se čini da prednost treba dati rukopisu iz drugoga stoljeća sa sedam poslanica. Vrijednost je tih sedam Ignacijevih pisama ogromna i najrazličitija.[55]

13. *Irenej Lionski*

Irenej bez ikakve dvojbe pripada velikim teolozima i teološkim piscima čitave povijesti teologije i dogmi.[56] Malo imamo istinski utvrđenih podataka iz Irenejeva života. Pretpostavljamo da se Irenej rodio između g. 130. i g. 140. Ništa ne znamo o njegovu zavičaju. Ipak njegovu postojbinu treba smjestiti u Malu Aziju. Sam Irenej svjedoči da je kao mladić u Smirni slušao Polikarpove pouke. To može značiti da je izravno bio Polikarpov učenik, ali i to da je naprosto slušao živu Polikarpovu riječ. Potpuno nam izmiču okolnosti i razlozi Irenejeva preseljenja na kršćanski zapad. Vjerojatno je Irenej za početak živio u Rimu među kršćanima koji su bili grčkoga podrijetla. Tu je Irenej nadopunio svoja teološka znanja koja su zaista bila široka i duboka.

Irenej je vjerojatno već g. 177. u Lionu. Tu je sada ugledni svećenik. Ne znamo kako se dogodilo da nije i on bačen u tamnicu kada je g. 177. negdje u svibnju buknulo progonstvo. Tada su utamničeni mnogi lionski kršćani. Potom su mučeni. To su znameniti Lionski mučenici. Oni su papi Eleuteriju pisali pismo u svezi s montanizmom. Pismo je u Rim odnio Irenej. Put je mogao trajati nekoliko tjedana. Potom je Irenej opet u Lionu gdje postaje biskup.

Ireneja opet vidimo na povijesnoj pozornici oko g. 190. Tada je u Rimu papa Viktor. Opet se razbuktao spor oko Vazma. Papa je želio da svuda u Crkvi zavlada rimski oblik slavljenja Uskrsa. Tomu su se oduprli

[55] O Ignaciju Antiohijskome vidi: W.R. SCHOEDEL, *Ignatius von Antiochien*, TRE, 16, 40-45; O. PERLER, *Ignatios*, LThK, 5, 611-; T.J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, Zagreb, 1976, 89-119; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 47-50; F.X. MURPHY, *Ignatius of Antioch*, NCE, 7, 353-354; P.T. CAMELOT, *Ignace d'Antioche*, DS, 7, 1250-1266; G. BARDEILLE, *Ignace d'Antioche*, DTC, 7, 685-713; H. PAULSEN, *Ignatius von Antiochien*, RAC, 17, 933-953.

[56] O Ireneju vidi: T.J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, 409-471; N. BROX, *Irenaeus von Lyon*, RAC, 18, 820-854; H. DESSLER, *Irenaeus*, NCE, 7, 631-632; P.T. CAMELOT, *Eirenaios*, LThK, 3, 773-775; J. QUASTEN *Patrologia*, I, 225-279; H.J. JASCHKE, *Iraenäus von Lyon*, TRE, 16, 258-268; F. VERNET, *Irénée*, DTC, 7, 2394-2533; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 110-117; H. LECLERCQ, *Lyon*, DACL, 10, 127-143; 78-115.

kvartodecimani. Viktor je prijetio izopćenjem. Irenej je pisao papi da bude pomirljiv. Jednako je na suzdržljivost i pomirljivost pismima poticao i maloazijske kvartodecimane. U tome je Irenej uspio. Njegov je biskupski i teološki ugled bio neprijeporan i velik.

O Ireneovoj smrti pobliže ne znamo ništa. Sv. Jeronim prvi naznačuje da je Irenej umro kao mučenik. To se mišljenje kasnije općenito uvriježilo i ustalilo. Za nj ipak nemamo sigurnih dokaza. Irenej je umro oko g. 202.

Irenej je bio dosta plodan teološki pisac. Do danas su se sačuvala samo dva njegova djela. Nose naslov *Protiv krivovjera* i *Dokazivanje*. Premda smo prvo djelo kako se uvriježilo naslovili *Protiv krivovjerja* ipak treba dodati da je izvorni naslov puno duži i složeniji. Povod je djelu to što se i u Galiji proširio i maha uhvatio gnosticizam. Irenej piše svoj spis da razumskim razmišljanjem i pomoću Svetoga pisma pobije gnosticizam koji uistinu u korijenu uništava kršćanstvo. Ovo je Irenejevo djelo obujmom veoma veliko. Ono je zapravo široko razmišljanje o raznim dogmatskim pitanjima. Spis je u izvornome grčkome nestao. Posjedujemo ga cjelovito u latinskome prijevodu koji je vjeran i doslovan. Svakako je drevan. Njime se već služio sv. Augustin. Postoje također dugi odlomci na grčkome. Oni omogućuju izravnije i sigurnije doći do Irenejeva učenja. U Erivanu g. 1904. pronašao se i armenski prijevod jednoga dijela ovoga Irenejeva spisa. Nastao je u Carigradu tijekom šestoga stoljeća. Nitko nije nikada sumnjao da je Irenej napisao ovo djelo.

Od davnine se znalo da je Irenej napisao spis *Dokazivanje*. Stoljećima tome spisu nije bilo ni traga. Pronašao se tek g. 1904. u Erivanu na armenskome jeziku. Djelo je prevedeno i objavljeno g. 1907. u Leipzigu. Potom je prevedeno i na neke druge jezike. U ovome dosta kratkome djelu Irenej zapravo izlaže dogmatske dijelove koji su već nazočni u prethodnome djelu. Spis se lako dijeli na dva dijela. Irenej u prvome iznosi nauk o osnovnim kršćanskim istinama: o jednome Bogu, o Trojstvu, stvaranju, iskonskome grijehu i djelu ljudskoga spasenja. Potom na temelju Staroga zavjeta apologetski razmišlja o Isusu Kristu. Svi se slažu da je Irenej pisac ovoga djela.

14. *Justin*

Justin se broji u drugi krug i naraštaj ranih kršćanskih teoloških pisaca. Tome su naraštaju prethodili apostolski oci. Justina vrstamo među drevne apologete mladoga kršćanstva napadnuta s raznih strana i najrazličitijih pobuda. Štoviše, Justina držimo poglavitim braniteljem kršćanske vjere u njegovo doba.

Justin se rodio u gradu Flavia Neapolis, ranijem Sihemu, sadašnjem Nablus. Justinov je otac nosio latinsko, a djed grčko ime. Oba su živjeli u Palestini. To nas na to upućuje da je Justinova obitelj potjecala iz latinskoga ili grčkoga svijeta. Vjerojatno se sa Zapada doselila u Palestinu i tu udomaćila. Justin nije bio Židov niti obrezan. Sam Justin svjedoči da je u mladosti uporno tražio istinu. U tu je svrhu razmatrao razne sustave grčke filozofije. Dijelom se zaustavio kod Platona i njegove misli. Ali ga ni platonizam nije posve osvjedočio. Justin se oko g. 133. obratio na kršćanstvo koje smatra jedinom pouzdanom životnom mudrošću. Oko g. 143. Justin napušta svoj zavičaj i putuje u Rim. Tu je ustanovio i vodio školu upućujući ljude u vjeru. Justin je mučenički preminuo oko g. 165. Vjerojatno ga je Tertulijan prvi nazvao filozofom i mučenikom kako ga i danas rado i s ponosom nazivamo.

Justin se istaknuo kao teološki pisac. Brojna su mu djela izgubljena. Danas posjedujemo samo tri: *Prvu* i *Drugu apologiju* i *Razgovor s Trifunnom*. Justinova je *Prva apologija* opsežno djelo. Sastoji se od uvoda i dva dijela. Justin u uvodu poziva rimskoga cara da se osobno pozabavi kršćanskim pitanjem i da sam sudi kršćanima. Potom u prvome dijelu Justin ukazuje na nepravdu koja se nanosi kršćanima jer im se nepravedno sudi. Kršćane se proglašava ateistima, neprijateljima države i teškim prijestupnicima. Ali ništa od svega toga nije istina. U drugome dijelu Justin iznosi kršćanski nauk i opisuje kršćansko bogoslužje. Posebice se zaustavlja kod dokazivanja Kristova božanstva. Justin se u tu svrhu prije svega pozivao na starozavjetna proroštva.

Justinova *Druga apologija* nije dugačka. Doima se određenim dodatkom prvoj. Sada Justin poziva cara da pri sudu o kršćanima postupi kao sudac kome je prije svega stalo do pravednosti i istine. Razgovor s Trifunom vrijedno je djelo. Teško je utvrditi da li je Trifun iz naslova povijesna i smišljena ličnost. U Razgovoru Trifun zastupa židovstvo. U spisu Justin razlaže kršćanski stav prema Starome zavjetu. Po Justinu, Mojsijev je zakon bio privremen. Bio je na snazi do uspostave Novoga

zavjeta. Novozavjetni je zakon trajan i upućen svim ljudima. Kršćani su novi i konačni Božji narod. Justin pred Trifunom na poseban način opravdava kršćansko klanjanje Isusu Kristu.[57]

15. *Marcijan*

Pred očima imamo cara Marcijana[58] koji je odigrao važnu ulogu u Teodoretovu živvotu. Poslije osude u Efezu g. 449. Teodoret je bio u neku ruku poslan u izagnanstvo. Vjerojatno se to u tome sastojalo što se morao povući u neki samostan. Car Marcijan je dokinuo odluku o Teodoretovu izagnanstvu. Tako je Teodoret opet mogao iz Cira ravnati svojom biskupijom. Marcijan je kao car vladao od g. 450. do g. 457. Tako je vezan i uz Kalcedonski sabor od g. 451.

16. *Polikarp iz Smirne*

Puno zajamčenih podataka iz Polikarpova života nemamo. Tertulijan je zabilježio da je apostol Ivan Polikarpa postavio za biskupa u maloazijski grad Smirnu. Irenej je naprosto napisao da su to učinili apostoli. Polikarpa je na putu za rimsko mučeništvo posjetio Ignacije Antiohijski. Čak mu je naknadno upravio jedno pismo. Također znamo da je Polikarp zbog rasprave o Vazmu putovao u Rim na razgovor i dogovor s papom Anicetom. Raspravljali su, doduše, ali nisu došli do sporazuma. To ih nije spriječilo da zajedno proslave euharistiju te se u miru i slozi raziđu. Polikarp je umro kao mučenik u dubokoj starosti. Mučen je oko g. 167.

Od Polikarpa posjedujemo *Poslanicu Filipljanima*. Vjernici u Filipima zamolili su Polikarpa da im pošalje prijepis pisama Ignacija Antiohijskoga. Polikarp se tome rado odazvao. Uz prijepis Ignacijevih pisama i sam im je upravio vlastitu *Poslanicu*. U njoj Filipljanima pruža razne savjete i pobude. Dijelom iznosi nauk vjere. U Polikarpovu pismu

[57] O Justinu vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 65-68; O. SKARSAUNE, *Justin der Märtyrer*, TRE, 17, 471-478; G. BARDY, *Justin*, DTC, 8, 2228-2271; J. QUASTEN, *Patrologia*, I, 175-194; C. KANNENGIESSER-A. SOLIGNAC, *Justin*, DS, 8, 1640-1647.

[58] O caru Marcijanu vidi: J. KODER, *Markianos*, LThK, 6(1997), 1391; H. HUNGER, *Markianos*, LThK, 7, 91; H. CHIRAT, *Marcian*, NCE, 9, 192-193.

ima podataka koji nam omogućuju uvidjeti način onodobnoga crkvenoga života.

Polikarpova se *Poslanica Filipljanima* nije u cjelini sačuvala u izvornome grčkome jeziku. Ono što je do nas došlo posjedujemo u osam rukopisa. Neke je ulomke na grčkome sačuvao Euzebije Cezarejski u svojoj *Crkvenoj povijesti*. Polikarpovo pismo u potpunosti jedino imamo u latinskome prijevodu.[59]

17. *Sabelije*

Sabelije potjecaše iz Libije. U Rim je došao oko g. 217. Sabelije se u Rimu uključio u sljedbu koja je krivovjerno učila o Trojstvu. Sljedbi je postao vođa i glava. I Sabelije krivo misli o Trojstvu. On zapravo uči da je Bog jedna osoba koja se prema prilikama na vani očituje kao Otac, Sin i Duh Sveti. U skladu s time Sabelije drži da je na križu trpio Bog Otac. U povijesti se ta zabluda naziva sabelijanizam, patripasijanizam i modalizam.[60]

18. *Teodozije*

Ovdje je riječ o caru Teodoziju koji je imao udjela u nutarnjem crkvenome životu. U kristološkome sporu između Flavijana, carigradskoga patrijarha, i arhimandrita carigradskih samostana Eutiha, Teodozije je stao na Eutihovu stranu. On je također sazvao sabor u Efezu g. 449. Tim je saborom ravnao aleksandrijski patrijarh Dioskur. Leon Veliki taj je sabor nazvao "razbojstvom" i poništio sve njegove odluke.[61]

[59] O Polikarpu vidi: D. Van DAMME, *Polykarp von Smyrna*, TRE, 27, 25-28; J.A. FISCHER, *Polykarpos*, LThK, 8, 597-598; G. FRITZ, *Polycarpe*, DTC, 12, 2515-2520; J. QUASTEN, *Patrologia*, I, 76-80; J.B. BAUER, *Polykarp*, LThK, 8(1999), 404-408; F.X. MURPHY, *Polycarp*, NCE, 11, 535-536; J.T. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijet kršćanske literature*, 120-128; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 50-52; D. Van DAMME, *Polycarpe de Smyrne*, DS, 12, 1902-1908.

[60] O Sabeliju vidi: R. LACHENSCHMID, *Sabellios*, LThK, 9, 193-194.

[61] O caru Teodoziju vidi: R.H. SCHMANDT, *Theodosius* II, NCE, 14, 25.

19. *Viktor*

Pred očima nam je papa Viktor. Njega spominjemo u svezi s raspravom o slavljenju Uskrsa. Viktor je htio da u čitavome kršćanstvu zavlada rimski način proslave uskrsne svetkovine. Htio je dosta oštro postupiti protiv kvartodecimana. Ali je u smislu blagosti i razumijevanja na nj s uspjehom pismom utjecao sv. Irenej.[62]

[62] O papi Viktoru vidi: E.G. WELTIN, *Victor* I, NCE, 14, 646; G. SCHWAIGER, *Victor* I, LThK, 10, 768-769; É. AMANN, *Victor* Ier, DTC, 16, 2862-2863.

Četvrto poglavlje

TEODORET KAO TEOLOG

Teodoret se doista ne može ubrojiti među najveće i najdublje teološke mislioce i učitelje otačkoga doba. To je nedvojbeno točno. Ipak se Teodoretu ne smije odreći svaka teološka vrijednost. Teodoret je bio teolog širokoga i raznolikoga raspona. Bio je dobro i temeljito upućen u drevnu teologiju. To jasno pokazuju njegova brojna djela. Ovdje pozornost svraćamo samo na nekoliko pojedinosti iz njegova teološkoga razmišljanja. Najprije se osvrćemo na Teodoreta kao stručnoga biblijskog tumača.[63] Potom navodimo Teodoretovo razglabanje o izlaženju[64] Duha Svetoga i najduže se zaustavljamo kod njegove kristologije.[65]

1. BIBLIJSKI TUMAČ

U Teodoretovu pisanome teološkome radu egzegetska djela, vidjesmo, zauzimaju zasebno mjesto. Teodoret je očito puno truda, sabranosti i pažnje uložio kada je obavljao taj posao. Sva su se njegova egzegetska djela sačuvala. Nikada ih nitko nije napadao niti osporavao. Ima učenih ljudi koji Teodoreta ubrajaju među najveće i najznamenitije egzegete kroz svekoliku povijest biblijske egzegeze. Vjerojatno je to pretjerani sud. Ali među egzegetima Antiohijske škole Teodoret jamačno stoji u samome vrhu. Zanimljivo je da biblijske katene redovito Teodoreta navode najčešće i na prvome mjestu. To znači da mu se priznaje naročita vrijednost i značenje.

---

[63] Usp. J.N. GUINOT, *Théodoret de Cyr, Commentaire sur Isaïe,* I, SC, 276, Paris, 1980, 10-1233-35.43-56.57-74; G. BARDY, *Théodoret*, DTC, 15, 311-313; Y. AZÉMA, *Théodoret de Cyr,* DS, 15, 427-429; J. QUASTEN, *Patrologia*, II, Marietti, 1980, 544.

[64] Usp. G. BARDY, *Théodoret*, DTC, 15, 322-323; A. PALMIERI, *Esprit-Saint,* DTC, 5, 793.

[65] Usp. Y. AZÉMA, *Théodoret* de Cyr, DS, 15, 429-432; G. BARDY, *Théodoret*, DTC, 15, 317-321; J.N. GUINOT, *Théodoret de Cyr, Commentaire sur Isaïe*, SC, 276, Paris, 1980, 89-101; M. MANDAC, *L'union christologique dans les oeuvres de Théodoret antérieures au concile d'Ephese,* EThL, 47(1971), 64-96; A. GRILLMEIER, *Christ in Christian Tradition, Mowbrays,* 1975, 488-495; A. GRILLMEIER, *Die theologische und sprachliche Vorbereitung der christologischen Formel von Chalkedon*, u *Das Konzil von Chalkedon,* I, Würzburg, 1962, 183-191; J. LIÉBAERT, *L'incarnation*, Paris, 1966; 201-204.

Pri tumačenju Biblije Teodoret je polazio od grčkoga teksta. Za Novi zavjet to je po sebi razumljivo. Kada je u pitanju Stari zavjet Teodoret se služi Septuagintom. Septuagintu nije rabio kako ju je objavio Origen u svojoj znamenitoj Heksapli nego se služio drugim prijevodom. Ipak je Teodoret to izdanje prema potrebi uspoređivao sa Septuagintom iz Origenove Heksaple.

Teodoret je imao puno pouzdanje u Septuagintu. Držao ju je za nadahnutu. To razjašnjuje njegovo duboko poštivanje svakoga Septuagintina slova. Ali Teodoret je također bio svjestan da su se vremenom prepisivanjem u Septuagintu zavukle pogreške. Stoga je bio prisiljen u ruke uzimati hebrejsku Bibliju. Možda Teodoret nije savršeno poznavao hebrejski. Ipak je dovoljno vladao tim jezikom da je mogao s korišću uspoređivati Septuagintin prijevod i hebrejski biblijski izvornik. To mu je uvelike pomoglo kod egzegeze.

Teodoretu je sirijski bio materinski jezik. Zato se u svome egzegetskome radu također koristio sirijskim biblijskim prijevodom. Nije rijetkost da se Teodoret u egzegetskome poslu poslužio starozavjetnim prijevodima koji su na temelju izvornoga grčki načinili Akvila, Teodocion i Simah. Unatoč kazanome, istinski tekst koji Teodoret razjašnjuje ostaje Septuagintin prijevod. Kod egzegeze Staroga i Novoga zavjeta Teodoret cjelovito navodi tekst koji razglaba.

Teodoret ne krije razloge koji ga sile i potiču na egzegezu. Često su ga prijatelji i znanci molili da protumači ovu ili onu biblijsku knjigu. Željeli su se što temeljitije i svestranije uputiti u Sveto pismo. Teodoret je pozdravljao tu iskrenu i plemenitu čežnju i na nju odgovarao zamoljenim egzegetskim spisom. Ali Teodoret je osobno kao svećenik i biskup bio učitelj svoga naroda. Bilo mu je stalo da njegovi vjernici što točnije, šire i bolje poznaju Sveto pismo. On im je svojim egzegetskim djelima u tome nesebično pomagao. Teodoret se često sukobljavao s krivovjerjima i morao braniti pravu vjeru. I u tu je svrhu pisao egzegetske spise. Kada se bavio egzegezom nije zaboravljao da pomoću nje opravda i svoja kristološka učenja koja su neki još za njegova života najoštrije i s puno žučljivosti i zajedljivosti napadali. Svemu je bio odgovor dobar i temeljit egzegetski spis.

Teodoretova egzegetska djela imaju izobilje vrlina. Ona su često odmjerena i umjerena. Niti su preduga niti prekratka. Teodoret posjeduje urođeni smisao za mjeru. U tumačenju je razuman, razborit i temeljit. Teodoret nije posve plitak ni onda kada biblijski tekst samo prepričava

svojim riječima. Teodoret nije razvučen. U pitanja koja tumači dobro je upućen. Teodoret razjašnjuje jasno i s ukusom. Ne teži za izvornošću pod svaku cijenu. Rado prenosi što je od drugih preuzeo. Ipak ne prepisuje prethodnike. Teodoret je dovoljno uman da ima vlastiti sud. Nije rijetkost da se u prosudbi razlikuje i od takvoga egzegete kakav je bio Teodor Mopsuestijski. To Teodoret izrijekom naznačuje. Teodoret smatra da je tumačenje Svetoga pisma posao cijele crkvene zajednice svih vremena. Tu se nijedno vrijedno i korisno pojašnjenje ne smije ni izgubiti ni zaboraviti. Ipak u zgradu svekolike svetopisamske egzegeze svaki egzeget unosi svoj vlastiti kamen i osobni doprinos.

Po Teodoretovu sudu u Bibliji ima mjesta koja se teško tumače. On to jasno priznaje i glasno izriče. Čak se ponešto ruga egzegetima koji žele pod svaku cijenu razjasnit i ono najtanovitije u Pismu. Katkada se to uistinu ne može. Biblija je riječ Božje Riječi. Djelo je Božjega Duha. Stoga u sebi ne sadrži suprotivnosti. Ipak ljudska riječ nije sposobna izraziti Božju Riječ niti ljudski duh shvatiti Duha koji je u Pismu. Teodoret je toga bio svjestan kada je tumačio Pismo. Smatrao je da u hram Svetoga pisma može ući jedino onaj tumač čije je srce čisto i duša nevina. I tada Pismo ostaje otajstvo i tajna.

Teodoret kao tumač poštuje obični i neposredni smisao koji se naziva doslovnim ili povijesnim. Sveto pismo ima svoj neposredni smisao koji je posvuda nazočan u Pismu jer je ono djelo Duha Božjega. Kada je riječ o Starome zavjetu, Teodoret mu prizna doslovni i povijesni smisao. Ipak čitavi Stari zavjet uzima za nagovještaj Novoga zavjeta. Zato pri tumačenju Staroga zavjeta nastoji utvrditi u kojemu smislu to što razjašnjuje najavljuje novozavjetne zbilje. To se stručno kaže da se u tome slučaju Teodoret vodi tipološkom i alegorijskom egzegezom. Treba dodati da se Teodoret nikada nije odrekao tipologije i alegorije u egzegezi. Samo se tim radnim postupkom želio služiti omeđeno i razborito da ne prijeđe u maštu bez ikakva nadzora i zapta. Teodoret je držao da se Bog u Pismu objavljivao poštujući razvoj ljudske spoznaje. Po objavi je ljude sve dublje uvodio u istinu. Zato redovito slike prethode neposrednome očitovanju zbilje.

2. IZLAŽENJE DUHA SVETOGA

Teodoret se u svome razmišljanju zaustavio na pitanju otajstvenoga i nedokučivoga izlaženja Duha Svetoga. Pitanje je bilo prije svega koji je odnos izlaženja Duha Svetoga prema Bogu Sinu. Teodoret vjeruje da Duh Sveti izlazi iz Boga Oca. Iz Oca ima svoje postojanje. Glede Sina Teodoret otklanja da Sin ima aktivni udio u izlaženju Duha Svetoga. Ali Teodoret je znao da se u grčkome dijelu kršćanstva vjeruje da Duh Sveti izlazi od Oca "po Sinu". Teolozi su se pak razlikovali u tome kako treba shvatiti izričaj "po Sinu". Teodoret je vjerojatno vjerovao da Duh Sveti ima svoje postojanje od Oca, ali da "po Sinu" prelazi kao po kakvome prohodu. U svakome slučaju, Teodoret ne odbacuje u pneumatologiji izričaj "po Sinu". Izričaj je već postao sastavni dio predaje koju je i sam Teodoret prihvatio.

3. TEODORETOVA KRISTOLOGIJA

Teodoret je kao teolog sigurno najpoznatiji u kristologiji. Povijest toga dijela dogmatike nužno se i nezaobilazno bavi i Teodoretovim kristološkim učenjem. Redovito se i s pravom drži da je kristologija kako su je oblikovali antiohijski teolozi u Teodoretu stekla uravnotežen, vrijedan i jasan izražaj.

Ovdje prikazujemo Teodoretovu kristologiju kako je nalazimo u djelima koja smo preveli. Nadamo se da to pridonosi razumijevanju prevedenih spisa. Tko ih bude čitao i sam može po potrebi provjeriti da li je ovdje obrađeno ono što ga zanima. Nama je bilo nemoguće naznačiti koja Teodoretova mjesta tumačimo jer ova knjiga nije bila otisnuta kada smo pisali prikaz što slijedi. Osim toga prikaz smo sastavili izravno na temelju Teodoretova izvornika. Pri tome sastavljanju nismo se posebno brinuli o prijevodu. Uostalom, prijevod nije baš uvijek toliko strog i doslovan da bismo se u izlaganju Teodoretove kristologije usudili posve na nj osloniti.

Neki utvrđeni raspored u izlaganju ni uz najbolju volju nismo uspjeli pronaći. Stoga smo iznosili točke i dijelove Teodoretove kristologije. Možda bi se otuda novim zahvatom dalo sročiti sustavni prikaz Teodoretova kristološkoga učenja. Mi smo za sada prije svega nastojali raščlaniti važnije Teodoretove kristološke tvrdnje.

1. *Nedomislivo i neizrecivo otajstvo*

Kada Teodoret razmišlja o Kristovu utjelovljenju i spasenju koje otuda dolazi njemu najprije pada na pamet da je Utjelovljenje zapravo "otajstvo".[66] Utjelovljenje je u sebi zbilja "neizreciva smisla".[67] Teodoret govori o "velikome i neiskazivome otajstvu Utjelovljenja".[68] Također kaže da Pavao uči kako "otajstvo Utjelovljenja prekoračuje svako ljudsko razumijevanje".[69] Ne postoji čovjek koji može postići "jasnu spoznaju" kada je riječ o "istini"[70] Gospodnjega utjelovljenja. Božja se Riječ "sjedinila s ljudskim tijelom tajanstvenim razlogom".[71]

Teodoret glasno izjavljuje i traži da "ga nitko ne pita o načinu sjedinjenja" kod Kristova utjelovljenja. Izrijekom veli kako se kod toga neće stidjeti da prizna svoje "neznanje". Štoviše, izjavljuje da će se zapravo "hvaliti što vjeruje neiskazivome i što je upućen u zbilje za čiju spoznaju nije sposoban ni duh ni um". Teodoret zaključuje da se nitko ne može nadati kako će "o rečenome bilo od njega bilo drugoga naučiti išta razgovijetno".[72]

2. *Krivovjerna učenja*

Teodoret u spisima koje smo preveli nije uglavnom kanio sustavno govoriti o kristološkim zabludama. Ipak je češće, nekako usput, spomenuo razna kristološka krivovjerja. Iznio je u čemu su se sastojala i kraće ih pobio. Potrebno je uočiti kako je Teodoret shvatio krivovjerja koja spominje. To velikim dijelom omogućuju razumjeti njegovo kristološko učenje. Teodoret često oblikuje vlastiti kristološki govor da ga suprostavi krivoj kristologiji koju ima pred očima. Mi iznosimo kristološke zablude kako ih je Teodoret osobno razumio i zabilježio. Pri tome se izravno ne pitamo koliko je sam Teodoret točno i podrobno prikazao krivovjerja o kojima nas je izvijestio.

[66] Gospodnje utjelovljenje (= *De incarnatione Domini*), = *Utjelovljenje*, PG, 75, 1448B.
[67] Izlaganje prave vjere (= *Expositio rectae fidei*) = Otto, *Izlaganje*, 28.
[68] *Utjelovljenje*, PG, 1425C.
[69] Tumačenje poslanice Kološanima (= *Interpretatio Epistolae ad Colossenses*) = *Kološanima*, PG, 82, 593B.
[70] *Izlaganje*, 38.
[71] *Izlaganje*, 40.
[72] *Izlaganje*, 32.

A. Docetizam

Teodoret je u svojim djelima ostavio nekoliko zapisaka o docetizmu. Također je naveo veći broj doceta kao što su bili: Šimun Vrač, Bazilid, Valentin, Marcion, Manes, Bardesan, Menandar, Cerdon i nama posve nepoznati Harmonije. Teodoret ponovljeno ističe da su doceti zabacili "sveukupno otajstvo Utjelovljenja". Doceti ne "dopuštaju Gospodnje rođenje ni učovječenje po tijelu". Oni "skroz naskroz niječu učovječenje" Isusa Krista. Po docetima, Djevičino "začeće", "trudnoća", "rađanje" i "porođaj" zapravo su "priča", "bajka" i "izmišljotina". Božja Riječ "od Djevice nije ništa uzela" i stoga nije imala ništa "što pripada čovjeku". Riječ je samo prošla kroz Djevicu kao kroz nekakav "prolaz" koji sliči "prokopu". Otuda doceti zaključuju da je Krist "samo Bog" sa "zastrtim božanstvom". Riječ se, po docetima, očitovala i pokazala ljudima u "liku tijela", ali ne pravim ljudskim tijelom. Doceti taj "lik tijela" obilježuju izričajima tvara", "sjena", "privid", tvara od zraka". Oni u biti smatraju da se Logos u Novome zavjetu očitovao kako se nekoć ukazao "Abrahamu i nekim drugim ličnostima" drevnih vremena.[73]

B. Bez vječnoga rođenja

Teodoret na jednome mjestu spominje teologa koga naziva "pseudonimi Pavao".[74] Naziva se Pavlom, ali od Pavla pravoga imena, a to je apostol Pavao, dotični Pavao ne posjeduje ništa doli samo ime. Stoga je "krivoimeni Pavao". Riječ je zasigurno o poznatome teologu Pavlu Samosatskome. Teodoret tvrdi da je taj Pavao "zanijekao Spasiteljevo rođenje prije vjekova". To znači da je zabacio Kristovo rođenje od Boga Oca. Zauzvrat, Pavao Samosatski priznaje i ispovijeda Spasiteljevo rođenje "iz Djevice". U biti, kaže Teodoret, Pavao Samosatski stoji na stajalištu "židovskoga poimanja" o Isusu Kristu.

Pavlu Samosatskome Teodoret u kristologiji dodaje Fotina iz Sirmija i Marcela Ancirskoga. Po Teodoretu, sva tri navedena teologa

[73] O docetizmu u Teodoretovim spisima vidi: *Utjelovljenje*, PG, 1428AC; 1432BC; *Pismo 104 carigradskome biskupu Flavijanu*, Y. AZÉMA, III, = *Flavijanu*, 26-28; *Pismo 146 Carigradskim monasima*, Y. AZÉMA, III = *Monasima*, 180; *Tumačenje Poslanice Filipljanima* (= *Interpretatio Epistolae ad Philippenses*) = *Filipljanima*, PG, 82, 572D.
[74] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1432A.

kažu da je "naš Gospodin i Bog samo čovjek".[75] Držimo da Teodoret također ima pred očima Pavla Samosatskoga, Fotina i Marcela kada izjavljuje da treba osuditi svakoga tko Gospodina našega Krista naziva ψιχὸς ἄνθρωπος, tj. čovjekom koji nije ništa drugo ni više nego čovjek, "goli čovjek".[76]

C. Arijevska kristologija

U arijevstvu Teodoret nije previdio ni arijevsku krivu kristologiju. On ju je izrazio kratko, ali dovoljno jasno. Govoreći o arijevskoj kristologiji Teodoret, doduše, naznačuje da je tu riječ o osobi Boga Logosa. Samo ne smijemo zaboraviti arijevski nauk o Logosu. Arijevci su smatrali da Logos nije Bog nego prvo i najodličnije Božje stvorenje. Razumije se da i Teodoret u svojim djelima vodi računa o tome da arijevci tako poimlju Božju Riječ koju Teodoret s cijelom kršćanskom predajom naziva Bog Logos.

Osnovna arijevska kristološka misao glasi: Logos kod utjelovljenja uzima samo "tijelo". Uzima jedino "ono što se vidi" kod naše ljudske "naravi". Logos od "čovjeka" pri utjelovljenju nije uzeo ljudsku "besmrtnu dušu". Stoga arijevci kažu da je Krist bio ἄψυχος ἄνθρωπος, tj. čovjek bez duše. Po arijevcima, uzetome tijelu" nastanila se Božja Riječ mjesto besmrtne duše". Ta je Riječ u svome "tijelu ispunjala ulogu duše". U Kristu koji nema ljudsku dušu "vlastitosti je duše obavljalo božanstvo".

Znamo da su arijevci nijekali Kristovo božanstvo. To su dijelom zasnivali na činjenici što Utjelovljeni ne posjeduje ljudsku dušu te je nužno neposredno pripisati Logosu sve što je u Kristu i njegovu životu na zemlji "neznatno u riječima i djelima". Budući da je Isus Krist činio neznatna i malena djela, to, po arijevcima, pokazuje da njegovo "božanstvo" nije pravo i puno božanstvo niti da je on u punome smislu Bog Logos. Arijevski je ključni dokaz za to da Isus Krist nije Bog činjenica što on nema ljudsku dušu te kao Logos umjesto duše vrši čine koji ne mogu biti čini potpunoga i pravoga božanstva.[77]

[75] *Flavijanu*, 28.
[76] *Pismo 83 aleksandrijskome biskupu Dioskuru*, Y. AZÉMA, II, *Dioskuru*, 218.
[77] O arijevstvu u Teodoretovim djelima vidi: *Utjelovljenje*, PG, 75, 1428AC; 1452B; 1453A; *Flavijanu*, 28; *Monasima*, 180-182.

D. Apolinarizam

U spisima koje smo preveli Teodoret razmjerno često i dosta jasno izlaže apolinarističku kristologiju.[78] Teodoret bilježi da se, po apolinarizmu, osoba Boga Logosa utjelovila i boravila u svijetu. To je, očito, nadasve vrijedna i u punini pravovjerna zasada apolinarističke kristologije. Apolinaristi ni začas ne dvoje da je Isus Krist osoba Boga Logosa. Teodoret tu apolinarističku tvrdnju, jasno, prihvaća i drage volje pozdravlja. Po apolinaristima, Logos se utjelovio tako što je uzeo, primio i prihvatio ljudsku zbilju. Logos je u tome prebivao. Ljudsku zbilju koju je uzeo Logos apolinaristički teolozi nazivaju pùt, tijelo, uzeta narav, uzeto. Dotuda Teodoret, po sebi, ništa nema protiv apolinarističke kristologije. Poteškoća nastaje kada je u pitanju ljudska duša. Tu ja mana i krivovjerje Apolinara i njegovih sljedbenika.

Apolinaristi uče da "svatko od ljudi posjeduje dvije duše". Od njih je jedna ψυχὴ ζωτική, a druga ψυχη λογική. Očito je da se pod nazivom ψυχὴ ζωτική misli na "dušu" koja čovjeku daje "život". Stoga bi se možda izričaj ψυχὴ λογική smjelo prevesti "životvorna" ili "živodajna duša". To je zapravo životno počelo koje oživljuje ljudsko tijelo. Izričaj ψυχὴ λογική naprosto znači "razumna duša". Jasno je da pridjev λογικός dolazi od λόγος što, uz mnogo ostaloga, znači i "razum". Prema tome, ψυχὴ λογική kod čovjeka je isto što i um, razum, ili pamet.

Grčki se inače redovito i obično um kaže νοῦς. Upravo je taj pojam i ta riječ u središtu apolinarističke kristologije i razlog žestokoga spora. Teodoret je najprije izjavljivao da ne zna gdje je Apolinar naučio "razliku" između "duše i uma". Potom je naznačio da ta "razlika" potječe od poganskih "filozofa". Apolinar ju je od njih preuzeo.

Razjašnjujući Utjelovljenje apolinaristi uče da je Logos zeo dušu s tijelom". Stoga Gospodnje tijelo nazivlju ἔμψυχον σῶμα. Po sebi pridjev ἔμψυχος znači dušom obdaren, prožet dušom, oživljen dušom. Po apolinaristima Logos je uzeo dušu koja tijelu daje život. Apolinaristi se u tu svrhu služe navedenom riječju ἔμψυχος. Njima se ni u toj točki ne bi izravno moglo ništa predbaciti. Samo kada apolinaristi upotrebljavaju riječ ἔμψυχον i njome označuju Kristovo ljudsko tijelo oni izriču da je Logos kod utjelovljenja uzeo samo onu dušu koju nazivaju ψυχὴ ζωτική.

[78] O apolinarizmu u prevedenim djelima vidi: *Utjelovljenje*, PG, 75, 1428A; 1441D;1444C;1448C;1452D;1453A; *Flavijanu*, 28; *Monasima*, 182.

Izrijekom pak niječu da je Bog Logos uzeo ψυχὴ ζωτική. Stoga apolinaristi trajno i uporno ponavljaju da Bog Logos nije uzeo νοῦς, tj. ljudski um. Bio je u utjelovljenju bez njega. Apolinaristi uče da Logosu kod utjelovljenja νοῦσ nije ni trebao. Izražavajući se negativno apolinaristi su govorili da je ono što je Bog Logos uzeo od ljudskoga kada se utjelovio ἄνουν, tj. bez uma. Jasno rečeno: pri Utjelovljenju Logos od ljudske naravi uzima tijelo koje oživljuje životno počelo, ali ne uzima ljudski um, razum ili pamet.

Ono pak mjesto koje u svakome ljudskome organizmu zauzima νοῦς ili ψυχὴ λογική u Kristovu tijelu drži Bog Logos. Radi toga je u Isusu Kristu logu uma ispunjalo božanstvo". Razumije se da je kod Utjelovljenoga, po apolinarizmu, neposredno i izravno na se mjesto razuma patnje uma prihvaćao Bog Logos". On je "tugovao, bojao se i bio u neznanju". Po apolinaristima drukčije nije ni moglo biti jer Isus Krist u tijelu nije posjedovao νοῦς. To je mjesto zapremao Bog Logos. Stoga apolinaristi tvrde da u Isusu Kristu "ono što pripada umu vrši Bog".

E. Nijekatelji dviju naravi

Teodoret u nekoliko ulomaka svojih djela spominje određene kristologe koji zabacuju "razliku" što postoji u Isusu Kristu između njegova "tijela" i njegova "božanstva". Ti isti teolozi sve smišljaju da dođe do "poništenja dviju naravi" Krista Gospodina. Ovi teolozi odnos između Kristovih dviju naravi označuju pojmom κρᾶσις. To znači "miješanje". Po njima, u Isusu Kristu su se naravi pomiješale. Ali κρᾶσις za sobom kao posljedicu ima σύγχυσις. Tom se riječju izražava "slijevanje" koje uvjetuje τροπή, tj. "promjenu" i μεταβολή što znači "izmjena". Budući da se sve to zbilo s Kristovim dvjema naravima, razumije se što zastupnici ovakve kristologije moraju tvrditi da u Kristu Isus nije ni "Bog ostao kod svoje naravi ni čovjek kod svoje". U tome navodu zapravo stoje riječi Θεός i ἄνθρωπος kao naznaka za narav koja se zove Θεός, tj. Bog i ἄνθρωπος, tj. čovjek. Izričaji κρᾶσις i σύγχυσις traže da u Kristu obje naravi napuste "određenja svoje biti". Zbog toga se više ne da "ni Bog spoznati Bogom ni čovjek čovjekom".

Polazeći od κρᾶσις i σύγχυσις koje nužno za sobom povlače τροπή i μεταβολή dotični krivovjerni kristolozi izjavljuju da se u Isusu Kristu "božanska narav promijenila u tijelo" ili "tijelo u božanstvo". Istu misao

izražavaju i tako što uče da je "Logos postao tijelo" u tome smislu da se preobrazio i preinačio u tijelo odnosno da se "tijelo pretvorilo u bit Logosa". U svakome slučaju spomenuti kristolozi vjeruju u "izmjenu tijela u božanstvo". Tako bi u neku ruku Isus Krist bio nešto treće u odnosu na tijelo i božanstvo. Ne bi bio Bog i čovjek.[79]

F. Jedna narav

U prevedenim spisima nismo zapazili da se Teodoret duže neposredno bavio monofizitizmom. To ponešto začuđuje kada znamo da je među prvima uočio monofizitsku kristološku zabludu. Ipak monofizitizam nije posve odsutan ni iz Teodoretovih djela kojima se bavimo. Tako Teodoret govori o nekim koji su "sada" po "crkvenim učenjima posijali" nauk o "jednoj naravi tijela i božanstva". To znači da dotični smatraju kako u Isusu Kristu tijelo i božanstvo tvore μίαν φύσιν, tj. "jednu narav". Teodoret je nastojanje spomenutih označio riječju koja u prijevodu znači "zlo".[80]

Unatoč iznesenome, Teodoret na drugome mjestu bilježi da su monofiziti zanijekali zimanje Gospodnjega tijela iz naše naravi".[81] Uz tu pretpostavku, monofizitski izričaj μίαν φύσιν označuje Kristovu božansku narav. Po Teodoretu, monofiziti su otklonili "narav" koju je Bog Logos uzeo "od nas".[82]

G. Dva sina

Teodoret je na jednome mjestu[83] zabilježio mogućnost da neki u kristološkim razmišljanjima doista "jednoga našega Gospodina Isusa Krista" dijele i razdvajaju "na dva sina". Oni pri tome zapravo razlikuju Jedinorođenca koji je trojstvena osoba i Isusa Krista. O Jedinorođencu uče da je Sin za kojega se kaže da je γνήσιος. Ta grčka riječ naznačuje da je netko sin od pravoga roda, zakonit i zato pravi sin, u pravome i punome smislu sin. Takav je, sude dotični, Jedinorođenac jer se "rodio"

---

[79] Usp. *Izlaganje*, 46-48; *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472D-1473A; *Dioskoru*, 214-216.
[80] *Pismo 147 upravitelju Ivanu*, Y. AZÉMA, III, = *Ivanu*, 202.
[81] *Monasima*, 182.
[82] *Monasima*, 180.
[83] Usp. *Ivanu*, 202.

iz Oca φύσει: rodio se iz Očeve naravi i stoga je po naravi Sin Božji ili naprosto jedinorođeni Sin, Jedinorođenac.

S obzirom pak na Isusa Krista dotični uče, kaže Teodoret, da je takav sin za koga se tvrdi i kaže da je εἰσποιητός. Ta riječ zapravo naznačuje da je netko izvana uveden u tuđu obitelj, tj. da je u tuđoj porodici posinovljen. Rođenjem ne potječe iz porodice u koju se uvodi. On je kao sin νόθος. Ta riječ označuje nekoga tko je kao sin patvoren. Krivi je sin. U obitelji je iz čijega roda i poroda ne potječe. Primijenjeno na Isusa Krista to znači da je sin koji u Bogu nije pravi sin. Tu je samo posinovljen. Iz Boga nije rođen φύσει, tj. iz Božje φύσις, naravi. Stoga je u odnosu na Boga νόθος. To onda znači da Isus Krist posjeduje sinovstvo koje se posve razlikuje od sinovstva što ga ima Jedinorođenac. Tako su Jedinorođenac i Isus Krist, po dotičnima, uistinu "dva sina" što uključuje da su dvije različite osobe.

3. *Božansko u Isusu Kristu*

Teodoret je božansko u Isusu Kristu raznoliko izražavao. Veoma se često poslužio riječju θεότης što znači "božanstvo" i θεία φύσις što znači "božanska narav". Ti se nazivi tako učestalo javljaju da je nepotrebno u njihovu svrhu navoditi neke dokaze. Držimo da su također već po sebi jasni i zato je nepotrebno da ih zasebno razjašnjujemo. Stoga ćemo se duže zaustaviti kod uporabe riječi Θεός, tj. Bog.

Teodoretovo shvaćanje osnovnoga i ključnoga pojma Θεός razotkrivamo kada u pamet dozovemo makar dijelom njegov bogati i pomno izraženi trojstveni nauk.[84] Ovdje ćemo navesti jedino to kako je Teodoret govorio o Trojstvu služeći se za ono doba stručnim pojmovima. Kada je Teodoret izražavao vjeru da su u Trojstvu tri osobe posizao je za riječima πρόσωπον i ὑπόστασις.[85] Obje smijemo prevesti riječju "osoba". Ako je Teodoret želio reći da tri trojstvene Osobe imaju istu bit i narav, za bit je rabio riječ οὐσία, a za narav riječ φύσις. Teodoret je pak smatrao da božanska οὐσία odnosno φύσις ima svoje posebno ime. To je Θεός. U tome se slučaju po pravilu Θεός piše bez člana jer inače redovito

[84] Usp. *Izlaganje*, 4-22.

[85] Usp. *Izlaganje*, 6.8.22.28; *Sveto i životvorno Trojstvo* (*De sancta et vivifica Trinitate*) = *Sveto*, PG, 75, 1160A.1188C.1164D; *Utjelovljenje*, 1429D.

označuje Boga Oca ako se napiše s članom, ὁ Θεός. Mislimo da se Teodoret držao toga pravila u kristologiji. Za nj u govoru o Isusu Kristu riječ Θεός obično naznačuje Kristovu božansku narav ili bit.

Sada bez nekoga naročitoga reda navodimo neka mjesta koja očevidnim pokazuju da je riječ Θεός za Teodoreta naznaka za božansku bit odnosno narav kao jednu te istu i zajedničku Ocu, Sinu i Duhu Svetome.

Na jednome mjestu[86] Teodoret kaže da izričaji "Nerođeni, Rođeni i Onaj koji izlazi" zapravo nisu "imena biti" u Trojstvu. Po Teodoretu, "očitovanje biti" u Trojstvu označuje i naznačuje "izričaj Bog" (Θεός). Razmišljajući pak o Bogu Ocu Teodoret tvrdi[87] da "naziv Nerođeni" označuje način postojanja koji je vlastitt Bogu Ocu dok "njegovu bit po kojoj je u zajedništvu" sjedinjen sa Sinom i Duhom Svetim izražava "naziv Bog" (Θεός). Teodoret dodaje da "pojam Bog" (Θεός) po sebi objavljuje Očevu "bit". On opet ističe da kršćani "vjeruju u jednoga Boga koji se spoznaje u Ocu i Sinu i Duhu Svetome". Pri tome se priznaju "tri Osobe jednoga božanstva". Izričaj "Bog" (Θεός) shvaća se u smislu onoga što je "po biti zajedničko Osobama".[88] U ulomku gdje Teodoret sržno i veoma lijepo razlaže smisao raznih Kristovih imena on bilježi da se Isus Krist naziva "Bogom (Θεός) ukoliko je dionik Očeve naravi".[89] Teodoret jednom obrazlaže zašto je "Duh Sveti Bog". Tada tvrdi da je "isto reći Bog (Θεός) i Duh zbog zajedništva naravi".[90] To znači da je Duh Sveti Θεός jer je u zajedništvu naravi kojoj je ime Θεός. Spominjemo također mjesto gdje Teodoret izjavljuje da je "ime Bog (Θεός) ime jednostavne naravi".[91] To je očevidno božanska narav ili bit.

Ovdje na kraju navodimo kako Teodoret[92] pojašnjuje napomenu ὁ Θεός iz novozavjetnoga naziva za Isusa Krista Emanuel "što znači Bog s nama" (Mt 1,23). Teodoret je izričaj već zato morao razjasniti što naznaka ὁ Θεός redovito u Novome zavjetu naznačuje Boga Oca. Teodoret kaže da ὁ Θεός u Mt 1,23 označuje "božanstvo Sina". Očito je da tu ὁ Θεός uzima za naznaku naravi. Inače priznajemo da nam nije bilo

[86] Usp. *Izlaganje*, 6.

[87] Usp. *Izlaganje*, 8.

[88] *Izlaganje*, 22.

[89] *Sveto*, 1160A.

[90] *Sveto*, 1185C.

[91] *Pismo 131 biskupu Timoteju*, Y. AZÉMA, III, = *Timoteju*, 114.

[92] Usp. *Utjelovljenje*, 1453C.

jasno zašto se tu Teodoret pozvao na sami član ὁ ispred Θεός. Ali u svakome je slučaju nužno voditi računa o tome da Teodoret i u kristologiji Kristovo božanstvo i njegovu božansku narav odnosno bit u skladu sa svojom trojstvenom teologijom izražava riječju Θεός. Inače se tumač izlaže opasnosti da posve krivo shvati Teodoretovu kristologiju.

Kada Teodoret naznačuje tko se utjelovio, najčešće kaže da je to Bog Logos. U istu se svrhu također služi jednostavnim nazivom Logos. Teodoret je čak na jednome mjestu[93] napisao da je "Božji Bog Logos uzeo naš začetak". Teodoret je zapravo doslovce napisao "Bog Logos Boga" (ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος). Razumije se da u Teodoretovu izričaju τοῦ Θεοῦ označuje osobu Boga Oca. Prema tome Teodoret zapravo tvrdi da se utjelovio Bog Logos Boga Oca. To je u Teodoretovim djelima koja smo preveli najpuniji i najsvečaniji naziv utjelovljene trojstvene Osobe. Jasno je da se u Teodoretovim spisima nalaze i drugi nazivi za božansku utjelovljenu Osobu. Teodoret pak nigdje ne kaže da se utjelovio Θεός. To je zato što Θεός za nj naznačuje bit zajedničku božanskoj Trojici. Utjelovljeni je pak Bog jer posjeduje narav koja se zove Θεός.

4. *Ljudsko u Kristu*

Kada je Teodoret navodio i naznačivao ljudsko kojim se Riječ utjelovila da postane čovjek, on se raznoliko izražavao. Rado se služio izričajima "ljudska narav", "čovještvo", "naša narav", "naše", zeta narav", "ono što se vidi". Mi ćemo se ovdje pobliže osvrnuti samo na neke Teodoretove izričaje. Također ćemo istaknuti dio njegova razmišljanja o ljudskoj zbilji Utjelovljenoga.

A. Ključni pojam ἄνθρωπος

Razglabanje počinjemo osnovnom i najvažnijom riječi ἄνθρωπος, čovjek. Smjesta treba istaknuti da riječ ἄνθρωπος Teodoretovim kristološkim razmatranjima najčešće naprosto naznačuje ljudsku narav ili bit koja se naziva ἄνθρωπος. Već ovdje ističemo da o tome treba voditi računa kako se Teodoretu ne bi pripisao nauk koji o Kristu nije učio.

[93] *Utjelovljenje*, PG, 1437A.

Teodoret uistinu riječ ἄνθρωπος prije svega rabi u smislu ljudske naravi. U tu svrhu razglabamo njegov ulomak koji slijedi.[94] Razmišljajući o praocu Adamu, Teodoret postavlja pitanje "biti (οὐσία) po kojoj se u zajedništvo" Adam povezuje i sjedinjuje "s onima koji su iz njega". Teodoret kaže da je ta tražena οὐσία zapravo ἄνθρωπος. Čovjek je "temelj" Adamova "zajedništva" s njegovim potomcima. Po Teodoretu, "bit" kao takva razotkriva da je "čovjek" ono što je temelj i osnova. Tedoret zapravo želi reći da je Adam preko οὐσία povezan sa svojim potomcima. Ta se pak οὐσία naziva ἄνθρωπος. Stoga što se svi ljudi rađaju od Adama i njegove "biti" koja se zove "čovjek" svaki je Adamov potomak "čovjek". Ovdje možemo dodati da je Teodoret učio najstrožu "istobitnost" svih ljudi. Preko Adama koji je "iz praha" svi su ljudi iz jednoga te istoga praha. Tako je, po Teodoretu, "prah" ona iskonska οὐσία iz koje je postao Adam i preko njega svi ljudi. Ponovimo da Teodoret ljudsku bit[95] kojom su svi ljudi istobitni naziva ἄνθρωπος. Nije, dakle, teško zaključiti da Teodoret u riječi ἄνθρωπος prvenstveno vidi naznaku za ljudsku narav i bit. Nismo stekli dojam da on uz riječ ἄνθρωπος izravno i svjesno veže misao o ljudskoj osobnosti.

Teodoret je, jasno, učio da je Božji Logos od Djevice Marije uzeo ljudsku narav. Tako je Bog Logos utjelovljenjem postao ἄνθρωπος.

B. Οὐσία

U Teodoretovu kristološkome rječniku susrećemo riječ οὐσία. Ta grčka riječ znači "bit", "bitnost", "zbilja". U kristologiji riječju οὐσία Teodoret označuje ljudsku bit kojom je Sin Božji postao čovjekom. Pri tome se u svome govoru Teodoret redovito izravno oslanja na Pavlovu tvrdnju u Fil 2,7 gdje piše da je Isus Krist "samoga sebe učinio praznim uzevši lik sluge". Teodoret redovito Pavlov izričaj "lik sluge" pojašnjuje kao "bit (οὐσία) sluge". Sluga je, po Teodoretu, u Fil 2,7 naznaka za čovjeka. Prema tome, cijeli izraz "lik sluge" za Teodoreta znači "bit čovjeka". To je Božji Logos uzeo i to je njegovo Utjelovljenje. U potvrdu rečenoga navodimo nekoliko Teodoretovih mjesta.

[94] Usp. *Izlaganje*, 6.

[95] Usp. *Sveto*, PG, 75, 1169A; *Utjelovljenje*, PG, 75, 1420C.1421BC.

Teodoret je kratak i jasan: "lik sluge", to je "bit sluge".[96] Teodoret isto ponavlja kada kaže "doista je slugina bit slugin lik".[97] Teodoret na jednome mjestu nešto duže razjašnjuje Pavlov izričaj zevši lik sluge" (Fil 2,7). Sada tvrdi da Pavao "likom naziva ne samo ono što se od čovjeka vidi nego cijelu čovjekovu narav". Istina je da Teodoret u svojoj izreci "lik" uzima za narav. Ali je očito da u tome slučaju riječi narav i bit smislom i sadržajem poistovjećuje. To je posve jasno otuda što na koncu razmišljanja o Pavlovu navedenome izričaju Teodoret doslovno ponavlja što smo već naveli. Sada izjavljuje da "lik sluge ne naznačuje samo ono što se vidi nego cijelu čovjekovu bit".[98] Po Teodoretovu je sudu "slugin lik zacijelo bit sluge". Međutim, "bit sluge, to jest čovjeka, nije samo tijelo što se ukazuje već cijela čovjekova narav". Teodoret dodaje da to tako poimlju "svi razumni ljudi".[99]

Dodajemo da Teodoret i bez izravne povezanosti s Fil 2,7 riječ οὐσία zna upotrijebiti u kristološke svrhe. Tako jednom bilježi da je "Bog Logos obistinio naše spasenje kada je sebi uzeo našu bit".[100]

C. Istobitan s nama

U prevedenim Teodoretovim spisima zapazili smo barem jedan ulomak gdje Teodoret izravno kaže da je Isus Krist ἡμῖν ὁμοούσιος tj. "nama istobitan". Na mjesto svraćamo pozornost zbog teološke vrijednosti izričaja, ali i zato što se u Kalcedonskoj definiciji o Kristu čita isto.

Teodoret je govor o Kristovoj istobitnosti s nama naveo tumačeći Kol 1,18 gdje se za Krista kaže da je "glava tijela, Crkve". Teodoret pojašnjuje da je Krist "naša glava" time što je čovjek ili κατὰ τὸν ἄνθρωπον kako sam bilježi. Kao tumačenje i dokaz za svoju tvrdnju Teodoret primjećuje da je "glava istobitna s tijelom". Iz te opće tvrdnje on zaključuje da je Krist "nama kao čovjek istobitan".[101]

[96] *Filipljanima*, PG, 82, 572D.
[97] *Filipljanima*, PG, 82, 572A.
[98] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1425D-1428A.
[99] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1432B.
[100] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1432B.
[101] *Kološanima*, PG, 75, 600CD.

Ovdje dodajemo još jedno Teodoretovo mjesto[102] koje se sadržajem ne razlikuje od prethodnoga. Ovaj put Teodoret nije upotrijebio riječ ὁμοούσιος nego ὁμοφυής. Mislimo pak da on te dvije riječi rabi istoznačno. Znamo da ὁμοούσιος znači "istobitan" dok se ὁμοφυής može prevesti riječju "istonaravan". Teodoret kaže da su vjernici "po naravi" braća s "istonaravnim čovještvom" kojim je Bog Logos postao čovjek.

D. Tijelo Isusa Krista

Lako se na prvi pogled može pomisliti kako uopće nije potrebno o tome govoriti da je Isus Krist imao pravo ljudsko tijelo. Stoga opet dozivamo u pamet da su najrazličitiji doceti nijekali zbilju Kristovog ljudskoga tijela. Po njima Božji Logos samo se kao čovjek ukazivao. Međutim, docetizam se kao učenje već bio ugasio. Sam Teodoret ističe da su "najbolji ratari" tu zabludu "iščupali do korijena".[103] Ipak se i u Teodoretovo doba opet rasplamsala rasprava oko Kristova tijela. Općenito govoreći monofiziti su držali da je to tijelo kao preobraženo iščeznulo u Kristovoj božanskoj naravi. Vjerojatno Teodoret to ima na pameti kada kaže da postoje "oni koji otvoreno niječu uzimanje tijela".[104] Ali Teodoret spominje i druge koji govore da se "poslije" Isusova skrsnuća narav" njegova "tijela" preinačila u "narav božanstva".[105] Dotični smatraju da "Gospodnje tijelo poslije uskrsnuća nije ostalo tijelo".[106]

Teodoret se kratko izražava o Gospodnjemu tijelu "prije" Isusova skrsnuća". Jednostavno kaže da je to tijelo tada "bilo podložno smrti i patnji".[107] Teodoret pak zna da su Crkveni oci "Gospodnje tijelo" nazivali "božanskim". Tome je to razlog što je ono "postalo" tijelo "Boga Logosa".[108] Isus je svoje tijelo "izručio smrti".[109] Ali Gospodin je "vlastito tijelo uskrisio".[110] On ga je također "ispunio slavom".[111]

[102] Usp. *Sveto*, PG, 1160B.
[103] *Monasima*, 182.
[104] *Monasima*, 192.
[105] *Monasima*, 192.
[106] *Monasima*, 194.
[107] *Timoteju*, 116.
[108] *Dioskuru*, 216.
[109] *Kološanima*, PG, 82, 601C.
[110] *Filipljanima*, PG, 82, 584C.581A.

Teodoret vjeruje da je Isusovo tijelo "sada besmrtno i neraspadljivo".[112] Ono više nije "podložno trpljenju i besmrtno je, božansko i proslavljeno božanskom slavom".[113] Krist je "poslije uskrsnuća i u odnosu na ljudsko stekao nepodloživost trpljenju i besmrtnost".[114] Isusovo je tijelo nakon uskrsnuća "božansko tijelo". Proslavljeno je "božanskom slavom".[115]

Još jednom nabrajajući odlike Isusovog uskrsloga i proslavljenoga tijela, Teodoret bilježi da je ono "nepodloživo trpljenju, neraspadljivo, besmrtno, Gospodnje, božansko i proslavljeno božanskom slavom". Teodoret kaže da je Isusovo tijelo takvo jer nije "odvojeno od božanstva niti pripada nekome drugome nego samome jedinorođenome Sinu Božjemu". Gospodnje nam tijelo "ne pokazuje neku drugu osobu nego samoga Jedinorođenca ogrnuta našom naravi".[116]

Teodoret uči da Isusovo tijelo i poslije uskrsnuća u slavi ostaje tijelo. On to vrlo često ponavlja. Tako kaže da je "Gospodnje tijelo doista tijelo".[117] Teodoret kratko izjavljuje da je "tijelo ostalo tijelo".[118] Po Teodoretovu shvaćanju apostol Pavao u Fil 3,20 jasno uči da je "Gospodnje tijelo zaista tijelo"[119] i sada u nebeskoj slavi.

E. Kristova ljudska duša

Po sebi nije potrebno dugo pisati kada se ispituje Teodoretovo stajalište prema Isusovoj ljudskoj duši. Možemo ponoviti da su arijevski teolozi učili da Isus Krist nije uopće posjedovao ljudsku dušu. Teodoret u svojim spisima često opovrgava tu arijevsku zabludu i tom prilikom dokazuje da je Isus imao pravu ljudsku ψυχή, tj. dušu. Teodoret bilježi da je Isus Krist "imao tijelo" koje je ἔμψυχον. Pridjev ἔμψυχος znači "obdaren dušom" Otuda proizlazi da "tijelo" kojim je Riječ "postala

[111] *Filipljanima*, PG, 584C.
[112] *Timoteju*, 116.
[113] *Monasima*, 190.
[114] *Monasima*, 190.
[115] *Ivanu*, 230.
[116] *Monasima*, 198.
[117] *Monasima*, 198.
[118] *Monasima*, 190.
[119] *Ivanu*, 230.

tijelo (Iv 1,14) posjeduje dušu". Oživljava ga njegova vlastita ljudska duša.[120]

F. Isusov ljudski um

Još jednom spominjemo da su apolinaristi učili da Isus Krist posjeduje dušu koja oživljava njegovo tijelo. Nijekali su pak da Krist ima dušu koja kao um i razum shvaća. Teodoret je dobro poznavao taj apolinaristički nauk. On ga je zabacio pozivajući se na razne činjenice. Nasuprot apolinaristima Teodoret postojano uči da je Božji Logos kod svoga utjelovljenja zeo tijelo" koje Teodoret obilježuje pridjevom λογικός. Taj pridjev znači "razuman". Teodoret želi kazati da se Božji Logos tako utjelovio što je zeo" i zato "ima tijelo" koje je "razumno". Ono ima m".[121]

G. Potpun čovjek

Teodoret je u svojim spisima rado isticao da je Isus Krist potpuni čovjek jer posjeduje cjelovitu ljudsku narav i potpuno čovještvo. U tome smislu Isusu Kristu ništa ne nedostaje. Kao čovjek je potpun. Teodoret je za "potpun" upotrebljavao pridjev τέλειος.

Teodoret gotovo svečano izjavljuje da je "Gospodin naš Isus Krist bio potpuni čovjek kao i mi".[122] Jednako kratko kaže da je kod svoga utjelovljenja "Bog Logos uzeo potpunoga čovjeka", a ne takvoga koji je "bez duše" ili koji je "bez uma".[123] Teodoret kao uvjet da je netko posve pravovjeran traži da se prihvati kako je "Bog Logos uzeo cjelovitu ljudsku narav".[124] On izjavljuje da "Crkva koja ide apostolskim stopama u Gospodinu Kristu motri potpuno čovještvo". Krist je zeo tijelo", ali je također zeo i dušu koja ravna tijelom".[125]

Po Teodoretovu mišljenju onaj tko hoće može "pronaći u božanskome Pismu nebrojena svjedočanstva koja navješćuju" da je Isus

[120] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1433AB.
[121] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1433AB.
[122] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1432D.
[123] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1432B.
[124] *Timoteju*, 120.
[125] *Monasima*, 182-184.

Krist "potpuni čovjek".[126] Imajući pred očima čin Utjelovljenja Teodoret bilježi da je "Logos unišao" u Djevičinu trobu". On tu "samome sebi sazdaje hram, potpunoga čovjeka" ukoliko od Djevice uzima "dio njezine naravi" što je njezino tijelo. Logos je taj "dio" učinio onom "biti" koja je poslužila za "oblikovanje" njegova "hrama", tj. "potpunoga čovjeka".[127]

Teodoret izričaj "s nama Bog" u Mt 1,23 tumači kao naznaku da je Isus Krist posjedovao "potpunost čovjeka".[128] Potvrdu da Isus Krist ima "potpunost čovjeka" Teodoret vidi[129] i u tvrdnji koja se čita u Heb 2,6-9. Teodoret bilježi da ulomak u Heb 2,6-9 "nadasve jasno pokazuje cjelovitost uzetoga čovjeka". To je "hram" (Iv 2,19) koji je Bog Logos "od nas uzeo" svojim Utjelovljenjem.

5. *Dvije naravi*

Po sebi ne bi čak ni trebalo odvojeno isticati Teodoretovo učenje da su u Isusu Kristu dvije naravi. Nauk o dvjema Kristovim naravima opća je svojina antiohijskoga teološkoga kruga kome je Teodoret pripadao. Vjerojatno se to zrcali i dolazi do izražaja na onome mjestu gdje i sam Teodoret kaže kako je "naučio i kako uči da postoje" u Isusu Kristu "dvije naravi" (δύο φύσεις). To je zato "jer je jedno božanstvo, a drugo čovještvo".[130] Teodoret u nastavku dopunja što je kazao i veli da u Kristu dvije "naravi" ne "slijeva" jednu u drugu. On pozna "narav Boga Logosa" i ljudsku narav koju s Pavlom u Fil 2,6 naziva "bit sluge". Ipak se "jednoj i drugoj naravi klanja kao jednome Sinu".[131]

Teodoret kratko naznačuje da prihvaća nauk o "različitosti" dviju "naravi".[132] On svjedoči da su prethodni Crkveni oci "jasno naučavali razliku" između "dviju naravi".[133] Napokon bilježimo mjesto koje se nekako doima kao Teodoretova kristološka ispovijed vjere. Teodoret

[126] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1460B.
[127] *Izlaganje*, 30.
[128] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1453B.
[129] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1456D-1457A.
[130] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472C.
[131] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472D.
[132] *Utjelovljenje*, 75, 1472C.
[133] *Dioskuru*, 216.

vjeruje da je "jedan Sin i Gospodin i Krist i Jedinorođenovac, a dvije naravi (δύο φύσεις). Jedna je povrh nas, druga naša".[134]

Priznavši dvije Kristove naravi, Teodoret je prihvatio i to da one posjeduju svoje neuništive i neotuđive vlastitosti. Za vlastitost je rabio riječ ἰδιότης. Teodoret kaže da "Gospodina našega Isusa Krista, utjelovljenoga Boga Logosa, nazivamo i Sinom Božjim i Sinom čovječjim". Ipak se time ne naznačuju "dva sina". Samo se priznaju "vlastitosti božanstva i čovještva".[135] Po Teodoretovu sudu, "tijekom cijeloga pisma" upućena Hebrejima naviještaju se "vlastitosti" obiju Kristovih "naravi".[136]

6. *Kristološko sjedinjenje*

Ovdje nastojimo prikazati kako je Teodoret shvatio i izrazio sjedinjenje božanskoga i ljudskoga u Isusu Kristu. Poznato je da je taj dio kristološkoga otajstva bio posebice sporan u sveukupnoj antiohijskoj kristologiji. Stoga sada moramo biti dosta pomni i nešto podrobniji u izlaganju.

A. Sjediniti

Teodoret je u svojim kristološkim tumačenjima posizao za glagolom ἑνόω. Taj glagol znači "sjediniti", činiti jednim". Teodoret pomoću ἑνόω u Isusu Kristu određuje odnos između božanskoga i ljudskoga. Gdje ovdje u nastavku kod navođenja Teodoretovih izreka upotrijebimo riječ "sjediniti" u izvorniku je glagol ἑνόω.

Sada najprije spominjemo mjesto gdje Teodoret govori o "ljudskome tijelu" s kojim se po utjelovljenju "Logos sjedinio neizrecivim razjašnjenjem".[137] Drugdje Teodoret kratko bilježi da se "narav koja je sve sazdala sjedinila s naravlju koja je uzeta od nas".[138] Nazivljući Kristovu ljudsku zbilju "onim što se vidi" Teodoret tvrdi da ta

[134] *Izlaganje*, 42.
[135] *Monasima*, 180.
[136] *Utjelovljenje*, 1460A.
[137] *Izlaganje*, 40.
[138] *Timoteju*, 196.

zbilja zbog Utjelovljenja "posjeduje sjedinjeno svekoliko božanstvo Jedinorođenca".[139]

Teodoret se u sklopu kojim se bavimo kao i inače veoma često u kristološkim razmatranjima pozivao na Pavlove izričaje "slugin lik" i "Božji lik" iz Fil 2,6-7. Redovito je naznaku "lik" smatrao istoznačnom s pojmom "bit". Teodoret tvrdi da je "slugin lik posjedovao sjedinjen Božji lik".[140] To zapravo znači da se u Isusu Kristu "sjedinila" Božja i ljudska bit. Teodoret je na temelju Iv 2,19 Kristovu ljudsku narav iznimno često nazvao "hramom". Stoga je napisao da taj "hram ima sjedinjeno božanstvo".[141]

B. Sjedinjenje

U svojoj se kristologiji Teodoret veoma rado i doista često služio riječju ἕνωσις. Ona znači "sjedinjenje" i "jedinstvo". Ovdje se zadržavamo iscrpnije jer se redovito previđa Teodoretova uporaba riječi ἕνωσις u kristologiji. Inače znamo da je upotreba te riječi bila pravi znamen kristološkoga pravovjerja.

Teodoret na brojnim mjestima gdje razmišlja o otajstvu Kristova utjelovljenja bilježi riječ ἕνωσις i ne osjeća da je to nešto nejasno ili neobično. To uopće ne treba posebno tumačiti.[142] Ipak Teodoret redovito kristološku ἕνωσις poprati nekim dodatkom pojašnjenja. Tako je jednom tijekom izlaganja naveden protumačiti tvrdnju iz Heb 1,4 da je Sin Božji "postao moćniji od anđela". Teodoret kaže da se navedeni izričaj odnosi na "ono što je od nas uzeto". To je "postalo moćnije od anđela". Tome je razlog činjenica "sjedinjenje" onoga što je od nas uzeto "s onim koji je uzeo".[143] Jasno je da Teodoret tu govori o ljudskoj naravi i njezinome "sjedinjenju" sa Sinom Božjim. Teodoret također navodi redak iz Heb 2,6 koji počinje riječima "što je čovjek". Služeći se Iv 2,19 on naznačuje da je "čovjek" iz Heb 2,8 "hram od nas uzet". Taj je "hram" Bog Logos "sebi povezao" i "sjedinjenjem" s njime obistinio ljudsko "spasenje".[144]

[139] *Kološanima*, PG, 82, 608D-609A.
[140] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1477A.
[141] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472B.
[142] Usp. *Izlaganje*, 32-34.38.42.44.
[143] *Utjelovljenje*, PG, 75, 14756C.
[144] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1457A.

Na jednome se mjestu Teodoret veoma kratko izražava. Tvrdi da je Kristova ljudska "narav koja je od nas uzeta postala dionik uskrsnuća sjedinjenošću božanstva".[145] Konačni razlog Kristovu uskrsnuću Teodoret vidi u "sjedinjenju" Kristova "božanstva" i naše "ljudske naravi".

Teodoret u jednome ulomku navodi nekoliko novo-zavjetnih mjesta gdje se Isus Krist naziva Sinom čovječjim. Potom kratko razjašnjuje taj naziv. Teodoret kaže da "nadvremenski Bog Logos koji postoji prije vjekova zbog sjedinjenja s ljudskim uzima ime Sina čovječjega".[146]

Teodoret je uistinu iznimno često u svojim djelima navodio Pavlovu tvrdnju: "Jedan je Gospodin Isus Krist po kojemu je sve" (1 Kor 8,6). Teodoret misli da Apostol tom izrekom "stvaranje i uređenje svijeta također pripisuje vidljivome zbog sjedinjenja sa skrivenim".[147] Vidi se što Teodoret zapravo želi kazati. Sjedinjenje ljudske naravi s božanstvom Riječi traži da se i njoj po osobi Riječi pripiše "stvaranje i uređenje svijeta".

Na jednome mjestu Teodoret izjavljuje da pozna "razliku" između dviju Kristovih "naravi". Ali također dodaje da zna kako je "Sin Božji i Sin čovječji isti". Jednako je ista Osoba "Abrahamovo sjeme i Abrahamov stvoritelj". Tome je razlog to što "sjedinjenje" različita Kristova imena "čini zajedničkima".[148]

Svoje shvaćanje kristološkoga "sjedinjenja" Teodoret dijelom iznosi kada navodi Iv 5,27-29. Tu je riječ o Kristu kao "Sinu čovječjem" čiji će "glas" čuti preminuli te će dobri postići skrsnuće" označeno "životom" dok će zli uskrsnuti za skrsnuće osude". Teodoret smatra da spomenuto otajstvo "nije vlastito" samo za Isusovo uskrsnulo "čovještvo". Izneseno je "vlastito" jednako za Kristovo "božanstvo" koje "djeluje" i za njegovo "čovještvo" koje se "motri". To je "vlastito" i Kristovu čovještvu "radi sjedinjenja" toga čovještva s "božanstvom".[149]

Teodoret je s nekoliko dopuna označio ἕνωσις o kojoj govori. Jednom ju je obilježio pridjevom ἄκρος. Taj pridjev znači "krajnji", "najviši", "najbolji". Teodoret kaže da je Logos u Djevičinu krilu sebi sazdao "hram, potpunoga čovjeka". Potom se njime "ogrnuo najvišim

[145] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1468D.
[146] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1469C.
[147] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472B.
[148] *Timoteju*, 116-118.
[149] *Izlaganje*, 30.

sjedinjenjem" (κατ' ἄκραν ἕνωσιν) te se iz Djevice istodobno rodio kao "Bog i čovjek".[150] Teodoret podnipošto i u nikome smislu ne dopušta da se "sjedinjenje" razriješi ili uništi. Ono je u Kristu trajna i nepovrediva zbilja.[151] Inače Teodoret naglašava da je ἕνωσις kako je on poima u Isusu Kristu između božanstva i čovještva ἀσύγχιτος. Taj pridjev nije lako prevesti. Uostalom, hrvatski ga grčki rječnik uopće nije naveo. Smjesta se pak vidi da se pridjevom ἀσύγχιτος otklanja σύγχισις. Ta riječ znači "slijevanje". Prema tome, Teodoret uči da ἕνωσις u Kristu nema za posljedicu "slijevanje" jedne naravi u drugu.

Sažimljući donekle Teodoretov nauk vezan uz osnovni kristološki pojam ἕνωσις bilježimo njegovu izreku kada kaže da je istinu naučio razliku" koja u "jednome Gospodinu Isusu Kristu" postoji između "tijela i božanstva". Pomoću jednostavne i obične riječi ἕνωσις što znači "jer" Teodoret naznačuje razlog razlici "tijela i božanstva" u Isusu Kristu. To je stoga "jer je sjedinjenje nesliveno". Ono za posljedicu nema međusobno slijevanje Kristova božanstva i njegove ljudske naravi.[152]

Teodoret od svakoga tko želi biti pravovjeran traži da prihvati kako je Bog Logos sebi uzeo "čitavu ljudsku narav". Također mora prihvatiti da se njezino sjedinjenje s Bogom Logosom zbilo "sjedinjenjem" koje je "nesliveno". Za posljedicu nema nikakovo "slijevanje".[153] Teodoret vjeruje da "sjedinjenje" koje se obistinilo u Isusu Kristu "nije slilo vlastitosti" sjedinjenih "naravi". On dodaje da je znak "krajnje nerazumnosti" ako se "sjedinjenje božanstva i čovještva" u Isusu Kristu "nazove slijevanje".[154]

C. Glagol συνάπτω

Teodoret se u svojoj kristologiji služio glagolom συνάπτω. Njime je izražavao odnos između Boga Logosa i ljudske naravi po kojoj se među ljudima Logos utjelovio. Lako se vidi da je glagol συνάπτω sastavljen od συν i ἅπτω. Jednostavni glagol ἅπτω znači "vezati". U složenome obliku znači "svezati", "spajati", "privezati".

[150] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1469D.
[151] *Timoteju*, 116.
[152] *Flavijanu*, 24-26.
[153] *Timoteju*, 120.
[154] *Monasima*, 196.

Da bismo točnije procijenili συνάπτω kada se čita u Teodoretovim kristološkim ulomcima, najprije iznosimo neka Teodoretova mjesta gdje on συνάπτω rabi izvan kristoloških razmatranja. Tako Teodoret smrt naziva "rastavljanjem onih zbilja koje su bile spojene".[155] Jasno je da su "spojene" zbilje zapravo ljudska duša i tijelo. Teodoret je držao da su u čovjeku "duša povezuje s tijelom".[156]

Teodoret, makar dvaput, pomoću glagola συνάπτω utvrđuje odnos između praroditelja Adama i njegovih potomaka. Jednom bilježi da se Adam zapravo po svojoj biti što je čovjek "povezuje" s onima koji potječu "iz njega".[157] Teodoret isto ponavlja kada tvrdi da se "Adam s onima koji su iz njega rodili povezuje u zajedništvo po istosti biti".[158]

Teodoret se nije bojao isti glagol συνάπτω napisati u svojim trojstvenim ulomcima i tim glagolom izraziti odnos među trojstvenim osobama. Teodoret vjeruje da se Bog Otac "po biti u zajedništvo povezuje (συνάπτεται) sa Sinom i Duhom".[159] Navevši Pavlovu izreku u Gal 4,6 Teodoret primjećuje da Apostol Duha Svetoga "povezuje sa Sinom".[160] O Bogu Sinu kaže da je "naravno povezan s Ocem koji ga je rodio".[161]

Glagolom, dakle, koji izražava najuže i najprisnije povezivanje ljudske duše i tijela, Adama i njegova potomstva te božanskih osoba u Trojstvu Teodoret iskazuje odnos između Boga Logosa i tijela kojim se Riječ utjelovila i postala čovjekom.

Teodoret jasno uči da "sami Božji Logos" kod Utjelovljenja nije svoju "božansku narav promijenio u ljudsku narav". Logos je zapravo svojoj božanskoj naravi "pripojio" (συνάψας) narav koja je ljudska. Logos je "ostao što je bio", ali je zeo što nije bio".[162] Teodoret slično veli kada najprije bilježi da je "Bog Logos vidio kako je ljudski rod zastranio". Logos je uzeo "slugin lik" (Fil 2,7) i "sa sobom ga povezao (συνάψας) i po njemu obratio" svekoliki ljudski rod.[163]

[155] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1452B.
[156] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1473A.
[157] *Izlaganje*, 6.
[158] *Izlaganje*, 8.
[159] *Izlaganje*, 8.
[160] *Izlaganje*, 16.
[161] *Sveto*, PG, 75, 1161C.
[162] *Utjelovljenje*, 1425D.
[163] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1468C.

Teodoret upozorava da se u *Poslanici Hebrejima* može uvidjeti opstojnost u Kristu "božanske i ljudske naravi". One se "djelima razlikuju", ali su "osobom spojene (συνημμένασ) i pokazuju jednoga Sina".[164] Po Teodoretu, u Isusu Kristu je "narav koja je sve stvorila spojena (συναφθεῖσα) s naravi uzetoj od nas".[165] Teodoret kaže da je Bog "neodvojeno povezan" (συνημμένος) s ljudskom naravi koju Teodoret tu naziva "ono što je naše".[166] Zanimljivo je da je Teodoret na tome mjestu iznimno napisao o Kristu samo Bog. Vjerojatno je to zato učinio jer navodi i donekle tumači Pavlovu izreku u 1 Tim 3,16. Teodoret u tome Apostolovu retku čita izreku "Bog se očitovao u tijelu".

Služeći se Iv 2,19-21 Teodoret bilježi da je Bog Logos od nas uzeo "hram" i "pripojio (συνῆψε) samome sebi".[167] Drugdje ističe da je "jedinorođeni Bog Logos iz same Djevice uzeo početke". Od njih je "sazdao hram te sebi pripojio".[168] Po Teodoretu, "hram" koji je Isusovo tijelo "imao je sa sobom povezano božanstvo".[169]

D. Riječ συνάφεια

Općenito govoreći teolozi iz Aleksandrije s Ćirilom na čelu naročito su oštro i nepomirljivo osudili kristološku uporabu riječi συνάφεια među Antiohijcima. Smatrali su da kristološka primjena riječi συνάφεια ima za posljedicu tvrdnju dviju osoba u Isusu Kristu: božanske i ljudske osobe. Otuda posebna pažnja i naša skrb o Teodoretovoj uporabi riječi συνάφεια.

Zanimljivo je da naš grčki rječnik nije uopće naveo imenicu συνάφεια. Mislimo da se može prevesti dosta neodređenom riječi "povezanost" ili "svezanost". Teodoret je u djelima koja smo preveli i koja su nastajala tijekom gotovo cijeloga njegova teološkoga djelovanja veoma rijetko u kristološkim razmatranjima posegnuo za riječi συνάφεια. Taj pojam nema veće značenje ni šire mjesto u njegovome kristološkom

[164] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1456A.
[165] *Monasima*, 196.
[166] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1469B.
[167] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1457A.
[168] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1460D.
[169] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472B.

rječniku čak uz uvjet da smo neko njegovo kristološko mjesto s riječi συνάφεια i previdjeli.

Najprije se s nekoliko kratkih primjedaba zaustavljamo kod mjesta gdje Teodoret kaže kako se za otajstvo Kristova tjelovljenja" smije i može kao stanovito pojašnjenje iskoristiti "slika" ljudskoga sazdanja od duše i tijela. Rekavši to Teodoret dodaje da će u svezi s Utjelovljenjem uz riječi "sjedinjenje" i "zajedništvo" upotrebljavati riječ συνάφεια, tj. "povezanost".[170]

Kristološki upotrijebljenu riječ συνάφεια još smo jedino zapazili u ulomku kada Teodoret navodi i kratko razjašnjuje Iv 5,27-29. Kod Iv 5,27-29 spominje se kako će Isus Krist kao Sin čovječji jednom uskrsnulima upraviti "riječ" zbog koje će "oni koji su činili dobro otići u uskrsnuće života" dok će "oni koji su činili zlo" uskrsnuti "za osudu". To što je naznačeno u Iv 5,27-29, po Teodoretovu sudu, nije isključivo "vlastito za samo čovještvo" nego "za božanstvo koje djeluje i čovještvo koje se očitovalo". To je "zbog povezanosti" (συνάφεια) čovještva "s božanstvom".[171] Možemo dodati da je Teodoret u istoj rečenici nakon riječi συνάφεια napisao ἕνωσις kao što je u ulomku koji smo neposredno prije naveli ispred συνάφεια stavio ἕνωσις. To nam svjedoči da on u kristologiji nije zapravo osjećao razliku između συνάφεια i ἕνωσις makar je riječ ἕνωσις upotrebljavao često, a συνάφεια iznimno rijetko.

Svoje shvaćanje riječi συνάφεια Teodoret nekako razotkriva kada je upotrebljava u svezi s ljudskim bićem i u trojstvenoj teologiji. Tako Teodoret smatra da se čovjek sastoji "iz same povezanosti (συνάφεια) duše s tijelom".[172] U svezi s Teodoretovim trojstvenim razmišljanjem najprije navodimo mjesto gdje Teodoret razjašnjava Pavlovu izreku da je "Bog otposlao Duha svoga Sina" (Gal 4,6). Teodoret želi da se u Pavlovoj izreci zamijeti "najviša povezanost" (ἄκρα συνάφεια) koja postoji unutar Trojstva. Ta se "najviša povezanost" u tome očituje što Pavao nije "naprosto kazao" da je "Bog poslao Duha" nego da je poslao Duha "svoga Sina".[173] Mislimo, drugim riječima, da Teodoret riječju συνάφεια izražava nutarnje trojstvene odnose.

[170] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1473B.
[171] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1469D.
[172] *Izlaganje*, 36.
[173] *Izlaganje*, 16.

Napokon spominjemo onaj ulomak[174] Teodoretova trojstvenoga razmišljanja gdje on tvrdi da činjenica "povezanosti" (συνάφεια) pri biblijskome nabrajanju Sina i Duha s Ocem zapravo naznačuje i izražava "istost biti" triju božanskih Osoba. Držimo da Teodoret kaže ovo: među trojstvenim Osobama postoji takva συνάφεια koja je razlog što one imaju jednu te istu narav. To pak što posjeduju istu bit pokazuje kakva je συνάφεια među božanskim Osobama.

Kristološka, antropološka i trojstvena uporaba riječi συνάφεια u Teodoretovim spisima ne dopušta, smatramo, da se njegova kristologija sumnjiči zbog same uporabe riječi συνάφεια. Ipak nije isključeno da je Teodoret zamijetio i sam nedostatak riječi συνάφεια u kristologiji. Mogao ju je i zato napustiti premda su je drugi antiohijski teolozi obilato upotrebljavali.

7. *Očitovanja kristološkoga sjedinjenja*

U ovome dijelu rada ostajemo donekle nešto duže. Tome je razlog dosta jednostavan. Teodoretu se veoma često predbacivalo da nije uspio iz kristološkoga sjedinjenja izvući posve valjane i vrijedne zaključke. Smatralo se da je to veliki nedostatak Teodoretove kristologije. Mi ćemo sad bez čvršćega rasporeda iznijeti što smo o tome pronašli u Teodoretovim spisima koje smo preveli.

A. Jedan πρόσωπον Isusa Krista

U onome što bi se donekle moglo nazvati znanstvenom Teodoretovom kristologijom iznimno značajna uloga pripada riječi i pojmu πρόσωπον. Poznato je da ta riječ u grčkome ima veći broj značenja. Mi je prevodimo riječju "osoba" smatrajući da to uistinu najbolje odgovara njezinom značenju u Teodoretovim djelima gdje se dosta često javlja. Najprije naznačujemo mjesta gdje je Teodoret segnuo za riječi πρόσωπον kada govori o trima osobama u Trojstvu. Potom se zadržavamo neposredno na kristološkim ulomcima. Smatramo da riječ πρόσωπον ima isto značenje u Teodoretovoj trojstvenoj teologiji i u kristologiji. Po nama, to značenje glasi osoba.

[174] *Izlaganje*, 20.

U svome djelu gdje razjašnjuje Pavlovo pismo Filipljanima Teodoret je razjasnio kristološki himan iz Fil 2,6-11. Dovršivši podrobno izlaganje[175] Teodoret zaključuje da je Pavao "posredstvom tih malo riječi" u Fil 2,6-11 zapravo "pobio svako krivovjerje". Tako je "božanstveni Apostol"[176] također "pobio bezbožne Sabelija, Fotina, Marcela i Pavla Samosatskoga". To je učinio tako što je u Fil 2,6-11 očitovao "dvojstvo osoba" (τῶν προσώπων τὴν δυάδα). Teodoret to zato kaže[177] jer Pavao u Fil 2,6-11 govori o osobama Boga Oca i Boga Sina. Na njih se odnosi Teodoretov izričaj τῶν προσώπων τὴν δυάδα, tj. "dvojstvo osoba", dvije osobe: Otac i Sin. Međutim, treba se prisjetiti da je sabelijevstvo doista nijekalo opstojnost božanskih osoba i učilo da postoji isključivo samo jedna Božja osoba. To je osoba Boga Oca.

U jednome drugome ulomku[178] Teodoret iscrpno i s mnogo strana promatra ključne trojstvene pojmove "nerođeni", "rođeni" i "onaj koji izlazi". Jasno je da je "nerođeni" oznaka i obilježba Boga Oca kao što se izričaj "rođeni" odnosi na Boga Sina, a izraz "onaj koji izlazi" na osobu Boga Duha Svetoga. Teodoret kaže da su izričaji "nerođeni", "rođeni" i "onaj koji izlazi" već sami po sebi "dostatni" da "nam" omoguće "razlikovati osobe" (τὰ πρόσωπα). Očito je da se izričaj τὰ πρόσωπα odnosi na Oca, Sina i Duha Svetoga. Oni se kao πρόσωπον međusobno razlikuju jer su različite Osobe.[179]

Pošto je naveo nekoliko Pavlovih mjesta kao što su 2 Kor 13,13 te Ef 2,20-22 i Ef 3,14-17 Teodoret izriče opću tvrdnju s obzirom na Apostolov trojstveni nauk. Kaže da Pavao "posvud" u svojoj "pouci" povezuje "tri osobe" (τὰ τρία πρόσωπα). Te su osobe, očito, Otac, Sin i Duh Sveti. Njih Teodoret označuje[180] izričajem τὰ τρία πρόσωπα.

Teodoret je razmišljao i o trojstvenome "djelovanju" kod "stvaranja svega". Kod toga ističe[181] da u tome "djelovanju" Sinovo djelovanje i djelovanje Duha Svetoga nije "razdijeljeno" od Očeva "djelovanja". Po Teodoretu, to nas je naučilo "božansko Pismo". Teodoret u svrhu dokaza navodi Ps 101,25 gdje David kaže: "Ti si, Gospodine, u početku

[175] *Filipljanima*, PG, 82, 569B-573A.
[176] *Filipljanima*, PG, 82, 572B.
[177] *Filipljanima*, PG, 82, 572C.
[178] *Izlaganje*, 4-8.
[179] *Izlaganje*, 117.
[180] *Izlaganje*, 16.
[181] *Izlaganje*, 18.

utemeljio zemlju". Teodoret misli da je David "naznakom Gospodin" uz Oca označio "i Sina i Duha". Ali David se "zbog nerazboritih" također "poslužio razlučivanjem" koje Teodoret naziva "po osobi" (κατὰ πρόσωπον). U potvrdu svoga tumačenja Teodoret izravno navodi Ps 32,6 gdje David kaže: "Nebesa su učvršćena Gospodinovom Riječi i Duhom njegovih usta sva njihova moć."

Kratko govoreći Teodoret doziva u pamet[182] da naznaka "Onaj koji izlazi" u trojstvenoj teologiji upućuje na "zasebnu osobu Duha". Teodoret je zapravo doslovno napisao: τὸ ἴδικον τοῦ Πνεύματος πρόσωπον.

Na jednome mjestu Teodoret iznosi[183] nauk "Arijevih i Eunomijevih učenika" o Duhu Svetome. Dotični su čenici", po Teodoretu, zapravo nijekali osobu Duha Svetoga. Tvrdili su da je "Božji Duh sami Bog". U toj tvrdnji naznaka Bog označuje Boga Oca. Za spomenute čenike" Duh je osoba Boga Oca: Duh je osobno Bog Otac. Teodoret dodaje da zbog "Arijevih i Eunomijevih učenika" sv. Pavao "nužno pokazuje osobu Duha". Teodoret je napisao: τὸ τοῦ Πνεύματος πρόσωπον. U potvrdu svoje tvrdnje naveo je Pavlov govor u 1 Kor 2,12-14 i 1 Kor 2,16.

Mislimo da do sada istaknuti ulomci dovoljno jasno pokazuju u kojem je smislu Teodoret u trojstvenoj teologiji upotrebljavao riječ πρόσωπον. Služila mu je da naznači jednu od trojstvenih osoba ili općenito sve tri zajedno.

U nastavku donosimo Teodoretove ulomke s riječi πρόσωπον kada se ona odnosi na Isusa Krista. Najprije ističemo mjesto[184] koje se još uvijek može uzeti za trojstvenu tvrdnju, ali je također već kristološka izreka jer Teodoret tu izravno poistovjećuje Isusa Krista s drugom trojstvenom osobom. Teodoret je naveo Pavlove izreke u 2 Kor 13,13 i Ef 2,20-22 i primijetio kako Pavao u svoje razmatranje "zajedno suuvodi tri osobe" (τρία πρόσωπα). To su: "Krist, Bog i Duh".

Teodoret u jednome svome ulomku[185] donekle razglaba razgovor između Isusa i Filipa kako je zabilježen u Iv 14,8-11. Isus je Filipu rekao: "Tko je mene vidio, Oca je vidio" (Iv 14,9). Tako je kazao jer je u odnosu na Oca "različit kao osoba", a ne "po naravi". To što smo preveli "različit kao osoba" u izvorniku kod Teodoreta istaknuto glasi: ἕτερος

[182] *Izlaganje*, 8.
[183] *Sveto*, PG, 75, 1180C-1181A.
[184] *Izlaganje*, 14.
[185] *Sveto*, PG, 75, 1180C-1181A.

κατὰ πρόσωπον. Teodoret je inače navedenu izreku izravno stavio Isusa u usta. Isus govori Filipu: "Različit sam kao osoba, ne po naravi. U sebi nosim svega Oca".

Potrebno je ovdje također naznačiti[186] kako Teodoret razjašnjuje Gospodnju izreku: "Ja i Otac jedno smo" (Iv 10,30). Teodoret kaže da je Krist tu "naznačio dvojstvo osoba" (τῶν προσώπων δυάδα). Bez dvojbe Teodoret "dvije osobe" vidi u tome što Isus veli: "Ja i Otac."

Teodoret je općenito u svoja kristološka razmatranja rado unosio ulomke iz *Poslanice Hebrejima* koju je pripisivao apostolu Pavlu. On tvrdi da se iz toga novozavjetnoga spisa dade veoma jasno uvidjeti Kristovu "božansku i ljudsku narav" koje se "djelovanjima razlikuju", ali su "osobom" (τῶν προσώπων) povezane i upućuju na jednoga Sina".[187] Navevši pak brojna mjesta iz pisma Hebrejima Teodoret zaključuje da Pavao "diljem cijele poslanice propovijeda" zbilju koju Teodoret označuje izričajem τῶν πρόσωπον ἕνωσις.[188] Očito je da ima na umu "jedinstvo osobe" utjelovljenje Riječi.

Teodoret smatra da se u Pismu može naći "veoma mnogo mjesta" odakle se dade "lako točno naučiti da Gospodin naš Isus Krist nije druga osoba (ἄλλο πρόσωπον) pored Sina koji ispunja Trojstvo".[189]

Teodoret na jednome mjestu[190] razmišlja o Gospodnjem tijelu nakon uskrsnuća. Tada primjećuje da to tijelo ne pripada "nikome drugome nego samome jedinorođenome Sinu Božjemu". Ono "nam ne pokazuje drugu osobu (ἕτερον πρόσωπον) nego samoga Jedinorođenca ogrnuta našom naravi".

Teodoret također kratko izjavljuje da on Utjelovljenje ne razdvaja na "dvije osobe (πρόσωπα δύο) nego da istinom smatra "jedinstvo osobe" (προσώπου ἕνωσις).[191] Teodoret odbacuje[192] svaku razdiobu "na dvije osobe" (δύο πρόσωπα) kada je riječ o Isusu Kristu. On isključuje podjelu "Jedinorođenca na dvije osobe" (δύο πρόσωπα). Zauzvrat, jednome Sinu motri vlastitosti naravi".[193] Teodoret isključuje iz kršćanske zajednice i

[186] *Sveto*, PG, 75, 1164D.
[187] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1456A.
[188] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1460A.
[189] *Ivanu*, 206.
[190] *Timoteju*, 198.
[191] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472C.1273B.
[192] *Flavijanu*, 26.
[193] *Timoteju*, 116.

javno osuđuje sve koji "jednoga Gospodina našega Isusa Krista razdvajaju na dvije osobe" (δύο πρόσωπα).[194]

Teodoret izjavljuje kako je uistinu cijeloga svoga života čvrsto i postojano učio i vjerovao[195] da je Isus Krist jedna osoba: τὸ ἓν πρόσωπον. Kao što su u Bogu τρία πρόσωπα - Otac, Sin i Duh Sveti - tako je Isus Krist ἓν πρόσωπον. To je πρόσωπον koji je Bog Sin.

B. Isti

Kada se razglaba Teodoretov govor o Isusu Kristu nije suvišno upozoriti na njegovu uporabu zamjenice "isti", ὁ αὐτός. Držimo da je Teodoret pomoću nje najbolje i najtočnije izrazio da je Isus Krist jedna osoba, druga osoba božanskoga Trojstva. U tu svrhu donosimo stanoviti broj Teodoretovih ulomaka.

Teodoret je dugo, pomno i sa svom skrbi naznačio[196] kako shvaća Kristove naslove Jedinorođenac i Prvorođenac. Pošto je to učinio pažljivo je dodao: "Ne kažemo da je Jedinorođenac jedan, a Prvorođenac drugi nego da je isti (ὁ αὐτός), ali ne po istome" (κατὰ τὸ αὐτό). Taj Isti "naziva se Jedinorođenac po rođenju odozgo, a Prvorođenac se naziva ukoliko je prvi razriješio trudove rođenja koje vodi u život."[197] Teodoret, dakle, smatra da je Isti (ὁ αὐτός), tj. ista osoba, i Jedinorođenac po rođenju "odozgo" tj. iz Boga, a Prvorođenac po rođenju od Djevice. Riječ je pak uvijek o Istome. Taj Isti, to je Jedinorođenac koji je postao Prvorođenac.

Teodoret je jednom zabilježio da sv. Pavao u svojim pismima "istoga (τὸν αὐτόν) naziva i Kristom i Isusom i Gospodinom i Stvoriteljem svega".[198] Po Teodoretu, Pavao je "istoga (τὸν αὐτόν) nazvao i Isusom Kristom i Davidovim sinom po tijelu i Božjim Sinom" kao i "Gospodarom svega". Pavao je rekao da "isti (ὁ αὐτός) vuče podrijetlo od Židova te da je vječni Bog i istodobno Gospodar svih stvorenja".[199] Teodoret traži da se zna kako je "isti (ὁ αὐτός) Sin Božji i Sin čovječji, Božji lik i slugin lik, Davidov sin i Davidov Gospodin, Abrahamovo sjeme i Abrahamov Stvoritelj".[200]

Svojim je tumačenjem Teodoret uspio pronaći veoma bogatu kristologiju u izjavi Ivana Krstitelja o Isusu Kristu. Krstitelj veli: "Za mnom dolazi čovjek koji je bio prije mene jer prije mene bijaše" (Iv 1,30). Teodoret tvrdi da je Krstitelj u svojoj izreci najprije "naznačio jednu osobu". To Teodoret kaže jer Krstitelj doista i govori o jednoj te istoj sobi koja je i "za njim" i "pred njim", tj. prije njega i poslije njega. Ali, po Teodoretu, osim jedne osobe Krstitelj je u svojoj izreci o Isusu "istaknuo oboje: i božansko i ljudsko", tj. i božansku i ljudsku Kristovu narav. Ljudsku je narav izrazio riječima "čovjek" i "dolazi", a "božansku narav" izričajem "jer bijaše prije mene". Međutim, kaže Teodoret, Krstitelj "zna da nije jedan onaj koji dolazi poslije, a drugi onaj koji je prije njega". Krstitelj "zna da je isti (ὁ αὐτός) kao Bog vječan, a da se kao čovjek poslije njega rodio od Djevice".[201]

C. Αὐτός

Sigurno određeno kristološko značenje i posebnu vrijednost u Teodoretovu izricanju Kristova otajstva ima i njegova uporaba zamjenice αὐτός. Kada se ta zamjenica tako upotrijebi onda znači: on, sâm, sâm glavom, osobno on. U Teodoretovim djelima nailazimo na takvu uporabu zamjenica αὐτός u kristološkim tvrdnjama.

Teodoret je jednom naveo članak vjere koji su oblikovali "Oci okupljeni u Niceji". Članak glasi: "... i u jednoga Gospodina Isusa Krista, jedinorođenoga Sina Božjega." Teodoret kaže da Oci u Niceji uče da je "Gospodin Isus Krist, on (αὐτός), jedinorođeni Sin Božji".[202]

Drugdje opet Teodoret bilježi da je "jedinorođeni Sin Božji" doista "stekao naziv našega Velikoga svećenika". Teodoret dodaje da se "jedinorođeni Božji Sin" zapravo "ne naziva velikim svećenikom kao Bog nego kao čovjek". Ipak Sin Božji, "on (αὐτός) žrtvu prinosi kao čovjek, a kao Bog prima s Ocem i Duhom Svetim".[203] Još napominjemo

[194] *Dioskuru*, 212.
[195] *Dioskuru*, 212.
[196] *Sveto*, PG, 75, 1160AD.
[197] *Sveto*, PG, 75, 1160C.
[198] *Ivanu*, 204.
[199] *Ivanu*, 212.
[200] *Timoteju*, 116-118.
[201] *Dioskuru*, 212-214.
[202] *Ivanu*, 224.
[203] *Monasima*, 184.

ulomak gdje Teodoret kaže da je "sami Božji Logos" uistinu "sebi uzeo ljudsku narav". Tu je narav zeo on" (αὐτός), Božji Logos.[204]

D. Ἄλλος i ἄλλος

Teodoret je u svojim razmatranjima razmjerno puno prostora ostavio - na to ćemo se opet navratiti - razglabanju Kristovih imena Jedinorođenac i Prvorođenac. Pošto je podrobno razglobio[205] oba naziva naznačio je da ipak ne uči kako je "Jedinorođenac jedan (ἄλλος), a Prvorođenac drugi (ἄλλος) nego isti, ali ne po istome".[206] Taj navod držimo odličnim pokazateljem Teodoretova učenja o jednoj osobi Isusa Krista. Po Teodoretu, Isus Krist je Jedinorođenac jer je jedinorođeni Božji Sin. Ali je kao utjelovljeni Prvorođenac. Teodoret kaže da je "isti" (ὁ αὐτός) tj. ista Osoba i Jedinorođenac i Prvorođenac i to s različitoga razloga. Teodoret je napisao οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ δέ. Htio je, kako smo već naznačili, kazati da je ista osoba, Bog Logos, s jednoga razloga Jedinorođenac, a s drugoga Prvorođenac. Ipak Jedinorođenac nije jedna osoba, a Prvorođenac druga i različita osoba od Jedinorođenca. Teodoret je to izrazio pomoću pridjeva ἄλλος. Taj pridjev znači "drugi od dvojice", "jedan" za razliku od "drugoga". Zato Teodoret u Kristu niječe ἄλλος i ἄλλος.

U svezi s istim pridjevom ističemo još jedan ulomak. Sada Teodoret svoju izreku oblikuje polazeći od Pavlovih izlaganja u Fil 2,6-7. Kaže da tjelovljenje" ne razdvaja Isusa Krista "na dvije osobe" niti mjesto Jedinorođenca" naviješta i uči "dva sina". Teodoret svjedoči da je sam naučio i zato druge uči kako su u Isusu Kristu "dvije naravi" ukoliko je "Božji lik" u sebi "jedno" (ἄλλο), dok je "čovjekov lik" u sebi "jedno" (ἄλλο).[207]

Mislimo da je Teodoret namjerno napisao u srednjemu rodu ἄλλο mada je μορφή, lik, u grčkome imenica ženskoga roda. Teodoret u kristlogiji zabacuje ἄλλος i ἄλλος, ali prihvaća ἄλλο i ἄλλο. Prvim izričajem odbija u Isusu Kristu dvojstvo osoba, drugim prihvaća i izražava dvojstvo naravi.

[204] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1425CD.
[205] *Sveto*, PG, 75, 1160AD; *Kološanima*, PG, 82, 597CD.
[206] *Sveto*, PG, 75, 1160C.
[207] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472C.

E. Ἕτερος i ἕτερον

Teodoret se neki put u kristološkim ulomcima također služio pridjevom ἕτερος. Ta riječ znači "drugi". Točan način izražavanja ne dopušta da se božansko i ljudsko u Isusu Kristu obilježi riječju ἕτερος jer to po sebi uključuje dvije osobe. Ali pridjev se može upotrebljavati u srednjemu rodu. Tada se odnosi na dvije Kristove naravi.

U ulomku koji se doima kao određeni sažetak Teodoretove kristologije[208] Teodoret navodi tvrdnju iz Heb 13,8 koja glasi: "Isus Krist, jučer i danas, isti i za vjekove." Teodoret potom izriče vjeru u jednu osobu i jednoga Sina Jedinorođenca kao i u dvije Kristove naravi. U potvrdu da su u Kristu "dvije naravi" Teodoret kaže da je "jedno (ἄλλο) ona koja uzima, a drugo (ἕτερον) ona koja je uzela". Očito Teodoret izričaj "ona koja je uzela" temelji na zevši" iz Fil 2,7. Na istome mjestu Teodoret dodaje da je "jedno (ἕτερον) razoreni hram, a drugo (ἕτερον) Bog koji je uskrisio taj razoreni hram". Razumije se da govor o "hramu" dolazi iz Iv 2,19. Jednako na istome mjestu Teodoret kaže da je u Isusu Kristu "jedno (ἕτερον) božanstvo, a drugo (ἕτερον) čovještvo".

Protiv arijevaca koji su nijekali da Isus Krist posjeduje ljudsku dušu Teodoret navodi Gospodnju riječ: "Imam vlast položiti svoju dušu. Također imam vlast da je opet uzmem. Nitko je od mene ne oduzima" (Iv 10,18). Teodoret kaže da se "iz tih riječi" dade naučiti kako je "drugi (ἕτερος) Onaj koji polaže, a drugo (ἕτερον) ono što je položeno". Potom dodaje da je zapravo "Bog (Θεός) onaj koji polaže i uzima, a duša je položena i uzeta".[209]

F. Bog i čovjek

U Teodoretovim djelima više puta nailazimo na izričaj koji kaže da je Utjelovljeni "Bog i čovjek". Taj se izričaj ukazuje gotovo utvrđenim i cjelovitim iskazom vjere u Isusa Krista. Teodoret pomoću njega želi kratko i jasno reći tko je za nj Isus iz Nazareta. Tako je na jednome mjestu napisao[210] da je "Logos (ὁ Λόγος) unišao u krilo" Djevice. Tu je

[208] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472C.
[209] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1453B.
[210] *Izlaganje*, 30.

"samome sebi (ἑαυτῷ) sazdao hram, cjelovitoga čovjeka". Logos se "njime zaodjenuo najužim sjedinjenjem" (κατ' ἄκπαν ἕωσιν) i iz Djevice "proizišao Bog isto tako kao čovjek". Tu smo zapravo izričajem "isto tako kao" preveli iz izvornika riječi ὁμοῦ καί. Vjerojatno taj grčki izričaj sadržajno ništa drugo ne znači doli "Bog i čovjek". Ipak ga zadržavamo i doslovno prevodimo zbog važnosti cijeloga izričaja.

U jednome ulomku[211] Teodoret iznosi kako shvaća evanđeosko tumačenje Kristova imena Emanuel što potječe iz Iz 7,14. U Mt 1,23 naziv Emanuel u prijevodu glasi "Bog s nama". Teodoret u tome izričaju naznaku "Bog" uzima za govor o "Sinovu božanstvu", a naznaku "s nama" smatra govorom o "ljudskoj naravi". Stoga zaključuje: otuda što je "Djevičin plod (κύημα) dobio naziv Bog s nama" kao "očito" slijedi da je Marijin "plod" doista "Bog isto tako kao čovjek".

Teodoret na kraju jednoga svoga spisa[212] izražava žarku želju da "nitko ne hramlje" kada je u pitanju tjelovljenje". On želi da svatko "prizna kako je od Djevice rođeni Krist Bog isto tako kao čovjek, oboje".

Sad navodimo nekoliko mjesta gdje je Teodoret osnovnu vjeru izrazio pomoću običnoga καί, i. Tako kaže[213] da je praroditelj "Adam, sagriješivši, potomstvo podvrgnuo smrti". Međutim, "Adamov je pad opozvao Sin koji je Bog i (καί) čovjek". Po Teodoretovu sudu,[214] apostol Pavao "naviješta vlastitosti naravi i jedinstvo osobe" i upravo zato "Isusa Krista naziva i (καί) čovjekom i (καί) Bogom". Govoreći o Gospodinu Isusu, Teodoret bilježi[215] da Isus nije "samo čovjek nego i (καί) vječni Bog".

G. Isus Krist kao Bog i kao čovjek

Ovdje navodimo samo dva mjesta iz Teodoretovih djela gdje on govori o Isusu Kristu "kao Bogu", tj. ukoliko je Bog, odnosno "kao čovjeku", tj. ukoliko je čovjek. To posebice ističemo jer nam se čini da Teodoret naznačenim izričajem izražava svoju vjeru u jednu osobu Isusa Krista.

[211] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1453C.
[212] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1477A.
[213] *Izlaganje*, 30.
[214] *Izlaganje*, PG, 75, 1460A.
[215] *Monasima*, 194.

Teodoret u jednome spisu razjašnjuje[216] izreku iz Kol 1,18 o Isusu Kristu: da "postane u svemu prvi". Po Teodoretu, Krist je u odnosu na "sve" što postoji "prvi" jer je "kao Bog (ὡς Θεός) prije svega i s Ocem je". Isus Krist je pak "kao čovjek (ὡς ἄνθρωπος) prvorođenac od mrtvih i glava tijela" koje je Crkva.

Jednom Teodoret kratko razglaba Pavlovu tvrdnju iz Fil 2,9 gdje je Apostol napisao o Isusu Kristu: "Zato ga je Bog preuzvisio i udijelio mu ime što je povrh svakoga imena." Ime, tumači Teodoret, koje Otac djeljuje" Isusu Kristu, Krist ga je "kao Bog (ὡς Θεός) imao", ali ga je "kao čovjek (ὡς ἄνθρωπος) primio". Teodoret je napisao: "Nije, dakle, dobio što prije nije posjedovao nego je primio kao čovjek (ὡς ἄνθρωπος) što je kao Bog (ὡς Θεός) imao."[217]

H. "Communicatio idiomatum"

U Teodoretovim spisima ima stanoviti broj ulomaka gdje se može donekle uočiti kako je on shvatio i izrazio otajstvo koje se u kristologiji obično izražava izričajem vjerojatno neprevodivim *communicatio idiomatum*. Na to svraćamo pozornost jer se to uzima za iznimno slabu i nedostatnu točku Teodoretove kristologije.

Služeći se Pavlovim izričajem iz Fil 2,7 "slugin lik" kao naznakom za Kristovu bit i narav Teodoret veli[218] da kod Utjelovljenja "Bog Logos prisvaja (οἰκειοῦται) priprostost slugina lika". Logos je Bog, ali je htio da se "nazove čovjekom". Na taj je način Bog Logos "sebi uzeo čovjekove neznatnosti". Međutim, kako je to učinio u odnosu na "čovjeka", jednako je "njemu dao dio na uzvišenome". To se vidi otuda što se "Djevičino čedo naziva Emanuel". Teodoret navodi riječi iz Iz 9,5 da istakne najuzvišenije nazive koje dobiva "Djevičino čedo". Također navodi Pavlovu tvrdnju iz 1 Kor 8,6 gdje Apostol uči da je "jedan Gospodin Isus Krist po kome je sve". Poslije tih riječi Teodoret tumači kako Pavao u 1 Kor 8,6 "stvaranje i urešenje svega pripisuje i vidljivome radi sjedinjenja s nevidljivim". Teodoret je u isti red razmišljanja uvrstio Pavlovo mjesto u Rim 9,5. Tu Pavao kaže da "Krist po tijelu" potječe od Židova te da je "Bog nad svime". Teodoret tumači tvrdnju iz Rim 9,5 tako što bilježi da

[216] *Kološanima*, PG, 82, 601A.
[217] *Filipljanima*, PG, 82, 569D-572A.
[218] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1469D-1472B.

"Davidov potomak sam po sebi nije Bog i nad svime Bog". On je to zato "jer je bio hram Boga koji je nad svime imajući sa sobom sjedinjeno i povezano božanstvo".

Inače Teodoret redovito uči da se čitava izreka u Rim 9,5 odnosi na Isusa Krista. Tako to mjesto pripada među novozavjetna mjesta gdje se Isus Krist neposredno i izravno naziva Bogom. Teodoret jednom kaže[219] da u Rim 9,5 Pavao "slavi samo Sina". Očito je da Teodoret Isusa Krista u Rim 9,5 poistovjećuje s osobom Boga Sina i zato s Pavlom naziva Bogom.

Na jednome mjestu[220] Teodoret razmatranje počinje navodom: "Riječ je tijelo postala" (Iv 1,14). Potom ističe da u Iv 1,14 nije govor o tome da se zbila "promjena božanstva nego uzimanje ljudske naravi". Zapravo je Riječ, o kojoj "evanđelist" govori u Iv 1,14, Utjelovljenjem "uzela raspadljivu narav i svojim učinila (ᾠκειώσατο) ljudske patnje ostvarujući ljudsko spasenje".

Razmišljajući o različitim imenima koja Pismo pripisuje Utjelovljenome Teodoret je napisao[221] da kristološko "sjedinjenje" sva "imena čini zajedničkima". Zato neka imena Isus Krist ima "kao Bog", a neka "kao čovjek". To je snagom "sjedinjenja" dviju naravi u jednome Isusu Kristu. Teodoret veli da jednome Sinu" umom promatramo "vlastitosti naravi".[222] Ali vlastitosti božanske i ljudske naravi pripadaju istoj Osobi. To je jedini Sin Božji. Utjelovljeni Sin Božji zima kao čovjek što ima kao Bog".[223]

Svoje razmišljanje[224] o Kristovu nazivu Sin čovječji Teodoret dovršava stanovitom općom tvrdnjom da se "vječni Božji Logos udostojao nazvati Sinom čovječjim". Taj je naziv uzeo od ljudske "naravi". Teodoret smatra[225] da "Božji Logos koji je nadvremenski" i koji "postoji prije vjekova uzima ime Sina čovječjega radi sjedinjenja s ljudskim".

[219] *Filipljanima*, PG, 82, 589B.
[220] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1449C-1452A.
[221] *Timoteju*, 118.
[222] *Timoteju*, 116.
[223] *Ivanu*, 208.
[224] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1469BC.
[225] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1469C.

I. Pridjev Ἴδιος

U Teodoretovoj kristologiji bez dvojbe stanovitu ulogu ima naznačeni pridjev ἴδιος. On znači "vlastit", "svoj". Teodoret jednom nešto potanje razglaba[226] tvrdnju iz Kol 2,9. Pri tome se odvaja od mišljenja "nekih učitelja" koji smatraju da Pavao u Kol 2,9 govori o Crkvi. Teodoret ne prihvaća eklezioloŠko tumačenje za Kol 2,9 jer "ne zna" da li se ono "slaže" s Apostolovim izričajem σωματικῶς, tj. "tjelesno". Teodoret izreku u Kol 2,9 primjenjuje na Isusa Krista. Smatra da Pavao o Isusu Kristu u Kol 2,9 kaže da njemu prebiva sva punina božanstva tjelesno". Pavlov izričaj σωματικῶς Teodoret tumači u smislu: ὡς ἐν ἰδίῳ σώματι, "to jest kao u vlastitome tijelu". Tu, dakle, imamo pridjev ἴδιος "vlastit". Prema tome, tijelo je Isusa Krista njegovo "vlastito" tijelo. Ne pripada nekome drugome.

Teodoret drugdje bilježi[227] navod iz Heb 5,7-9 gdje je uz ostalo o Kristu napisano da je dane svoga zemaljskoga života sa silnim vapajem i suzama prikazivao molitve i prošnje Onomu koji ga je mogao spasiti od smrti" (Heb 5,7). Sada Teodoret postavlja pitanje "tko je, dakle, molio"? On odgovara da to nije činio "Bog Logos koji je savršen". Razumije se da Teodoret želi kazati da se Ocu nije molio Logos koji bi bio u Kristovu tijelu umjesto duše ili uma. Teodoret drži da je Kristova molitva i drugo spomenuto u Heb 5,7-9 "vlastito uzetome čovjeku". I tu imamo pridjev ἴδιος. To se zeto čovještvo" ustrajno molilo dok je "božanstvo koje je prebivalo" u njemu "pripuštalo strah da se po patnjama pokaže narav uzetoga". Rečenim Teodoret vjerojatno želi kazati da je izvor Kristove molitve dane" njegova "zemaljskoga života" (Heb 5,7) njegova cjelovita ljudska narav. Njoj je molitva "vlastita".

Navodimo još jedno mjesto gdje se Teodoret poslužio[228] pridjevom ἴδιος. Sada Teodoret s Pismom ističe da je Isus Krist uzeo "Abrahamovo sjeme" (Heb 2,16) te "je kušan" (Heb 2,18). Krist je "iskušan svime osim grijehom" (Heb 4,15). Teodoret također navodi Gal 3,16 gdje piše da je Krist Abrahamovo "potomstvo". Teodoret bilježi kako je Pavao znao da je "Spasitelj Krist Abrahamovo sjeme po tijelu". On kaže da je "Abrahamovo sjeme različito u odnosu na onoga koji ga je uzeo". Kušnja

[226] *Kološanima*, PG, 82, 608C-609A.
[227] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1457BD.
[228] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1457D-1460A.

pak koja se spominje u Heb 2,18 i Heb 4,15 nije, po Teodoretu, nešto što je "vlastito (ἴδιον) Bogu Logosu nego uzetome sjemenu".

J. Pridjev οἰκεῖος

U Teodoreta smo zamijetili[229] određenu kristološku vrijednost vezanu uz pridjev οἰκεῖος. Taj pridjev u grčkome ima veći broj značenja. U Teodoretovu kristološkom rječniku οἰκεῖος znači "vlastit". Naznačuje kome što pripada kao svojina i vlasništvo.

Jedno od kristoloških pitanja kojim se Teodoret duže i podrobno bavio odnosilo se na to kako je Logos "posvuda" nazočan "po biti", a kako je nazočan, kada se utjelovio, u ljudskoj zbilji ili, kako je Teodoret, oslonjen na Iv 2,19, pisao vlastitome (οἰκεῖος) hramu". Mi ovdje ne iznosimo Teodoretov odgovor već jedino ističemo da on "hram" Gospodnjega tijela označuje "vlastitim hramom" Logosa. Teodoret postojano vjeruje da je "Logos u vlastitome hramu po biti". Logos je vlastitome hramu neodijeljen". Teodoret drži da je "Logos nazočan po biti svemu, ali nije jednako ostalome nazočan kako je prisutan u hramu koji mu je vlastit".

K. Ἐνέργεια

Određenu ulogu u Teodoretovoj kristologiji svakako ima riječ i pojam ἐνέργεια. Ta riječ u grčkome jeziku znači "rad", "posao", činak". Stekli smo dojam da Teodoret tako tu riječ upotrebljava kada razmišlja o Kristovu djelovanju. On kaže da je "jedan Sin i Gospodin i Krist, ali su dvije naravi". Međutim, kada je riječ o "jednome jedinorođenome Sinu Božjemu nitko svekoliko djelo (πᾶσαν ἐνέργειαν) neće odvojiti od jednoga sinovstva". Ali svatko će uočiti kojoj je Isusovoj "naravi vlastito što je učinjeno".[230]

S istom namjerom navodimo još jedno Teodoretovo mjesto. Sada Teodoret izjavljuje da su "božanska i ljudska" Kristova narav "različite djelovanjem (ἐνέργειας), ali su povezane osobom".[231]

[229] *Izlaganje*, 44.54.56.
[230] *Izlaganje*, 42-44.
[231] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1456A.

Vidi se što je Teodoret htio kazati u navedenim ulomcima. On drži da je svaka Kristova narav izvor djelovanja za djela koja joj kao vlastita pripadaju. Ipak svekoliko djelovanje Isusa Krista što izvire iz njegove božanske i ljudske naravi pripada istoj osobi. To je utjelovljeni jedinorođeni Sin Božji.

L. Riječi i djela

Ovdje prije svega treba pojasniti o čemu je zapravo govor. U evanđeljima u neku ruku postoje dva niza izričaja o Isusu Kristu kao i dvije vrste Kristovih djela. Ti se nizovi doimlju nekako suprotni i nisu usuglašeni. Jedni su skromni i obični, drugi veličanstveni i uzvišeni. Arijevski su teolozi otuda što se o Isusu Kristu u evanđelju izriču neznatne i skromne tvrdnje i pripisuju mu se obična ljudska djela zaključili da Isus Krist nije Bog nego Božje stvorenje. Već je to Teodoreta poticalo da se izjasni o činjenici različitih riječi i djela vezanih u evanđelju uz Isusa Krista. Ali isto je pitanje unišlo u kristološki spor između teologa u Antiohiji i Aleksandriji. O načinu kako se pitanje rješavalo zavisilo je pravovjerje dotičnoga teologa. Teodoret se u djelima koja smo preveli nekoliko puta potanko izjasnio o pitanju Kristovih riječi i djela.

U jednome ulomku Teodoret kaže[232] da se arijevska "hula" tako "pobija" što se "ono što je Spasitelj Krist skromno kazao i učinio" pripisuje "sluginome liku". U Teodoretovim djelima izričaj iz Fil 2,7 "slugin lik" označuje ljudsku narav ili bit. Prema tome, Teodoret izjavljuje da se Kristovoj ljudskoj naravi "pridružuje" sve što je "Gospodin Krist" za života u svijetu rekao i učinio, a bilo je "neznatno". Sve pak što je Isus Krist kazao i učinio i bilo je zvišeno, dostojno Boga i veliko", to treba pripisati njegovu "božanstvu" koje je zvišeno, veliko i nadilazi svaki razum".

U jednome drugome ulomku Teodoret najprije utvrđuje[233] da je "jedan Sin". Kada se o "tome jednome Sinu" čuju "suprotne riječi" treba "kazano prikladno raspodijeliti naravima". Kod toga razlučivanja "ono što je veliko i božansko" pripisuje se "božanskoj naravi" dok se "ono što je maleno i ljudsko" uračunava "ljudskoj" naravi. Teodoret kaže da se

[232] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1473B.
[233] *Izlaganje*, 32.

"na taj način" izbjegava "nesuglasje" među "riječima" jer "svaka od dviju naravi prihvaća što je učinila". Ali tako se također priznaje "jedan Sin koji je prije vjekova i nedavan".

Napokon donosimo treći ulomak[234] koji je dosta dug i nadasve jasan. Teodoret kao početnu misao ističe da je "Gospodin Isus Krist jedan". Potom kaže da je Gospodin Isus Krist "i vjekovječni Bog i čovjek na koncu dana" te mu se klanjamo "kao Jedinorođencu". Teodoret spominje kako je "naučio razliku" između "tijela i božanstva jer je sjedinjenje" u Isusu Kristu "bez slijevanja" među naravima. Na temelju navedenoga Teodoret rješava pitanje Kristovih riječi i djela. Kaže da "ono što je Gospodin skromno kazao i primjereno je uzetoj naravi" koja je ljudska narav pripada Gospodinu "kao čovjeku". Isusu "kao Bogu" pripada "ono što je dostojno Boga" i "ono što razotkriva" njegovu božansku "narav". Ali prihvaćeno razlikovanje i razlučivanje nipošto "jednoga Gospodina Isusa Krista" ne podjeljuje "na dvije osobe". Teodoret naglašava da je naučio kako "jednome Jedinorođencu pripada i to i ono", tj. oba niza izričaja. Jedan mu niz pripada koliko je Bog, Stvoritelj i Gospodar svega" dok mu drugi pripada "kao čovjeku" koji je to "postao radi nas".

8. *Jedan jedini Sin Božji*

Teodoret se u svome pismu aleksandrijskome patrijarhu Dioskuru s bolju u srcu i ispunjen gorčinom žalio da su ga neki ljudi u Aleksandriji optužili kako "jednoga našega Gospodina Isusa Krista" zapravo "dijeli na dva sina".[235] Teodoret je dotične smatrao klevetnicima i ocrnjivačima jer su razglašivali objedu da on "pripovijeda dva sina".[236] Teodoret naznačuje razlog zašto ga protivnici kleveću. Kaže da mu predbacuju naviještanje "dvaju sinova" samo zato što u kristologiji uči "dvije naravi Gospodina Krista".[237] Teodoret posve čvrsto i odlučno izjavljuje da ne govori o "dva sina".[238] On niti "propovijeda niti vjeruje u dva sina umjesto Jedinorođenca".[239] Teodoret upozorava Flavijana carigradskoga neka dobro zna da ga "nikada" nitko nije čuo "propovijedati dva sina". Po

[234] *Flavijanu*, 25-26.
[235] *Dioskuru*, 206.
[236] *Monasima*, 174.
[237] *Monasima*, 178-180.
[238] *Monasima*, 180.
[239] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472C.

Teodoretu, govor o "dva sina" u kristologiji zapravo je "nauk" koji on osobno smatra "ružnim" i "bezbožnim".[240] Tko vjeruje da postoje "dva sina" i "jednoga dijeli na dva" počinja najgoru i najveću "ludost".[241] Teodoret one koji "jedinoga našega Gospodina Isusa Krista dijele na dva sina" jasno i razgovijetno naziva "krivotvoriteljima".[242] Takve javno isključuje iz kršćanske zajednice. Teodoret naprosto osuđuje svakoga tko "jednoga Jedinorođenca dijeli na dva sina".[243]

Nasuprot navedenim klevetama, ocrnjivanjima i objeda-ma Teodoret jednostavno i svečano izjavljuje da "vjeruje u jednoga Sina".[244] To je Sin kojega je "Bog svega poslao" na svijet u "ljudskoj naravi".[245] Pavao u Kol 1,12-13 kaže da nas je Bog Otac "prenio u kraljevstvo Sina svoje ljubavi". Teodoret tumači da je Pavao u Kol 1,13 Gospodina Krista nazvao "Sinom ljubavi" u smislu koji posjeduje riječ γνέσιος. Teodoret želi reći da je Isus Krist u odnosu na Boga Oca takav Sin da se na nj može primijeniti oznaka sadržana u riječi γνέσιος. Riječ γνέσιος znači "pravi", "nepatvoreni". Za bilo kojega se sina kaže da je γνέσιος ako potječe rodom iz obitelji u kojoj se nalazi. Isus Krist je u odnosu na Boga Oca kao Sin γνέσιος jer rođenjem iz Oca ima svoju bit. Zato je pravi Sin. Pomoću riječi γνέσιος Teodoret otklanja tvrdnju da je Isus Krist pred Bogom Ocem posinovljeni sin.[246] Uostalom, Teodoret izrijekom kaže[247] da se Sin Božji naziva Sinom ukoliko je "iz Oca proistekao rođenjem" ili kako Teodoret doslovno i teško prevodivo kaže γέννητῶς. U svakome slučaju Teodoret bez oklijevanja vjeruje da postoji samo "jedan istiniti i naravlju Sin".[248] Teodoret je izrekao gotovo posljednju točku svoje vjere i bit svoje kristologije kada tvrdi da je "naravlju jedan Sin" koji je "Božji Jedinorođenac, utjelovljeni Bog Logos, Gospodin naš Isus Krist".[249]

Teodoret je bio gotovo neutrudiv u ponavljanju vjere u to da je Sin Božji jedan Sin te da se, utjelovljen, naziva Isus Krist. Zato je Isus Krist

[240] *Flavijanu*, 24.
[241] *Monasima*, 178.
[242] *Dioskuru*, 212.
[243] *Dioskuru*, 218.
[244] *Sveto*, PG, 75, 1152A.
[245] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1436B.
[246] *Kološanima*, PG, 82, 597A.
[247] *Sveto*, PG, 75, 1157D-1160A.
[248] *Ivanu*, 220.
[249] *Ivanu*, 218.

jedan Sin Božji. Teodoret je tu osnovnu kristološku misao izrazio na veoma različite načine. U nastavku naznačujemo samo neke od njih.

Teodoret uči da "po svetim pismima" treba u vjeri ispovijedati samo "jednoga Sina" koji je "i prije svih vjekova i nov".[250] U izvorniku za "nov" piše πρόσφατος. To se, očito, odnosi na vrijeme Utjelovljenja. U jednome ulomku[251] koji tekstualno nije posve jasan Teodoret u biti razmišlja o "istinitome svjetlu" o kojemu je riječ u Iv 1,9 i koje je Bog Logos i o "presvetome tijelu", a to je "tijelo" naznačeno u Iv 1,14. Teodoret tvrdi da "poslije sjedinjenja" Logosa i tijela nitko neće "božanskoga Logosa", uzeta "odvojeno", nazvati Sinom, a "opet", zasebno i odvojeno, "sinom" nazvati "čovjeka". Teodoret tu, očito, "čovjekom" naziva "presveto tijelo" i Utjelovljenoga smatra jednim Sinom.

Teodoret postojano uči[252] da postoji "Sin koji je jedan", ali je također "dvije naravi". Taj "jedan Sin" koji je Isus Krist s "dvije naravi" uistinu je "po jednoj" naravi "tvorio božanska znamenja". To su čudesa. Isti "jedan Sin" ono što je bilo "maleno" tijekom njegova zemaljskoga života "na se je uzeo po drugoj" naravi. Sin koliko je iz Oca i ukoliko je Bog" na zemlji kroz svoj život "stvara čudesa", ali koliko je iz Djevice i čovjek, dragovoljno je i doista je podnio križ i muku i ostalo tome slično". Teodoret ima isto na umu kada kaže da s obzirom "na jednoga jedinorođenoga Sina Božjega nitko svekoliko djelovanje ne odvaja od jednoga sinovstva". Sveukupno djelo Isusa Krista kao jednoga Sina Božjega pripada "jednome sinovstvu". To je "sinovstvo" kojim je Isus Sin Božji. Ali svatko treba mom" spoznati kod onoga što se "zbilo" u Kristovu životu "što je vlastito" za koju Kristovu "narav".[253]

Inače Teodoret drži[254] da se iz Pisma iznimno jasno može kod Isusa Krista "spoznati božanska i ljudska narav". One su ostvarenim "djelima različite". Po "osobi su povezane i pokazuju jednoga Sina". Drugdje Teodoret ističe[255] da je "naučio razliku" koja postoji u Kristu "između tijela i božanstva". Ali također dodaje da "pozna jednoga Sina koji je utjelovljeni Bog Logos".

250 *Izlaganje*, 32.
251 *Izlaganje*, 42.
252 *Izlaganje*, 34.
253 *Izlaganje*, 42-44.
254 *Utjelovljenje*, PG, 75, 1456A.
255 *Dioskuru*, 214.

Teodoret je svoju vjeru u jednoga Sina povezao s Gospodnjom smrću i uskrsnućem. U tome sklopu također najprije kaže[256] da je "Sin jedan". On je "i rastavljen i rastavljeno je uskrisio". Teodoret odvajanje duše i tijela naziva rastavljanjem. Stoga držimo kako je izričajem da je "jedan Sin rastavljen" Teodoret zapravo kazao da se smrt Utjelovljenoga zbila rastavljanjem njegove duše i tijela. Sam Teodoret bilježi da je "jedan Sin" zapravo bio "kao čovjek rastavljen", ali da je opet taj "jedan Sin" upravo "kao Bog" razjedinjeno skrsnuo". To znači da je Sin opet sjedinio svoju dušu i tijelo.

Teodoret u spisima koje smo preveli dosta često svoju vjeru u jednoga Sina koji je utjelovljen izražava tvrdeći da se klanja jednome Sinu. Teodoret posve razgovijetno izjavljuje da se "i poslije Utjelovljenja klanja jednome Sinu Božjemu" koji je "Gospodin naš Isus Krist". Teodoret dodaje da one koji u tome "nešto drugo misle naziva bezbožnima".[257] Teodoret opet kaže[258] da se "treba klanjati jednome Sinu". Tome ipak pridodaje da on "pozna razliku" između dviju "naravi" istoga "jednoga Sina" kome se "klanja". Naznačujući da se bori protiv "svakoga krivovjerja", Teodoret tvrdi[259] da to tako čini što propovijeda da se treba "klanjati jednome Sinu".

Jednom Teodoret izjavljuje[260] da pozna "narav Boga Logosa". Ali jednako pozna "bit slugina lika" što je ljudska narav. Ipak se "jednoj i drugoj naravi klanja kao jednome Sinu". Možda se Teodoret još sretnije izrazio[261] kada je napisao da se jednoj i drugoj naravi klanja jednome Sinu".

Ovdje napokon navodimo ono mjesto gdje Teodoret svečano ispovijeda da tako vjeruje[262] u "jednoga Sina" kao što vjeruje u "jednoga Oca" i "jednoga Duha Svetoga". Za razjašnjenje Teodoret dopunja da tjelovljenje Jedinorođenca nije uvećalo broj Trojstva i Trojstvo načinilo četvorstvom". Teodoret u nastavku kaže da je "Trojstvo ostalo Trojstvo i poslije Utjelovljenja".

256 *Izlaganje*, 32.
257 *Flavijanu*, 28.
258 *Timoteju*, 116.
259 *Monasima*, 178.
260 *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472D.
261 *Utjelovljenje*, PG, 75, 1456D.
262 *Monasima*, 196.

9. *Prvorođenac*

U svome razmišljanju o Isusu Kristu Teodoret se drage volje navraćao na Kristov naziv Prvorođenac. Nama se čini da on pri tome razmišlja o tri načina kako se Isus Krist u Novome zavjetu naziva Prvorođenac. Krist je "Prvorođenac svakoga stvorenja" (Kol 1,15). Također je "Prvorođenac od mrtvih" (Kol 1,18) i "Prvorođenac među mnogom braćom" (Rim 8,29). Moguće je da pri tumačenju naznake u Rim 8,29 Teodoret još, makar dijelom, ima na pameti Lk 2,7 pa i Mt 1,25.

Budući da nam je lakše pojasniti Teodoretovu misao kada je u pitanju Pavlova tvrdnja u Kol 1,18 njome počinjemo ovaj dio rada. Pavao je u Kol 1,18 Isusa Krista oslovio "Prvorođencem od mrtvih". Teodoret jednostavno kaže da je Apostol tako postupio jer je Isus Krist "prvi uskrsnuo i rastvorio vrata smrti".[263] Isus Krist je "Prvorođenac od mrtvih jer je prvi uskrsnuo".[264] Krist je stoga Prvorođenac što je prvi ništio preteške boli smrti".[265]

Rekosmo da Teodoret nije u razglabaju izostavio niti naziv Prvorođenac iz Rim 8,29. Tu Pavao kaže da je Sin Božji "Prvorođenac među mnogom braćom". Teodoret tumači da je Sin Božji u Rim 8,29 nazvan Prvorođenac jer je "prvi razriješio boli kod rođenja koje vodi u život". Teodoret je u svojoj izreci upotrijebio riječ ὠδίς. Ona prije svega znači "trudovi" u smislu porođajne boli. Stoga smo uz Rim 8,29 kao mogućnost za Kristov naziv Prvorođenac napomenuli Lk 2,7 i Mt 1,25. To nas ovlašćuje kazati da Teodoret u izreci koju tumačimo također, makar nekako, ima na umu Isusovo rođenje od Djevice i posebice Marijino djevičanstvo kod porođaja. Teodoret kaže da je Isus Krist, po Pavlu, "Prvorođenac među mnogom braćom" (Rim 8,29). Krist je to stoga što je "prvi razriješio trudove rađanja koje vodi u život". Isus je Prvorođenac jer se prvi rodio od Majke koja nije imala porođajne boli. Uništio ih je Isus Krist i stoga je Prvorođenac takvoga rođenja.

Međutim, to je Isusovo rođenje temelj za preporođenja vjernika. Vjernici će se suobličiti Prvorođencu i zato je on Prvorođenac među "mnogom braćom" (Rim 8,29). Stoga je Teodoret u isto tumačenje uvrstio Pavlovu tvrdnju u Fil 3,21. Pavao na tome mjestu uči da će Isus

[263] *Sveto*, PG, 75, 1160C.
[264] *Kološanima*, PG, 82, 597D.
[265] *Kološanima*, PG, 82, 600D-601A.

Krist "preobraziti tijelo naše neznatnosti da ono postane suobličeno tijelu njegove slave". Svemu je tome početak , osnov i uzrok Isusovo rođenje i zato je on Prvorođenac među "mnogom braćom" (Rim 8,29). Ta će se braća preobraziti i "postati suobličena slici Sina" (Rim 8,29). Vjernici su "po naravi" braća s Utjelovljenim. S njim su "istorodnoga čovještva". Utjelovljeni je njihov Prvorođenac. Oni su s njime suobličeni.[266]

Teodoret dosta podrobno razmišlja o smislu Pavlove tvrdnje da je Isus Krist "Prvorođenac svakoga[267] stvorenja" (Kol 1,15). Najprije iznosimo mišljenje koje Teodoret drži izravnim Pavlovim učenjem. Teodoret smatra da je Apostol Isusa Krista nazvao "Prvorođencem svakoga stvorenja" u smislu onoga što je sam napisao u 2 Kor 5,14. Pavao je tu kazao: "Ako je tko u Kristu, novi je stvor. Staro uminu, novo, gle, nasta." Mislimo da je Teodoret tvrdnju iz Kol 1,15 i 2 Kor 5,14 i zato međusobno vezao jer se na oba mjesta čita riječ κτίσις, "stvor". Teodoret kaže da je Krist, po Pavlu, "Prvorođenac svakog stvorenja" stoga jer se "prvi rodio u novome stvorenju što ga je obnovio kada se rodio".[268] Teodoret samu riječ "prvorođenac" smatra naznakom za "prvi".[269] Po Teodoretovu učenju, Pavao Krista naziva "Prvorođencem svakoga stvorenja" jer je prvi u svojoj ljudskoj naravi "novo stvorenje" koje će ostali tek postati. Isusovo je rođenje po tijelu "obnovilo" stvorenje. Ta se obnova obistinila najprije na Gospodnjemu čovještvu. Zato je ono "novo stvorenje" (2 Kor 5,17). Ono je već to kao što će vjernici to tek postati. Stoga je Isus Krist "Prvorođenac svakoga stvorenja".

Teodoret smatra da pojam "prvorođenac"[270] općenito označuje "onoga koji se rodio prije drugih i ostalima prethodi rođenjem". On je to uobičajeno poimanje "prvorođenca" primijenio i na Isusa Krista kada je nazvan Prvorođencem u Rim 8,29, Kol 1,15 i Kol 1,18. Tumačeći navedena Pavlova mjesta Teodoret je tvrdio da je Isus Krist zato Prvorođenac jer se prvi rodio od Djevice i tim rođenjem omogućio rođenje svojih vjernika koji će mu se upriličiti i postati proslavljeni. Isus je Prvorođenac jer se na njegovoj ljudskoj naravi obistinilo "novo

[266] *Sveto*, PG, 75, 1160C.
[267] Vidi u našem šestom uvodnom poglavlju 2B.
[268] *Sveto*, PG, 75, 1160C.
[269] *Kološanima*, PG, 82, 497D.
[270] *Sveto*, PG, 75, 1160A.

stvorenje" koje će postati svojina svih koji u njega vjeruju. Isto tako Krist je Prvorođenac jer je prvi dokinuo "trudove smrti".

Na temelju navedenih pojašnjenja lako je shvatiti što Teodoret kaže da Kristov naziv Prvorođenac upućuje na Gospodnje utjelovljenje. Radi toga što se utjelovio Bog Logos se naziva Prvorođencem.[271] Rasprava s arijevcima navela je Teodoreta da i u nazivu "Prvorođenac svakoga stvorenja" nađe mogućnost da se taj naziv primijeni na Boga Logosa i onda kada još nije utjelovljen. Arijevci su upravo zato učili da je Logos Očevo stvorenje, makar prvo, jer Pavao u Kol 1,15 kaže da je Isus Krist "prvorođenac svakoga stvorenja". Arijevci su smatrali kako to znači da je u lancu svih stvorenja Logos na prvome mjestu kao prvi Božji stvor.

Prije svega Teodoret na to svraća pozornost[272] da u Kol 1,15 piše da je Isus Krist u odnosu na "svekoliko stvorenje πρωτότοκος", tj. "prvorođeni", a ne πρωτόκτιστος. Riječi πρωτόκτιστος u našem grčkome rječniku nema. Ali se lako vidi što ona znači. Znači "prvostvoreni". Polazeći otuda Teodoret naglašava da su arijevci u zabludi tvrdeći na temelju Kol 1,15 da je Logos prvo Božje stvorenje. Logos je, po Pavlu, u odnosu na Boga Oca Prvorođenac. Tako Teodoret protiv arijevstva prihvaća tumačenje naziva Prvorođenac kao naznaku za "božansku narav" Logosa. Logos svoju "božansku narav" ima od Oca "rođenjem". Teodoret sada tumači da se Bog Logos naziva Prvorođenac da bude posve "jasno kako se on rodio prije svakoga stvorenja te ništa nije drevnije od Sina". "Sin je uvijek s Ocem i bio je prije svakoga stvorenja". Tako je Teodoret gotovo i nehotice naziv Prvorođenac u Kol 1,15 protumačio kao naznaku i govor o Bogu Logosu u trojstvenome otajstvu.

Teodoret pobija arijevsko tumačenje Isusova naziva "Prvorođenac svakoga stvorenja" (Kol 1,15) i tako što veli da "božansko Pismo" Isusa Krista "naziva stvoriteljem".[273] Krist je opstanak doveo svekoliku zbilju".[274] Svemu je "stvoritelj".[275] Stoga Isus Krist ne može biti "Prvorođenac svega stvorenoga" (Kol 1,15) u smislu da bi mu svako i svekoliko stvorenje bilo "brat" ili "sestra". Teodoret kaže da se međusobno isključuje da je netko "stvorenju i brat i stvoritelj".[276]

[271] *Sveto*, PG, 75, 1160AB.
[272] *Sveto*, PG, 75, 1160A.
[273] *Kološanima*, PG, 82, 597C.
[274] *Sveto*, PG, 75, 1160D.
[275] *Kološanima*, PG, 75, 597CD.
[276] *Kološanima*, 82, 597C.

Teodoret smatra da je naziv Prvorođenac svega i svekolikoga stvorenja oznaka i obilježje utjelovljene Božje Riječi Isusa Krista. Tek je pred naukom arijevskih teologa pristao izričaj Prvorođenac iz Kol 1,15 tumačiti kao naziv za Boga Logosa kada nije utjelovljen. Teodoret je svoj način poimanja Prvorođenac kada se tako Isus Krist naziva u Rim 8,29 te Kol 1,15 i Kol 1,18 ukrijepio pojašnjujući odnos između naziva Jedinorođenac i Prvorođenac. Teodoret ističe da se Bog Logos naziva "Jedinorođenac ukoliko se sam rodio od samoga zasebnim načinom".[277] Bog Logos je "Jedinorođenac jer nema brata".[278]

Razumljivo je što Teodoret tvrdi da su nazivi prvorođenac i jedinorođenac "suprotni nazivi jer jedinorođenac naznačuje onoga koji se jedini rodio, a prvorođenac onoga tko se rodio prije drugih i druge prethodi rođenjem".[279] Teodoret dodaje da se Isus Krist božanskom evanđelju naziva Jedinorođencem".[280] Očito je smatrao da evanđelje Krista naziva Jedinorođencem u odnosu na Boga Oca. Sam Teodoret nije naveo koja evanđeoska mjesta ima na pameti. Pred očima je mogao imati ova: Iv 1,14; Iv 1,18; Iv 3,16 i Iv 3,18.

Shvatljivo je što je Teodoret naziv Jedinorođenac razumio kao određenje Logosa u odnosu prema Bogu Ocu jer se iz Oca jedini rodio i u tome njegovu rođenju nitko nema udjela dok je naziv Prvorođenac povezao s utjelovljenim Bogom Logosom koji kao utjelovljeni ima "mnogo braće" (Rim 8,29).

10. *Isus Krist*

Razmišljajući o imenima Isus i Krist Teodoret prije svega bilježi da su ta dva imena "vlastita" otajstvu Gospodnjega tjelovljenja".[281] Po sebi "imena Isus i Krist" ljudski duh izravno upućuje na tjelovljenje".[282] Oba imena potječu "od čina,". Navodeći Mt 1,21 Teodoret kaže da ime Isus "znači Spasitelj". Isus se pak naziva "Kristom jer je pomazan Duhom Svetim s obzirom na ljudsko".[283] Međutim, samo se Utjelovljenje nije

[277] *Sveto*, PG, 75, 1160A.
[278] *Sveto*, PG, 75, 1160B.
[279] *Sveto*, PG, 75, 1160A.
[280] *Kološanima*, PG, 82, 597C.
[281] *Timoteju*, 112.
[282] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472A.
[283] *Ivanu*, 206.

zbilo "prije stvaranja" svijeta niti "neposredno poslije stvaranja nego u zadnje dane".[284]

Teodoret uči da Isus Krist "nije postao Krist iz božanstva i čovještva". Kada bi bio sazdan "iz" toga, Krist bi bio u odnosu na to "dvoje" netko "drugi". Naprotiv, Krist je "oboje". On je "Bog i čovjek". Po "tvorenju čudesa" spoznajemo da je Isus Krist Bog. Po "istosti patnji" s našom "naravi" Krist se objavljuje "čovjekom".[285] Teodoret drži da se po sebi ne bi Gospodina Krista smjelo "bez krivnje" nakon Utjelovljenja "nazivati jedino Bogom Logosom ili čovjekom" koji je bez "božanstva". Treba ga nazivati Kristom jer to ime naznačuje "jednu i drugu narav: onu koja je uzeta i onu koja je uzela".[286] Prema tome, "ime Krist ne naznačuje samo onoga koji je uzet nego i Logosa koji je uzeo s uzetim". Ime Krist označuje "Boga i čovjeka".[287]

U veoma zgusnutome izričaju Teodoret kaže da se "Kristom naziva jedno s drugim".[288] Pod "jednim" i "drugim" on očito podrazumijeva Kristovu božansku i ljudsku narav. Zato dodaje da čitelji pravovjerja" nisu "nikada" imenom Krist nazvali "sami slugin lik" koji je bez "božanstva".[289] Jasno je da u toj izreci Pavlov izričaj "slugin lik" (Fil 2,7) označava ljudsku narav. Božanstvo zajedno s ljudskom naravi naziva se Krist. To dvoje Teodoret obilježava kao "jedno i drugo".

U svojim djelima Teodoret poistovjećuje Isusa Krista s osobom Sina Božjega. Pošto je naveo Pavlovu izreku u 2 Kor 1,21-22 Teodoret ističe da je Apostol "i tu jasno u poučavanju zajedno povezao Boga Oca i Krista Sina i Duha Svetoga".[290] Teodoret je veoma razgovijetan pišući: "Kada se utjelovio jedinorođeni Sin Božji, tada je bio nazvan Kristom".[291] Jednako Teodoret Isusa Krista smatra osobom Boga Logosa. Kaže da se "Isusom Kristom nazvao Bog Logos, jedinorođeni Sin Božji, kada se utjelovio".[292] Za Teodoreta nema nikakve razlike između izričaja "Gospodin naš Isus Krist, jedinorođeni Sin Božji, utjelovljeni Bog

[284] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472A.
[285] *Izlaganje*, 36-38.
[286] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1161B.
[287] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472B.
[288] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472D.
[289] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1472D.
[290] *Izlaganje*, 16.
[291] *Ivanu*, 222.
[292] *Timoteju*, 112.

Logos".[293] To je uvijek jedna te ista osoba: druga Osoba božanskoga Trojstva.

Teodoret dobro zna da se "naziv Krist" smije bez ikakve teškoće staviti mjesto" naziva "Sin". On kaže da je tome pravi i duboki razlog to što "Krist nije" netko "drugi pokraj jedinorođenoga Sina Božjega".[294] Teodoret oštro upozorava neka nitko nerazumno ne misli da je Krist netko drugi za razliku od "Sina jedinorođenca".[295] Ali Teodoret se također izražavao potvrdno. Zapisao je da je apostol Pavao dobro znao kako je "isti i Isus i Krist Gospodin i Jedinorođenac i Bog Logos".[296] Teodoret tvrdnju proširuje i dopunja kada naglašava da je Pavao "istoga nazvao i Isus Krist i Davidov sin po tijelu i Sin Božji".[297] Također je naveo razlog zašto "isti" ima navedena imena. Razlog je kristološko "sjedinjenje". Ono različita imena "čini zajedničkima" onome koji je "isti" te mu jedna pripadaju koliko je Bog", a druga koliko je čovjek".[298]

Teodoret je doista jasno izrekao što misli o "imenima jedinorođenoga Sina Božjega". Nabrajajući ona koja su nezavisna o Utjelovljenju i koja prethode tome otajstvenome činu Teodoret je naveo nazive "Bog Logos, jedinorođeni Sin, Svevladar i Gospodar svekolikoga stvorenja". Kao imena "vlastita utjelovljenju" Teodoret ističe imena Isus i Krist jer je Bog Logos, jedinorođeni Božji Sin bio nazvan "Isus Krist kada se utjelovio". Međutim, Sin Božji "nije se prije utjelovljenja zvao ni Krist ni Isus". Ali Sin se Božji "opet i poslije utjelovljenja naziva i Bog Logos i Gospodin i Svevladar i jedinorođeni Sin i Stvoritelj i Tvorac". To je stoga što nije "izmijenjen postao čovjek nego je, ostajući što je, uzeo ono što smo mi". To je razlog zbog kojega se "i nakon utjelovljenja naziva imenima" koja ima "prije utjelovljenja".[299]

[293] *Monasima*, 180.
[294] *Ivanu*, 202.
[295] *Ivanu*, 208.
[296] *Ivanu*, 212.
[297] *Ivanu*, 212.
[298] *Timoteju*, 118.
[299] *Timoteju*, 112-114.

11. *Uloga Svete Djevice*

U Teodoretovim spisima koje smo preveli naišli smo na nekoliko mjesta gdje je iznio kako shvaća ulogu Isusove majke u otajstvu Gospodnjega utjelovljenja. Ovdje ih navodimo uz stanovita kraća pojašnjenja. Pri tome idemo od ulomka do ulomka. Ne svodimo ih na zajedničke tvrdnje da ih bolje istaknemo. Time se nažalost podvrgavamo određenome i neizbježnome ponavljanju.

Teodoret na jednome mjestu počinje razmišljanje izrekom da su stvorenja što postoje "vlastiti stvorovi" Logosa. Logos je pak "dobro uvidio kako je potrebno" da se obavi "novo stvaranje" njegovih stvorenja. Isto tako Logos je vidio da se mora "otplatiti dug" za "kaznu kojom se Adam zadužio jer je prekoračio" Božju zapovijed. Teodoret kaže da je Logos onda "kada" je navedeno "dobro spoznao", upravo "tada do nas dolje sišao". Ipak to nije bilo "silaženje tijela nego volja božanskoga djelovanja". Logos nije napustio "nebesa". Sada upravo Teodoret naznačuje ulogu Djevice Marije. Kaže da se Logos svrhu utjelovljenja" kao posrednicom "poslužio djevicom" koja "potječe iz Davidova roda prema obećanjima koja su bila dana Davidu". Logos je "poput božanskoga usjeva unišao u utrobu" Svete Djevice. Tu je "za se oblikovao cjelovitoga čovjeka". Teodoret bilježi da je Logos to tako učinio što je zeo dio" od Djevičine "naravi" i taj dio činio onom biti" kojom je oblikovao svoj "hram". Logos je taj "hram" odjenuo "sjedinjenjem" koje je "najviše moguće" te iz Djevice "proizišao i Bog i čovjek". Teodoret to razglabanje okončava napomenom da je Logos "tako prema nama ispunio" svoj pothvat koji je djelo njegova tjelovljenja".[300]

Teodoret drugom zgodom jednostavno bilježi da se "Gospodin naš Isus Krist" doduše "rodio od žene". Ipak to nije bilo "jednako" redovitome ljudskome rođenju. Teodoret kaže da je Gospodin "ponikao iz djevičanske utrobe" ili, doslovno, "iz djevičanske materice".[301]

Teodoret je u svoje obrazlaganje također uklopio znamenito Izaijino proroštvo o "djevici koja će začeti i roditi sina i nadjenuti mu ime Emanuel" (Iz 7,14). Imajući na pameti Mt 1,23 Teodoret dodaje da se ime Emanuel u skladu s "evanđeoskom poukom" tumači "s nama Bog". Teodoret drži da je "naziv" iz Pisma "s nama Bog" dobio "Djevičin plod"

[300] *Izlaganje*, 30.
[301] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1432D.

odnosno "začeto u Djevici". Teodoret se tu poslužio riječju κύημα, "zametak". Budući pak da "Djevičin plod" nosi ime "s nama Bog" Teodoret zaključuje kako je "očevidno" da je Djevičin κύημα "Bog kao i čovjek".[302]

Teodoret na jednome mjestu počinje time što kaže da se Stvoritelj "smilovao vlastitoj slici". To je, po Post 1,26-27, čovjek. Stvoritelj se smilovao prema svojoj slici kojoj je naviješten rat i koja je podvrgnuta "smrti". Svoje je smilovanje očitovao tako da je "sišao" s neba. Ali to ne znači da je "promijenio mjesto". Stvoritelj mjesto ne mijenja "jer sve ispunja". Stoga Teodoret kaže da je "silaženje" o kome govori samo "snishodljivost". Stvoritelj je odabrao "djevičansku utrobu svete djevojke" i nišao" u Djevičinu utrobu i tu "sebi podigao hram" i "izgradio šator". Budući da je Adam bio "bez oca" i za "majku imao samo zemlju", zato je i jedinorođeni Bog Logos "ishodišta izgradnji" svoga hrama i šatora zeo iz same Djevice". To je "sebi pridružio" te "proizišao iz Djevice".[303]

Pozivajući se na Nicejsko vjerovanje Teodoret iskazuje vjeru u to da postoji "jedan Gospodin Isus Krist, jedinorođeni Sin Božji" koji se "prije vjekova rodio iz Oca". Teodoret u nastavku kaže da je Gospodin Isus Krist "radi ljudskoga spasenja postao put i učovječio se i po tijelu rodio iz Djevice Marije".[304]

Za mariologiju na svoj je način važan završetak Teodoretova spisa s naslovom *Gospodnje utjelovljenje*. Treba se prisjetiti da to djelo vjerojatno potječe iz ranoga razdoblja Teodoretovoga teološkoga pisanja. Možda je Teodoret taj svoj spis napisao prije Efeškoga sabora. U tome djelu Teodoret od svakoga traži da "ispovijedi" kako je "Krist koji se rodio iz Djevice Bog kao i čovjek, jedno i drugo". Teodoret dodaje da pravo" zato pravovjerni učitelji "Svetu Djevicu" nazivaju "i Bogorodicom i čovjekorodicom". Ona je "čovjekorodica" jer je "rodila naravlju sličnoga", a "Bogorodica" je stoga što je "lik sluge imao sjedinjen Božji lik".[305]

Najprije treba zapaziti da izričaji "lik sluge" i "Božji lik" potječu iz Fil 2,6-7. Teodoret je često u svojim djelima zabilježio da pojam "lik" u

[302] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1453C.
[303] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1460CD.
[304] *Dioskuru*, 210.
[305] *Utjelovljenje*, PG, 75, 1477A.

oba spomenuta izričaja zapravo znači "bit".[306] Po Teodoretu, Marija je Bogorodica jer je "lik sluge" - ljudska bit Isusa Krista koji se "iz Djevice" rodio - "imao sjedinjen Božji lik". To je Božja bit.

Teodoret ističe da su pravovjerni Teolozi Mariju također nazivali "čovjekorodicom" jer je "rodila sličnoga po naravi". U izvorniku to mjesto nije posve sigurno. Nama se čini da Teodoret Mariju naprosto zato naziva "čovjekorodicom" jer se iz njezine "naravi" Isus Krist oblikovao "kao čovjek". Stoga joj je "sličan" po naravi.

Ovdje ne kanimo ulaziti u drevnu teološku raspravu oko Marijinih naziva Bogorodica i čovjekorodica. Teodoret je svakako na dvama drugim mjestima koje sada spominjemo i koja potječu iz mnogo kasnijega razdoblja njegova života upotrijebio naziv Bogorodica i izostavio Mariju nazvati čovjekorodicom. Navevši dva ključna Pavlova mjesta - to su: Rim 9,5 i Rim 1,3 - Teodoret je napisao da upravo radi njih "Svetu Djevicu naziva Bogorodicom". Čak je dodao da "one koji odbacuju taj naziv smatra neprijateljima pravovjerja".[307] Teodoret bez oklijevanja najoštrije osuđuje "ako netko ne kaže da je Sveta Djevica Bogorodica".[308]

Teodoret je redovito tvrdio da je Logos u Djevici Mariji sam sebi sazdao hram svoga tijela. Ipak je na nekoliko mjesta[309] to djelo pripisao Duhu Svetome. nije teško pogoditi da se tako izrazio zbog izreka u Mt 1,18 i Lk 1,25. Ipak nismo zamijetili da Teodoret izravno navodi ta mjesta kada govori o utjelovljenju Isusa Krista.

[306] *Filipljanima*, PG, 82, 572D-573A.
[307] *Dioskuru*, 210-212.
[308] *Dioskuru*, 218.
[309] *Izlaganje*, 56; *Utjelovljenje*, PG, 75, 1457D.

Peto poglavlje

PAVLOVA POSLANICA FILIPLJANIMA

Od sebe se i lako razumije što kratko predstavljamo Pavlovu *Poslanica Filipljanima*. Ovdje smo preveli tumačenje što ga je o njoj sastavio Teodoret Cirski. On je prilikom izlaganja kazao što sam o svemu misli i što se u njegovo doba učilo glede *Poslanice Filipljanima*. Mi sa svoje strane iznosimo neka pitanja koja suvremeni tumači vežu uz *Poslanica Filipljanima*. Posebnu smo pak skrb iskazali ulomku u Fil 2,6-11. Razlog je tome jednostavan. Teodoret se zaista u svekolikoj svojoj kristologiji trajno vraćao tome osnovnome kristološkome mjestu. Mi smo nastojali nezavisno od Teodoreta razjasniti Fil 2,6-11. Teodoretova se tumačenja mogu naknadno uspoređivati s pojašnjenjima koja smo sami pružili na stranicama što slijede. Pri tome smo iznijeli gotovo već uobičajena pojašnjenja Apostolova ulomka. Mi smo ih prikupili i nadam se razgovijetno naveli.

A. *Grad Filipi*

Filipi se nazivaju po svome osnivaču i utemeljitelju. Bio je to makedonski kralj Filip II., brat Aleksandra Velikoga. Prema tome, Filipi su razmjerno drevan grad. Bili su uz to iznimno jaka utvrda. Filipi su na istoku Makedonije. Rimljani su Filipe osvojili g. 168. prije Krista. Ipak je taj grad tek u vrijeme cara Oktavijana g. 31. poslije Krista postao pravom rimskom nastambom. U Filipima su živjeli brojni Rimljani. Bili su dobrim dijelom isluženi rimski ratnici i vojnici. Jasno je da je u Filipima bilo domorodnih Tračana i grčkih Makedonaca. Nisu nedostajali ni Židovi. Ali nisu bili brojni. Čak nisu imali ni vlastitu sinagogu. Kao što je filipsko stanovništvo bilo različito i vjerski je život u gradu bio raznolik. Nazočna su bila rimska, grčka, tračka i židovska vjerska uvjerenja i bogoštovlja.[310]

[310] O samome gradu Filipi usp. E.H. MALY, *Philippi*, NCE, 11, 277; C.H. TURNER, *Philippi*, DoB, 3, 837-840; L. FILLION, *Philippes*, DB, 5, 272-277; O. VOLK, *Philippi*, LThK, 8, 458-459; P. COLLART, *Philippes*, DACL, 14, 712-741.

Pavao je na svome propovjedničkom putovanju oko g. 50. došao u Filipe s prijateljem i suradnikom Silom. Tu su zasnovali prvu kršćansku Crkvu na europskom tlu. Obraćenici na kršćanstvo pretežito su ranije bili sljedbenici raznih poganskih usmjerenja. Pavao je posebice cijenio, poštivao i ljubio filipsku kršćansku zajednicu. Ona je njemu također bila na zaseban način vjerna i odana.

B. *Opće napomene o Poslanici*

1. Povod za pismo

Donekle se iz samoga pisma dade razabrati koje su prilike ponukale Pavla da se poslanicom javi Filipljanima.[311] Vjernici u Filipima zavoljeli su Pavla kao čovjeka, kršćanina i propovjednika. To su i time pokazali što su po članu svoje zajednice Epafroditu svojom pošiljkom i darovima Pavlu priskočili u pomoć kada se našao u potrebi. Sam Pavao kaže: "Imam svega i u izobilju. Namiren sam otkada po Epafroditu primih ono od vas" (Fil 4,18). Međutim, Epafrodit se kod posjeta Pavlu razbolio. Bolest je bila teška. Pavao naznačuje da se Epafrodit bolešću "sasvim približio smrti" (Fil 2,30). Bio je "obolio na smrt" (Fil 2,26). Ali Epafrodit je ozdravio. I Pavao ga šalje u Filipe zabrinutoj zajednici da se, sam kaže, "pošto ga vidite, obradujete" (Fil 2,28). Pavao je iskoristio priliku Epafroditova povratka u Filipe da Filipljanima napiše toplo, dirljivo i prisno pismo što je *Poslanica Filipljanima* kako se taj kratki Pavlov spis od svega četiri uistinu kratka poglavlja uobičajeno naziva.

2. Autentičnost pisma

Pod gornjim se naslovom zapravo krije pitanje da li je *Poslanica Filipljanima* djelo i spis apostola Pavla. Od najranijih kršćanskih vremena crkveni su oci i pisci bez iznimke i ikakva izuzetka uvijek bili

[311] Prikaz smo o *Poslanici Filipljanima* sastavili pomoću ovih autora: C. TOUSSAINT, *Philippiens*, DB, 5, 277-286; H. BALZ, *Philipperbrief*, TRE, 26, 504-513; J. GIBB, *Philippians*, DoB, 3, 840-844; K. STAAB, *Gefangenschaftsbriefe*, LThK, 4, 578-579; R. HOPPE, *Gefangenschaftsbriefe*, LThK, 4(1995), 342-343; J. MURPHY-O'CONNOR, *Philippiens*, DBS, 7, 1211-1233; B. BYRNE, *The Letter to the Philippians*, NJBC, 791-797; E.H. MALY, *Philippians*, NCE, 11, 277-278; J. SCHMID, *Philiperbrief*, LThK, 8, 457-458; E. ROBIN, *Philippiens*, DTC, 12, 1413-1434.

posve uvjereni i duboko osvjedočeni da je *Poslanica Filipljanima* Pavlovo djelo. To je osvjedočenje prevagnulo i u kasnijim stoljećima. Ono se i danas općenito prihvaća. Iznimka su rijetki autori koji uopće postavljaju pitanje da li je Pavao napisao *Poslanica Filipljanima*. Za autentičnost poslanice nedvojbeno snažno vojuje nutarnji dokaz. Iz sadržaja se *Poslanice Filipljanima* neposredno vidi da ju je jedini mogao napisati upravo apostol Pavao.

3. Mjesto postanka

Pitanje mjesta gdje je Pavao napisao *Poslanica Filipljanima* uopće se nije ni postavljalo sve do konca devetnaestoga stoljeća. Počevši s četvrtim i petim stoljećem pa unaprijed egzegeti i teolozi redovito su držali da je Pavao u Rimu sastavio *Poslanica Filipljanima*. Početkom pak dvadesetoga stoljeća neki su htjeli da je Pavao ovo svoje pismo sastavio u Cezareji Palestinskoj. Treba dodati da mali broj stručnjaka zastupa to mišljenje. Jamačno je malo vjerojatno. Ali u najnovije vrijeme počinje se smatrati da je Pavao *Poslanica Filipljanima* sastavio u Efezu.

4. Jedinstvo pisma

Nekoć se mislilo da je *Poslanica Filipljanima* jedinstveno pismo koje je Pavao napisao jednim dahom, istom prilikom, na jednome mjestu i za iste svrhe. U novije doba to se mišljenje dovelo u pitanje. Tako se pojavilo pitanje jedinstva ovoga Pavlova djela. To je sada zapravo i najsloženija poteškoća vezana uz *Poslanica Filipljanima*. Neki, naime, stručnjaci drže da se Pavlovo pismo kako se danas objavljuje u biti sastoji od nekoliko Pavlovih pisama Filipljanima. Obično se rekne da su postojala tri takva pisma. Potom su sjedinjena. I tako bi nastala *Poslanica Filipljanima* kako se danas objavljuje.

5. Vrijeme postanka

O vremenu se nastanka *Poslanice Filipljanima* ne može ništa pouzdano ni sa sigurnošću kazati. Razlog je u već navedenim činjenicama. Očito je Pavao *Poslanica Filipljanima* pisao dok se nalazio

u sužanjstvu. Samo ne znamo u kojem se sužanjstvu zatekao kada je pisao Filipljanima. Moglo je to biti u rimskom, cezarejskom i efeškom zatočeništvu. Pitanje vremenskoga postanka pisma postaje još zamršenije ako se prihvati da je sadašnja *Poslanica Filipljanima* zapravo spoj triju pisama koja je po sebi Pavao mogao napisati u različita vremena. Dugi je niz stoljeća vladalo uvjerenje da je Pavao *Poslanica Filipljanima* napisao u rimskome sužanjstvu. To znači oko g. 60.-63.

C. *Tumačenje kristološkoga ulomka u Fil 2,6-11*

1. Širi pristup

Smjesta i ne oklijevajući nimalo ističemo vrijednost Pavlova ulomka[312] koji kanimo što je moguće podrobnije raščlaniti i razjasniti. Ulomak u Fil 2,6-11 svojim je sadržajem, porukom i nakanom kristološki i zato nužno soteriološki ulomak. Govori nam o Isusu Kristu i djelu spasenja što ga je za nas izveo. Kristološku vrijednost ovome Pavlovu mjestu danas priznaju svi kao što su to svi činili tijekom stoljeća. Svatko uočava da u Fil 2,6-11 Pavao govori uzvišeno, duboko i od srca o Kristovoj osobi i spasenju kojemu je početnik i dovršitelj. U tome je smislu odlomak u Fil 2,6-11 nešto jedinstveno u cijelome Svetom pismu. Držimo da se s njime, kada je riječ o Isusu Kristu, zapravo jedino može uspoređivati ono što je evanđelist i apostol Ivan napisao u Iv 1,1-18. Pavlov ulomak uzimamo za probranu, lijepu i blistavu stranicu svekolike kršćanske kristologije i soteriolologije.

S pravom se ističe da je odlomak u Fil 2,6-11 pravi pjesnički sastavak. Tko ima uho u njemu zamjećuje svojevrsni ritam koji već po sebi dušu uznosi do ushita. Ulomak obasjava i prožima naročita svečanost koja je plemenita, prisna i jednostavna.

Gledano sa stilske i čisto književne strane posebitost je Pavlove riječi u Fil 2,6-11 to što su tu odabrani pojmovi koji se rijetko susreću ili imaju neki iznimni smisao i naročito značenje. Inače se postavlja pitanje

[312] U raščlanjivanju Fil 2, 6-11 nadasve smo se služili radom koji je napisao P. HENRY, *Kénose*, DBS, 5, 7-161 kao i radom od B. BYRNE, *The Letter to the Philippians*, NJBC, 794-795. Također vidi P. LAMARCH, *Christ Vivant*, LD, 43, Paris, 25-43; L. CERFAUX, *Le Christ dans la théologie de saint Paul*, Paris, 1958; E. ROBIN, *Philippiens*, DTC, 12, 1424-1429; F. AMIOT, *L'enseignement de Saint Paul*, Desclée, 1968, 115-121.

u kojemu je smislu Pavao autor ulomka u Fil 2,6-11. U tome sud stručnih ljudi nije jedinstven. Mnogi tvrde da je Pavao kao i ostalo tako i ulomak u Fil 2,6-11 sastavio osobno. Drugi imaju na to određenu primjedbu koja se doima ozbiljnom. Ulomak se u Fil 2,6-11 ukazuje lijepo, odvagano i dotjerano izgrađenim himnom. Stoga neki istraživači misle da Pavlu nije bilo moguće odjednom u tijeku pisanja pisma sročiti tako pjesnički tekst kakav je pjesma u Fil 2,6-11. Oni zato pomišljaju da je Pavao zapravo već u Pracrkvi zatekao ulomak iz Fil 2,6-11. Otuda ga je preuzeo, dijelom preuredio i uvrstio u svoju poslanicu. Napokon spominjemo i ono osamljeno mišljenje koje se odbacuje. To je da je netko ulomak iz Fil 2,6-11 u cjelini ili barem njegov dio u Fil 2,6-7 naknadno uvrstio u Pavlovu *Poslanica Filipljanima*.

O vremenu postanka ulomka o kome govorimo nije moguće ništa pobliže kazati. Već smo naznačili poteškoću vezanu uz postanak cijele poslanice. Dodatna je teškoća kada je u pitanju tekst u Fil 2,6-11 u tome što je podijeljeno stajalište s obzirom na Pavlovo autorstvo razmatranoga ulomka.

Po sebi se ne da jednim odgovorom kazati s kojega je neposredno razloga Pavao uputio Filipljanima himan u Fil 2,6-11. Svakako je Filipljanima želio pred oči staviti Kristov primjer. Pavao sigurno polazi otuda što zna i vjeruje da su vjernici po krsnome činu i euharistiji najprisnije povezani s Isusom Kristom. Izrijekom i Filipljanima kaže da su Kristu Isusu" (Fil 2,5). Ta činjenica mora odrediti njihovo životno vladanje i dnevno ponašanje. Budući da su Kristu Isusu" (Fil 2,5) trebaju ga nasljedovati. Iz samoga se himna lako razabire u kojemu smislu, po Pavlovoj želji i možda naredbi, Filipljani moraju krenuti za Isusom Kristom. Pavao kaže da je Isus Krist "sama sebe ponizio" (Fil 2,8). Jasno je što Pavlu lebdi pred očima. On ističe da se Krist "ponizio" kako bi Filipljane pozvao na poniznost. Tu možemo nazreti govor o osnovnoj kršćanskoj vrlini i kreposti koju nazivamo poniznost. Ipak mislimo da Pavao uz to na pameti ima i drugo. Već smo kazali da je u Filipima bilo i židovskoga življa iako je bio malobrojan. Nije isključeno da su se neki i od Židova obratili i prešli na kršćanstvo i sada se u neku ruku drže savršenima. Oni poznaju evanđelje i Zakon. Pavao njih i sve upozorava na poniznost. I sami je Isus Krist sebe ponizio. Vjernik je vjerom i krsnim činom Kristu Isusu" (Fil 2,5). To životno pokazuje svojom svakodnevnom i duboko ukorijenjenom poniznošću.

Pavao je u himnu jako istaknuo Isusovu poslušnost. Zabilježio je da je Isus bio "poslušan do smrti, smrti na križu" (Fil 2,8). Govor o Isusovoj poslušnosti Bogu i Ocu zajednički je nagovještaj novozavjetne propovijedi. Pavao je u tome dionik opće novozavjetne vjere. Osvjedočenje o Isusovoj poslušnosti Ocu Pavao je jamačno zato istaknuo u Fil 2,8 da poslušni Krist u kome su Filipljani i u tome bude uzor, poticaj i poziv svakome tko iskreno prihvaća riječ iz Fil 2,8.

Napokon spominjemo da je Pavao mogao napisati ulomak u Fil 2,6-11 i stoga da Filipljane potakne na skrb i brigu o svakome vjerniku i cijeloj kršćanskoj zajednici. Pavao je sigurno od Filipljana tražio da u životu nadiđu osobnu skučenost i da isključivo ne traže vlastite probitke. U tu im je svrhu pred oči stavio Isusa Krista koji je "samoga sebe učinio praznim" (Fil 2,7). Tako i Filipljani moraju sami sebe učiniti praznima od sebe. Ne smiju se isključivo brinuti za ono što je njihovo. Ne želeći puniti sami sebe i jedino sebe otvorit će se za potrebe svakoga drugoga.

Sada pristupamo potankoj i pojedinačnoj raščlambi Pavlova ulomka. Pri tome razjašnjujemo grčki tekst kako se redovito objavljuje.

2. Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων (2,6)

Ὅς

Po sebi zamjenica ὅς kojom počinje kristološka pjesma u Fil 2,6-11 ne sadrži nikakvu poteškoću ni zagonetku. Odnosi se na "Krista Isusa" iz prethodnoga retka. To znači da je u cijelome Pavlovu ulomku iz Fil 2,6-11 govor o Isusu Kristu. Ipak upada u oči da Apostol na tome mjestu dvojako govori o Isusu Kristu. U Fil 2,6-8 iznosi što je sam Isus Krist učinio, a u Fil 2,9-11 naznačuje što se zbilo s Isusom Kristom.

Neki se tumači pitaju o kome zapravo Pavao govori kada s ὅς prosljeđuje u Fil 2,6-11 govoriti o Isusu Kristu. Posebice istražuju što Pavao pod ὅς koji je Isus Krist misli u Fil 2,6. Pomišljaju da Pavao u Fil 2,6 sve i promatrajući Isusa Krista neposredno ima na umu vječnoga Sina Božjega prije Utjelovljenja. Mada se u teologiji tako smije razmišljati, očito je da Pavao nije tako redovito mislio o Isusu Kristu. Za nj je Isus Krist osoba koju je otajstveno susreo na putu u Damask kako nas izvješćuje Luka u Dj 9,1-18. Tada je Pavao, očevidno, susreo uskrsloga i

proslavljenoga Isusa Krista. Povjerovao je da je proslavljeni Isus onaj koji je oduvijek Bog i koji je živio na zemlji. To je upravo poruka ulomka u Fil 2,6-11. Tu Pavao navješta Isusa Krista koji je vječni Bog; koji se utjelovio te koji je uskrsnuo i sada je u slavi. Sve je to sadržano u ὅς iz Fil 2,6. Time smo zapravo naznačili da su u Fil 2,6-11 ukupno govoreći nekako četiri dijela. U prvome je dijelu riječ o božanstvu Isusa Krista. Tome je posvećena tvrdnja u Fil 2,6. U drugome je dijelu govor o Kristovu utjelovljenju u širem smislu. To se lako vidi iz Fil 2,7-8. Treći je dio propovijed o proslavljenome Isusu Kristu. To piše u Fil 2,9. Četvrti je dio eshatološka proslava koju sva bića iskazuju Isusu Kristu kao Gospodinu. U tome se smislu dade razumjeti riječ u Fil 2, 10-11.

Ἐν μορφῇ

Pristupajući razjašnjavanju pojma μορφή[313] prije svega dozivamo u svijest neobično veliku poteškoću da se sazna što je Pavao izrazio pomoću te riječi. Teškoća najprije dolazi otuda jer je Pavao veoma rijetko rabio riječ μορφή. Zapravo se njome poslužio samo u ulomku koji tumačimo. To je u Fil 2,6 i Fil 2,7. Drugdje se μορφή ne čita u Apostolovim spisima. To znači da više od njega ne možemo čekati bilo kakvu pomoć. Upućeni smo, dakle, isključivo na Fil 2,6 i Fil 2,7. Ali riječ μορφή i drugdje u Novome zavjetu ne čitamo osim kod Mk 16,12. Nije teško ni pri prvome čitanju ustanoviti da je smisao riječi u Mk 16,12 posve drukčiji nego kod Pavla. Iz navede-noga se jasno razabire da riječ μορφή nije zapravo uobičajena za Novi zavjet. To je čak slučaj i sa starozavjetnom Biblijom na grčkome. I u Septuaginti se riječ μορφή rijetko pojavljuje. To opet znači da μορφή u neku ruku uopće nije biblijska riječ.

Riječ μορφή Homer dosta rijetko upotrebljava, ali je ipak pozna. Kasnije se redovito javlja u književnim djelima, religioznom rječniku i kod većega broja filozofa. Osnovno je značenje riječi μορφή "lik", "oblik". To je ono što se od nekoga bića ili neke zbilje vidi i zapaža. Stoga μορφή također znači "vanjština", "izvanjskost". Riječ μορφή uvijek se odnosi na nešto što uistinu postoji te nije nikakva utvara ili umišljeni privid. U navedenome smislu koji je osnovan riječ μορφή redovito

[313] Usp. J. BEHM, μορφή, ThW, 4, 750-760.

upotrebljavaju grčki književni pisci. Ali se riječ μορφή pojavljuje i u grčkim religioznim djelima. Grci su držali da i božanstva imaju svoj "lik" i "obličje". To je njihova μορφή. Božanstvo se u "liku" i "obličju" pokazuje ljudima.

Grčki su filozofi pošli korak dalje u shvaćanju pojma μορφή. Za filozofe μορφή je ono što razum i duhovno promatra-nje shvaća kod nekoga bića. Filozofi pojmom μορφή izražavaju osnovne, bitne i neotuđive značajke i obilježbe u svakome biću.

Sada se ponovno vraćamo apostolu Pavlu. Pitamo kako se najbolje dade razumjeti μορφή u Fil 2,6. Mnogi su kršćanski biblijski tumači i teolozi riječ μορφή u Fil 2,6 naprosto uzimali u smislu οὐσία što znači "bit" i φύσις što znači "narav". Gotovo smo sigurni da za Pavla μορφή, φύσις i οὐσία nisu posve istoznačne riječi. Ali povezanost među njima jamačno postoji. U μορφή dobiva "oblik" i postaje vidljivo za razum ono što je značajka za "bit" i "narav".

Neki su smatrali da i u Fil 2,6 riječ μορφή ima ono grčko značenje koje se kao svakodnevno i redovito udomaćilo u grčkoj književnosti. Rekosmo da tu μορφή u biti znači "vanjština" koju kod neke zbilje zapažaju ljudske oči. Mislimo da to tumačenje ne odgovara riječi μορφή u Fil 2,6. Jedino što bismo kao valjano i vrijedno od toga zadržali jest misao očitovanja, obznanjivanja i objave.

U novo doba ljudi od struke upozoravaju kako se riječ μορφή u Fil 2,6 zapravo ne može prevesti da bude jasan njezin smisao. Isti drže da u Fil 2,6 μορφή izražava duboku i neiskazivu povezanost između biti i očitovanja te biti. Pomoću riječi μορφή Pavao je u Fil 2,6 izrazio način postojanja. Ipak svoj puni smisao μορφή u Fil 2,6 dobiva od neposrednoga dodatka Θεοῦ. Tek kada se razjasni dodatak Θεοῦ dobiva se puno značenje za μορφή i ἐν što prethodi. Svakako treba zadržati da riječ μορφή znači "lik", "oblik", "vanjština". Ali u tome se "liku" i "obliku" na vani za razum objavljuju i pokazuju kao "vanjština" bitne obilježbe i vlastitosti bića.

Θεοῦ

Ovdje naprosto treba dozvati u svijest što za sv. Pavla znači ὁ Θεός.[314] Istina je da u njegovu izvorniku nema pred Θεός člana. To bi inače bilo od velikoga značenja kod kasnijih teoloških pisaca. U njihovim spisima Θεός redovito označuje božansku bit ili narav. Ali u apostola Pavla Θεός kao i ὁ Θεός uobičajeno označuje osobu Boga Oca. To je, svakako, istina za Θεός u Fil 2,6. Prema tome, Pavao u zbilji za Isusa Krista tvrdi da je ἐν μορφῆ Θεοῦ, tj. liku Boga" koji je Bog Oca. Ali Pavao ne kaže izravno da je Krist μορφή Boga Oca nego da je ἐν μορφή Boga Oca. Prethodno rekosmo da je μορφή naznaka za obilježbe koje proizlaze iz biti ili naravi. To znači da Apostol u Fil 2,6 propovijeda da je Isus Krist Božjemu liku", tj. u onim obilježbama koje su značajke Očeve biti. Mislimo pak da je Pavao tu rekao ono što Krist izriče kada u evanđelju kaže da je Ocu" (Iv 14,10-11). U tome smislu shvaćamo ἐν, tj. " iz Fil 2,6. Štoviše, po smislu, iako ne i po riječima, govor o Isusu Kristu u Fil 2,6 bez straha povezujemo s Iv 1,1. Ivan je napisao: početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog." Po nama isto je rečeno u Fil 2,6 gdje Pavao tvrdi da je Isus Krist liku Boga". Posve nam je shvatljivo što su teolozi stoljećima u Fil 2,6 kao i u Iv 1,1 vidjeli jasno izraženu vjeru u potpuno božanstvo Isusa Krista. Kada smo ranije kazali da se u riječi μορφή ne bismo odrekli smisla "vanjština" i "izvanjskost" u značenju objavljivanja bilo je zato što je opća novozavjetna tvrdnja da je Isus Krist objavitelj Boga Oca. On je to stoga što je Božjemu liku". Posjeduju bitne Očeve obilježbe i značajke. Zato Oca objavljuje.

Ὑπάρχων

Glagol ὑπάρχω[315] ima više značenja. Ipak u osnovi izražava ono što je stalno, trajno i zato odolijeva svakoj promjeni. Može se kazati da je ὑπάρχω istoga značenja s glagolom "biti". Jedino ako "biti" uključuje neko nastajanje, tada ὑπάρχω izražava da nešto već "prethodno" postoji. Često particip glagola ὑπάρχω iz vremena izuzima zbilju na koju se odnosi. Pavao je očevidno pomoću ὑπάρχω u Fil 2,6 htio kazati da

[314] Usp. E. STAUFFER, Θεός, ThW, 3, 95-122; H. KLEINKNECHT, Θεός, ThW, 3, 65-79; K. RAHNER, *Écrits théologiques*, I, Desclée, 1959, 13-111.

[315] Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire grec-français*, 1903, 1994.

činjenica što je Isus Krist Božjemu liku" ne pripada u nikakvo vrijeme. Isus Krist to naprosto "jest". On je to trajno i uvijek. To nema prošlosti. Ta zbilja ne potpada pod nikakvo vrijeme.

3. Οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ

Ἁρπαγμός

Vjerojatno riječ ἁρπαγμός[316] u cijelome ulomku iz Fil 2,6-11 predstavlja tumačima najveću zagonetku i poteškoću. Tome je razlog jednostavan. Riječ ἁρπαγμός Pavlova je tvorenica. U cijeloj Bibliji na grčkome jedino je Pavao napisao ἁρπαγμός. Ali i on samo u Fil 2,6. Riječ grčki jezik nije poznavao prije Pavla. Stoga otuda ne možemo dobiti nikakvu pomoć za tumačenje. Zbog navedenoga je jasno što se teolozi i egzegeti muče i dijele kada pojašnjuju ἁρπαγμός. Njihova su mišljenja raznolika, mnogobrojna i često dosta suprotna. Uvijek nisu ni jasno izražena.

Imenica ἁρπαγμός dolazi od glagola ἁρπάζω. Glagol znači "grabiti", "plijeniti", "robiti", "otimati". Otuda ἁρπαγμός prvotno mora u aktivnome smislu značiti "grabljenje", "otimanje", "orobljivanje". Čak je u ἁρπαγμός izraženo da se taj čin vrši uz nasilje, iznimnom brzinom i velikom pohlepom. Međutim, ἁρπαγμός može imati i pasivno značenje. Može označivati ono što se kod pljačke, otimanja i grabeži zauzme, ugrabi, osvoji, otme i zaplijeni. Tada ἁρπαγμός znači "plijen", "otmica", "otimačina".

Čini se da se u profanome grčkome ἁρπαγμός pojavljuje tek s Plutarhom koji je umro g.125. poslije Krista. Teško je povjerovati da je Plutarh pri uporabi riječi ἁρπαγμός zavisan o apostolu Pavlu. Ipak je činjenica da je preminuo poslije našega Apostola. U profanom grčkom ἁρπαγμός uvijek ima aktivno značenje. Izražava, dakle, čin kojim netko nešto otima, prigrabljuje, pljačka i za se na silu uzima.

Sada treba utvrditi što ἁρπαγμός znači u Fil 2,6. To nije lako kazati. Neki misle da se i na Fil 2,6 dade primijeniti aktivni smisao imenice ἁρπαγμός. U tome bi slučaju Pavao u Fil 2,6 kazao da Isus nije poduzeo nikakvo otimanje niti prigrabljivanje. Red nam je pak istaknuti da se

[316] Usp. W. FOERSTER, ἁρπαγμός, ThW, 1, 472-474.

uglavnom za Fil 2,6 odbacuje aktivno značenje riječi ἁρπαγμός. Ne vidi se što bi Isus Krist odustao za se silom grabiti, otimati ili zauzimati. Teolozi se i egzegeti neugodno osjećaju pri samoj pomisli o grabljenju kada razmišljaju o Kristovu otajstvu.

Najveći dio tumača za ἁρπαγμός u Fil 2,6 odabire pasivni smisao riječi. To je "plijen". U tome slučaju Pavao u Fil 2,6 uči da se Isus Krist određenoga nije "držao"[317] kao što se redovito čuva stečeni "plijen". Ono čega se Isus nije držao kao "plijena" Pavao je izrazio riječima τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.

Τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ

Istaknutim izričajem Pavao naznačuje čega se Isus nije držao kao "plijena" koji svom silom čuva onaj koji ga se domogao grabežom i otimačinom. U izričaju imamo množinu srednjega roda od pridjeva ἴσος. Izričaj se kao takav u cijelome Novome zavjetu u smislu kao u Fil 2,6 nalazi još samo u Iv 5,16. Po sebi, ἴσος[318] znači "jednak". U grčkoj se riječi nadasve ističe jednakost po kolikoći. To uključuje da je netko s nekim jednak kada je u pitanju jednakost u određenome broju, količinom, snagom. Tu je očito u pitanju stanovita vanjska jednakost.

Pavao je već kazao da je Isus Krist liku Božjemu". Sada izjavljuje da je Isus "jednak Bogu". Jasno je da se i tu pod Bogom podrazumijeva Bog Otac kome je Isus Krist "jednak". Čini se da je razlika između izraženoga riječju μορφῇ i ἴσα u tome što je sadržaj iz μορφῇ neodloživ dok se ono što uključuje ἴσα dade nekako za određeno vrijeme ostaviti bez djelovanja. To Isus nije držao kao da je osvojeni "plijen". To je, u nekome smislu, kao stanovite izvanjske obilježbe stavio na stranu. U nastavku se kaže o čemu je riječ. Isus Krist se utjelovio. Kroz to vrijeme kao i uvijek ostaje Božjem liku", ali za to vrijeme "jednakost s Bogom" ne zadržava kao što se čuva "plijen". Među ljudima živi kao da nema oznake po kojima je "jednak Bogu". Isus je učinio da njegova jednakost s Bogom ne izlazi na vidjelo tijekom njegova zemaljskoga života.

Prije nego krenemo dalje s podrobnim izlaganjem spominjemo da se ponekada među egzegetima i teolozima uz Pavlovu izreku u Fil 2,6 veže

[317] Usp. F. BÜCHSEL, ἡγέομαι, ThW, 2, 909-910.
[318] Usp. G. STÄHLIN, Ἴσος, ThW, 3, 343-345.

praroditelj Adam. Tada se u pamet doziva Post 3,5 gdje je zavodnica zmija obećala praroditeljima da će i oni, ako prekrše Božju zapovijed, "biti kao bogovi". Zmija je, drugim riječima, savjetovala Adamu i Evi da ne idu putem posluha izražena u Božjoj naredbi nego da se otimanjem i zapljenom domognu božanske uzvišenosti i postanu "kao bogovi". Neki tumači drže da je sv. Pavao u Fil 2,6 želio kazati da se Isus koji je Novi Adam nije postupanjem uskladio s postupkom praroditelja Adama. Isus je odbio nasilno prigrabljenje. To bi Pavao izrazio riječju ἁρπαγμός. Zato dotični egzegeti žele za ἁρπαγμός zadržati aktivni smisao.

Već istaknusmo da je aktivni smisao kao takav za ἁρπαγμός u Fil 2,6 gotovo nezamisliv. Ipak pomisao na Adama u Fil 2,6 ne bismo htjeli potpuno isključiti. Čak smo uvjereni da je ona mogla lebdjeti pred očima onima kojima je Apostol pisao već time što je za tu potrebu sam izravno skovao riječ ἁρπαγμός. Uostalom da je doista već u Fil 2,6 na svoj način nazočan Adamov lik dade se uvidjeti ili barem naslutiti iz toga što u Fil 2,8 za Krista Pavao naglašeno ističe da je "poslušan" kao što je Adam bio neposlušan. Adam je po savjetu zmije htio na silu kao plijen ugrabiti jednakost s Bogom. Isus je Božjemu liku". Posjeduje jednakost s Bogom. Toga se ne drži kao "plijena". Kroz život putuje kao Novi Adam u potpunoj poslušnosti prema Očevoj volji i njegovoj "zapovijedi" (Iv 10,18). Tako se stubokom razlikuje od praroditelja Adama.

4. ᾽Αλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσεν (2,7)

Smisao glagola κενόω[319] nije nimalo zagonetan. On prvotno znači "prazniti", "isprazniti". Također znači "opustošiti", "nešto nečega lišiti", "oteti". U glagolu nije teško vidjeti pridjev κενός koji znači "prazan".

Pavao je κενόω upotrijebio u Fil 2,7 u smislu koji je njemu vlastiti u cijelome Novome zavjetu. Također je Pavlu vlastito što u Fil 2,7 κενόω veže uz osobu i to osobu Isusa Krista. Tako ἐκενωσεν u Fil 2,7 pokazuje Pavlovu stvaralačku smionost i onda kada je u pitanju čisto nova i neuobičajena uporaba riječi i pojmova.

Pavao je ἑαυτόν što znači "sebe" stavio pred ἐκένωσεν da koliko je moguće jače istakne veličinu, značenje i uzvišenost onoga što izražava

[319] Usp. A. OEPKE, κενόω, ThW, 3, 661-662.

pomoću ἐκένωσεν. On u Fil 2,7 navije\u0161ta da je Isus Krist "samoga sebe učinio praznim". Isus je pristao da postane "prazan".

Razumije se da treba doznati od čega je Isus sebe učinio praznim, čega se lišio. To najbolje doznajemo ako vodimo računa o οὐχ iz Fil 2,6 i ἀλλά iz Fil 2,7. S οὐχ u Fil 2,6 Pavao je ustvrdio da se Isus Krit nije kao nekoga osvojenoga i otetoga plijena držao svoje jednakosti s Ocem. Naprotiv - i to je ἀλλά s početka Fil 2,7 - "samoga je sebe učinio praznim". Nema dvojbe da se to odnosi na "jednakost s Bogom". Također je sigurno da se ne odnosi na sadržaj izričaja liku Božjemu". Krist je uvijek liku Božjemu". Međutim, postoji trenutak, naznačen aorisnim ἐκένωσεν kada je u sebi načinio prazninu glede onih oznaka po kojima je "jednak" s Bogom Ocem. Taj je otajstveni čas Isusovo utjelovljenje.

Bilo bi suvišno nabrajati sastavne dijelove "praznine" koju je Isus Krist u odnosu na Oca učinio svojom snagom Utjelovljenja. Prihvaćena "praznina" iz Fil 2,7 sadrži svekoliki Gospodnji mukotrpni zemaljski život među ljudima. Smatramo da je otajstvenim smislom i u najdubljem značenju Pavao s ἐκένωσεν navijestio isto što i sv. Ivan kada je napisao: "I Riječ je tijelom postala" (Iv 1,14). Upravo je najveća poniznost i stoga praznina za Riječ što je po Utjelovljenju postala skromno, smrtno i raspadljivo ljudsko tijelo. Ne znajući pak kako bi drukčije izrazili otajstveni sadržaj nazočan u ἐκένωσεν, mnogi naprosto govore o kenozi[320] Isusa Krista.

5. Μορφὴν δούλου λαβών (2,7)

Mislimo da navedenim izričajem Pavao zapravo neposredno naznačuje u čemu je "praznina" koju je na se preuzeo Isus Krist koji je neprestano Božjemu liku". Ona je u tome što je Sin Božji zeo lik roba". Jasno je da izričaj zeo lik roba" izravno govori o utjelovljenju Riječi i načinu njezina Utjelovljenja. Isus Krist je Bog uvijek jer je liku Božjemu". Čovjekom je pak postao zevši lik roba". Stoga Pavao uz izričaj liku Božjemu" bilježi prezentski particip ὑπαρχών, a uz izričaj "lik roba" dodaje aorisni particip λαβών. Jednako se lako dade zapaziti veoma istaknuto suprostavljanje izričaja ἐν μορφῇ Θεοῦ i μορφὴν δούλου.

[320] Usp. J. GEWIESS, *Kenosis*, LThK, 6, 115-116; W. LOCK, *Kenosis*, DoB, 3, 835; J.M. CARMODY, *Kenosis*, NCE, 8, 154.

Riječ δοῦλος[321] prvotno u grčkome znači "rob". Potom znači "sluga", "sužanj" i "podanik". Ne smije se smetnuti s uma da je čovjek, dok nije otkupljen, doista rob. Po sebi potječe iz ništavila i završava u smrtnome ništavilu. To proizlazi iz ljudske naravi. Pavao uči da se Sin Božji dotle ponizio da je to zeo"[322] na se svojim Utjelovljenjem. Na se je preuzeo i svojim učinio naravni i prirodni ropski ljudski položaj. Zanimljivo je da se u cijelome Novome zavjetu jedino u Fil 2,7 Isus Krist po čovještvu što ga je usvojio naziva δοῦλος.

Mnogi tumači δοῦλος iz Fil 2,7 prevode riječju "sluga". Tako postupaju jer misle da je tu Isus nazvan δοῦλος zbog sveze sa Slugom Jahvinim o kojemu govori Izaija prije svega u svome pedeset i trećem poglavlju. Istina je da se ta povezanost ne nameće nužno. Neki čak drže da bi je trebalo posve isključiti jer da remeti misaoni slijed u Fil 2,6-11. Nama se čini da je višestruko korisno u Fil 2,7 kod riječi δοῦλος zadržati povezanost sa Slugom Jahvinim. Znamo da je to gotovo najdrevnija kristologija i soteriologija. Sami je Isus Krist sebe i svoje djelo povezao i pojasnio pozivajući se na lik Sluge Jahvina iz Izaijinih pjesama o tome otajstvenome liku. Isus je svoj život dao za ljude. Svojom je patnjom, mukom i smrću dao zadovoljštinu za grijehe ljudskoga roda. Svojom je krvlju utvrdio i zapečatio novi i vječni savez između Boga i ljudi. Uzeo je μορφὴν δοῦλον da za ljudski rod postane δοῦλος. Odrekavši se Adamove neposlušnosti i nasilnoga otimanja, Krist je u posluhu prema Ocu slijedio patnički put Sluge Jahvina.

6. Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος
(2,7)

Doslovni prijevod gornjega izričaja glasi "postavši u sličnosti ljudi". Smjesta se vidi koliko to loše zvuči i da nije nimalo uglađeno. Stoga prevodioci nešto preinačuju taj doslovni prijevod. U izričaju je poglavita riječ ὁμοίωμα.[323] U profanome je grčkome iznimno rijetka. Zauzvrat, Septuagintini su prevoditelji za njom veoma često posegnuli. To znači da je riječ ὁμοίωμα bila dobro poznata i novozavjetnim kršćanima jer su Stari zavjet redovito čitali u grčkome prijevodu.

[321] Usp. K.H. RENGSTORF, δοῦλος, ThW, 2, 264.281-282.
[322] Usp. G. DELLING, λαμβάνω, ThW, 4, 5-7.
[323] Usp. J. SCHNEIDER, ὁμοίωμα, ThW, 5, 191-197.

Riječ ὁμοίωμα zapravo ima dva smisla. Ona znači "sličnost" i "jednakost". Nikada se ne odnosi na nešto apstraktno nego uvijek na zbilje koje doista postoje. Po našemu sudu oba se navedena značenja dadu s korišću primijeniti na Fil 2,7. Isus je po svome Utjelovljenju stekao i na se uzeo posvemašnju "jednakost" s ljudima. Njegov je ljudski i utjelovljeni život jednak s općim ljudskim životom. Sve obilježbe ljudskoga opstanka svojina su utjelovljenoga Sina Božjega. U tome smislu između Isusa Krista i "ljudi" nema nikakve razlike. Među njima vlada potpuna ὁμοίωμα. To znači "jednakost". Tek kada je u pitanju grijeh nestaje jednakost. To je opće uvjerenje novozavjetne kršćanske zajednice. Možda bismo u tome smislu smjeli u Fil 2,7 za ὁμοίωμα odabrati riječ "sličnost".

U svakome slučaju, riječ ὁμοίωμα uključuje da je Isusovo čovještvo zbiljsko, cjelovito i u smislu ljudske zbilje jednako s nama. Krist je uistinu "postao" čovjek. Taj γενόμενος iz Fil 2,7 uzimamo za istoznačan s Ivanovim ἐγένετο iz Iv 1,14.

7. Σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος
(2,7)

Prije nego pokušamo odrediti što riječ σχῆμα[324] općenito znači kod Grka i kod samoga apostola Pavla vrijedi istaknuti da se u čitavome Novom zavjetu jedino susreće u Fil 2,7 i 1 Kor 7,31. To opet znači da je kod svih novozavjetnih pisaca rabi samo Pavao. I on, eto, svega u dva navrata.

Od grčkih pisaca riječ σχῆμα prvi počinju upotrebljavati Eshil i Tukidid. Grci riječju σχῆμα izražavaju ono što se od nekoga bića vidi na vani. To je ono što zapažaju ljudska sjetila. Stoga kažemo da σχῆμα znači "vanjština". To je izvanjsko držanje nekoga tijela. Ali pomoću σχῆμα Grci također izražavaju "ponašanje" i "vladanje" ako riječ σχῆμα primjenjuju na čovjeka. Jasno je da se riječ σχῆμα također može shvatiti kao naznaka za "oblik", "lik" i samo "stanje". Treba dodati da σχῆμα izražava ono što je kod bića lomno, krhko, promjenljivo kao što je svaka "vanjština" koja je u načelu površnost.

[324] Usp. J. SCHNEIDER, σχῆμα, ThW, 7, 954-975.

Pavao se poslužio riječju σχῆμα da u Fil 2,7 progovori o utjelovljenome Kristu. Njome je naznačio da je Isus Krist po "vanjštini" kao svaki drugi čovjek. Vlada se i ponaša kao čovjek. Ali to je Kristovo izvanjsko ponašanje odraz onoga što je on u samome sebi. Isus je na zemlji živio ὡς ἄνθρωπος. To znači "kao čovjek". Nema sumnje da je Apostol onim "kao"[325] istaknuo zbilju Kristovoga utjelovljenja. Napomenom zapisanom u εὑρεθείς Pavao svjedoči da je svatko tko je vidio Isusa u njegovu zemaljskome životu mogao lako zaključiti da je živio i ponašao se kao svaki drugi čovjek. Po sebi εὑρίσκω[326] znači "naći". Ali u pasivu znači "pokazati se". U Fil 2,7 imamo pasivni oblik. Prema tome, Pavao u Fil 2,7 naviješta da se Isus Krist u svome životu "vanjštinom pokazivao kao čovjek". Svojim se životom u izvanjskome djelovanju i ponašanju nije razlikovao od drugih ljudi s kojima je živio i djelovao.

8. Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν

(2,8)

Mislimo da u navedenome izričaju nema posebne teškoće za razumijevanje. Apostol kaže da je Isus Krist "samoga sebe ponizio".[327] Jasno je da ta tvrdnja ima svoje slojeve. Temeljna je i najveća Kristova poniznost u tome što je postao čovjek. Za Boga koji je Isus neiskaziva je i najdublja poniznost postati ljudskim bićem. Poniznost koju Pavao propovijeda u Fil 2,8 proteže se na život utjelovljene Riječi. Krist je cijeli zemaljski život proveo u poniznosti baš kao što je i kazao da je "ponizna srca" (Mt 11,29). O činjenici Isusove poniznosti tijekom svoga života na zemlji svjedoči cijeli Novi zavjet. To doista nije potrebno potanje dokazivati niti navodima pokazivati.

[325] Usp. A. BAILLY, Dictionnaire, ὡς, 2187-2189.
[326] Usp. H. PREISKER, εὑρίσκω, ThW, 2, 767-768.
[327] Usp. W. GRUNDMANN, ταπεινόω, ThW, 8, 4-5.7-9.16-19.

9. Γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου

(2,8)

Pavao je u Fil 2,7 izrijekom kazao da je Isus Krist uzeo "lik roba". Time je Isus usvojio sve bitne obilježbe "roba" koji je svaki čovjek po svojoj naravi. Svakako pak na ljudsku bit kao neizbježna značajka pripada i "smrt". Stoga je Krist snagom Utjelovljenja kao čovjek postao smrtan i smrt uistinu podnio. Ali Pavao je u izričaju koji je pred nama naglašeno istaknuo da je Isus bio "poslušan do smrti". Time je naznačio da Kristov zemaljski život objavljuje poslušnost. Ta poslušnost prati Isusov život. Svoj pak vrhunac i sažetak dosiže u dragovoljno prihvaćenoj smrti.

Egzegeti i teolozi koji u Fil 2,6-11 vide uspoređivanje Krista s Adamom i Slugom Jahvinim iz Izaijinih pjesama posebice mogu svoja zapažanja i tvrdnje temeljiti ili barem vezati uz naznaku "poslušan do smrti". Poslušnost Sluge Jahvina dobro je poznata iz Izaijinih razmišljanja. Njegova se smrt izravno spominje u Iz 53,8 gdje se za Slugu kaže da su ga "na smrt" izbili. U Iz 53,12 stoji da se Sluga Jahvin "sam ponudio na smrt". Nije, prema tome, proizvoljno što ljudi od struke dovode u svezu lik Sluge Jahvina i Isusa Krista kako ga Pavao naviješta u Fil 2,6-11. Isus u poslušnosti do smrti obistinjuje Izaijina proroštva o Sluzi Jahvinome. To smo, uostalom, već i ranije naznačili.

Kada Pavao u Fil 2,8 naglašava da je Isus Krist kao rob "poslušan" Bogu vjerojatno pred očima ima Adamovu neposlušnost. Sam kaže u Rim 5,19: "Doista, kao što su neposluhom jednoga čovjeka mnogi postali grešnici, tako će i posluhom jednoga mnogi postati pravednici." Nema dvojbe da Pavao tu uspoređuje Kristovu i Adamovu ulogu u povijesti ljudskoga roda. Razlika je između Krista i Adama u posluhu prema Bogu. Adam je bio neposlušan, a Isus je "poslušan do smrti". Tako bismo zapravo u Fil 2,6-11 pred očima imali tri lika: Isusa Krista, Adama i Slugu Jahvina.

10. Θανάτου δὲ σταυροῦ

(2,8)

Ne može biti sumnje da se dio ulomka koji je pred nama doista kod neposrednoga čitanja doima donešto tuđim i kao svojevrsni dodatak osnovanome rasporedu i ravnome tijeku misli u Fil 2,6-11. Otuda tumači

zaključuju da je navedeni dio posve sigurno iz Pavlova pera ma što se inače sudilo o preostalom. Pavao je svakako prihvatio propovijed o Kristovoj smrti i u njoj vidio nezaobilazivi i nužni temelj ljudskoga spasenja. Ipak mu je bilo naročito do toga stalo da se dopuni naglašenom tvrdnjom "smrću", ali "smrću na križu". To nas sili navesti onodobne okolnosti općenito vezane uz umiranje na križu. Time ćemo barem dijelom bolje razumjeti Pavlovu naglašenu nadopunu "smrću na križu".

Židovi nisu osuđivali na smrt raspinjanjem. U svome zakoniku nisu predvidjeli da se netko osudi da umre raspet na križ. Ali se događalo da su već umrloga u znak da je od Boga posve odbačen i skroz proklet vješali o drvo križa i tako javno izlagali najvećoj poruzi. Rimljani su na razapinjanje osuđivali najteže prijestupnike i zločince. Ipak raspinjanje na križ kao najsramotnija kazna nije pogađala niti se mogla primijeniti na nekoga tko je rimski građanin. Rimljani su posebice robove za teške prekršaje kažnjavali smrću na križ. Prema tome, umiranje je na križu bilo u neku ruku najteža i najsramotnija smrt.

Razumljivo je da su zbog rečenoga kršćani morali duboko razmišljati o činjenici da je Isus Krist preminuo raspet na križ. Pavao često spominje Isusov križ. Za nj je čak u 1 Kor 1,18 "križ" sva kršćanska "riječ". Po Pavlu, Kristova je smrt na križu sažetak svega što kršćanstvo propovijeda. Tu je sav smisao svekolike objave. Zato Pavao nije ni u Fil 2,6-11 htio izostaviti govor o "križu". Križ najočitije i povijesno zajamčeno objavljuje Božju ljubav prema ljudima: Sin je Božji umro smrću na križu!

11. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν (2,9)

Razumije se da u izreci koju želimo razjasniti ὁ Θεός kao i prethodno označuje Boga Oca koji sada izvodi svoje otajstveno djelo na Isusu Kristu. Pavao s διό[328] naglašeno ističe da je sve što je Bog učinio vezano uz Isusa Krista "radi" nečega. Pavlov διὸ iz Fil 2,9 pretpostavlja cijelu poruku prethodnih redaka. Krist je Bog. Ali u svome se zemaljskome životu nije držao kao plijena povlastica koje otuda proizlaze. Isus je samoga sebe učinio praznim. Utjelovio se uzevši narav roba. Krist se ponizio i umro na križu. Upravo "radi" navedenoga Bog

[328] Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 514.

Otac sada na svoj način dobrim i uzvišenim stupa u život svoga utjelovljenja Sina.

Pavao je u tu svrhu za početak napisao o Bogu da je Isusa Krista ὑπερύψωσεν. Glagol ὑπερυψόω[329] ne posjeduje profani grčki jezik. U Septuaginti se čita. Ipak je u cijelome Novome zavjetu za njim posegnuo jedino apostol Pavao i to samo u Fil 2,9. Dobro je zapaziti da je glagol složen od ὑπέρ[330] što znači "više nego", "još više" i ὑψόω što znači zvisiti".

Pavao se, dakle, nije time zadovoljio da rekne kako je Bog Otac zvisio" Isusa Krista nego da ga je "još više uzvisio". Vidi se da treba zapravo naći smisao onome ὑπέρ. To baš i nije lako. U svakome slučaju Apostol u Fil 2,9 uči da je Isus Krist i u svome čovještvu nakon smrti uzvišen na svaki mogući način. Pavao tu jamačno ima na pameti Isusovo uskrsnuće i njegovo proslavljenje. Po tim otajstvima Kristovo čovještvo stječe što nije ranije imalo. Zadobiva preobraženje koje dolazi od uskrsne milosti. Držimo da se ovdje kao razjašnjenje može, a možda i mora, navesti ono što je Pavao u 1 Kor 15,43-45 napisao o uskrsnoj preobrazbi. To što Pavao navodi u 1 Kor 15,43-45 Bog Otac je već udijelio Isusovu uskrslome čovještvu. To je ono "više" u uzvišenju i to prije uskrsnuća nije posjedovalo.

Međutim, ὑπέρ iz ὑπερύψωσεν u Fil 2,9 može također općenito izražavati činjenicu da Božje uzvišenje Utjelovljenoga nadvisuje poniženje što ga je kao Utjelovljeni prigrlio i koje je bilo otajstveno duboko. Čak nije isključeno da Pavao istim ὑπερύψωσεν izražava kako je Bog uskrsnućem i proslavljenjem Krista uzvisio povrh svega i postavio prvakom cijeloga svemira. Isus Krist je po Božjemu uzvišenju poviše svega. Bog ga nije samo uzvisio. On ga je "preuzvisio".

12. Καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα (2,9)

Kod tumačenja gornje izreke prije svega nastaje pitanje na što se odnosi izričaj "ime nad svakim imenom". U tu se svrhu predlažu različiti odgovori. Vjerojatno je pak da Pavao u Fil 2,9 nije ni mislio na neko posebno ime koje Isus Krist dobiva ukoliko ga je Otac "preuzvisio".

[329] Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 2010.
[330] Usp. H. RIESENFELD, ὑπέρ, ThW, 8, 518.

Možda Pavao pod "imenom"[331] podrazumijeva dostojanstvo koje postaje svojina Utjelovljenoga time što ga je Bog "preuzvisio". To je dostojanstvo najveće mjere, najdubljega smisla i posve otajstveno.

Ipak neki drže da je Apostol izričajem "ime nad svakim imenom" zapravo tajnovito naznačio Božje ime. Tada bi to bila zamjena za vrhunsko i najveće ime. To je ime Bog. Po sebi, to ne odstupa od novozavjetnoga načina razmišljanja. Dosta je ovdje navesti Iv 1,1 gdje je Isus Krist neprijeporno nazvan Bogom. Ipak je red dodati da to pojašnjenje ne proizlazi ni izravno ni neposredno iz cijeloga ulomka u Fil 2,6-11. Drugi su opet naznačivali da je ime Sin to tajanstveno "ime nad svakim imenom". Ali se ni to rješenje bez poteškoće ne uklapa u Fil 2,6-11. Stoga, ako treba kazati na koje se ime odnosi izričaj "ime nad svakim imenom", neki smatraju da to jedino može biti ime Gospodin. Ali ono je izrijekom i otvoreno naznačeno u Fil 2,11.

Iz kazanoga proizlazi da još sa svom jasnoćom ne razumijemo poruku iz Fil 2,9. Nama je čak izvor poteškoće i sami ἐχαρίσατο.[332] Glagol znači "kao milost udijeliti". Ako se shvati doslovno slijedi da je Otac "radi" navedenoga u Fil 2,7-8 Isusu Kristu kao "milost udijelio" otajstveno "ime nad svakim imenom". Pavlovu tvrdnju osobno lakše shvaćamo ako ἐχαρίσατο povežemo uz ἁρπαγμός i ἐκένωσεν. Isus se nije u svome zemaljskome životu kao "plijena" držao ni svoga najvišega imena. I u tome je smislu "sam sebe učinio praznim". Poslije uskrsnoga uzvišenja i nebeskoga proslavljenja nestaje razlog za tu "prazninu". Isus je time preuzvišen što se sada bez vela i zastora obznanjuje njegovo "ime nada svakim imenom". I to je učinak milosti njegova uskrsnuća. U taj bismo misaoni slijed rado stavili nama teško shvatljivi ἐχαρίσατο iz Fil 2,9.

13. Ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων

(2,10)

Iz navedenoga teksta najprije se zaustavljamo kod izričaja γόνυ κάμψῃ. Glagol κάμπτω [333] u Novome zavjetu ne susrećemo osim u svezi s

[331] Usp. H. CNZELMANN, χαρίζομαι ThW, 9, 365.379.386-387.

[332] Usp. H. BIETENHARD, ὄνομα, ThW, 5, 272.

[333] Usp. H. SCHLIER, κάμπτω, ThW, 3, 599-560.

γόνυ. Riječ γόνυ[334] znači "koljeno". Glagol κάμπτω znači "savijati", "podvijati". Tako dobivamo smisao "svinuti koljeno". Pavao je izričaj jamačno čitao u Septuaginti. Već se pak na prvi pogled vidi da izričaj pripada bogoslužnome govoru.

I u profanome grčkom κάμπτω ide s γόνυ. Izražava da se koljeno podvine kako bi se moglo sjesti i odmoriti. Po svemu sudeći, izričaj "prignuti koljena" ne pojavljuje se u profanome grčkome u religioznome smislu. Grci nisu prigibali koljena pred svojim bogovima i božanstvima.

Inače prigibanje koljena ima veliko vjersko značenje. Prignuto koljeno izražava nutarnje držanje pred Bogom. Znamen je molbe, molitve i prošnje iskazane u svoj poniznosti i prostodušnosti. Ali prigibanje koljena također izražava poniženje stvorenja pred Stvoriteljem. Ono je jednako izraz poklonstva i podložnosti. Jasno je da sve to vrijedi i za izričaj koji je Pavao uvrstio u Fil 2,10.

Nabrajajući bića koja prigibaju koljena pred Isusom Kristom Pavao na prvo mjesto stavlja ona koja je označio s ἐπουρανίων. Riječ ἐπουράνιος[335] po sebi je pridjev i znači "onaj koji je u nebu", "nebeski". Ali taj se pridjev također rabi kao imenica u značenju "nebesnik", "stanovnik neba". Riječ se inače iznimno rijetko pojavljuje u Septuaginti. Bilo bi razumljivo i nekako se od sebe nameće da se ἐπουρανίων u Fil 2,10 odnosi na anđele. Oni se, duhovno govoreći, klanjaju proslavljenome i uzvišenome Isusu Kristu. Ali ἐπουρανίων može uključivati i zloduhe. Oni su također prisiljeni priznati Kristovo vrhovno gospodstvo te mu, makar na taj način, iskazati poklonstvo.

U sveopćem poklonstvu proslavljenome Isusu Pavao na drugo mjesto stavlja one koje označuje kao ἐπιγείων.[336] Očito je da su to bića koja borave i žive na zemlji. To su svakako ljudi. Ipak nisu samo oni. Sva bića na zemlji - ljudi i sve ostalo - na svoj način imaju dijela u klanjanju Isusu Kristu.

Pavao napokon kao dionike iskazivanja poklonstvene časti Isusu Kristu navodi bića označena riječju καταχθονίων. Riječ καταχθόνιος[337] u cijelome Novom zavjetu čitamo samo u Fil 2,10. Inače je od Homera unaprijed dobro zajamčena u svakodnevnome grčkome rječniku. Riječju καταχθόνιος označuje se onaj tko živi ispod zemlje. To je podzemnik. U

[334] Usp. H. SCHLIER, γόνυ, ThW, 1, 738-739.

[335] Usp. H. TAUB, ἐπουράνιος, ThW, 5, 538-542.

[336] Usp. H. SASSE, ἐπίγειος, ThW, 1, 679-680.

[337] H. SASSE, καταχθόνιος, ThW, 3, 634-635.

Fil 2,10 riječ označuje duše preminulih. Uz to može označiti i nečiste duhove. I oni moraju prigibom volje priznati Kristu posvemašnju pobjedu. U tome ni oni nisu izuzetak. Isus je pobijedio đavla.

Trudili smo se, dakle, nekako utvrditi na koga se pojedinačno može odnositi ono što je Pavao napisao u Fil 2,10. Ipak je moguće da je on zapravo htio kazati da čitavi svemir općenito - nebesnici, stanovnici zemlje i podzemnici - sudjeluje bez iznimke u klanjanju iskazanu Isusu Kristu. Štoviše, Pavao je izričaj "da su savije svako koljeno" preuzeo svjesno i namjerno iz Iz 45,23 gdje Jahve izjavljuje da će se pred njim "prignuti svako koljeno". Upravo je neizrecivo velikoga značenja što je Pavao u Fil 2,10 na Isusa primijenio što se u Iz 45,23 odnosi na Jahvu. On je time najočitije i najrječitije naznačio pravo i potpuno Isusovo božanstvo.

14. Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός

(2,11)

Svi koji izbližega promatraju Pavlov navještaj u Fil 2,6-11 misle da taj novozavjetni odlomak svoj vrhunac doseže u Fil 2,11. To se zaista ne može ozbiljno osporiti. Ali je također istina da sve u Fil 2,6-11 ima svoju pravu vrijednost i najdublje značenje. Nadamo se da to potvrđuje prethodno izlaganje.

Sada za početak dozivamo u sjećanje da je izričaj "i svaki će jezik priznati" preuzet iz Iz 45,23. Već smo kazali da to ima veliko značenje. Pavao u Fil 2,11 na Isusa Krista primjenjuje ono što se u Iz 45,23 odnosi na samoga Jahvu. Time Pavao biblijski ukrjepljuje, izražava i priznaje puno Kristovo božanstvo. To je pak sami vrhunac novozavjetne objave i neposredni smisao svekolikoga propovijedanja u Novome zavjetu.

Tumači su složni da se govor o Isusu Kristu utkan u Fil 2,11 prvotno i iskonski već nalazio u prvome kršćanskome bogoslužju. Moglo je to biti euharistijsko slavljenje ili neki drugi bogoslužni čin kao što je zajednička kršćanska molitva. Tvrdnja u Fil 2,11 da je "Isus Krist Gospodin" ukazuje se kao ispovijed vjere [338] odnosno kao usklik i zaziv.[339]

[338] Usp. O. MICHEL, ἐξομολογέω, ThW, 5, 213-214; K. BRACKHAUS, *Glaubensbekenntnis*, LThK, 4(1995), 702-703; E. ARENS, *Bekenntnis*, LThK, 2(1994), 174-175; R. SCHNACKENBURG, *Bekenntnis*, LThK, 2, 144; K. WENGST, *Glaubensbekenntnis*, TRE, 13,390.

Pavao kaže da "svaki jezik" priznaje da je Isus Krist Gospodin. U grčkome riječ jezik glasi γλῶσσα. [340] Ta riječ prije svega naznačuje jezik koji je ud ljudskoga tijela. Ali γλῶσσα također označuje jezik koji ljudi govore. Ti su jezici različiti i veoma brojni. Može riječ jezik kao dio označiti čitava čovjeka. Sve se pak naznačeno dade primijeniti na γλῶσσα u Fil 2,11. Pavao je naznačio da "svaki jezik Isusa Krista ispovijeda Gospodinom". Vjerojatno je želio kazati da svi zemaljski ljudski jezici s nebesnicima Krista slave kao svoga Gospodina. To će također biti u nebeskome hramu blažena baština preobraženih jezika. Svi će jezici svijeta svakim jezikom Krista slaviti kao što ga i slave. U slavljenju Isusa Gospodinom sjedinjuje se "svaki jezik" bez razlike na vrijeme i prostor. To će biti vječno blaženstvo za "sve jezike".

Priznanje svakoga jezika i svih jezika glasi: Κύριος Ἰησοῦς. To je kruna, središte, bit i vrhunac cijeloga ulomka zapisana u Fil 2,6-11. Isus je za zemaljskoga života dragovoljno bio δοῦλος, rob. Sada je Κύριος, Gospodar.[341] Neizmjerna je otkupiteljska vrijednost što je Isus postao δοῦλος kao što je zadnje vrelo spasenja što je Κύριος. Starozavjetni je Božji narod Jahvu nazivao i štovao ukoliko je Κύριος. Čak su i pogani među Grcima i Rimljanima svojim božanstvima pripisivali naziv Κύριος. Mlada kršćanska zajednica štuje i klanja se Isusu Kristu jer je njezin Κύριος. Isus je sveopći Κύριος. Gospodar je svega što postoji. Stoga nimalo ne iznenađuje što gotovo cijeli Novi zavjet vrvi nazivom za Isusa Κύριος. To je osnovni članak sveopće novozavjetne vjere.

Pavao je svoju pjesmu u čast Isusu Kristu i njegovu djelu u Fil 2,6-11 završio riječima εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Time što je u Fil 2,11 napisao Θεοῦ Πατρός imamo neposredan i jasan dokaz da je pred očima imao Boga Oca kada je u prethodnim recima napisao Θεοῦ, Θεῷ i Θεός. Sva Apostolova propovijed u središte stavlja Boga Oca. U Fil 2,6 već je govor o Bogu Ocu. Riječ je o Bogu Ocu i u Fil 2,11. Tako ulomak počinje i dovršava se dozivajući vjerniku u svijest kao temeljnu i bitnu poruku vjeru u Boga Oca. Sve je εἰς δόξαν Boga Oca. Prijedlog εἰς naznačuje cilj, put, svrhu. Sve je "na slavu[342] Boga Oca". To je također

[339] Usp. A.A. HÄUSSLING, *Akklamation*, LThK, 1(1993), 289; R. DEECHGRÄBER, *Formeln*, TRE, 11, 259.

[340] Usp. J. BEHM, γλῶσσα, ThW, 1, 721.

[341] Usp. L. CERFAUX, Κύριος, DBS, 5, 200-238; F. MUSSNER, *Kyrios*, LThK, 6, 713-715; M. THEOBALD, *Kyrios*, LThK, 6(1997), 558-561; W. FOERSTER, Κύριος ThW, 3, 1087-1088.

[342] Usp. G. KITTEL, δόξα, ThW, 2, 236-240.250-255.

nakana i samoga Kristova života. U svakome slučaju tako je sv. Pavao u Fil 2,6-11 navijestio Isusa Krista.

***

Po našemu sudu, Pavao u Fil 2,6-11 izravno govori o Isusu Kristu koji mu se objavio dok je putovao u Damask kako piše u Dj 9,1-19. Time naznačujemo da Apostol ne razmišlja o Isusu Kristu prije i poslije njegova utjelovljenja. Pavlu je pred očima proslavljeni Krist koji je zdesna Bogu Ocu. Polazeći otuda u Fil 2,6-11 Pavao promatra Kristovo otajstvo u cjelini. U tu svrhu najprije utanačuje, našim rječnikom rečeno, božanstvo Isusa Krista. Što se nas tiče, tako shvaćamo Pavlovu početnu tvrdnju o Isusu Kristu: ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων. Participom prezenta ὑπάρχων Pavao utvrđuje trajnost Kristova božanstva. Svojim izričajem ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων zapravo izriče da je Isus Krist u punome smislu i pravi Bog. Pavao se gotovo nužno tako izrazio jer u njegovu ulomku izričaji Θεός i ὁ Θεός označuju osobu Boga Oca. U odnosu na Isusa Krista Pavao po sadržaju kaže isto naznakom τὸ ἔιναι ἴσα Θεῷ. To znači "biti jednak Bogu". Isus je, po Pavlu, "jednak Bogu". Nažalost, naša riječ "jednak" ne može prevesti množinu grčkoga izričaja ἴσα. Pavao nije nepromišljeno ni bez posebne nakane upotrijebio izričaj ἴσα u množini. Držimo da je time želio kazati da je Isus Krist u svakome pogledu, svime i na svaki način "jednak" Bogu Ocu. On je to upravo zato što je Božjemu liku", tj. jer je Bog.

Pretpostavljamo da je riječju ἁρπαγμός Pavao Isusa Krista ipak usporedio s praroditeljem Adamom. Time je, jasno, otežao shvaćanje svoga ulomka, ali ga je tako također dobrano obogatio. Uz uvjet da Pavao doista u Fil 2,6 uspoređuje Isusa Krista s Adamom tada nam je za razumijevanje usporedbe nužno dozvati u svijest tvrdnju iz Post 3,5. Tu, doduše, zmija govori Evi, ali se izreka odnosi i na Adama kao izravno pokazuje i sami njezin množinski oblik. Zmija je kazala Evi da će ona i Adam "biti kao bogovi" ako prekrše Božje naređenje. Zmija, dakle, savjetuje Praroditeljima da otmu i silom se kao plijena domognu toga da budu "kao bogovi". Pavao kaže da je Isus Krist "jednak Bogu". On je Božjemu liku". To je primio od Oca. To nije ἁρπαγμός: ni otimanje ni plijen. Ali Isus Krist jednakost s Bogom Ocem ne čuva kao što netko čuva plijen kada ga se dokopao. Pavao u nastavku kaže što zapravo misli.

To čini prelazeći na otajstvo Utjelovljenja i ono što tu tajnu prati. Tome posvećuje razmišljanje u Fil 2,7-8. Taj je dio u sebi veoma jasan.

Ipak se Pavlova misao i u Fil 2,7-8 donekle otežava za razumijevanje ako u riječi δοῦλος osim naznake za našu ljudsku zbilju po kojoj je Isus Krist čovjek prihvatimo moguću Pavlovu aluziju na Slugu Jahvina iz poznatih Izaijinih pjesama. Međutim, ta aluzija nadasve obogaćuje poruku u Fil 2,7. Povezuje Pavlovo propovijedanje o djelovanju Isusa Krista s načinom kako je Isus Krist govorio o samome sebi. Tumačeći svoj zemaljski život Isus Krist je kazao: "Jer ni Sin čovječji nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj dade kao otkupninu za mnoge" (Mk 10,45).

Pošto je, dakle, progovorio o Kristovu životu u svijetu i među ljudima Pavao prelazi na govor o Isusu Kristu u proslavljenju. Jamačno pred očima ima Kristovo uskrsnuće, uzašašće i nebesko proslavljenje. Mislimo da sve to treba vidjeti u izričaju ὑπερύψωσεν iz Fil 2,9. U posljednjem pak dijelu svoga ulomka Pavao razmišlja o Isusu Kristu ukoliko je Κύριος svega što postoji. Stječe se dojam da je zapravo dio u Fil 2,10-11 posvećen eshatologiji. Pavao promatra konačno uređenje svijeta i povijesti. Blažena je vječnost u tome što će "svaki jezik" ispovijedati da je Isus Krist Κύριος. To je istinska "slava Boga Oca".

Iz našega se zaključka vidi da himan u Fil 2,6-11 u neku ruku dijelimo na četiri dijela. To su: govor o Kristovu vječnome božanstvu; govor o Isusovu zemaljskome životu; govor o Isusovu uskrsnuću i proslavljenju te govor o eshatološkome položaju Isusova naziva Κύριος. Ako se pak prihvati da je Pavao u Fil 2,6-11 upleo razmatranje odnosa između Isusa Krista, Adam i Sluge Jahvina tada je Pavao uz prethodno imao na pameti i osobiti način kojim je Isus Krist izvršio djelo spasenja. On se u svome djelovanju nije poveo za Adamom nego je slijedio put Sluge Jahvina. Isus Krist je otklonio Adamov neposluh i prigrlio Slugin put patnje, muke i smrti. Upravo ga je "zato Bog preuzvisio" (Fil 2,9).

Šesto poglavlje

NAZNAKE ZA POSLANICU KOLOŠANIMA

1. *Osnovni podaci*

Pavlova *Poslanica Kološanima* naziva se po stanovnicima grada Kolosi. Njima je Pavao upravio to svoje pismo.[343] Grad Kolosi veoma je drevan.[344] U svojim ga djelima već spominju povjesnici i književnici Herodot i Ksenofont. Kolosi se nalaze u maloazijskoj pokrajini Frigiji.[345] Smjestili su se na rijeci Lycus. U Kolosima je cvao obrt vunom i tkaninom. U gradu su živjeli domorodni Frigijci, drugi Grci i dijelom Židovi. Kršćani su uglavnom potjecali od ranijih pogana.

U novo doba obično se tvrdi da kršćansku zajednicu u Kolosima nije neposredno ustanovio apostol Pavao. Čini se da on još nije ni posjetio vjernike u Kolosima kada im je pisao pismo. Crkvu je u Kolosima najvjerojatnije utemeljio Pavlov učenik Epafra[346] koji je rodom iz Kolosa. Bilježi se da je u Efezu postao Pavlov učenik.

Isti je Epafra u neku ruku povod i poticaj što je Pavao napisao *Poslanicu Kološanima*. Epafra je posjetio Pavla koji se nalazio u zatočeništvu. Tom ga je prigodom izvijestio o neprilikama u kološkoj kršćanskoj zajednici. Poteškoće su se odnosile na vjeru i ćudoređe. Razumljivo je što Pavao nije preko toga mukom prešao. Sastavio je *Poslanicu Kološanima* da razriješi tamošnje poteškoće. Poslanicu je u Kolose poslao po Tihiku[347] koji je također potjecao iz onoga kraja.

Na pitanje o mjestu gdje je Pavao napisao *Poslanicu Kološanima* i s time u svezi o vremenu kada je to pismo nastalo u najnovije vrijeme stručni tumači veoma raznoliko odgovaraju. Ipak i danas najveći broj zastupa mišljenje što je stoljećima neosporavano bilo na snazi. Naime, od

[343] Usp. P. BENOIT, *Colossiens*, DBS, 7, 157-170; M.P. HORGAN, *The Letter to the Colossians*, NJBC, 876-882; M. WOLTER, *Kolosserbrief*, LThK, 6(1997), 202-203; J. ERNST, *Kolosserbrief*, TRE, 19, 370-376; E.H. MALY, *Colossians*, NCE, 3, 1034-1036; V. ERMONI, *Colossiens*, DTC, 3, 380-385; J. GEWIESS, *Kolosserbrief*, LThK, 6, 400-401; E. JACQUIER, *Colossiens*, DB, 2, 866-867.

[344] Usp. E.H. MALY, *Colossae*, NCE, 3, 1034; M. WOLTER, *Kolossä*, LThK, 6(1997), 202; E. Le CAMUS, *Colosses*, DB, 2, 860-866.

[345] Usp. W.M. RAMSAY, *Phrygia*, DoB, 3, 863-869; L. FILLION, *Phrygie*, DB, 5, 331-336. Ta se maloazijska pokrajina spominje u Dj 2,10; 16,6 i 18,23.

[346] Usp. F. VIGOUROUX, *Épaphras*, DB, 2, 1819-1820.

[347] Usp. H.A. REDPATH, *Tychicus*, DoB, 4, 821; *Tychique*, DB, 5, 2337.

najranijih se vremena smatralo da je Pavao svoju *Poslanicu Kološanima* napisao dok je tamnovao u Rimu. O rimskome nas pak Pavlovu zatočeništvu izvješćuju očite napomene u Dj 28,16 i Dj 28,30. To je tamnovanje trajalo dvije godine oko g. 60. Isti tumači misle da je *Poslanica Kološanima* napisana u navedenom razdoblju. Drugi se pozivaju na Cezareju Palestinsku kao mjesto gdje je Pavao pisao *Poslanicu Kološanima*. Pavao je neko vrijeme bio u zatvoru i u Cezareji Palestinskoj. I o tome postoji zabilježba u Dj 23,33 i Dj 24,27. To se zatočeništvo zbilo između g. 58. i g. 60. Tih bi, dakle, godina nastala *Poslanica Kološanima*. Napokon neki spominju Efez i Pavlovo zatočeništvo u tome gradu kao mjestu nastanka *Poslanice Kološanima*. To bi se Pavlovo efeško tamnovanje dogodilo sredinom pedesetih godina kršćanske ere. Pavlovo pak zatočenje u Efezu nema neposrednoga spomena u Novome zavjetu. Ipak neki pokazatelji traže da se pretpostavi kao činjenica.

Dugi niz stoljeća nikome nije padalo na pamet pitati da li je Pavao napisao *Poslanicu Kološanima*. Egzegeti i teolozi od otačkih su vremena u to bez imalo oklijevanja, krzmanja ili sumnje bili posve i svi osvjedočeni. Tek se u prvome dijelu devetnaestoga stoljeća počelo pitati da li je Pavao napisao *Poslanicu Kološanima*. Kasnije se o tome često i u raznolikome smislu raspravljalo. Dok su mnogi uporno branili i brane Pavlovo autorstvo *Poslanice Kološanima*, drugi su ga posve i bez opoziva zanijekali. Misle da je *Poslanicu Kološanima* napisao neki Pavlov učenik poslije njegove smrti. Unatoč tome, zapaža se u najnovije vrijeme sve češći povratak stoljetnome sudu o autorstvu *Poslanice Kološanima*. Ima stručnjaka koji drže da je cijela Poslanica Kološanima Pavlov spis. Samo imaju posebnu riječ u svezi s kristološkim himnom u Kol 1,15-20. Za taj znameniti ulomak ne kažu da ga je netko drugi naknadno uvrstio u *Poslanicu Kološanima*. Tvrde da ga je Pavao zapravo preuzeo iz zatečenoga bogoslužja i uvrstio u svoje pismo.

Kazasmo da je Epafra kao istaknuti član Crkve u Kolosima Pavla izvijestio o nutarnjim poteškoćama u toj kršćanskoj zajednici. Riječ je zapravo o tome da se u zajednicu uvukao stanoviti krivi nauk i zavladali nedopušteni čini. Pomno i točno utvrditi koja se zabluda zavukla među Kološane nije više ni lako ni jednostavno. Vjerojatno je na djelu bilo učenje koje je mješavina židovskih, kaldejskih i perzijskih vjerovanja i opsluživanja. Svakako dio je zablude potjecao od židovskoga utjecaja koji je sigurno bio živ i jak u onim krajevima. Otuda je dolazio zahtjev za

obrezanjem, razni propisi o jelu, piću i pridržavanju kalendarskih slavlja. Puno je slojevitiji i teže protumačiv stav u Kolosima prema anđelima. Kološani su stali tako štovati anđele da je to bilo na štetu prvenstvu Isusa Krista.

2. *Posebna tumačenja za ulomak u Kol 1, 15-20*

Svi se teolozi i egzegeti slažu da je s obzirom na evanđeosko naviještanje mjesto koje se nalazi u Kol 1,15-20 nešto naročito i izdvojeno. Ono je to zato što je probrani i posebni govor o Isusu Kristu i djelu spasenja kojim je milosno obdario cijelo čovječanstvo. Stoga je taj ulomak naročitoga značenja ne samo u *Poslanici Kološanima* ili općenito u Pavlovim poslanicama nego također u cijeloj Bibliji. Te tvrdnje ostaju na snazi čak uz uvjet da je Pavao himan u Kol 1,15-20 možda zatekao u bogoslužju kršćanske zajednice te ga kao iznimnom porukom vrijedan unio u svoje vlastito pismo. U nastavku nešto se duže zaustavljamo kod pojedinih Apostolovih izreka u Kol 1,15-20.

A. Ὅσ ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου

Zanimljivo je da apostol Pavao himan u Kol 1,15-20 jednako počinje s ὅς kao i himan u Fil 2,6-11. Zamjenica ὅς u oba se himna odnosi na Isusa Krista. Prema tome, kao i u Fil 2,6-11, Pavao u Kol 1,15-20 razmišlja o osobi Isusa Krista i o njegovu djelu u povijesti spasenja ljudskoga roda.

Pavao o Isusu Kristu kaže da je εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Isto naviješta i u 2 Kor 4,4. Grčki izričaj znači "slika nevidljivoga Boga". Smjesta dodajemo da u izričaju naznakom Bog Pavao kao obično pred očima ima osobu Boga Oca. To znači da je, po njegovoj propovijedi, Isus Krist "slika Boga" koji je Bog Otac. Izrijekom i izravno o Kristu kao "Božjoj slici" u cijelome Novome zavjetu zapravo jedino govori Pavao. On kaže da Isus "jest" – ἐστίν - slika Boga Oca. Time naznačuje da je Isus Krist uvijek "Božja slika". To je oduvijek i zauvijek.

Uporabom riječi εἰκών, tj. slika,[348] Pavao je želio izraziti odnos Isusa Krista prema "nevidljivome Bogu". Bog je u sebi "nevidljiv".[349] Ali on ima svoju "sliku". To je Isus Krist. Pavao naglašava da je Krist "slika nevidljivoga Boga". To čini zato da u svijest dovede kako Isus Krist u svome životu i djelovanju objavljuje Boga Oca. Krist je objavio Boga Oca jer je njegova "slika". Objavio ga je konačno i u punini baš stoga jer je Očeva slika. Zato što je Očeva slika, Oca točno pokazuje. Pavao, uz to, pomoću pojma εἰκών uči da Isus Krist u svijetu zastupa i predstavlja Boga Oca. Također je u isti pojam bez dvojbe uključio Kristovu ulogu u odnosu na cijeli svijet i svemir. Iz toga je pojma zaključio da je Isus Krist s Bogom Ocem stvoritelj i upravitelj svega stvorenoga.

Govor o Isusu Kristu kao "Božjoj slici" vjerojatno je potekao iz vjere u Krista kao Sina Božjega. Nije čak isključeno da je pri tome također stanovitu ulogu odigrala tvrdnja iz Post 5,3. Stoga ne smije misliti da je naviještanje Isusa Krista "slikom Boga nevidljivoga" u biti drugi naziv za ime Sin Božji. Razumije se da je Isus Krist "slika Boga nevidljivoga" jer je Sin Božji. Po svome je sinovstvu u naravi i djelovanju jednak Bogu Ocu. To upravo i sadrži pojam eijkwŸn. U svakome slučaju, "ne-vidljivoga Boga" objavljuje Onaj koji je vječno i trajno njegova "slika". Pavao propovijeda da je to Isus Krist, Božji Sin.

B. Πρωτότοκος πάσης κτίσεως
(1,15)

Grčka riječ πρωτότοκος[350] znači "prvorođeni", "prvorođenac", "prvenac". Po svemu sudeći, riječ su prvi počeli rabiti septuagintini prevoditelji. U Septuaginti se često pojavljuje, nekih sto i trideset puta. Prije Septuaginte riječ πρωτότοκος nije nigdje nazočna u nijednome grčkome rječniku. Potom se pojavljuje, ali veoma rijetko. Nije nam poznato kako je unišla u opći grčki. Riječ πρωτότοκος nije zapravo ni u Novome zavjetu naročito česta. Zato donekle iznenađuje što je Pavao za

[348] Usp. G. KITTEL, εἰκών, ThW, 2, 394; C. SENFT, *Images*, VB, 132; P. LAMARCH, *Image*, DS, 7, 1404-1405; H. CROUZEL, Bild *Gottes*, TRE, 6, 495; J. ERNST, *Gottebenbildlichkeit*, LThk, 4(1995), 873; F. MUSSNER, *Gottebenbildlichkeit*, LThK, 4, 1088-1089.

[349] Usp. W. MICHAELIS, ὁρατός, ἀόρατος,ThW, 5, 369-371.

[350] Usp. W. MICHAELIS, πρωτότοκος, ThW, 6, 872-882; E. REUTER, *Erstgeburt*, LThK, 3(1995), 834; A. FEUILLET, *Premiers-nés,* DBS, 8, 491-512; M.D. MEILACH, *Firstborn of every Creature,* NCE, 5, 941-942.

njom u ulomku kojim se bavimo posegnuo dvaput. To je u Kol 1,15 i Kol 1,18.

Zavrjeđuje smjesta promotriti izričaj πάσης κτίσεως i to obje riječi. Riječ κτίσις[351] je mnogoznačna. Ima tri osnovna značenja. Ona izražava čin stvaranja, označuje svako stvoreno biće i odnosi se na sveobuhvat svega stvorenoga. Jasno je da u Kol 1,15 mogu u pitanje doći jedino dva posljednja značenja: stvorenje i sveobuhvat svega stvorenoga.

U izričaju koji upravo raščlanjujemo i riječ πᾶς[352] možemo dvojako razumjeti. Tu πᾶς može značiti "svaki" i "sav". Prema tome, izričaj se dade shvatiti u smislu "svako stvorenje", tj. svako pojedino stvorenje. Ali ga isto tako možemo razumjeti u smislu "sve stvorenje", tj. svekoliko stvorenje, sva stvorenja.

Prema izloženome, Pavao u Kol 1,15 propovijeda da je Isus Krist "prvorođenac svakoga" ili "svega stvorenja". Ma kako trebalo razjasniti πᾶς, smisao je izričaju zapravo isti. U Kol 1,15 Pavao Isusa Krista naziva πρωτότοκος πάσης κτίσεως da izrazi Kristov odnos prema svemu stvorenome i svakome pojedinome stvorenju. Onim πρῶτος, t.j. prvi, iz πρωτότοκος Pavao ni najmanje ne kani reći da Isus Krist vremenom prethodi svemu što je stvoreno. Jamačno izraz "prvi" i "prvorođeni" shvaća uzročno. Isus Krist je u odnosu na stvorenje prvi i prvorođeni jer je uzrok i vrelo svega stvorenoga. Sve stvorenje i svako stvorenje njemu kao svome izboru duguje opstojnost.

Određenu napomenu iziskuje i drugi dio od kojega se sastoji riječ πρωτότοκος. To je riječ τόκος. Ona znači "rađanje" i "rođenje". Tim izričajem Pavao sigurno ne izražava svjesno i izravno Kristovo rođenje iz Oca ukoliko je Sin Božji. To vjerojatno Apostolu nije neposredno na umu. Prema tome, svečanim i punim nazivom πρωτότοκος Pavao ne utanačuje na svjesnoj razini Kristov odnos prema Bogu nego prema stvorenome svijetu i svemiru. Isus Krist je prije svega stvorenoga jer je sve sazdao i stvorio. To znači puni izričaj πρωτότοκος πάσης κτίσεως.

Treba pak posebice istaknuti da nimalo ne čudi niti iznenađuje što Pavao u Kol 1,15 Isusu Kristu, utjelovljenoj Riječi, pripisuje stvaranje svega što postoji. Pri prvome opisu stvaranja u Post 1,3-26 trajno se ponavlja izreka "i reče Bog neka bude i bi". Taj "reče" to je Riječ koja je "postala tijelo" (Iv 1,14). To je Isus Krist.

[351] Usp. W. FOERSTER, κτίσις, ThW, 3, 999-1034.

[352] Usp. R. REICKE, πᾶς, ThW, 5, 893.

U Starome zavjetu čitamo i takve ulomke gdje se objavljuje uloga Mudrosti u činu stvaranja. To bjelodano svjedoče ova mjesta: Izr 8,22-31; Sir 24,3-5 i Mudr 9,9. Znamo pak da je sam Pavao Mudrost poistovjetio s Isusom Kristom. To se lako dade vidjeti u 1 Kor 1,24 i 1 Kor 1,30. Ti nas navodi u najmanju ruku mogu uputiti na Pavlovo poimanje Isusa Krista kao Božje Mudrosti.

Napokon spominjemo Ivanovu riječ u Iv 1,3 gdje evanđelisti sa svom jasnoćom kaže da je "sve postalo" po Riječi i da "bez nje nije ništa postalo". U sve navedeno kao pojašnjenje treba uključiti izreku iz Kol 1,15. Tada se ona ukazuje jasnom i jednostavnom.

C. "Bilo Prijestolja, bilo Gospodstva, bilo Vrhovništva, bilo Vlasti" (1,6)

Teško je danas s pouzdanošću kazati koja bića i s kojim ulogama tu apostol Pavao ima pred očima.[353] U svakome slučaju riječ je o duhovnim bićima. Redovito se kaže da je riječ o anđeoskim silama. Neki misle i drukčije makar kada su u pitanju Vlasti. U Pavlovoj je propovijedi bitno da su sva navedena bića pod posvemašnjom vlašću Isusa Krista. Krist im je potpuni gospodar. On je i njih stvorio. Očito je to pojedinačno nabrajanje Prijestolja,[354] Gospodstva,[355] Vrhovništava[356] i Vlasti[357] upereno protiv onih koji su u Kolosima anđelima iskazivali toliko čašćenje i poštivanje da je to nadilazilo samo štovanje Isusa Krista.

D. "On je glava tijela, Crkve"

Pavao sada uzvišeno izjavljuje da je Isus Krist u crkvenome tijelu "glava".[358] Krist je tome tijelu glava i vrši ulogu glave. Apostolovu punu misao razumijemo kada se prisjetimo koju ulogu općenito glavi u tijelu pripisuju drevni semitski narodi, samo Sveto pismo i stoga apostol Pavao. Uloga je glave prije svega da tijelu, sazdanu od većega broja

[353] Usp. M. CAMBRE, *Puissances célestes*, DBS, 9, 336-381.

[354] Usp. O. SCHMITZ, θρόνος, ThW, 3, 167.

[355] Usp. W. FOERSTER, κυριότης ThW, 3, 1096.

[356] Usp. G. DELLING, ἀρχή, ThW, 1, 481.

[357] Usp. W. FOERSTER, ἐξουσία, ThW, 2, 562.

[358] Usp. H. SCHLIER, κεφαλή, ThW, 3, 672-681.

udova, pruži silu i snagu koja sve udove povezuje u jednu jedinstvenu i skladnu cjelinu i živo djelotvorno tijelo. To je Kristova uloga u Crkvi. Crkva je sazdana od brojnih i najrazličitijih članova koji se mnogovrsnim razlikuju. Crkvi jedinstvo pruža Isus Krist. Zato je njezina glava.

Po semitskom, židovskom i biblijskom načinu poimanja glava daje život. Tako i Krist oživljuje tijelo koje je Crkva. Istinski život milosti, opravdanja i spasenja koji je u Crkvi i koji Crkva dijeli dolazi od Isusa Krista. On je i zato glava Crkve. Nadalje, uloga je glave da zapovijeda, upravlja i ravna tijelom. To isto u Crkvi obavlja Isus Krist. On je vlast kao što je i zakonodavac. Stoga je u Crkvi glava. Krist je i zato glava Crkve jer je uskrsnućem proslavljen i nalazi se sa svojim čovještvom u slavi. To pak što se obistinilo za Isusa Krista kao glavu očekuje cijelo njegovo tijelo. Ono doduše već posjeduje udio na djelu spasenja. Ali još nije u punome opsegu svega.

E. Punina

Pavao u Kol 1,19 kaže da se "Bogu svidjelo" u Kristu "nastaniti svu puninu". U izvorniku za "puninu" stoji riječ πλήρωμα.[359] Ona je u grčkome jeziku svakodnevna i česta. Riječ πλήρωμα ima puno značenja uz mnogo prelijeva i naročitih pojedinosti. Ipak prije svega naznačuje ono čime je nešto ispunjeno, popunjeno ili nadopunjeno. Riječ πλήρωμα također izražava čin punjenja, ispunjenja i popunjenja. Jednako može naznačivati i posljedicu navedenih radnja. Tada πλήρωμα znači "punina". Jasno je da nije uvijek ni lako ni jednostavno utvrditi u kojemu smislu na određenome mjestu neki pisac upotrebljava riječ πλήρωμα.

Riječ πλήρωμα susrećemo u Septuaginti. Kaže se da je u evanđeljima zabilježena na pet mjesta. Pavao ju je upotrijebio dvanaest puta. To pokazuje da mu je nekako bila naročito draga. Stoga πλήρωμα valjda čitamo i u Kol 1,19. Doista nije lako kazati što je Pavao želio reći kada je ustvrdio da je Božja volja što u Kristu stanuje "sva punina". Tumači koje smo čitali pružaju veći broj pojašnjenja Apostolovoj izreci koja je po općem sudu jedna od najzagonetnijih, najotajstvenijih i zato najteže shvatljivih tvrdnja u njegovim pismima.

[359] Usp. G. DELLING, πλήρωμα, ThW, 6, 297-304; A. FEUILLET, *Plérome*, DBS, 8, 18-40; J. ERNST, *Pleroma*, LThK, 8(1999), 355; H. SCHLIER, *Pleroma*, LThK, 8, 560-561; W. LOCK, *Pleroma*, DoB, 4, 1-2.

Neki drže da se πλήρωμα u Kol 1,19 odnosi na ono što se naziva Božja bit. Tom je puninom Isus Krist pun. Ona prebiva u Isusu Kristu. Drugi opet misle da je ta πλήρωμα naznaka za bitak općenito. Stoga kažu da Pavao u Kol 1,19 tvrdi da je u Isusu Kristu sva punina bitka. Opet drugi ističu da se πλήρωμα u Kol 1,19 odnosi na milost. Oni kažu da je u Kristu sva punina milosti u tome smislu što je on posrednik svake milosti za svakoga čovjeka i sve ljude. Spominjemo i one koji vele da Pavao s πλήρωμα u Kol 1,19 ima na pameti odnos Isusa Krista prema svijetu. Po njima, u Kristu je πλήρωμα stoga što je u njemu u punini svako odličje i uzvišenost ma gdje se inače nalazili. Zato je on savršeni posrednik između Boga i ljudi.

Pošto smo naveli gornja mišljenja dodajemo da je Pavlova misao ipak možda jednostavnija. Nije isključeno da je u Kol 1,19 na Isusa primijenio pojam πλήρωμα samo zato da izrazi kako je Isus Sin Božji na jedinstveni način. Isus je "punina" Boga jer je pravi Sin Božji. Uostalom nešto dalje Pavao izrijekom kaže da u Isusu Kristu "tjelesno prebiva sva punina božanstva" (Kol 2,9).

F. "Krv križa njegova"

Pavao u Kol 1,20 spominje otkupiteljsku i spasiteljsku ulogu krvi[360] Isusa Krista. To se već i otuda jasno vidi što je povezao krv i križ. Istina je da je iz probodenih "rebara" raspetoga Isusa potekla "krv" (Iv 19,34). Ipak, po sebi, raspinjanje nije uzročno za posljedicu imalo smrt radi prolijevanja krvi. Pavao, unatoč tome, češće ističe Kristovu krv. Očito je da u njoj vidi otkupiteljsku i spasonosnu silu, snagu i moć. Pavao je i time u skladu s ostalim Novim zavjetom. Tu se gotovo posvuda susreću ovi izričaji: Isusova krv, Kristova krv, krv Isusa Krista, Gospodnja krv, krv Jaganjca, Njegova krv.

Ne može biti dvojbe da cijeli Novi zavjet kao i sv. Pavao u vrednovanju Isusove krvi za ljudsko spasenje uglavnom polazi od poimanja krvi u Starome zavjetu. Općenito za Sveto pismo krv u živome

[360] Usp. J. BEHM, αἷμα, ThW, 1, 171-175; L. SABOURIN, *Sacrifice*, DBS, 10, 1522-1523.1494-1497; M. THEOBALD, *Blut Christi*, LThK, 2(1994), 535-536; A. MÉDEBIELLE, *Expiation*, DBS, 3, 154-155.167; H. LESETRE, *Sang*, DB, 5, 1450-1455; A. VÖGTLE, *Blut*, LThK, 2, 539-541; A. LELIEVRE, *Sang*, VB, 278-280; R.T. SIEBENECK, *Precious Blood*, NCE, 11, 705-706; J.H. WASZINK, *Blut*, RAC, 2, 469-473.

biću nije samo jedan od dijelova tijela nego naprosto najvažniji dio živoga bića. Život se nalazi u krvi. Ona ga tijelom pronosi. Bez krvi nema života. Živo je biće živo dok posjeduje vlastitu krv. Polazeći otuda krv je bitni i najvažniji dio u starozavjetnim žrtvama. Prinoseći krv žrtvovanih životinja Bogu se zapravo prikazivao i posvećivao život. Po prolivenoj i žrtvovanoj krvi stjecalo se oproštenje grijeha, izmirenje s Bogom i s njime utvrđivao savez. Navedeno treba shvatiti u okviru Staroga zavjeta. U biti i najdubljemu smislu starozavjetne žrtve i tada prinesena krv zapravo su najava, nagovještaj i tek sjena novozavjetne žrtvene krvi koja je "krv križa njegova", tj. Isusa Krista.

Kada je u Novome zavjetu i kod sv. Pavla riječ o Kristovoj krvi, naviješta se dosta složena i slojevita pouka, iako je u sebi povezana i duboko nutarnje isprepletena. Krv je Isusova u prvome redu jasan, u sebi slikovit i samo donekle zaobilazan govor o smrti koju je Isus Krist prihvatio dragovoljno makar mu je nasilno nametnuta. Ta je nasilna smrt na križu prava žrtva kojom Isus daje zadovoljštinu i ispašta za grijehe ljudskoga roda. Radi toga je apostol Pavao svoju propovijed o spasenju najuže vezao uz samu Isusovu krv. U njoj je kao znamenu Kristove smrti vidio pravo vrelo i uzrok ljudskoga spasenja.

Pavao je u svim svojim pismima trajno učio vjernike da je Isusova krv čin iz kojega proizlazi ljudsko otkupljenje. Tako u Rim 3,24 kaže da je Bog Isusa Krista "izložio da svojom krvlju bude pomirilište po vjeri". Ni to Pavao nije propustio da svoj veliki govor o ljudskome opravdanju poveže uz Gospodnju krv. Izrijekom je napisao da smo "opravdani krvlju njegovom" (Rim 5,9). Ovdje je neizbježno navesti i ono što o spasenjskoj vrijednosti Kristove krvi Pavao navodi u himnu koji je uvod u pismo vjernicima u Efez. Tu Pavao uči da u Isusu Kristu, "njegovom krvlju imamo otkupljenje, oproštenje prijestupa," (Ef 1,7).

Pavao je u Kol 1,5 uspostavu mira između Boga i čovjeka pripisao "krvi križa" Isusa Krista. Tako je Pavao s cijelim Novim zavjetom vjerovao da se po Isusovoj krvi uspostavio novi i konačni savez između Boga i vjernika i preko njih s ljudskim rodom. To je zacijelo dio njegova poimanja Gospodnje večere kako sam izvješćuje u 1 Kor 11,23-27. Ovo naših nekoliko napomena ni najmanje ne iscrpljuje Apostolov govor o spasonosnome značenju "krvi križa" Gospodnjega. To je tek usputni i zato nužno površni pogled na Pavlov navještaj o otajstvenoj krvi koja je potekla na križu iz njegovih "rebara" (Iv 19,34).

Sedmo poglavlje

RAZNOLIKE BILJEŠKE

U ovome poglavlju naprosto nižemo bilješke koje zbog njihove važnosti ili dužine nismo htjeli staviti ispod crte. Ovako su sigurno upadljivije i mogu više koristiti. Vezane su uz prevedena Teodoretova djela ili su potrebite za opće razjašnjenje ove knjige. Posebni red i redoslijed u iznošenju ovih napomena nismo utvrdili. Označujemo ih brojem po kojemu se lako mogu prepoznati.

1. *Spor oko Vazma*

Spor o Uskrsu ili Vazmu zauzima naročito mjesto u povijesti Crkve, teologije i liturgije.[361] Vjerojatno je to prvi nutarnji kršćanski spor nakon novozavjetnoga vremena. Prijetio je da razdvoji istočno i zapadno kršćanstvo. Rasprava je bila u tome kojega će se dana slaviti Vazam i koji će se pri tome otajstveni dio posebice istaknuti. Na Zapadu koji predvodi Rim Uskrs se slavio u nedjelju koja neposredno slijedi poslije 14. nisana kada Židovi slave svoju pasu. U Rimu se na tu svetkovinu prije svega slavilo Kristovo uskrsnuće. To je naša današnja Uskrsna svetkovina. U Rimu se datumom slavljenja i sadržajem svetkovine nastojalo što je moguće više mlado kršćanstvo odvojiti od židovske vjere i tako pokazati nezavisnost i samostalnost.

U istočnome se dijelu kršćanstva uvriježilo slaviti Kristovo vazmeno otajstvo uvijek na 14. nisana bez obzira kada u tjednu padne taj dan. U proslavu se jednako uključivalo slavljenje Kristove smrti, ukopa, uskrsnuća i nebeskoga proslavljenja. U opravdanost svoga postupka na Istoku su se prije svega pozivali na predaju koja potječe od apostola Ivana.

Rasprava je bila žestoka. Do raskola za sreću nije došlo. To treba zahvaliti razumnosti, bistrovidnosti i pomirljivome duhu ljudi koji su

---

361 O raspravi oko Vazma vidi: H. LECLERCQ, *Pâques*, DACL, 13, 1522-1531; R. KANY, *Quartodecimaner*, LThK, 8(1999), 762; G. FRITZ, *Pâques*, DTC, 11, 1948-1951; W.A. BIENERT, *Osterfeststreit*, LThK, 7(1998), 1171-1173; J. QUASTEN, *Osterfeststreit*, LThK, 7, 1273-1275; J. QUASTEN, *Quartodezimaner*, LThK, 8, 924; J. FORD, *Easter Controversy*, NCE, 5, 8-9; J. FORD, *Quartodeciman*, NCE, 12,13.

izravno sudjelovali u sporu. To su pape Anicet[362] i Viktor[363] te Polikarp iz Smirne[364] i Irenej Lionski.[365]

2. *Laodicejski sabor*

Ovdje nam je pred očima biskupska sinoda koja je održana u Laodiceji g. 381. Ta se sinoda, uz ostalo, bavila pitanjem štovanja anđela. U Laodiceji i njezinoj okolici neki su iskazivali toliko i takvo štovanje anđelima da su zapostavljali štovanje samoga Isusa Krista. Stoga je taj sabor u Laodiceji anatemom osudio dotično krivo štovanje anđela. Ono je prelazilo u određeni oblik idolopoklonstva.[366]

3. *Efeški sabor iz g. 449.*

Taj je sabor[367] u biti djelo aleksandrijskoga patrijarhe Dioskura.[368] Sabor je sazvan da se on obračuna sa svima koji su se na bilo koji način suprotstavili kristologiji i ugledu sv. Ćirila Aleksandrijskoga kao i Eutihovu kristološkome učenju. Taj je skup počeo radom u Efezu 8. kolovoza 449. Dioskur je na tome saboru vodio glavnu riječ. Tada su osuđeni brojni biskupi. Ovdje spominjemo najpoznatije: Flavijan Carigradski,[369] Teodoret Cirski, Iba iz Edese,[370] Domnus Antiohijski.[371] Ali taj je Efeški sabor odbacio i osudio papa Leon Veliki. Nazvao ga je znamenitim nazivom "ono efeško razbojstvo". Tako se redovito danas naziva.

[362] Usp. u našem trećem uvodnom poglavlju br. 3.
[363] Usp. u našem trećem uvodnom poglavlju br. 19.
[364] Usp. u našem trećem uvodnom poglavlju br. 16.
[365] Usp. u našem trećem uvodnom poglavlju br. 13.
[366] O tome Laodicejskome saboru vidi: É. AMANN, *Laodicée*, DTC, 8, 2611-2613; G. BAREILLE, *Ange d'apres les Pères*, DTC, 1, 1220-1221.
[367] O tome saboru vidi: P. BATIFFOL, *Léon Ier*, DTC, 9, 253-260; J. LIÉBAERT, *Éphese-Brigandage*, DHGE, 15,574-576.
[368] O njemu vidi u našem trećem uvodnom poglavlju pod br. 5.
[369] O njemu vidi u našem trećem uvodnom poglavlju pod br. 10.
[370] Usp. É. AMANN, *Trois Chapitres*, DTC, 15, 1879-1880.
[371] Usp. u našem trećem uvodnom poglavlju br. 6.

4. ᾽Απάθεια

Po sebi nije teško smjesta zapaziti da se riječ ἀπάθεια sastoji od a kojim se nešto otklanja i niječe i od πάθος. Imenica πάθος ima više značenja. Navodimo da u biti izražava ono što netko trpi i što nekoga muči. Stoga πάθος znači patnja, bol, muka. Ali πάθος također općenito može značiti strast jer i strast rađa patnju i bol. Drugim riječima, πάθος je sve što se u nekome događa. Polazeći od kazanoga, ἀπάθεια je sloboda od svakoga oblika u kome se očituje i pokazuje πάθος.

U grčkome općem razmišljanju pojam ἀπάθεια ima veliko značenje. Do stanovite je mjere temeljni pojam grčke antropologije i psihologije. Pomoću riječi ἀπάθεια Grci izražavaju nezavisnost duše od svake strasti, boli i svih mijena i promjena koje sobom nužno nosi nestalni i prolazni ljudski život.

Ipak su posebno stoički filozofi u svoj filozofski sustav ugradili pojam ἀπάθεια. Smatrali su da svaka strast remeti i uznemiruje ljudski duh. Stoga strastven čovjek u strasti ne može razborito, staloženo i razumno suditi i prosuđivati. Zato su stoici nadasve cijenili duhovno stanje i raspoloženje koje su nazivali ἀπάθεια. Po stoicima, pravi je mudrac čovjek koji je u najvišem stupnju postigao ono što sadrži ἀπάθεια. Njega ne uznemiruju životne nepogode ni suprotivštine. U duši je posve miran.

U Teodoretovim spisima češće susrećemo riječ ἀπάθεια. Teodoret je inače smatrao da je posvemašnja ἀπάθεια samo u Božjemu posjedu. Ipak je učio da je ἀπάθεια cilj kojemu treba težiti svaki kršćanin i na poseban način kršćanski monah. Želja i čežnja za ἀπάθεια mora biti obilježba ovozemnoga kršćanskoga života makar nitko u ovome vijeku ne može u punoj mjeri doprijeti do ἀπάθεια koja je posvemašnja i potpuna vrlina spokojstva.[372]

[372] Usp. G. BARDY, *Apatheia*, DS, 1, 727-746; P. De LABRIOLLE, *Apatheia*, RAC, 1, 484-487; Y. AZÉMA, *Théodoret de Cyr, Lettres*, 3, 60 bilj. 1.

5. 'Ἐπίσκοπος

Ovdje zapravo želimo[373] kazati nekoliko riječi o osnovnim grčkim nazivima vezanima uz biskupstvo. Činimo to zato jer time dijelom osvjetljujemo Teodoretov način izražavanja koji je u ono doba bio općenit.

Po sebi lako je reći što korijenski znači imenica ἐπίσκοπος i glagol ἐπισκοπέω. Pretpostavljajući da je glagol izvorniji navodimo samo ona njegova značenja koja su nam potrebna. Glagol ἐπισκοπέω uz drugo znači: gledati na nekoga ili na nešto, promatrati, paziti, pogledati, pregledati, pohoditi. Imenica ἐπίσκοπος znači: nadziratelj, čuvar, zaštitnik, izvidnik. Vjerojatno je ponešto od svega toga bilo razlogom što se riječju ἐπίσκοπος u građanskome i crkvenome životu uvriježilo nazivati određene službe.

Razumije se da Teodoret u svojim djelima trajno u crkvenome smislu upotrebljava riječ ἐπίσκοπος. Ali u njega smo također sreli nazive ἀρχιεπίσκοπος i χωρεπίσκοπος. Po zabilježbi u ranije kršćansko vrijeme ἀρχιεπίσκοπος je bio naziv za biskupa istaknutijega biskupskoga sjedišta. To je bio patrijarh. Posebice pak treba razjasniti naziv χωρεπίσκοπος. Riječ χώρα u složenici naznačuje selo u koliko se razlikuje od grada. Vidi se, dakle, da naziv χωρεπίσκοπος označuje biskupa koji boravi na selu i ravna crkvenom zajednicom čiji članovi žive na selu. Redovito je biskup sa sela u pastvi i radu pomogao biskupu u gradu.

Ustanova biskupa koji se naziva χωρεπίσκοπος veoma je drevna u Crkvi. Postojala je u zapadnome i istočnome kršćanstvu. Prva isprava koja neprijeporno spominje biskupe koji su se zvali χωρεπίσκοπος potječe iz g. 269. Tada su sudionici jedne biskupske sinode u Antiohiji pisali biskupu Pavlu Samosatskome i tom prilikom spomenuli dotične biskupe.

6. Πάροικος, παροικία i παροικέω

U trima navedenim grčkim riječima nije teško zapaziti dvije riječi: παρά što znači "kod", z" i ὀικία što znači "kuća". Otuda se lako razumije zašto glagol παροικέω znači z što boraviti", "boraviti u blizini", "biti

[373] Usp. H. LECLERCQ, *Episcopat*, DACL, 233-235; E. VALTON, *Évêques*, DTC, 5, 1704-1705; H. LECLERCQ, *Archévêque*, DACL, 1, 2732-2733; H.W. BEYER, ἐπίσκοπος, ThW, 2, 604-619; H. LECLERCQ, *Chorévêques*, DACL, 3, 1423-1452.

susjed". Istim se pak glagolom kaže da netko kao tuđinac bez građanskih prava boravi u tuđini. Imenica πάροικος u skladu s prethodnim glagolom naznačuje susjeda, doseljenika i bespravnoga tuđinca. Napokon παροικία označuje boravak tuđinca u tuđem mjestu bez građanskih prava.

U Novome zavjetu riječ πάροικος dolazi četiri puta, a παροικέω i παροικία po dva puta. Budući da kršćani vjeruju da su u ovome svijetu došljaci, tuđinci, stranci i prolaznici jasno je zašto su bez teškoće na se primijenili sve tri spomenute riječi. Znaju da su njihova prava i konačna prava u gradu i kraljevstvu koje se nalazi na nebesima.[374]

7. *Obrezanje*

U životu staroga Božjega naroda koji je Izrael bitnu, nezaobilazivu i nužnu ulogu dobilo je obrezanje. O tome je neposredni i izravni svjedok Stari zavjet. Prvo je značenje obrezanja u tome što se njime utvrđuje savez između Boga i čovjeka i tako između Boga i cijeloga židovskoga naroda. Obrezanje je znak, dokaz i temelj da netko pripada Izraelu i zato ima dijela u duhovnome životu toga naroda. Po obrezanju Izraelac se razlikuje i odvaja od svega ostaloga ljudskoga pučanstva.

Tijekom svoje povijesti Izrael je u obrezanju također naslutio znamen drugih duhovnih vrednota. Tako je na neki način utrt put kasnijim duhovnim poimanjima tjelesnoga obrezanja. U tu svrhu navodimo nekoliko istaknutijih starozavjetnih mjesta. U Pnz 30,6 piše: "Jahve, Bog tvoj, obrezat će tvoje srce, srce tvoga potomstva tako da ljubiš Jahvu, Boga svoga, iz svega srca svoga i iz sve duše svoje i da živiš." Isto je istaknuto i u drugome ulomku iste starozavjetne knjige gdje čitamo naredbu: "Svoje srce obrežite" (Pnz 10,16)! Na istoj je crti razmišljanja i prorok Jeremija koji navodi Božju riječ koja glasi: "Obrežite se Jahvi, skinite obrezak sa svoga srca" (Jer 4,4). Opet Jeremija na drugome mjestu izjavljuje da Izrael ne sluša Božji glas jer ima "neobrezano uho" (Jer 6,10).

Navedena mjesta jasno i neprijeporno svjedoče o prenesenome shvaćanju obrezanja već u Starome zavjetu. Sada obrezanje, očito, postaje znak duhovne čistoće i naročitoga posvećenja Bogu. U Novome se zavjetu obrezanje povezuje s krsnim otajstvom. Makar tako poimamo

[374] Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1492; H. LECLERCQ, *Paroisses rurales*, DACL, 18, 2198-2199; K.L. SCHMIDT-M.A. SCHMIDT, πάροικος, παροικία, παροικέω.

Pavlovu tvrdnju u Kol 2,11. Tu Pavao ističe da smo kao kršćani "obrezani nerukotvorenim obrezanjem". To je "Kristovo obrezanje". Apostol je htio kazati da duhovna vrijednost židovskoga obrezanja prelazi i u punom se smislu obistinjuje u kršćanskome krštenju. To uključuje da je starozavjetni čin obrezanja u biti bio nagovještaj i slika otajstvene krsne zbilje.[375]

8. *Prozelit*

Grčki se prozelit kaže προσήλυτος. Ali riječ προσήλυτος zapravo izvorno nije grčka. Nikada nije ni postala dio redovitoga grčkoga rječnika. Riječ προσήλυτος skovali su prevoditelji Biblije na grčki. Imenicu προσήλυτος izveli su iz glagola προσέρχομαι. Glagol znači pridoći, pristupiti, priključiti se. Stoga προσήλυτος naznačuje došljaka, pridošlicu. U staro-zavjetnoj Bibliji na grčkome προσήλυτος naprosto znači tuđinac, stranac.

U vrijeme Novoga zavjeta riječ προσήλυτος dobiva novo značenje. Sada označuje čovjeka koji je iz raznih tuđih naroda pristupio židovskoj vjeri i narodu. Dotična je osoba ako je muškarac kod pristupa u židovstvo morala obaviti tri čina. Trebalo je da se obreže i time učlani u židovski narod. Uz to je morala obaviti zakonsko pranje da stekne zakonsku čistoću i prinijeti žrtvu u smislu zadovoljštine za grijehe. Žene se nisu obrezivale.[376]

9. *Poslanica iz Laodoceje*

Sv. Pavao u Kol 4,16 traži od vjernika u Kolosima da pročitaju "onu" poslanicu "iz Laodiceje". Ta napomena traži dodatno pojašnjenje. Prije svega ne znamo da li Pavao u Kol 4,16 ima na pameti pismo što ga je on pisao u Laodiceju ili možda što ga je sam primio iz Laodiceje. Ako

[375] Usp. J. SCHMID, *Beschneidung*, LThK, 2, 289-291; K. GR‹NWALDT, *Beschneidung*, LThK, 2(1994), 308-309; F. STUMMER, *Beschneidung*, RAC, 2, 159-169; O. BETZ, *Beschneidung*, TRE, 5, 716-722; F. MICHAELI, *Circoncision*, VB, 44-45; H. LESETRE, *Circoncision*, DB, 2, 772-780.

[376] Usp. K.G. KUHN, προσήλυτος, ThW, 6, 727-745; F.C. PORTER, *Proselyte*, DoB, 4, 132-137; R. GOLDENBERG, *Proselyten*, TRE, 27, 521-525; A. PAUL, *Prosélyte*, DBS, 8, 1353-1356; H. LESETRE, *Prosélyte*, DB, 5, 758-764.

je riječ o poslanici koju je on poslao u Laodiceju što je vjerojatno, tada nastaje pitanje koji je to spis. U odgovoru na to pitanje stručnjaci se u mišljenju razlikuju. Neki drže da se dotično Pavlovo pismo izgubilo. U najmanju ruku pripuštaju tu mogućnost. Ipak se dosta često tvrdi da je u Kol 4,16 riječ o poslanici koju danas nazivamo *Poslanicom Efežanima*. Neki opet smatraju da se Pavlova napomena u Kol 4,16 može odnositi na dijelove *Poslanice Kološanima* ili čak na *Poslanicu Filipljanima*.[377]

10. *Pretorij*

Pavao u Fil 1,13 svojim čitateljima priopćava da su se njegovi "okovi u Kristu razglasili u svemu pretoriju". Iznimno je teško utvrditi što zapravo na tome mjestu znači riječ "pretorij". Stoga su tumači različito pojašnjavali navedenu Pavlovu napomenu. Poteškoća je i u tome što se svom sigurnošću ne zna u kojemu se gradu nalazio "pretorij" koji se spominje u Fil 1,13.

Riječ pretorij zapravo je latinska riječ *praetorium*. Iz latinskoga neposredno ju je preuzeo grčki gdje se riječ piše πραιτώριον. Riječ pretorij ima puno značenja. Njezina su izvorna značenja veoma jasna. Pretorij je na početku vojnička riječ. U rimskoj vojsci u pokretu pretorij je šator gdje u taboru prebiva general koji zapovijeda vojskom i zove se *praetor*. Potom riječ pretorij naznačava vijeće visokih časnika okupljenih oko generala. U svome razvoju riječ pretorij također označuje palaču u kojoj u rimskim pokrajinama živi zapovjednik koji je ujedno glavni sudac. Ista riječ također označuje krug oko upraviteljeve palače gdje borave stražari i vojnici koji se zovu pretorijanci. U istome je krugu i zatvor za zatvorenike koje nadziru pretorijanci. Riječ pretorij može se odnositi i na pretorijance koji čuvaju zapovjednikovu palaču i njega osobno.

Već kazasmo da je iznimno teško reći što Pavao u Fil 1,13 naziva pretorijem. Vjerojatno se to odnosi na prostor oko upraviteljeve palače

[377] Usp. B. KÖTTING, *Laodikeia*, LThK, 6, 793-799; W.M. RAMSAY, *Laodicea*, DoB, 3, 44-45; E. BEURLIER, *Laodicéens*, DB, 4, 86-87; H.J. FINDEIS, *Laodicenebrief*, LThK, 6(1997), 648-649; J. SCHMID, *Laodice(n)erbrief*, LThK, 6, 792-793; H. LECLERCQ, *Laodicée*, DACL, 8, 1321-1323.

gdje se nalazio zatvor u kojemu je bio utamničen i na stražare koji su ga na smjenu čuvali i tako se upoznali radi čega je u "okovima".[378]

11. *Pavlov put u Hispaniju*

Pavao je neko vrijeme oko g. 61. proboravio u rimskome zatočeništvu. Potom je možda krenuo na put za Hispaniju što je sadašnja Španjolska. Sam u Rim 15,24 bilježi "kada pođem u Španjolsku" i u Rim 15,28 izrijekom izjavljuje putit ću se u Španjolsku". Očito je Pavao kanio u Španjolskoj navijestiti evanđelje. Ipak nije jasno da li je uistinu krenuo na put i ako je krenuo da li je došao do Hispanije. To još uvijek ostaje otvoreno pitanje.[379]

12. Σύζυγε *iz Fil 4,3*

U Fil 4,3 piše σύζυγε. To se tijekom povijesti veoma različito tumačilo. Ne zna se da li je to vlastito ime ili naprosto opća imenica σύζυγος. Opća imenica u doslovnome prijevodu glasi "su-ujarmljeni". Otuda dolazi značenje drug i drugarica. Polazeći otuda mnogi tumači misle da se σύζυγε u Fil 4,3 odnosi na stanovitoga Apostolova znanca u Filipima. Čak neki pomišljaju da je riječ o Pavlovu suradniku koji je tada bio glava Crkve u Filipima. Za neke σύζυγος u Fil 4,3 znači muž. To bi bio suprug Evodije ili Sintihe koje se spominju u Fil 4,2. Napokon neki smatraju da σύζυγε u Fil 4,3 znači žena. Čak poneki dodaju da je tu riječ o ženi apostola Pavla.

Znamo da se tumači općenito pitaju da li je Pavao bio oženjen u vrijeme obraćenja ili možda prije nego je postao kršćanin. Upravo su na temelju izričaja u Fil 4,3 neki zaključivali da je Pavao bio oženjen. Ali se već iz našega prikaza vidi koliko je to mišljenje teško utemeljiti na σύζυγε iz Fil 4,3. Inače židovski su se mladići redovito rano ženili. Ima pak autora koji na temelju 1 Kor 7,8 drže da je Pavao doista bio oženjen, ali je, dok piše u Korint, već bio udovac.[380]

[378] Usp. W. BÖSEN, *Prätorium*, LThK, 8(1999), 518; G.T. PURVES, DoB, 4, 32-33; A. LEGENDRE, *Prétoire*, DB, 5, 621-640; W.K. LEAILY, *Praetorium*, NCE, 11, 660-662.
[379] Usp. J. CAMBIER, *Paul*, DBS, 7, 305.
[380] Usp. J. GIBB, *Synzygus*, DoB, 4, 644; G. DELLING, σύζυγος, ThW, 7, 749-750; *Synzigue, Syzigue*, DB, 5, 1906; C. TOUTSSAINT, *Paul*, DB, 4, 2194.

13. Θεωρία

Riječ θεωρία redovito označava ono što nazivamo razmatranje. To je motrenje i gledanje umom, dušom i duhom. Samu se riječ različito korijenski razrješuje. Mi navodimo tumačenje koje nam se čini najprikladnijim. Riječ θεωρία vjerojatno dolazi od θέα što znači gledanje i motrenje. U riječi θεωρία također treba zapaziti glagol ὁράω. Glagol znači vidjeti. U razmatranju čovjek razumom gleda i vidi što razmatra.[381]

14. Τύπος i ἀντίτυπος

Riječ τύπος korijenski naznačuje ono što oblikuje neko izvršeno udaranja. Stoga u osnovi τύπος znači darac", "trag" ili "biljeg". Ali τύπος može također značiti slika, lik, kip. Otuda u stanovitome smislu koji je ipak donekle preneseni τύπος znači uzor, ogled, primjer.

Riječ τύπος ima dosta istaknutu ulogu u biblijskoj egzegezi i zato u teologiji. Čitavi se Stari zavjet do određene mjere uzima za τύπος Novoga zavjeta. U starozavjetnim događajima, osobama, različitim zbiljama i datostima raspoznaje se slika koja će se u punini duhovnoga značenja obistiniti tek u Novome zavjetu.

Riječ ἀντίτυπος doslovno označuje uzvraćanje udarca na τύπος. Zato ἀντίτυπος prvotno znači protuudarac. To je odgovor na udarac, udarac na udarac, uzvraćanje udarca. Sami ἀντίτυπος u sebi sadrži τύπος. Otuda je riječ ἀντίτυπος također stekla značenje slika, primjer. Drugo predstavlja vjernim predstavljanjem.[382]

15. Μαμωνᾶς

Zanimljivo je da se riječ μαμωνᾶς u cijelome Novome zavjetu susreće[383] samo na onim mjestima gdje izravno govori sami Isus Krist. Tada ta riječ znači "imanje", "bogatstvo", "blago". Ipak se u riječi osjeća prizvuk koji upućuje na ovozemna dobra koja se protive Bogu i koja su u

[381] Usp. R. ARNOU, *Contemplation*, DBS, 2, 1717-1718; W. MICHAELIS, θεωρέω, ThW, 5, 345-346.
[382] Usp. L. GOPPELT, τύπος, ἀντίτυπος, ThW, 8, 246-260.
[383] Usp. F. HAUCK, μαμωνᾶς, ThW, 4, 390-392.

tome smislu grešna. Naprosto su tvar i ništa više. U Mt 6,24 Isus kaže: "Ne možete služiti Bogu i bogatstvu."

16. ᾿Ωδή

Riječ ᾠδή može označivati tri zbilje: sami čin pjevanja, pjevanje pjesme uz pratnju citare i pjesmu kao pjesmotvor. U Novome zavjetu riječ čitamo u Kol 3,16 i Ef 5,9. Tu se riječ, očito, odnosi na kršćanske pjesme koje kod bogoslužja pjeva vjernička zajednica, a ne neki pojedinac. U Septuaginti ᾠδή redovito naznačuje pjesmu koju puk pjeva Bogu na čast i slavu.[384]

17. ᾿Απέκδυσιν

Naznačena je imenica trodijelna. To se vidi kada napišemo: ἀπέκ-δυσις. Imenica sigurno potječe od trodijelnog glagola ἀπεκδύω. Glagol δύω znači oblačiti, ἐκδύω pak znači svlačiti. Isto značenje ima ἀπεκδύομαι. Samo još više ističe nagost. Imenica ἀπέκδυσις radi navedenoga može jedino značiti posvemašnju nagost poslije potpunoga svlačenja. U čitavome Novome zavjetu ta se riječ čita samo u Kol 2,11. Pomoću nje Pavao je izrazio učinak krštenja. Krsnim činom čovjek sa sebe svlači tijelo ukoliko je izvor i sijelo grijeha. To je svlačenje potpuno i korjenito. U tu je svrhu sv. Pavao upotrijebio istaknutu trodijelnu riječ.[385]

18. Χειρόγραφον

Pavao je u Kol 2,14 upotrijebio riječ χειρόγραφον. Vidi se da se ona sastoji od χείρ što znači ruka i γράφω što znači pisati. Prema tome, χειρόγραφον je ono što se napiše rukom, rukopis. U cijelome Novome zavjetu riječ χειρόγραφον nalazimo samo u Kol 2,14. U Starome zavjetu jedino se čita u Tob 5,3 i Tob 9,5. Po sebi rukom su se redovito pisale različite povelje i isprave. To posebice vrijedi za obveznice i zadužnice.

[384] Usp. H. SCHLIER, ᾠδή, ThW, 1, 163-165.
[385] Usp. A. OEPKE, ἀπέκδυσις, ThW, 2, 321.

Pomoću njih se svjedoči vlastitom rukom i rukopisom o dugu koji se mora isplatiti. Na svim biblijskim mjestima gdje se nalazi riječ χειρόγραφον ona znači obveznica, zadužnica. U Kol 2,14 Pavao je slikovito pomoću riječi χειρόγραφον kazao da je Isus Krist na križu dokinuo i uništio zadužnicu koju su pisali grijesi ljudskoga roda. Tako je iščezao i nestao ljudski dug pred Bogom. Bog je ljudima oprostio grijehe.[386]

19. Σκύβαλον

U sveukupnome Novom zavjetu riječ σκύβαλον susrećemo samo na jednome mjestu. To je Fil 3,8. Još se uvijek ne zna što korijenski znači ta riječ. U grčkome se javlja dosta kasno. U početku je rabi samo obični puk. Potom malo po malo ulazi i u književni jezik. Riječ u osnovi označuje otpad, smeće, izmet, gnoj, blato. Otuda se vidi kako Pavao u Fil 3,8 nije prezao upotrijebiti i tu riječ.[387]

20. Διακονέω i διάκονος

Glagol διακονέω u najširem značenju znači "služiti". Ali na početku je svoje uporabe zapravo značio "posluživati kod stola" kada se blaguje jelo. Potom znači općenito "brinuti se za životno uzdržavanje". Riječ διάκονος označuje onoga tko u djelo provodi sadržaj glagola διακονέω. Prema tome, διάκονος je čovjek koji poslužuje kod jela i koji se brine za uzdržavanje.[388]

21. Πρεσβύτερος

Nije teško vidjeti da je πρεσβύτερος komparativ od πρέσβυς što znači "star". Riječ se prije svega primjenjuje na ljude. Zaslužuje spomenuti naročito značenje što ga riječ πρεσβύτερος ima u ustavu drevne Šparte. Tu je πρεσβύτερος društveni naziv. U Šparti je πρεσβύτερος naziv za

[386] Usp. E. LOHSE, χειρόγραφον, ThW, 9, 424-425.
[387] Usp. F. LANG, σκύβαλον, ThW, 7, 446-448.
[388] Usp. H.W. BEYER, διακονέω, ThW, 2, 81-83.88-93.

predsjednika određenoga skupa ljudi koji zajedno sačinjavaju stanovito društveno tijelo.[389]

22. Σπλάγχνον

U grčkoj književnosti koja prethodi Novome zavjetu riječ o kojoj govorimo redovito se rabi u množini. Na početku se njome označuje sve što je u utrobi životinja koja se žrtvuje. To se posebice odnosi na srce, jetru, bubrege i pluća. Sve bi se to stavilo na stranu i pripremilo za jelo onima koji žrtvuju životinju. Riječ se u nastavku razvoja upotrebljava i za ljudsko tijelo. U prenesenome smislu naznačuje sijelo najrazličitijih ljudskih strasti i poriva. Stoga se često prevodi riječju "srce" kada se ono uzme za središte i izvor osjećanja i osjećaja.[390]

23. *Kabanica*

Sv. Pavao u 2 Tim 4,13 moli Timoteja da mu, kada dođe, donese φαιλόνην. To je ogrtač ili kabanica. Taj se dio odjeće nosio kod putovanja. Putnik se njime štitio od studeni i kiše. Kabanica je bila od sukna ili kože. Rukave nije imala. Sezala je do pod koljena i posjedovala pokrivalo za glavu.[391]

24. *Pergamene*

U 2 Tim 4,13 Pavao također moli Timoteja da mu donese μεμβράνας. Očito je da ima na pameti pergamene. Teško je pogoditi što je na njima pisalo. Inače se riječ μεμβράνας susreće u cijeloj Bibliji samo u 2 Tim 4,13. Po sebi, pergamena je životinjska koža na kojoj se pisalo. I Židovi su se za pisanje služili pergamenom.[392]

389 Usp. G. BORNKAMM, πρεσβύτερος, ThW, 7, 652-655.
390 Usp. H. KÖSTER, σπλάγχνον, ThW, 7, 548-559.
391 Usp. H. LESETRE, *Manteau*, DB, 4, 663-666.
392 Usp. F. PRAT, *Parchemin*, DB, 4, 2158-2161.

25. *Psi*

Imajući valjda na umu ljude koji su se među Filipljanima uznosili obrezanjem koje sam u Fil 3,2 iz porugljivosti naziva "osakaćenošću" Pavao upozorava vjernike da se čuvaju "tih pasa" (Fil 3,2). Uporaba te usporedbe jasno pokazuje koliko je Pavao tada bio gnjevan i ljut na one koji su u Filipima htjeli vjernicima narinuti židovsko obrezanje. Znamo da je za Židove pas nečista životinja. Štoviše, oličenje je bestidnosti i besramnosti. Zato su Židovi pogane i one koje su držali nečistima nazivali psima.[393]

393 Usp. H. LESETRE, *Chien*, DB, 2, 702; O. MICHEL, κύων, ThW, 1100-1103.

Osmo poglavlje

KALCEDONSKI SABOR I NJEGOVA KRISTOLOŠKA DEFINICIJA

Ovo smo poglavlje radili kada smo već dovršili čitavu knjigu. Stoga se nalazi na koncu uvodnoga dijela gdje mu doista i nije pravo mjesto. Ovo bi poglavlje u dobrome rasporedu trebalo bit peto. Ipak ga ostavljamo ovdje da već zgotovljeno ne remetimo. Poglavlje nismo htjeli izostaviti jer je gotovo nužni dio ovoga rada. Teodoret je usko vezan s Kalcedonskim saborom kao što je kalcedonska definicija poglaviti iskaz vjere u Isusa Krista tijekom svekolike crkvene povijesti.

1. *Teodoret i Kalcedonski sabor*

Neposredni razlog zašto u ovome poglavlju pišemo o Kalcedonskome saboru svakako je sami Teodoret Cirski. Njemu je djelo posvećeno. Teodoret je višestruko povezan s Kalcedonskim saborom. Prije svega broji se među ljude kojima je bilo naročito stalo do toga da se sabor sazove i održi. Teodoret je živo i predano na tome radio da do sabora uopće dođe. Tome su neprijeporni svjedok neka Teodoretova sačuvana pisma.[394]

Sami je pak Kalcedonski sabor u dva navrata na svojim sjednicama raspravljao o Teodoretu Cirskome. To je prvi put bilo na zasjedanju od 8. X. 451. Tom je prilikom Sabor pristao da i Teodoret postane punopravni sudionik i djelatnik u saborskome radu.[395] Sabor je drugi put o Teodoretu raspredao na sjednici održanoj 26. X. 451. Tada su saborski oci ispitivali da li je Teodoret pravovjeran teolog. Oci su zaključili da je posve pravovjeran u svome izlaganju kršćanskih istina.[396]

[394] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon als "Allgemeines Konzil"*, u *Das Konzil von Chalkedon*, I, = M. GOEMANS, *Chalkedon*, 254; J.N.D. KELLY, *Early, Christian Doctrines*, London, 1973. = J.N.D. KELLY, *Early*, 338-339.

[395] Usp. A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel zur Geschichte des Konzils von Chalkedon*, u *Das Konzil von Chalkedon*, II, = A. SCHONMETZRER, *Zeittafel*, 950.

[396] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 274-275; A. SCHONMETZER, *Zeittafel*, 951.

Teodoreta se također katkada dovodi u svezu i sa samom kristološkom kalcedonskom definicijom. Misli se da bi stanoviti dio te Definicije za izvor mogao imati neka mjesta iz Teodoretovih djela.[397]

2. *Opća misao*

Ipak je bitni razlog zašto pišemo ovo poglavlje to što je Kalcedonski sabor sročio zasebnu definiciju o Isusu Kristu. Ona je u povijesti kristologije bez ikakve dvojbe najvažniji dokument koji posjedujemo u kristologiji. Ta se definicija ukazuje sažetkom stoljetnoga teološkog napora da se vjerom, razmatranjem i razglabanjem koliko se može zaroni u Kristovo neistraživo otajstvo i to izrekne jasnim, točnim i strogo određenim riječima. Kristološki napor koji je prethodio Kalcedonskome saboru i njegovoj definiciji ukazuje se ogromnom i širokom pripremom da je mogla nastati kalcedonska kristološka definicija.[398]

Kalcedonska kristološka definicija odigrala je bitnu ulogu i u kristologiji koja dolazi poslije toga sabora. Vjernici su u Crkvi vjerovali onako kako su o Isusu Kristu progovorili Oci u svojoj Definiciji koju su usvojili na Kalcedonskome saboru. Znanstvena je kristologija razrađivala Kalcedonsku definiciju i njome branila pravovjerje od svakoga krivoga učenja koje se o Isusu Kristu pojavljivalo tijekom vremena.[399]

3. *Želja za saborom*

Sigurno je posvemašnji neuspjeh biskupskoga skupa koji se na poticaj aleksandrijskoga patrijarha Dioskura g. 449. održao u Efezu bio izravnim razlogom što je nekako posvuda niknula želja da se proslavi opći crkveni sabor.[400] Već smo istaknuli da je Teodoret bio veliki i odlučni pristaša održavanja općega sabora. Isto vrijedi za Flavijana

[397] Usp. I. ORTIZ de URBINA, *Das Symbol von Chalkedon: Sein Text, sein Werden, seine dogmatische Bedeutung*, u *Das Konzil von Chalkedon*, I, = I. ORTIZ DE URBINA, *Symbol*, 400.404 bilj. 49.405 bilj. 52; A. GRILLMEIER, *Christ in Christian Tradition*, Mowbrais, 1975 = A. GRILLMEIER, *Christ*, 544.

[398] Usp. A. GRILLMEIER, *Die theologische und sprachliche Vorbereitung der christologischen Formel von Chalkedon*, u *Das Konzil von Chalkedon*, I, A. GRILLMEIER, *Vorbereitung*, 5-202.

[399] Tome su posvećene brojne studije u *Das Konzil von Chlakedon* II i III.

[400] Usp. A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 949; J.N.D. KELLY, *Early*, 338.

Carigradskoga[401] i značajnoga biskupa Euzebija Dorilejskoga.[402] Obojica su bili velika ugleda i odigrali nadasve značajnu ulogu u onodobnim kristološkim raspravama.

Veliki pobornik sabora bio je i papa Leon Veliki.[403] Za saziv se sabora odlučio čim je potanko doznao što se zbilo u Efezu g. 449. gdje je na sinodi predsjedao Dioskur. Leon je inače nastojao da se sabor održi u Italiji. Sve su spomenute želje kojima se po naputku pape Leona pridružila i carska obitelj koja je bila na vlasti u zapadnome dijelu carstva[404] bile zaludu dok je živio i vladao car Teodozije. On je zapravo stajao iza odluka donesenih na "razbojničkoj" efeškoj sinodi g. 449. Teodozije je bio posve na strani Dioskura i njegovih efeških zaključaka i odluka. Ali car je, pavši sa svoga konja, nenadano preminuo 28. srpnja g. 450. Time je došao kraj i njegovu držanju prema Crkvi i pravovjerju.[405]

Poslije Teodozija vlast u carstvu preuzima njegova kći Pulherija.[406] Ona se udala za Marcijana koji je tako postao car 24. ili 25. kolovoza 450. Marcijan je bio muž uman, snažan i odvažan. Po zvanju je bio vojnik.[407] Pulherija i Marcijan sve poduzimlju da se sazove opći sabor. Nadaju se da će sabor uspostaviti mir koji je u Crkvi i državi poremetio Dioskurov i Teodozijev skup u Efezu g. 449.

Marcijan je pozvao papu Leona da osobno doputuje na Istok i sam predsjeda saboru. Ali sada je Leon izmijenio mišljenje. Došao je do uvjerenja da je promjenom građanske vlasti u istočnome carstvu već po sebi nastupilo zatišje i mir. Leon se bojao da rasprave na saboru ne stvore nova mimoilaženja i nerede. Zato je najprije predložio da se održavanje sabora odgodi. Čak se potajno nadao da će odlaganje imati za posljedicu te se sabor uopće neće ni održati. Međutim, Marcijan i Pulherija ustrajali su u nakani da se ipak okupi naumljeni opći sabor.

[401] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 251.
[402] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 254.
[403] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 251-257; A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 950; H. RAHNER, *Leo der Grosse, der Papst des Konzils*, u *Das Konzil von Chalkedon*, I, = H. RAHNER, *Leo*, 327.
[404] Usp. H. RAHNER, *Leo*, 331; M. GOEMANS, *Chalkedon*, 252; A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 949-950.
[405] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 252; J.N.D. KELLY, *Early*, 338; A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 950.
[406] Usp. P. GOUBERT, *Le rôle de Sainte Pulchérie et de l'eunuque Chrysaphios*, u *Das Konzil von Chalkedon*, I, 303-321.
[407] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 253; J.N.D. KELLY, *Early*, 338; A. GRILLMEIER, *Christ*, 529; A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 950.

4. *Niceja*

Odlučivši sazvati opći sabor, car Marcijan najprije kao mjesto održavanja odabire grd Niceju. Sigurno je to učinio promišljeno i s određenim ciljem. Njegovu nakanu nije teško otkriti. Marcijan je očito odabrao Niceju zbog znamenitoga Nicejskoga vjerovanja. U njemu se veoma jednostavno, gotovo biblijski i nadasve razumljivo ispovijeda bit vjere u osobu utjelovljenoga Sina Božjega. Marcijan je jamačno držao da će se Oci, kada se sastanu u Niceji, povesti u svojim kristološkim razmatranjima i razglabanjima za vjerom iskazanom u Nicejskome vjerovanju.

Marcijan je, dakle, bio odredio da se sabor drži u Niceji i da radom počne 1. rujna 451. U tu je svrhu 17. svibnja 451. sastavio pismo kojim saziva sabor. Pismo je poslano svim metropolitama. Marcijan je sabor sazvao u vlastito ime i u ime zapadnoga cara. Smatrao je da je u njegovoj posvemašnjoj carskoj nadležnosti sazvati sabor, utvrditi vrijeme i odrediti mjesto održavanja. U tu svrhu nije tražio ničiji pristanak ni privolu pa ni samoga pape. To pravo Marcijanu nije nitko osporavao.[408]

5. *Kalcedon*

Već je u Niceju došao veliki broj biskupa i čekao dolazak cara za svečani otvor općega sabora. Ali car nije dolazio. Pismom je molio biskupe da u čekanju budu strpljivi. Potom je Marcijan odredio da se sabor održi u Kalcedonu. Tome se nitko nije suprotstavio jer je svatko znao da car svojom voljom i nezavisno od bilo koga određuje mjesto gdje se održava sabor. Marcijan je svakako želio osobno pribivati saboru. Sabor je iz Niceje preselio u Kalcedon iz praktičnih i razumljivih razloga. Kalcedon je u blizini carskoga sjedišta u Carigradu. Odmah je nasuprot Carigradu na maloazijskoj obali. Zbog seobe naroda carstvu je prijetila neposredna ratna opasnost. Car Marcijan zato nije htio izbivati iz prijestolnice. Stoga je iz Niceje sabor prenio u obližnji Kalcedon.[409]

[408] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 257.260-261.
[409] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 261.

Sabor je u Kalcedonu trajao od 8. listopada 451. do 1. studenoga 451. Sjednice su se održavale u bazilici sv. Eufemije. Nije poznat razlog zašto se to nije činilo u kalcedonskoj katedralnoj crkvi.[410]

U povijesti se ustalila predaja da je Kalcedonskome saboru pribivalo šest stotina sudionika. Stoga se taj sabor često naziva "saborom šesto otaca". Ipak je sigurno da je broj od šest stotina jako uvećan. U zbilji je na saboru moglo biti najviše tri stotine i šezdeset biskupa. Ali je i to veoma veliki broj. I u tome slučaju Kalcedonski je sabor po broju sudionika najveći u ranim kršćanskim stoljećima.[411]

Biskupi koji su sudjelovali na saboru u velikoj su većini bili s grčkoga govornoga prostora. To su zapravo bili svi osim papinih poslanika.[412] Na saboru su se, vjerojatno slučajno, zatekla dva afrička biskupa. Oni su pobjegli iz Afrike zbog provale Vandala i kao bjegunci prisustvovali Kalcedonskome saboru.[413]

Dokumenti s Kalcedonskoga sabora izvrsno su se sačuvali. Iz njih se lako i točno dade uvidjeti tijek zasjedanja i sjednica i posla koji se obavljao. Stanovita je teškoća i neprilika samo u tome što se u izvorima uvijek ne podudaraju brojevi kojima se naznačuju različita zasjedanja i sjednice.[414] Radi toga ovdje naznačujemo samo datume kada se što dogodilo. Datumi su u svim izvorima isti i jednaki.

6. *Postanak kristološke definicije*

Ovdje Kristološkom definicijom nazivamo onaj tekst koji su Oci u Kalcedonu sastavili da u njemu izraze vjeru u Isusa Krista. Po sebi taj se tekst smije nazivati Kalcedonskim simbolom vjere. Možda bi se moglo govoriti i o Kalcedonskome vjerovanju.[415] Mi ćemo taj tekst nazivati Kalcedonskom definicijom jer se tako uobičajilo i tako uglavnom naziva. Jasno je da u ovome poglavlju ta Definicija zapravo zauzima središnje mjesto i zahtjeva najveću pozornost. U tu svrhu najprije iznosimo kako je došlo na Kalcedonskome saboru do kristološke definicije.

[410] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 261; A.M. SCHNEIDER, *Sankt Euphemia und das Konzil von Chalkedon*, u *Das Konzil von Chalkedon*, I, 291-302.

[411] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 261.

[412] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 258.

[413] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 262.

[414] Usp. M. GOEMANS, *Chalkedon*, 266 bilj. 62; A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 950.

[415] Usp. I. ORTIZ de URBINA, *Symbol*, 389.

Put do nastanka Kalcedonskoga simbola vjere nije bio jednostavan ni lagan ni ravan. Naprotiv, on uključuje dosta zavijutaka, poteškoća i prepreka. Saborski oci nisu zapravo nipošto htjeli ni bili spremni sastaviti novi iskaz vjere. To je pak prije svega tražio i uporno zahtijevao sami car Marcijan, ali jamačno i carica Pulherija kojoj je nadasve bilo stalo do pravovjerja.

Kada se održavala saborska sjednica 10. listopada 451. carevi su zastupnici u ime cara tražili od nazočnih biskupa da se izjasne jasnim izričajima o vjeri. Ali biskupi nisu na to htjeli pristati. Odgovorili su da već postoje brojni valjani iskazi vjere kao što su na primjer Leonovo pismo Flavijanu, Nicejsko i Carigradsko vjerovanje. Također su se oslonili na pismo što ga je sv. Ćiril Aleksandrijski pisao Nestoriju i koje su najsvečanije potvrdili Oci na saboru u Efezu g. 431. Nisu izostavili spomenuti ni pismo kojim je sv. Ćiril popratio uspostavljeni crkveni mir između Antiohije i Aleksandrije. Biskupi su također ukazivali na to da uopće više nije dopušteno sastavljati novu vjeroispovijed.[416]

Pitanje novoga obrasca vjere carevi zastupnici pred Oce na saboru opet iznose 13. listopada 451. Izrazuju i ističu Marcijanovu želju za novom vjeroispovijedi. Kada su biskupi to odbili, carevi su poslanici predložili da se odabere povjerenstvo koje će sastaviti novi simbol vjere. Ali biskupi nisu ni na to htjeli pristati.[417]

Ponovno na sjednici od 17. listopada 451. carski poslanici pred biskupe postavljaju pitanje definicije vjere. Biskupi su se i sada na to oglušili. Ipak su morali uz zakletvu na evanđelje potvrditi suglasnost Leonova nauka u pismu Flavijevu prije svega s Nicejskim i Carigradskim vjerovanjem, ali i s učenjem utanačenim u Efezu g. 431. Međutim, biskupi su i ovaj put odbili ispuniti Marcijanovu želju da se izradi nova definicija u kojoj bi izrazili svoju vjeru.[418]

Sada spominjemo datum 21. listopada 451. Toga se dana[419] kod carigradskoga patrijarha Anatolija sastala skupina biskupa. Zajedno su s

[416] Usp. A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 951; M. GOEMANS, *Chalkedon*, 266; A.M. RITTER, *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol*, G^ttingen, 1965 = A.M. RITTER, *Konstantinopel*, 143; J.N.D. KELLY, *Altchristiliche Glaubenbekenntnisse, Geschite und Theologie*, G^ttingen, 1972; J. LIÉBAERT, *L'incarnation*, Paris, 1966 = J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 216-217.

[417] Usp. I. ORTIZ de URBINA, *Symbol*, 393.

[418] Usp. A. GRILLMEIER, *Christ*, 543; M. GOEMANS, *Chalkedon*, 268-270; I. ORTIZ de URBINA, *Symbol* 393; A.M. RITTER, *Konstantinopel*, 143; J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 217.

[419] Usp. I. ORTIZ de URBINA, *Symbol*, 395; J.N.D. KELLY, 340; J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 217; A. GRILLMEIER, *Christ*, 543.

Anatolijem sastavili stanoviti tekst u kome su izložili vjeru. Tekst se nije sačuvao. On se pak čitao na saborskoj sjednici 22. listopada 451. Tekst je s oduševljenjem prihvatio veliki broj biskupa. Ali oduprli su se papini legati i neki biskupi s Istoka. Stoga tekst nije prihvaćen. Vjerojatno je odbijen jer se u njemu nije nalazila kristologija Leonova pisma Flavijanu, a bila je uvrštena formula ἐκ δύο φύσεων. Ipak je sjednica održana 22. listopada 451. bitna za nastanak Kalcedonske kristološke definicije.[420]

Na sjednici 22. listopada 451. carevi poslanici traže da se svaki biskup osobno kratko sročenim tekstom izjasni o svojoj vjeri. Ali veliki dio biskupa to odbija. Biskupi su izjavili da je dostatno što je o vjeri utvrđeno g. 325. u Niceji i g. 431. u Efezu. Međutim, ovaj put Marcijan nije kanio popustiti biskupima koji nisu htjeli pristati da se sastavi novi simbol vjere. Car je predložio da se napiše takav iskaz vjere koji će moći prihvatiti svi biskupi. Ako na to ne pristanu, car traži da biskupi preko svojih metropolita izraze vlastitu vjeru. Ako ni to ne prihvaćaju, sabor se raspušta i novi će se održati negdje na Zapadu.

Sada biskupi odabiru povjerenstvo sa zadaćom da uistinu sastave saborsku definiciju vjere. Povjerenstvo je brojilo dvadeset i tri člana. Pošlo je u kapelu gdje je bio grob mučenice sv. Eufemije. Tu je sročilo definiciju vjere. Tekst je pročitan pred Ocima u crkvi i prihvaćen. Opet je svečano čitan pred sudionicima sabora 25. listopada 451. Tekst je pročitao carigradski arhiđakon Aecije. Nakon čitanja car Marcijan pitao je okupljene biskupe da li se slažu s tekstom. Svi su se složili. Tekst je potpisao tristotine pedeset i pet biskupa. Uz cara Marcijana kod toga svečanoga čina bila je nazočna i carica Pulherija.[421]

[420] Usp. A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 951; A. GRILLMEIER, *Christ*, 543; M. GOEMANS, *Chalkedon*, 270-272; A.M. SCHNEIDER, *Sankt Euphemia und das Konzil von Chalkedon*, u *Das Konzil von Chalkedon*, I, 291; P. GALTIER, *Saint Cyrille d'Alexandrie et Saint Léon le Grand a Chalcédoine*, u *Das Konzil von Chalkedon*, I, = P. GALTIER, *Cyrille* 360-361; J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 218; I. ORTIZ de URBINA, *Symbol* 389.395-398; A.M. RITTER, *Konstantinopel*, 143-144.

[421] Usp. A. SCHÖNMETZER, *Zeittafel*, 951; M. GOEMANS, *Chalkedon*, 272-274; I. ORTIZ de URBINA, *Symbol*, 389; A. GRILLMEIER, *Christ*, 543.

7. *Tekst definicije*

Tekst u kojemu su Oci kalcedonskoga sabora izrazili svoju vjeru i vjeru cijele Crkve u Isusa Krista u sebi više ne sadrži nikakvu tekstualnu poteškoću niti nejasnoću. Istina je da je u njemu postojalo jedno sporno mjesto. U nekim je izdanjima pisalo ἐκ δύο φύσεων dok se u drugima nalazilo ἐν δύο φύσειν. Pitanje je sada konačno riješeno. Izvorni tekst zasigurno je sadržavao oblik ἐν δύο φύσεσιν. U to se više ne može nimalo sumnjati.[422]

8. *Izvori definicije*

Tekst koji je sastavilo kalcedonsko saborsko povjerenstvo i Sabor svečano potvrdio i prihvatio držimo djelom kalcedonskih otaca. Oni su tu ispovjedili svoju vjeru u ime cijele Crkve. Stoga je Kalcedonska definicija njihovo djelo u cjelini. Ali ako se pomno promotri ta Definicija lako se uvidi da su njezini sastavljači najvećim dijelom tekst sastavili na temelju crkvenih dokumenata koji su već postojali. Samo je neznatan dio u Definicije zapravo posve nov. Ipak odabir je građe što je ušao u sastav Definicije izvršilo saborsko povjerenstvo. Ovdje naznačujemo izvore iz kojih je sastavljena Kalcedonska definicija. Naznačujemo ih izostavljajući što je iz njih unišlo u Definiciju. To čitalac može sam utvrditi na temelju stručnih radova na koje upućujemo.[423]

Redovito tumači Kalcedonske definicije tvrde da je povjerenstvo koje je sastavilo potvrđenu Definiciju kod sastavljanja pred očima na poseban način imalo četiri veoma poznata i važna vrela. Tu je pismo sv. Ćirila napisano Nestoriju i čitano i svečano potvrđeno na Efeškome općem saboru. To smo pismo u cjelini preveli i uvrstili u knjigu koju smo posvetili Ćirilu Aleksandrijskome. Sastavljači Kalcedonske definicije u svoj su tekst također uvrstili nauk koji se nalazi u pismu kojim je sv. Ćiril s oduševljenjem pristao na pomirenje s Antiohijcima. To smo pismo također u potpunosti preveli. I ono se nalazi u knjizi u kojoj smo pisali o sv. Ćirilu Aleksandrijskome. Nadalje ovdje treba spomenuti Simbol vjere po kojem su antiohijski i aleksandrijski teolozi g. 433. međusobno

[422] Usp. I. ORTIZ de URBINA, *Symbol*, 389-391.

[423] Usp. I. ORTIZ de URBINA, *Symbol*, 389-401; J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 219-220; A. GRILLMEIER, *Christ*, 544; J.N.D. KELLY, *Early*, 340-341.

utvrdili mir. Iz toga su Simbola crpili i u svoj tekst unosili nauk i izričaje oni koji su sastavili Kalcedonsku definiciju. Mi smo taj znameniti Simbol preveli. Nalazi se u spisu koji smo posvetili sv. Ćirilu Aleksandrijskome. Sastavljači Kalcedonske definicije u svome su se radu oslonili i na pismo pape Leona Velikoga carigradskome patrijarhu Flavijanu kao i na ispovijed vjere koju je Flavijan izrekao na carigradskoj sinodi g. 448. kada je prosuđivao Eutihijevo kristološko stajalište. Na kraju još jednom spominjemo da veoma uvaženi stručnjaci smatraju da je i Teodoret Cirski u nekome smislu sa svojim spisima vrelo za Kalcedonsku definiciju.

9. *Definicija*

Kalcedonsku definiciju nije nipošto lako prevesti mada je u sebi po riječima i sadržajem iznimno jasna. Za prijevod je zato teška što je cijeli tekst Definicije u izvorniku samo jedna jedina duga rečenica. Stoga smo je morali nekako prekrajati. Prijevod što slijedi držimo samo određenim pokušajem izvjesnoga uspjeha.

Na Kalcedonskom saboru Oci su izjavili: "Slijedeći, dakle, svete Oce svi jednoglasno učimo da ispovijedamo jedno-ga te istoga[424] Sina, Gospodina našega Isusa Krista: istoga[425] potpuna u božanstvu i istoga potpuna u čovještvu, uistinu Boga i istoga uistinu čovjeka od razumne duše i tijela. Istobitan je Ocu po božanstvu i isti je istobitan nama po čovještvu. U svemu nam je jednak osim grijeha.[426] Po božanstvu se prije vjekova rodio iz Oca, na koncu dan, isti radi nas i radi našega spasenja od Marije Djevice, Bogorodice,[427] po čovještvu. Jedan te isti Krist, Sin, Gospodin, Jedinorođenac spoznaje se u dvjema naravima[428] bez slijevanja, bez promjene, bez diobe, bez odvajanja.[429] Razlika naravi[430] nipošto nije dokinuta radi sjedinjenja. Štoviše, vlastitost se jedne i druge naravi očuvala i sastala[431] u jednoj osobi[432] i jednoj hipostazi.[433] Ne dijeli

[424] Misli se, očito, jednu te istu osobu.
[425] Misli se na jednu te istu osobu.
[426] Usp. Heb 4,15.
[427] To je znameniti Marijin naziv Θεοτόκος.
[428] U izvorniku piše ἐν δύο φύσεσιν. To u nastavku kratko tumačimo.
[429] U izvorniku su znameniti prilozi.
[430] To je množina.
[431] Možda se to odnosi na "narav".

se niti razdvaja na dvije osobe[434] već je jedan te isti Sin, Jedinorođenac, Bog, Riječ,[435] Gospodin, Isus Krist kao što o njemu ranije[436] proroci i sami nas Isus Krist poučio i Vjerovanje naših otaca predalo."[437]

10. *Tumačenje definicije*

Ovdje smo, doduše, u naslov stavili kako tumačimo kalcedonsku kristološku definiciju.[438] Jasno je da je to nemoguće učiniti. Tumačiti tu definiciju značilo bi zapravo pisati povijest cijele kristologije otačkoga razdoblja ili barem vremena što je prethodilo Kalcedonskome saboru.[439] To nam je uistinu višestruko nemoguće. Zato se ograničujemo samo na neke izričaje u Definiciji što se s pravom smatraju istaknutijim učenjem kalcedonskih otaca. Pred očima su nam izričaji ἐν δύο φύσεσιν i μίαν ὑπόστασιν.

U svezi s izričajem ἐν δύο φύσεσιν još jednom spominjemo njegovu neposrednu pretpovijest i uvrštenje u tekst Definicije.[440] Već smo rekli da je određeni skup teologa na čelu s carigradskim patrijarhom Anatolijem 21. X. 451. sastavio stanoviti simbol vjere koji je pročitan biskupima na skupnoj sjednici 22. X. 451. Simbol je odbijen. Nije ni sačuvan. Ali se iz rasprava o njemu vidi da su ga Oci dijelom i zato otklonili jer se u njemu nalazio kristološki izričaj ἐκ δύο φύσεων.

[432] U izvorniku piše εἰς ἓν πρόσωπον.
[433] U izvorniku piše μίαν ὑπόστασιν. To u nastavku kraće pojašnjujemo.
[434] U izvorniku piše εἰς δύο πρόσωπα.
[435] Možda je trebalo prevesti "Bog Riječ".
[436] Misli se poučiše.
[437] Riječ je, mislimo, o Nicejskome vjerovanju.
[438] O toj definiciji vidi: A. GRILLMEIER, *Christ*, 543-557; J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 216-222. J.N.D. KELLY, *Early*, 338-343. - Ovdje izražavamo najdublje žaljenje što kod ovoga rada nismo imali pri ruci niti mogli proučiti što je o Kalcedonskoj definiciji pisao veliki patrolog T. J. ŠAGI-BUNIĆ. Ovo su njegova znamenita i svjetski uvažena djela s toga polja istraživanja: *Documentatio doctrinalis Ephesino-Chalcedonensis*, Laurentianum, 3(1962), 499-514; *"Duo perfecta" et "duae naturae" in definitione dogmatica Chalcedonensi"*, Laurentianum, 5, 1964; *"Deus perfectus et homo perfectus" a concilio Ephesino (a.431) ad Chalcedonense (a.451)*, Romae, 1965; *Problemata christologiae Chalcedonensis: Continuitas doctrinalis et drama conscientiae episcoporum qua fidei iudicum*, Laurentianum, 8, 1967; 9, 1968.
[439] Usp. A. GRILLMEIER, *Vorbereitung*, 5-202; J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 43-216.
[440] Usp. P. GALTIER, *Cyrille*, 358-360; I. ORTIZ de URBINA, *Symbol*, 390-391.397.399; J.N.D. KELLY, *Early*, 340; A. GRILLMEIER, *Christ*, 543.

Zbiljska je pozadina i pravi razlog zašto se izričaj ἐκ δύο φύσεων proglasio neprihvatljivim to što je zapravo postao izraz monofizitizma koji je zastupao osuđeni carigradski arhimandrit Eutih.[441] Eutih je osuđen 22. XI. 448. na biskupskoj sinodi kojoj je u Carigradu predsjedao carigradski patrijarh Flavijan. Na toj je sinodi Eutih ovako izrazio svoju vjeru: "Ispovijedam da je naš Gospodin bio iz dviju naravi (ἐκ δύο φύσεων) prije sjedinjenja (πρὸ τῆς ἑνώσεως), ali nakon sjedinjenja (μετὰ τὴν ἕνωσιν) ispovijedam jednu narav (μίαν φύσιν)." Iz toga se Eutihova iskaza lako može shvatiti zašto Kalcedonski oci nisu mogli prihvatiti tekst u kome se nalazi izričaj ἐκ δύο φύσεων. Tekst nije dovoljno jasno otklanjao Eutihov monofizitizam. Uostalom, Dioskur je na Efeškome "razbojstvu" g. 449. dokinuo Flavijanovu osudu Eutiha, a i sam je do neke mjere bio sudionik Kalcedonskoga sabora.

Povjerenstvo koje se sastalo 22. X. 451. u kapeli groba sv. Eufemije i sastavilo usvojeni tekst definicije sročilo je novi kristološki izričaj. On glasi ἐν δύο φύσεσιν. Tako se smije kazati da je ono zapravo tvorac te nadasve značajne kristološke tvrdnje.[442] Njome se konačno otklanjaju dotadašnji kristološki izričaji koji su glasili: δύο φύσεις, μία φύσις i ἐκ δύο φύσεων. Svi su se na svoj zasebni način i s posebnoga razloga pokazali nejasnima, nepotpunima pa i u određenome smislu netočnima. Unaprijed je prihvaćen kao pravovjeran izričaj ἐν δύο φύσεσιν. Pomoću njega se iskazuje vjera u to da je utjelovljeni Sin Božji dvjema naravima". To su božanska i ljudska narav. Zato je Isus Krist Bog i čovjek. Tako su Oci u Kalcedonu izrazili svoje uvjerenje da riječ φύσις znači "narav". Oni to u svojoj Definiciji ne dokazuju već pretpostavljaju i jasno prihvaćaju.

Prijeđimo sada na izričaj μίαν ὑπόστασιν. Najprije treba kazati da su sastavljači Definicije izričaj već susreli u iskazu vjere carigradskoga patrijarha Flavijana. Dobri pak poznavaoci tvrde da je sami Flavijan izričaj μία ὑπόστασις preuzeo od Prokla koji mu je bio neposredni prethodnik na patrijarškoj stolici. Proklo je u svojoj propovijedi koja se na žalost zagubila na grčkome kazao da je "Sin jedan" i da se ne "dijeli na dvije osobe". To je zato što je Utjelovljenje "dvije naravi sjedinilo

[441] Usp. T. CAMELOT, *De Nestorius à Eutyches. L'oppostition de deux christologies*, u *Chalkdon*, I, 236-238; A. GRILLMEIER, *Vorbereitung*, 197; A. GRILLMEIER, *Christ*, 524; P. GALTIER, *Cyrille*, 350.363; J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 210-212; J.N.D. KELLY, *Early*, 332.

[442] Usp. A. GRILLMEIER, *Christ*, 549; J.N.D. KELLY, *Early*, 340; P. GALTIER, *Cyrille*, 361.363-365.

pod jednom osobom". Proklovu smo izreku naveli po latinskome prijevodu koji se sačuvao. Za naše je razlaganje važan izričaj "pod jednom osobom". On latinski glasi *sub una persona*. Nema sumnje da je Proklo u svojoj propovijedi tvrdio da Kristove "naravi nisu razdijeljene na dvije hipostaze" ukoliko je Utjelovljenje "dvije naravi sjedinilo u jednoj hipostazi".[443]

Rekosmo da je patrijarh Flavijan preuzeo navedeni Proklov izričaj. To je učinio na sinodi g. 448. kada se u Carigradu prosuđivao Eutihov nauk. Tom je prilikom Flavijan pred skupljenim biskupima pročitao svoj iskaz vjere[444] u kojemu izjavljuje da je "Krist poslije utjelovljenja iz dviju naravi u jednoj osobi". Za nas je u toj izreci ovaj čas važan izričaj jednoj osobi". U izvorniku piše ἐν μιᾷ ὑποστάσει. Tako zapravo pred sobom imamo kalcedonsku izreku μίαν ὑπόστασιν. Nema nikakve dvojbe[445] zašto su Kalcedonski oci u Definiciju uvrstili izričaj μίαν ὑπόστασιν. Riječ ὑπόστασις shvatili su u smislu "osoba". Time su je razlučili od riječi φύσις koja znači "narav". Svojim su izričajem μίαν ὑπόστασιν Oci izrekli osnovnu i bitnu vjeru Crkve u Isusa Krista: Isus Krist je jedna osoba. On je utjelovljena Osoba koja je Sin Božji, druga osoba u Trojstvu.

Sada smijemo sjediniti oba tumačena izričaja. Tako dobivamo samu bit Kalcedonske kristologije. Kalcedonski oci uče u svojoj Definiciji da je ἐν δύο φύσεσιν samo μίαν ὑπόστασις. To znači: u dvjema je naravima jedna Osoba. Ta je jedna Osoba koja je u dvjema naravima Riječ koja je "postala tijelo" (Iv 1,14).

11. *Teodoret i Kalcedonska definicija*

Ovdje kratko svraćamo pozornost na odnos između Teodoretove kristologije kako smo je ranije izložili na temelju prevedenih djela i kristologije u tekstu Kalcedonske definicije. Nama se čini da je Teodoretova kristologija takva da je on mogao veoma rado i s punim srcem prihvatiti i potpisati Kalcedonsku definiciju. Gotovo sve

[443] Usp. J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 205; A. GRILLMEIER, *Christ*, 521; A. GRILLMEIER, *Vorbereitung*, 193-194.

[444] Usp. A. GRILLMEIER, *Christ*, 524; A. GRILLMEIER, *Vorbereitung*, 196-197; J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 212; J.N.D. KELLY, *Early*, 331.

[445] Usp. J. LIÉBAERT, *Incarnation*, 220; J.N.D. KELLY, *Early*, 341; I. ORTIZ de URBINA, *Symbol*, 406-408; A. GRILLMEIER, *Christ*, 549.

kristološke tvrdnje nazočne u Kalcedonskoj definiciji dadu se lako i bez posebne teškoće naći u Teodoretovim spisima. Držimo da se u to može svatko uvjeriti ako usporedi Definiciju s onim što smo u ovoj knjizi iznijeli iz Teodoretova opširnoga kristološkoga razmišljanja. Mi to ne kanimo posebno ni pokazivati ni dokazivati da uzalud ne produljujemo ovaj rad.

Prikazujući Teodoretovu kristologiju nismo je pisali s nakanom da je uspoređujemo s kristologijom Kalcedonske definicije. Tada zapravo nismo ni znali da ćemo pisati o Kalcedonskoj definiciji. Ali kada smo okončali rad na Kalcedonskoj definiciji upalo nam je u oči koliko je Teodoretova kristologija sadržajem i izričajima bliska kalcedonskoj kristologiji. Izuzetak je tek to što u Teodoreta nismo našli spomena o jednoj hipostazi[446] kao izrazu vjere u jednu osobu Isusa Krista. To je pak bitna točka u Kalcedonskoj definiciji.

Ali Teodoret je na drugi način iskazao svoju vjeru u osobno Kristovo jedinstvo. Mi smo se ipak čudili kako Teodoret nije upotrijebio riječ ὑπόστασις da izrazi vjeru da je Isus Krist jedna osoba. Naše čuđenje dolazi otuda što je Teodoret riječ ὑπόστασις u smislu "osoba" redovito i često upotrebljavao u svojim trojstvenim razmišljanjima.[447] Ako se to izuzme Teodoret je u Kalcedonskoj definiciji bez ikakve dvojbe vidio izraz svoje vjere kao i vjere opće Crkve u Isusa Krista.

[446] Usp. A. GRILLMEIER, Christ, 489-491; A. GRILLMEIER, *Vorbereitung*, 184-186.

[447] Usp. Filipljanima, PG, 82, 572B; *Izlaganje*, 6.8.22.28; *Sveto*, PG, 75, 1160A.1188C.1164D; *Utjelovljenje*, PG, 75, 1429D.

PRIJEVOD

Osnovna misao

Potaknut božanskom milošću božanstveni je Apostol iz Troade[448] došao u Makedoniju.[449] Evanđelje je najprije navijestio Filipljanima.[450] Propovijed je ukrijepio svjedočanstvom čudesa. Tu je iz neke djevojke istjerao zloduha koji je lažno proricao. Tu je - okovan rukama i nogama, sa Silom bačen u zatvor[451] - svu noć proveo slaveći Boga. Bog je, proslavljen, potresao tamnicu, razriješio uze svih okovanih i svoj dolazak objavio određenom blistavom svjetlošću. To je stražara tamnice potaknulo da pohrli spasenju. S njime je i sav njegov dom primio na uživanje svjetlo bogospoznaje. Prethodno se prodavačica grimiza[452] našla u Pavlovoj mreži[453]

Dokaz o žudnji Filipljana za božanskim nije samo to što su se brinuli o božanstvenome Apostolu dok je bio nazočan već su također u Solun i Korint poslali novac za njegove tjelesne potrebe. To su isto učinili kada se domogao Rima. U onaj su najveći grad, ne bojeći se Neronova[454] zvjerstva, poslali Epafrodita[455] kome je bila povjerena skrb za njihove duše. Po Epafroditu je pisao ovu poslanicu pošto je primio naklonost njihove ljubavi. Pavao upozorava na ono što dolikuje. Nadasve Filipljanima naređuje da izbjegnu prijevaru ljudi koji su među Židovima

---

[448] Troada je maloazijski grad. Pavao je u nj navraćao. O tome gradu vidi: W.M. RAMSAY, *Troas*, DoB, 4, 813-814; *Troade*, DB, 5, 2319-2321.

[449] Kada se u Novome zavjetu spomene Makedonija riječ je o drevnoj rimskoj pokrajini toga imena. O Makedoniji vidi: E. BEURLIER, *Macédonie*, DB, 4, 474-478; W. P. DICKSON, *Macedonia*, DoB, 3, 196.

[450] Općenito o *Poslanici Filipljanima* vidi naše peto uvodno poglavlje.

[451] Usp. G. KITTEL, δεσμός, ThW, 2,42; S. ARBANDT-W. MACHEINER, *Gefangenschaft*, RAC, 9, 318-345.

[452] Usp. Dj 16,14. - Biblijske navode u prijevodima na žalost nismo pregledali. I sami smo zapazili da nisu uvijek u izvornicima točni.

[453] Usp. Dj 16,6-40.

[454] Car Neron je umro g. 68. poslije Krista. U Pismu se imenom ne spominje. Ali je Pavao zapravo Neronu uputio riječ kada se "prizvao na cara" (Dj 25,11). O caru Neronu usp. H. COWAN, *Nero*, DoB, 3, 514-518.

[455] Epafrodit je dosta uobičajeno ime. Epafrodit o kome govorimo bio je kršćanin iz Filipa. Po njemu su vjernici Pavlu, dok je bio zasužnjen, poslali pripomoć. O Epafroditu pouzdano samo znamo ono što je zabilježio sv. Pavao. O Epafroditu usp. F. VIGOUROUX, *Épaphrodite*, DB, 2, 1820; J. SCHMID, *Epaphroditos*, LThK, 3, 915.

povjerovali te nastoje zagovarati Zakon i trude se iskvariti spasonosni navještaj.

Prvo poglavlje

1,1-2: *"Pavao i Timotej, robovi Isusa Krista, u Kristu Isusu svima svetima koji su u Filipima s biskupima i đakonima: milost vam i mir od Boga, našega Oca, i Gospodina Isusa Krista."*

Pavao piše svima zajedno: onima koji su bili dostojni svećeništva i onima kojima su oni pastiri. One je nazvao "svetima" koji su bili dostojni krštenja. Svećenike pak naziva "biskupima". Oni su u ono vrijeme nosili oba imena. To nas također uči obavijest u *Djelima*. Pošto blaženi Luka reče[456] da je božanstveni Apostol u Milet[457] dozvao efeške svećenike,[458] također donosi što im je bilo rečeno. Pavao kaza: "Pazite na se i na cijelo stado u koje vas je Duh Sveti postavio biskupima da pasete Kristovu Crkvu" (Dj 20,28). Iste je nazvao i svećenicima i biskupima. Tako isto veli i u pismu blaženome Titu: "Stoga sam te ostavio na Kreti da postaviš po gradovima svećenstvo kako sam ti ja odredio" (Tit 1,5). Rekavši kakvi trebaju biti oni koji se rukopolažu[459] dodao je: "Treba, naime, da je biskup kao Božji upravitelj besprijekoran" (Tit 1,7). Ono je i tu učinio očitim.[460] Uz biskupe je postavio "đakone" ne spomenuvši svećenike. Ali nije bilo moguće da jedan grad pase više biskupa. Zato je očito kako je Pavao svećenike nazvao "biskupima". Blaženoga je Epafrodita u ovoj poslanici oslovio njihovim apostolom jer veli "vašega apostola i suradnika u mojoj potrebi" (Fil 2,25). Pavao je, dakle, jasno pokazao da je Epafroditu bila povjerena biskupska služba kada je posjedovao naziv "apostola".

1,3-5: *"Zahvaljujem svome Bogu pri svakome sjećanju na vas. U svakoj se svojoj prošnji za sve vas uvijek s veseljem molim zbog vašega zajedništva u evanđelju od prvoga dana sve do sada."*

[456] Usp. Dj 20,17.

[457] O Miletu usp. W.M. RAMSAY, *Miletus*, DoB, 3, 368-369; E. BEURLIER, *Milet*, DB, 4, 1085-1089.

[458] O samome nazivu svećenik ili prezbiter, biskup i đakon vidi napomenu u našem šestom uvodnom poglavlju pod brojevima 21,5,20.

[459] O izvornome grčkome glagolu usp. E. LOHSE, χειροτονέω, ThW, 9, 426-427.

[460] Dodatnim navodima Teodoret zapravo dokazuje da je Pavao u Fil 1,1 svećenike ili prezbitere oslovio "biskupima".

Dok vas se trajno sjećam, ispunjam se potpunim veseljem. Veličam svoga Boga što ste spremno primili evanđeoski navještaj te sve do danas ostali postojani.

Pavao je inače vjeru nazvao "zajedništvom u evanđelju".

1,6: *vjeren sam upravo u to da će onaj koji je u vama započeo dobro djelo dovršiti ga do dana Isusa Krista."*

Vjerujem kako će onaj koji vam je darovao tu dobru čežnju[461] i sačuvati je postojanom do dolaska našega Spasitelja.

1,7: *"I pravo je što tako osjećam o svima vama. Tà ja vas nosim u srcu jer u mojim okovima i u obrani i učvršćenju evanđelja svi ste vi suzajedničari moje milosti."*

Taj vam dug dugujem jer postadoh vašim roditeljem. Radi toga svagda nosim sjećanje na vas: i kada sam utamničen i okovan i kada branim navijėštanje.

Pavao je patnje nazvao čvršćenje evanđelja". Oni koji nastoje prevariti s vremenom se mijenjaju i ne pristaju da za laž svjedoče do u smrt. Onaj tko podnosi bezbroj opasnosti za naviještanje i u njima ustraje, očito je da časti što je istinito te patnjama potvrđuje nauk. Pavao je iznimno pohvalio Filipljane nazvavši ih "zajedničarima milosti". Patnje je oslovio "milošću". To i u nastavku uči: "Vama je dana milost ne samo da u Njega vjerujete nego također da za Njega trpite" (Fil 1,29).

1,8: *"Meni je, naime, Bog svjedok kako za svima čeznem u srcu Isusa Krista."*

Tu nije ljudska nego duhovna ljubav. Pavao je nježnu duhovnu ljubav nazvao "srcem[462] Isusa Krista".

1,9-10: *"I ovo molim: da vaša ljubav podjednako više i više raste u spoznaji i svakome opažanju kako biste ispitivali različitosti."*

Molim da vaša ljubav stalno raste kao i to da se ispunite spoznajom i razlučivanjem te znate što je dobro, što bolje, a što se međusobno posve razlikuje.

[461] U izvorniku je riječ προθυμία. U Teodoretovim se spisima koje smo preveli često susreće imenica προθυμία pridjev πρόθυμος i prilog προθύμως. Naznačujemo značenja za imenicu jer vrijede za pridjev i prilog. Značenja su imenice dosta brojna. Ovo su poglavita: sklonost, želja, čežnja, žudnja, dobra volja. O skupini riječi usp. K.H. RENGSTORF, πρόθυμος , προθυμία, ThW, 6, 694-700.

[462] U izvorniku je riječ σπλάγχνον. O njoj vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 22.

Pavao i tu upozorava na one koji zavode. Također kroz molitvu poučava Filipljane što treba činiti da nauče koji je nauk istinit, a koji je lišen istine.

1,10-11: *"... da budete neporočni i mirne duše za Kristov dan, ispunjeni plodovima pravednosti što su po Isusu Kristu na slavu i hvalu Božju."*

Uživajući te milosne darove čuvat ćete vjeru čistom. Bogu ćete prikazivati plod pravednosti i pripraviti da ga svi slave. Pavao to kaza izričajem "na slavu i hvalu Božju". Na korist Filipljana pripovijeda što se zbilo u Rimu.

1,12-13: *"Ipak, braćo, želim da vi znate kako je ovo što je na me nadošlo zapravo za napredak evanđelja tako da su moji okovi u Kristu postali poznati u cijelome pretoriju i svima ostalima."*

Budući da su veoma zabrinuti poslali Epafrodita Pavao ih razveseljuje. Poučava ih da su okovi kojima je okovan mnogima pribavili spasenje. Mnoštvo je vjernika nazvao "napredak evanđelja". Pavao veli da je svima koji su na carskome dvoru jasan razlog okovima. Carski je dvor nazvao pretorijem.[463] Vjerojatno se u ono doba tako nazivao jer je vlast držala rimska oblast.

1,14: *"A veći broj braće u Gospodinu, ohrabreni mojim lancima, odlučnije se, bez straha, usuđuje naviještati riječ."*

Brojna su braća i odvažnost stekla iz mojih okova. Kada vidješe da s uživanjem podnosim neugodnosti, bez bojazni naviještaju božansko evanđelje.

1,15: *"Neki čak Krista propovijedaju iz zavisti i zavade, a neki od dobre volje."*

Svima nije ista nakana. Neki to čine jer su vatreni prema pobožnosti. Drugi zbog mržnje koju gaje prema meni, time kušaju uvećati moje opasnosti.

Pavao o tome poučava u nastavku.

1,16: *"Neki Krista naviješćuju iz strančarstva, ne časno. Misle da nanose nepriliku mojim okovima."*[464]

Budući da su neki vidjeli kako oni što služe bezbožnosti nadasve zlovoljno gledaju brzi hod evanđelja i pretpostavljajući da je tome uzrok

[463] Usp. u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 10.

[464] U redovitim izdanjima to je zapravo r. 17.

božanstveni[465] Pavao oštrili su gnjev bezbožnih. Idući drsko po Trgu naviještali su Krista. Nisu se brinuli za spas slušatelja već snovali Apostolu pogibli.

1,17: *"... neki iz ljubavi znajući da sam tu za obranu evanđelja."*[466]

Pavao kaže: drugi iskreno propovijedaju, puni pouzdanja u moje okove. Jasno znaju da me Gospodin Bog odredio za evanđeoskoga navjesnika.

1,18: *"Pa što? Osim što se, na neki način, bilo izgovorom ili od istine, naviješta Krista."*

Neprijatelji istine, veli, i protiv volje na ruku idu istini. Neki su nerazumnici pretpostavili da je to kazano i o krivo-vjernicima. Ipak su morali zapaziti da božanstveni Apostol ono nije stavio naređujući nego propovijedajući. Nije rekao: neka se propovijeda nego "naviješta se". One je osudio ne što uče već što nelijepo uče dobro i što se ne vode pobožnim ciljem nego krajnjim neprijateljstvom. Da pak očito osuđuje krivo-vjernike, lako će uvidjeti tko hoće. Čas javno žigoše Figela[467] i Hermogena,[468] čas Himeneja[469] i Fileta.[470] Pavao također naređuje da se krivovjerna čovjeka poslije prve i druge opomene izbjegava.[471] Međutim, vratimo se mi tumačenju.

1,18-20: *"I tome se radujem, ali ću se i radovati jer znam da će mi to biti na spasenje po vašoj prošnji i pomoću duha Isusa Krista prema mome očekivanju i nadi da se u ničemu neću postidjeti."*

[465] Tu je Teodoret upotrijebio često rabljeni pridjev θεσπέσιος. Taj je pridjev veoma probrana riječ. Obično se njome služe pjesnici. U proznim je djelima iznimno rijetka. Pridjev θεσπέσιος označuje nekoga tko govori božanski i zato nadahnuto. Također može značiti božanstven, uzvišen, divan, čudesan. O toj riječi usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 931.

[466] U redovitim izdanjima to je r. 16.

[467] Pavao Figela spominje u 2 Tim 1,15. Tu kaže da ga je Figel "napustio". Pavao se tada nalazio u rimskome zatočeništvu. Figel je bio podrijetlom iz Male Azije. Ne znamo što točno znači kada Pavao bilježi da ga je Figel "napustio". O Figelu vidi: W. MUIR, *Phygelus*, DoB, 3, 869; *Phygelle*, DB, 5, 349.

[468] Pavao Hermogena spominje u 2 Tim 1,15. Hermogen je potjecao iz Male Azije. Bio je neko vrijeme Pavlov učenik, ali se kasnije od njega udaljio. O Hermogenu vidi: *Hermogéne*, DB, 5, 349.

[469] Himenej je bio kršćanin iz Efeza. Pavao ga spominje dvaput. U 1 Tim 1,20 Pavao kaže da je Himenej doživio "brodolom vjere". U 2 Tim 2,17 Pavao Himeneju pripisuje krivi nauk po kome je skrsnuće već bilo". O Himeneju vidi: *Hyménée*, DB, 2, 440; G. MILLIGAN, *Hymenaeus*, DoB, 2, 440.

[470] Filet nam je nepoznata osoba osim što ga Pavao spominje u 2 Tim 2,17. Filet je bio vjernik. Otpao je od kršćanstva. Pavao kaže da se Filet pridružio onima koji tvrde da je skrsnuće već bilo" (2 Tim 2,18). O Filetu vidi: G. MILLIGAN, *Philetus*, DoB, 3, 834; *Philéte*, DB, 265.

[471] Usp. Tit 3,10.

Ja se, kaže Pavao, veselim kada vidim da za istinu svjedoče i protivnici. Pogibli što otuda nastaju meni će, jasno, uz pomoć vaših molitava i milosti koju mi pruža božanski Duh omogućiti spasenje. Uzdajući se u milost znam da ću nadjačati neprilike. To izriče "neću se stidjeti". Pavao je milost Duha nazvao "Isusovim duhom" jer ju je Isus njima udijelio. Po božanstvenome Ivanu, "svi smo mi primili od Njegove punine" (Iv 1,16).

"Ali će se u svoj slobodi kao uvijek tako i sada Krist uzveličati u mome tijelu bilo po životu, bilo po smrti."

Pavao je kazao: očitom će postati veličina Njegove moći. Pavao kaže: bilo da izbjegnem smrtnu opasnost ili podlegnem smrti, jednako će se očitovati snaga Gospodina Krista. Budem li snažniji od opasnosti, svi će se diviti onome koji me oteo tolikim i takvim pogiblima. Ako pak umrem, zapanjit će se snagom nagovještaja jer čini da vjesnici i smrt prezru.

1,21: *"Meni je, naime, život Krist, a umrijeti dobitak."*

Oboje mi je od koristi: i život i smrt. Život ukrasujem Kristovim zakonom, a smrt radi njega prihvaćam s užitkom.

1,22-24: *"Ali ako mi je tjelesni život plodonosno djelovanje, ne znam što ću odabrati. Ovo me dvoje pritišće: žudim za smrću i neusporedivo je bolje biti s Kristom. Ipak je radi vas nužnije ustrajati u tijelu."*

Želju za životom čuvam da vam budem od koristi, a za smrću da budem s Kristom. Izbor mi je, dakle, težak jer znam da je život od koristi, a odlazak otuda neizrecivo uživanje.

Božanstveni Apostol zaslužuje divljenje jer je život sa znojem i opasnostima pretpostavio zbog ljudskoga spasenja.

1,25-26: *to osvjedočen znam da ću ostati i biti uz vas sve, za vaš napredak i radost vjere da vaš ponos mnome poraste u Kristu Isusu mojim ponovnim dolaskom k vama."*

Znam da ću izbjeći sadašnjoj pogibli kako biste se vi opet ispunili korišću i veseljem jer se obistinilo što ste željeli.

Prorečeno se i obistinilo. Pavao je najprije umakao Neronovu gnjevu. To je i naznačio u pismu blaženome Timoteju. Ovako kaže: mojoj prvoj obrani nitko nije bio sa mnom već su me svi ostavili. Neka im se ne ubroji! Ali Gospodin je bio sa mnom. On me je osnažio i izbavio iz lavljih ralja" (2 Tim 4,16-17). Također nas je poučio izvještaj iz *Djela* da je Pavao najprije dvije godine proveo u Rimu boraveći sam

za se u iznajmljenome stanu. Otuda je putovao[472] u Hispaniju.[473] Pošto je i njima donio božansko evanđelje, opet se vratio i onda mu je odrubljena glava.

Pošto je to Pavao o sebi ispripovjedio, govor prenosi na poticanje.

1,27-28: *"Samo se ponašajte dostojno Kristova evanđelja kako bih - bilo došao i vidio vas ili odsutan - o vama čuo da stojite u jednome duhu, zajednički se jednom dušom borite za evanđeosku vjeru te se u ničemu ne plašite protivnika, što je njima dokaz propasti, a vama spasenja."*

Potičem vas, dakle, da rado prihvatite život koji je u skladu s evanđeljem kako bih se, ako dođem k vama ili negdje drugdje bio, radovao dobrim glasovima o vama. Uzrok mi je veselju vaša suglasnost, isto mišljenje o božanskim zbiljama, vaša zajednička borba za istinu te potpuna odsutnost straha od neprijatelja. To njima stvara propast, a vama spasenje.

Međutim, treba zapaziti da Pavao to nije napisao tek tako nego je učio da je kod nekih visina kreposti bila razlogom nadutosti duha. Radi toga im je dodao savjet glede istoga mišljenja i suglasnosti. Uz to također treba zamijetiti da Pavao nije Filipljanima vlalstiti dolazak obećao bez ograđenja nego je obećanje vezao uz određeno omeđenje. Ovako je, naime, rekao: "... kako bih - bilo došao i vidio vas ili odsutan - čuo o vama..."

1,28-30: *"... i od Boga. Vama je, naime, u odnosu na Krista bilo dano ne samo da u nj vjerujete nego da za nj i trpite bijući isti boj kakav vidjeste na meni i sada o meni čujete."*

Pavao je Božjim darovima nazvao vjerovanje i blistavu borbu. Nije odbacio slobodnu volju već je učio da volja sama za se, kada je bez milosti, ne može proizvesti nijedno dobro djelo. Jedno je i drugo potrebno: i naša dobra volja i božanska pomoć. Niti onima koji nemaju dobru volju dostaje milost Duha niti pak, zauzvrat, dobra volja, lišena milosti, može skupiti bogatstvo kreposti.

Drugo poglavlje

2,1-2: *"Ako je, dakle, utjehe u Kristu, ako je tješenja ljubavi, ako zajedništva duha, ako srca i milosrđa, ispunite me veseljem."*

[472] Usp. u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 11.

[473] Usp. F. VIGOUROUX, *Espagne*, DB, 2, 1951-1952; J. PATRICK, *Spain*, DoB, 4, 608-609.

To su riječi nježne očinske ljubavi. Ako mi, veli Pavao, želite iskazati kakvu utjehu, tješenje ljubavi i radost duše, slijedećim pružite. Pavao kaže što traži: "Isto mislite, istu ljubav njegujte, isto jednodušni misleći."

2,3-4: *"Neka ništa ne bude po stranačarstvu ili ispraznoj slavi nego poniznošću jedni druge držite višima od sebe. Ne skrbite svatko za svoje nego svaki i za ono što je drugih."*

Pavao je svime Filipljane uputio u duhovnu umjerenost. Tko nju stekne ne upada u mreže prazne slave. Ne smatra kako je viši od drugoga, ne zapada u strast svađe. Budući, dakle, da su se - kako rekoh - neki zbog kreposnih djela uznijeli do duhovne nadutosti, Pavao im daje koristan lijek. Potom, također, ističe najviši uzor poniznosti.

2,5: *sebi mislite što i u Kristu Isusu."*

Nasljedujte Gospodina svega.[474]

2,6-7: *"On, postojeći u Božjemu liku, nije držao otimačinom biti jednak Bogu nego je sebe učinio praznim uzevši lik roba."*

Budući da je Isus Krist Bog i naravlju Bog te posjeduje jednakost[475] u odnosu na Oca, to veliko nije prigrabio. Dotično je vlastito onima koji se mimo zasluge domognu neke časti. Isus je, naprotiv, sakrivši čast, odabrao krajnju poniznost i prigrlio ljudsku narav. "Postao je sličan ljudima i vanjštinom je bio kao čovjek". Pavao to kaže o Bogu Logosu. Ogrnut ljudskom naravi nije se vidio kao Bog. Prema tome, Pavao uz Boga Logosa veže izričaj "kao čovjek". To je uistinu bila ljudska narav. To pak Bog Logos nije bio, ali je to ogrnuo.

2,8: *"Samoga sebe ponizi postavši poslušan do smrti, ali smrti na križu."*

Isus ipak nije kao rob ispunio Gospodnju naredbu već je svojevoljno prihvatio spasenje za nas. Slušao je kao Sin, a ne kao rob.

2,9: *"Zato ga Bog preuzvisi i darova mu ime što je poviše svakoga imena."*

Očevidno je i veoma nerazumnima da božanskoj naravi nije ništa potrebito. Nije Utjelovljenjem bio uzvišen onaj koji je malen nego je sebe ponizio Onaj koji je najviši. Nije, dakle, primio što ranije nije imao već je kao čovjek uzeo što je imao kao Bog.

[474] Opet ističemo da se razrada kristološkoga himna koji sada slijedi nalazi u našem petom uvodnom poglavlju pod velikim slovom C.

[475] U izvorniku se čita riječ Ἰσότης. O njoj vidi G. STÄHLIN, Ἰσότης, ThW, 3, 343-344.

Neki su izričaj "ime" protumačili u smislu slava. Ja pak iz *Poslanice Hebrejima* pronalazim drugo značenje za apostolsku riječ. Najprije, naime, reče: "Sjede u visinama zdesna Veličanstva. Toliko je postao od anđelâ, bolji koliko je od njih različitije baštinio ime" (Heb 1,3-4). Tumačeći smisao veli: "Kojemu je od anđela ikada rekao: ti si moj sin, ja sam te danas rodio? I opet: ja ću Njemu biti Otac, a on će meni biti Sin" (Heb 1,5). Pavao, dakle, i tu kaže isto: ponizivši sam sebe ne samo što nije izgubio što je kao Bog imao nego je to i kao čovjek uzeo.

2,10: *"Da se na Isusovo ime pokloni svako koljeno nebesnikâ, i zemnikâ, i podzemnikâ,."*

Pavao nevidljive sile naziva "nebesnicima", ljude koji još žive "zemnicima", a umrle "podzemnicima".

2,11: *"I svaki će jezik priznati na slavu Boga Oca: Isus Krist jest Gospodin."*

"Svaki jezik" stoji umjesto svi narodi. Ali ako priznavanje Krista Gospodinom slavi Oca, očito je da oni koji ga nazivlju stvorenjem i robom[476] nanose sramotu Onome koji ga je rodio. Božanstveni je Apostol s to malo riječi[477] pobijedio svako krivovjerje: one koji hule božanstvo[478] Jedinorođenca, one koji odbacuju čovještvo[479] i uz njih one koji stapaju hipostaze.[480] Pavao pobija one koji su bezbožni: Sabelija,[481] Fotina,[482] Marcela[483] i Pavla Samosatskoga.[484] Dokazao je dvojstvo osoba.[485] Apostol je rekao "Onaj koji je u Božjemu liku" i dodao "nije držao grabežom biti jednak Bogu". Međutim, o nikome se ne kaže da je sebi jednak. Ali tim je istim riječima Pavao pokazao da također hule Arije[486] i Eunomije.[487] Nije kazao "postao je u Božjemu liku" nego "Onaj koji jest u Božjemu liku". Također je dodao: "Nije smatrao plijenom što je jednak Ocu." Vlastito je, naime, za one koji tuđe otmu velikim smatrati ono što

[476] To se odnosi na arijevce.

[477] Odnosi se na ulomak u Fil 2,6-11.

[478] To su, jasno, prije svega arijevci.

[479] Kristovo su čovještvo prije svega odbacivali doceti.

[480] To se vjerojatno odnosi na monofizite.

[481] O Sabeliju vidi u našem trećem uvodnom poglavlju br. 17.

[482] Usp. G. BARDY, *Photin de Sirmium*, DTC, 12, 1532-1536.

[483] Usp. M.D. CHENY, *Marcel d'Ancyre*, DTC, 9, 1993-1998.

[484] Usp. G. BARDY, *Paul de Samosate*, DTC, 12, 46-51.

[485] Riječ je o Bogu Ocu i Bogu Sinu.

[486] Usp. X. Le BACHELET, *Arianisme*, DTC, 1, 1779-1863.

[487] Usp. M. SPANNEUT, *Eunomius*, DHGE, 15, 1399-1405.

posjeduju. Ali Bog Logos naravlju je Bog. Bijaše, naime, Božjemu liku" i "nije držao za otimačinu što je jednak Bogu". Tu je jednakost imao od naravi. Međutim, ako kažu da "Božji lik" nije Božja bit, neka reknu čime drže "slugin lik". Valjda ne odbacuju tijelo poput Marciona,[488] Valentina[489] i Manija.[490] Ako je, dakle, "lik sluge" bit sluge, onda je, dakako, "Božji lik" Božja bit. Stoga ćemo zapitati one koji zavode privid[491] je li "Božji lik" Božja bit? Oni će zacijelo to priznati jer ne niječu da je Gospodin Krist Bog. Prema tome, zaključimo: ako je, dakle, "lik Božji" bit Božja, jamačno je bit sluge "obličje sluge". Oni koji protivno misle zateći će se da će onim što će priznati potvrditi ono što nisu htjeli priznati.

Uz prethodno zamijetimo i ovo: naučavajući poniznost božanstveni je Apostol istaknuo Kristov primjer. Reče: "Poniznošću međusobno jedni druge držite većima od sebe." Ali ako Sin nije bio jednak već manji od Oca, nije bio poslušan ponizujući se nego je ispunio redoslijed. Međutim, to smo drugdje raspravili kroz najobilnija razlaganja.[492] Stoga se prihvatimo tumačenja onoga što neposredno dolazi.

2,12: *"Tako, moji ljubljeni, kao što ste uvijek slušali, ne samo kao ono za moje prisutnosti nego kudikamo više sada za moje nenazočnosti: sa strahom i drhtanjem poradite oko svoga spasenja."*

Očiju uprtih u taj primjer,[493] veli, poradi moje ste odsutnosti iskazali veći trud s obzirom na vlastito spasenje. Vašu je nakanu razotkrilo to što napor, hvale vrijedan, niste prigrlili iz ljubavi prema učitelju nego iz čežnje za dobrim.

2,13: *"Bog, naime, po dobrohotnosti izvodi u vama i htjeti i djelovati."*

To nije jer Bog prisili one koji neće već milošću uveća želju koju zateče. Pavao je Božju dobru volju nazvao "dobrohotnost"[494] jer Bog želi da se svi ljudi spase i da dođu do spoznanja istine.

2,14: *"Sve činite bez mrmljanja i dvoumljenja."*

[488] Usp. É. AMANN, *Marcion*, DTC, 9, 2009-2032.
[489] Usp. G. BARDY, *Valentin*, DTC, 15, 2497-2519.
[490] Usp. G. BARDY, *Manichéisme*, DTC, 9, 1841-1895.
[491] To su doceti.
[492] Osobno ne znamo koje svoje djelo Teodoret ima pred očima.
[493] To je Isus Krist.
[494] U izvorniku je riječ εὐδοκία. Imala je određenju ulogu u antiohijskoj kristologiji. O toj riječi vidi G. SCHRENK, εὐδοκία, ThW, 740-748.

Spremno podnosite trud oko kreposti i pogibli za evanđelje. Neka vas ne ozlovolje tegobe što nailaze niti se služite različitim razmišljanjima. Sebi skupljajte bogatstvo. Nitko tko sabire najveće dobiti nije mrzovoljan niti mrmlja. Pavao također naznačuje korist od napora.

2,15: *"Da budete besprijekorni i bezazleni, Božja neporočna djeca sred izopačena i pokvarena roda."*

Tako je i Gospodin zapovjedio da budu bezazleni kao golubice.[495]

2,15-16: *kojemu svijetlite kao svjetiljke u svijetu držeći riječ života meni na ponos za Kristov dan."*

Pavao kaže: neće vam nauditi oni koji se bore protiv vas. U svijetu ćete svijetliti kao svjetiljke i meni ćete pri Spasiteljevu dolasku i sami biti na ponos. Izričaj "držeći riječ života" stoji namjesto pazeći na riječ života. Tako je Pavao, pišući Timoteju, kazao: "Drži se sebe i pouke" (1 Tim 4,16) u smislu: pazi na samoga sebe i na pouku. Navještaj je pak nazvao "riječ života" jer pruža vječni život. "Nisam, naime, uprazno trčao niti se zaludu trudio." Dičim se i veličam što nisam za vas poduzeo uzaludan trud.

2,17-18: *"Naprotiv, ako se i žrtvujem za žrtvu i službu vaše vjere, radujem se i zajedno veselim sa svima vama. Jednako se i vi radujte i sa mnom uzajamno veselite."*

Izričaj "vaše" Pavao je napisao umjesto "svih" koji su po njemu povjerovali. Kao žrtva prinesen Bogu za vašu vjeru, veselim se i radujem. Dolikuje da i vi imate sa mnom dijela u veselju. Pavao to izjavljuje razveseljujući Filipljane i poučavajući o uzvišenosti mučeništva koje zauzima mjesto stanovite ljevanice i žrtve.

2,19-22: *"Nadam se pak u Gospodinu Isusu da ću vam uskoro poslati Timoteja te se i ja razveselim doznavši kako je kod vas. Nikoga, naime, drugoga istoga mišljenja nemam tko se plemenito brine za ono što je s vama. Svi, naime, traže svoje, a ne što je Krista Isusa. Njegovu privrženost poznate: da je kao dijete ocu sa mnom služio evanđelju."*

To su istinske pohvale za blaženoga Timoteja. Božanstveni se Apostol sada njime poslužio da prema Filipljanima očituje vlastito raspoloženje. Jedinoga koji ga je veselio poslao je radi njihove potrebe. Pavao Filipljane također potiče da svom pažnjom prime Timoteja kao navjesnika istine.

[495] Usp. Mt 10,16.

2,23-24: *"Nadam se, dakle, da ću njega poslati odmah čim vidim što je sa mnom. Uvjeren sam pak u Gospodinu da ću i sam brzo doći."*

Pavao nije ni tu potvrdno najavio svoj dolazak već ga vezao uz božansku skrb. Očito je da još nije u potpunosti izbjegao prvu opasnost. To natuknjuje kada kaže "odmah čim vidim što je sa mnom", tj. ako se konačno razriješe neprilike.

2,25: *"Smatrah nužnim da vam pošaljem Epafrodita, svoga brata, suradnika, suborca - vašega apostola - i poslužitelja moje potrebe."*

Pavao je izrekao mnoga uspjela djela. Epafrodita nije jedino nazvao "bratom" nego također "suradnikom" i "suborcem". Nazvao ga je "njihovim apostolom" jer mu je bila povjerena briga o njima. Time postaje očito da su oni koji su na početku oslovljeni "biskupima" (Fil 1,1) kao njegovi podložnici djelovali vršeći svećeničku ulogu. Pavao je Epafrodita nazvao "poslužiteljem potrebe" jer je donio novac koji su oni poslali. On natuknjuje da su dužni na tu uslugu kao i javni službenici na daće.

2,26-27: *"Čeznuo je, naime, za svima vama i bio zlovoljan što ste čuli da je obolio. Doista se razbolio na smrt. Ipak mu se Bog smilovao, ali ne samo njemu nego i meni da ne slažem tugu na tugu."*

Pavao opravdava sporost, naznačuje veličinu nadošle bolesti, bilježi Epafroditovo raspoloženje prema njima. Također je kazao da je bio slabe volje zbog sporosti i zbog njihove zabrinutosti koju je prouzročila bolest. Ono "smilovao se" izražava i Epafroditovu revnost u bojevima. Nije htio ostaviti tegobni život jer je poznavao dobit koja iz njega nastaje. Pavao također kaže "i meni" se smilovao: nije me ostavio bez suradnika.

2,28-30: *"Vama ga, dakle, brzo poslah da se, gledajući ga, iznova veselite te i sam budem manje žalostan. Primite ga, dakle, u Gospodinu sa svom radošću i takve poštivajte. On se, naime, za Kristovo djelo primaknuo do smrti ne vodeći računa o životu da bi ispunio vaš nedostatak glede uslužbe prema meni."*

Pavao je izričajem "ne vodeći računa o životu" natuknuo najveću opasnost. Dobro upućen[496] da sam u zatvoru, čuvan od mnogih, ušao je, vidio me prezrevši pogibao. Za sve vas je, veli, isplatio dug. Sam je učinio što ste svi bili dužni.

Pavao unaprijed govor prenosi na one koji su naređivali da se vrši zastarjelo u Zakonu.

[496] Odnosi se na Epafrodita.

Treće poglavlje

3,1: *ostalom, moja braćo, veselite se u Gospodinu."*

Ispunite se svakom duhovnom radošću.

"Isto vam pisati, meni nije dosadno, a vama je sigurno". Pavao nije Filipljanima pisao drugo pismo već im je u ovome pružio brojne pouke.

3,3: *"Čuvajte se pasa!"*

Psima je svojstvena bestidnost. Budući da su dotični često bili prekoreni što iskvaruju navještaj, a ipak su ostajali pri zloj nakani, Pavao ih je s pravom nazvao "psima". Međutim, to je nekoć bio naziv[497] za pogane. Gospodin veli: "Nije lijepo kruh uzeti od djece i baciti psima" (Mt 15,26). Promjenom se pak zbilja izmijeniše i nazivi. Pogani se nazivaju sinovima, a Židovi "psima".

"Gledajte opake radnike": oni ne grade već razgrađuju građevinu.

"Gledajte obrezanje": navješćujući obrezanje[498] nastoje rasjeći tijelo Crkve.

3,3: *"Obrezanje smo zapravo mi koji služimo Božjemu Duhu i dičimo se u Kristu Isusu, a ne pouzdavamo se u tijelo."*

Pavao je to isto kazao i u pismu Rimljanima: "... obrezanje srca u Duhu, ne slovu" (Rim 2,29). I Bog je to po proroku zapovjedio Židovima: "Obrežite okorjeli prepucij svoga srca" (Jer 4,4).

3,4: *"Premda i ja imam pouzdanje u tijelo."*

Ipak neka nitko ne pomisli da to govorim jer bih bio neobrezan i ne bih se mogao hvaliti obrezanjem.

"Ako se nekome drugome čini da se pouzdaje u tijelo, ja još više."

Pavao je s pravom dodao "čini se" jer se s razlogom nije pouzdavao u tijelo. Potom jedno za drugim razlaže ono što je Židovima sveto.

3,5: *"Osmodnevno obrezanje."*[499]

Nisam bio obrezan kao prozelit.

"Iz Izraelova roda": nisam se rodio od prozelita već se ponosim pretkom Izraelom.

"Benjaminovo pleme": nisam ponikao od polurobova nego niknuh iz slobode, iz ljubljene Rahele[500] za koju je služio patrijarh.

[497] Usp. u našem sedmom poglavlju br. 25.
[498] Vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 7.
[499] Vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 8.
[500] Rahela je znamenita starozavjetna žena. Bila je Labanova kći i žena partijarha Jakova. O Raheli vidi: H. LESETRE, *Rachel*, DB, 5, 925-927.

"Hebrej[501] od Hebreja": vratio se na sami korijen. Ostalo je slobodni izbor.

"Po Zakonu farizej": to je bila bolja sljedba.

3,6: *"Zbog suparništva progonitelj Crkve."*

Crkvu nisam ništio iz častoljublja niti isprazne slave niti tjeran zavišću kao židovski prvaci nego raspaljen žarom prema Zakonu.

"Besprijekoran po pravednosti u Zakonu." Pavao je naznačio da zakonska pravednost nije potpuna. Stoga nije naprosto kazao da je bio besprijekoran "po pravednosti" nego je dodao "koja je u Zakonu". Pošto je sve to tako razglobio, naznačuje da se time uopće ne hvali pa kaže:

3,7: *"Sve pak što mi bijaše dobitak, to sam radi Krista smatrao gubitkom."*

Usporedbom s onim što je bolje, Pavao je nazvao gubitkom ono što je lošije. Svjetiljka je suvišna kada se pojavi sunce. Onima je suvišan odgojitelj[502] koji su dobili savršenu Mudrost. Nepotrebno je mlijeko dojkinje onima koji primaju punu hranu.[503]

3,8: *"Štoviše, čak sve smatram gubitkom zbog najizvrsnijega spoznanja Krista Isusa, našega Gospodina, radi kojega sve izgubih i držim da je otpad[504] da Krista steknem."*

Zbog veće spoznaje nižu nazivam gubitkom i zbog boljega manje cijenim ono što je neznatnije. Ne izbjegavam kao zlo nego odabirem bolje. Uzevši žito, suvišnim smatram pljevu. Pavao pljevom naziva ono što je gušće i suše. To nosi žito. Ali kada se pokupi žito, to se odbacuje. Tako je Zakon pokazao Krista. Pošto ga je pokazao, unaprijed je suvišan.

3,9: *"I u Njemu se nađem nemajući svoje pravednosti koja je iz Zakona nego onu koja je po vjeri u Krista, opravdanost iz Boga."*

Koja je to?

3,9-10: *"... na osnovi vjere: da upoznam Njega i snagu Njegova uskrsnuća."*

To je da po vjeri spoznam kako je On Bog i Stvoritelj svega; kako je za se uzeo našu narav, izvršavajući naše spasenje; kako je uskrisio tijelo koje uze snujući zajedničko uskrsnuće svih ljudi.

Pavao je svrhu uskrsnuća nazvao "snagom Njegova uskrsnuća".

[501] O značenju naziva Hebrej koji je dat Abrahamu i potom Jakovljevim potomcima, usp. F. VIGOUROUX, *Hébreux*, DB, 3, 513-515.

[502] To se odnosi na Zakon.

[503] Usp. 1 Kor 3,2.

[504] Usp. u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 19.

3,10-11: *"... i zajedništvo njegovih muka, suobličen njegovoj smrti ne bih li kako prispio uskrsnuću od mrtvih."*

Trudim se imati dijela u njegovim patnjama i nasljedovati njegovu smrt da imam udio i na uskrsnuću.

3,12: *"Još, dakako, nisam dohvatio niti sam već postao savršen. Ipak revno tražim ne bih li dohvatio jer i bijah uhvaćen od Krista Isusa."*

Krist je mene prvi uhvatio i ulovio u svoju mrežu. Od njega sam bježao i nadasve se od njega odvraćao. Ali on je uhvatio bjegunca. I ja, dakle, revno tražim da ga željan uhvatim te mi ne izmakne spasenje.

3,13: *"Ja, braćo, ne smatram da sam već uhvatio."*

Pavao to onima govori koji su se hvalili već učinjenim dobrim djelima da im snizi razmišljanje.

3,13-14: *"Jedno samo: zaboravljajući ono što je iza mene, naprežem se onome ispred sebe. Trčim cilju, nagradi višnjega Božjega poziva u Kristu Isusu."*

Neki su rekli da je Pavao izričaj "zaboravljajući ono što je iza mene" kazao imajući u vidu životno ponašanje po Zakonu. Ja pak mislim da to izjavljuje u svezi s trudom oko naviještanja. Pavao se obično služio zavijutcima i u pobudne govore unosio dogmatike. On, dakle, kaže, zaboravljajući ranije napore, nastojim željno hitjeti onome što je gore. Imam jedan cilj: domoći se priloženih nagrada. To je nebesko kraljevstvo. Pavao je "nagradu" nazvao naplatom.

3,15: *"Svi, dakle, koji smo savršeni, to mislimo. I ako što drukčije mislite, i to će vam Bog objaviti."*

Dolikuje da to mislimo o nagradama koje nas očekuju. Ako pak nismo naučili kakve su nagrade, dolikuju znati da će nam ih očitovati Bog koji je sudac.

3,16: *"Samo - dokle smo došli - držimo se istoga pravila, isto mislimo."*

Pavao opet govori Filipljanima o složnosti. Evanđeoski je navještaj nazvao "pravilom". Pravilo, granica ispravnosti, ništa ne pripušta unutra. Pavao, dakle, naređuje Filipljanima da ne pripuštaju one koji u evanđelju unose što je od Zakona. Potom sebe stavlja za stanoviti uzor.

3,17: *"Budite, braćo, moji nasljedovatelji!"*

Pokazujući da u toj nakani ima mnoge sudionike Pavao je dodao: "I promatrajte one koji tako žive kako nas imate za ogled." Njih slijedite ako pružaju isti nauk kao i mi.

3,18-19: *"Mnogi, naime, žive - o njima vam često govorah, a sad i plačući govorim - kao neprijatelji Kristova križa. Njihov je svršetak propast, njihov je bog trbuh, a njihova slava u sramoti."*

Pavao je "neprijateljima križa" nazvao one koji uče da se bez življenja po Zakonu nije moguće domoći spasenja. "Bogom njihovim" nazvao je "trbuh" osuđujući proždrljivost. Židovi osobito veliku brigu iskazuju hrani. Misle da je raskoš u subotu granica pravednosti. Za slavu drže ono čega se treba stidjeti.

3,19-21: *"Oni misle na zemaljsko. Naša je pak domovina*[505] *u nebesima odakle i Spasitelja očekujemo, Gospodina Isusa Krista. On će preobraziti naše skromno tijelo da postane suobličeno tijelu njegove slave po djelotvornosti kojom ima moć sve sebi podložiti."*

Spomenuti su, dakle, ispred svega stavili zemlju. Mi se pak ponosimo nebom i otuda iščekujemo Gospodnji dolazak. Gospodin će naše tijelo osloboditi raspadljivosti i ukrasiti besmrtnošću. Za tu nam je nadu dao zalog: uskrisio je vlastito tijelo i ispunio ga slavom. Izričajem "preobrazit će" Pavao nije naznačio izmjenu oblika nego poništenje raspadljivosti. Pavao kaza da naše tijelo postaje "suobličeno tijelu slave njegove", ali ne u smislu kolikoće nego kakvoće slave. I naše će biti nalik na svjetlo. Krist će to učiniti jer ima neiskazivu moć. Lako odstranjuje raspadljivost i smrt kao što naša tjelesa preinačuje i sve priprema da u nj gledaju.

Četvrto poglavlje

4,1: *"Stoga, moja braćo, ljubljeni i željkovani, radosti i vjenče moj, tako stojte, ljubljeni, u Gospodinu."*

Tu je poticaj s velikom pohvalom. Pavao kaže: o vama imam uzvišeno mišljenje, radi vas sam ponosan.

4,2: *"Opominjem Evodiju*[506] *i Sintihu*[507] *opominjem da isto misle u Gospodinu."*

Pavao, doduše, hvali žene. Ipak natuknjuje da je među njima stanovita svađa.

[505] O izvornoj riječi usp. G. SCHRENK, πατρία, ThW, 5, 1017-1021.

[506] Evodija je bila kršćanka iz Filipa. Nije nam poznata osim po napomeni iz Fil 4,2. O njoj vidi F. VIGOUROUX, *Évodie*, DB, 2, 2131.

[507] Sintiha je kršćanka iz Filipa. O njezinoj prepirci s Evodijom pobliže ništa ne znamo: usp. *Syntique*, DB, 5, 1906; J. GIBB, DoB, 4, 644.

4,3: *"Da, i tebe, čestiti sudruže,*[508] *molim: pomozi im jer su se one u evanđelju borile sa mnom i Klementom*[509] *i ostalim mojim suradnicima čija su imena u knjizi života."*

Riječ ženama najveća je pohvala. Pavao ih naziva suradnicama u pogiblima za evanđelje. Neki su nerazumno pretpostavili da je "sudrug" Apostolova žena. Nisu imali na umu što je Pavao napisao u pismu Korinćanima. Sebe je ubrojio među one bez žene. Pavao veli: "Neoženjenima i udovicama kažem da im je dobro ako ostanu kao i ja" (1 Kor 7,8). Jasno je da Pavao nije imao ženu: bilo da je bio neoženjen ili udovac. Ipak je neženjenost bliže istini. Pavao je bio pozvan kao mladić. Onoga, dakle, naziva "sudrugom" jer je vukao isti jaram. Uvjerava ga da bude pomoćnik nadasve čestitih žena i da uspostavi slogu.

4,4: *vijek se radujte u Gospodinu. Opet kažem: radujte se!"*

Očito je da je Pavao prema Filipljanima dragovoljno raspoložen. Stoga ih čašću hrabri i hvali.

4,5: *"Vaša blagost neka je znana svim ljudima."*

Junački podnosite neprijateljske napade. Zlo ne uzvraćajte na zlo.

4,5-6: *"Gospodin je blizu. Ne budite ni za što zabrinuti."*

Sudac se približava. Na kraju će dodijeliti nagrade za napore. "Svoje pak molitve očitujte pred Bogom u svakoj molitvi i prošnji sa zahvaljivanjem." Najprije treba za sve - ugodno ili ne - hvaliti Boga, dobročinitelja. Tek onda tako srcem iznijeti traženja.

4,7: *"I mir Božji koji nadvisuje svaki um čuvat će u Kristu Isusu vaša srca i vaša imena."*

Budući da su se međusobno progonili, Pavao je nužno za njih molio mir. Ali kako se dade obuhvatiti bit Onoga čiji mir nadvisuje svaki razum?

4,8-9: *ostalom, braćo, što je god istinito, što god časno, što god pravedno, što god čisto, što god ljubazno, što god hvale vrijedno; je li što krepost, je li što pohvala, to nek vam je na umu. Što ste naučili i primili i čuli i na meni vidjeli, to činite i s vama će biti Bog mira."*

Sve vas zajedno pozivam da riječi ukrasite istinom, život rasvjetljujete čestitošću i pravednošću, ono činite što je Bogu drago i sebi tu spremate pohvalu. To sam vas učio riječima i pokazao djelima. Ako to

[508] Usp. u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 12.

[509] O tome Klementu vidi J. GEWIESS, *Klemens*, LThK, 6, 331.

budete vršili, za pomoćnika ćete imati Boga svega što postoji. Pavao im zatim piše i o novcima koje su mu poslali.

4,10: *velike se uzradovah u Gospodinu što je opet procvalo vaše razmišljanje o meni kao što ste i mislili, ali niste imali prilike."*

Poznam vašu nakanu i silno se radujem gledajući je u vama. Nekoć se htjedoste pobrinuti za našu uslugu, ali niste imali pogodan trenutak.

4,11-12: *"Govorim, ali ne zbog oskudice jer sam naučio biti zadovoljan onim u čemu jesam. Znam se i poniziti i obilovati. Također znam oskudijevati. U svemu i u sve sam se uputio: i sit biti i gladan biti i obilovati i oskudijevati. Sve mogu u Kristu koji me krijepi."*

Od toga ništa ne govorim zbog svoje oskudice. Ja, naime, po božanskoj milosti uvijek prođem kroz suprotivštine. Stekao sam obilno iskustvo obojega: i sitosti i gladi; i neimaštine i obilja. Da ne rastuži dok to piše, Pavao je nastavio kao da je izneseno prošli događaj.

4,14: *"Ipak dobro učiniste što ste sa mnom podijelili moju nevolju."*

Ovo je vaš dobitak: postali ste dionici mojih patnja. Potom slijedi nova pohvala.

4,15-16: *"A i vi, Filipljani, znadete da na početku evanđelja, kada sam otišao iz Makedonije, nijedna mi se Crkva nije pridružila u pogledu davanja i uzimanja osim vas samih. Čak ste mi i u Solun i jednom i dvaput poslali za potrebe."*

Dostojna pohvala ljudima: nisu, naime, samo nazočna Pavla štovali nego su skrbili i za odsutna. Dok je boravio u glavnome gradu i odlazio drugamo rado su slali za potrebe. Ipak da tko ne shvati kako Pavao Filipljane hvali radi tjelesne brige, on je dodao:

4,17: *"Ne, ne tražim dar već tražim plod koji se uvećava na vaš račun."*

Navedeno mi nije potrebno već se uvelike brinem za vašu korist. Potom, uvečavajući uslugu, Pavao kaže:

4,18: *"Sve imam i obilujem. Namiren sam primivši od Epafrodita ono od vas: miris ugodna mirisa, žrtvu milu, ugodnu Bogu."*

Vi, naime, dadoste Epafroditu, meni Epafrodit, a Bog je žrtvu primio po meni. Njihovu slavu uvećava njihova oskudica. Filipljani nisu slali jer su obilovali. Bili su pritisnuti krajnjim siromaštvom. To Pavao uči u drugome pismu Korinćanima. Ovako kaže: "I krajnje je njihovo siromaštvo obilovalo glede bogatstva njihove jednostavnosti" (2 Kor 8,2).

4,19: *"A moj Bog, neka ispuni svaku vašu potrebu, po svome bogatstvu u slavi, u Kristu Isusu."*

Pavao je Filipljanima uzvratio nebeskim bogatstvom. Veoma je zgodno pridodao i blagoslov. Pošto je poslano nazvao "mirisom ugodna mirisa, žrtvom milom, ugodnom Bogu", za Filipljane od Onoga koji je to priskrbio moli potrebito za sadašnji život. Kaže: "Neka ispuni svaku vašu potrebu." Pavao nije učinio ništa neprilično kada je za Filipljane molio taj blagoslov. I Gospodin je u svetim evanđeljima zapovjedio govoriti: "Kruh naš svagdanji daj nam danas" (Mt 6,11; Lk 11,3). Pavao je za Filipljane također molio buduću slavu koja je u Kristu Isusu. Krist može udijeliti i ono i ovo jer posjeduje neizmjerljivo bogatstvo.

4,20: *"A Bogu i Ocu našemu slava u vijeke vjekova. Amen."*

Tu je Pavao slavio samo Oca. Drugdje pak slavi jedino Sina. Kaže: "Od njih je Krist po tijelu koji je, povrh svega, Bog: blagoslovljeni u vijeke vjekova. Amen." (Rim 9,5). Međutim, ni ondje ne odjeljuje Oca od Sina ni tu Sina od Oca nego božanskoj naravi iskazuje zajednički hvalospjev.

4,21: *"Pozdravite svakoga svetoga u Kristu Isusu."*

Svet nije svatko tko sebe naziva svetim nego onaj tko vjeruje Gospodinu Isusu i živi po njegovim zakonima.

4,22: *"Pozdravljaju vas braća koja su sa mnom. Pozdravljaju vas svi sveti, naročito oni iz Cezarova doma."*

Pavao je ogromnu utjehu pružio Filipljanima poučivši ih da je božansko evanđelje zavladalo carskom palačom te da je za život zarobilo ukućane bezbožnoga vladara.

4,23: *"Milost Gospodina Isusa Krista sa svima vama. Amen."*

Pavao je na kraju dodao uobičajeni blagoslov. Neka bude i za nas po zagovoru onoga koji ga je napisao i pomoću Gospodina Krista: s Njime slava Ocu s Presvetim Duhom sada i vazda i u vijeke vjekova. Amen.

Poslanica je Filipljanima pisana iz Rima po Epafroditu.

TUMAČENJE POSLANICE KOLOŠANIMA

Osnovna misao

Božanstveni je Apostol u isto vrijeme pisao Efežanima i Kološanima.[510] Kao prijenosnikom za pisma poslužio se poštovanja vrijednim Tihikom. Pavao je pisao iz Rima kada je već izbjegao prvoj opasnosti. To pokazuje početak poslanice. Suradnikom je, naime, pisma uvrstio triput blaženoga Timoteja. Ali kada je u Neronovo vrijeme bio u prvoj nevolji, s njime nije bio nitko od poznatih. Sam je to naznačio u pismima Timoteju: "Nitko sa mnom ne bijaše kod moje prve obrane" (2 Tim 4,16). Međutim, kada je bio na samome koncu života, božanstveni Timotej nije se nalazio u Rimu već zapravo u Aziji.[511] I to očitije uči drugo pismo što je za Timoteja napisano. Pošto je, naime, Pavao kazao "ja se već prinosim za žrtvu i nastupilo je vrijeme moje smrti" (2 Tim 4,6) nešto niže kaže: "Požuri se brzo doći k meni" (2 Tim 4,9). Pavao potom dodaje: "Sobom donesi kabanicu[512] koju ostavih u Troadi kod Karpa kao i knjige, a prije svega pergamene" (2 Tim 4,13).[513]

Neki pak kažu da je božanstveni Apostol pismo pisao Kološanima koje nikada nije ni vidio. Trude se da to dokažu ovim riječima: "Želim, naime, da znate koji napor podnosim za vas i za Laodicejce i za sve koji nisu vidjeli moje tjelesno lice" (Kol 2,1).

Međutim, dotični moraju shvatiti značenje kazanoga. Pavao želi reći: svakovrsnu brigu skrbim ne samo za vas nego i za one koji me nisu vidjeli. Ako je skrb za one skrbio koji ga nisu vidjeli, ne poduzima nikakvu brigu za one koji su se okoristili njegovim viđenjem i poukom. Navedeno treba shvatiti u prethodnome smislu jer Pavao kaže: "... koji napor podnosim za vas i za Laodicejce i za sve koji nisu vidjeli moje tjelesno lice" (Kol 2,1).

Jasno je, dakle, da to nije kazao o Kološanima nego je iz želje da ih učvrsti dodao ono "ne samo za vas nego svekoliku skrb skrbim i za one koji me nikada nisu vidjeli".

---

[510] O samoj *Poslanici Kološanima* usp. cijelo naše šesto uvodno poglavlje.

[511] U Novome zavjetu ime Azija označuje rimsku pokrajinu. To je zapravo Mala Azija: usp. E. BEURLIER, *Asie*, DB, 1, 1093-1097.

[512] O kabanici vidi našu zabilježbu u sedmome uvodnome poglavlju br. 23.

[513] O pergamenama usp. u našem sedmome uvodnome poglavlju br. 24.

Ali nas je i triput blaženi Luka poučio u *Djelima*[514] kako je Pavao u isto vrijeme proputovao Frigiju i galacijski[515] predio. Kolosi su pak u Frigiji, a Laodiceja[516] je u blizini i glavni joj je grad. Je li moguće da je Pavao bio u Frigiji i da božansko evanđelje nije onima[517] donio? Neka pak nitko ne rekne da su bili od božanske milosti spriječeni to učiniti. Blaženi Luka reče[518] da ih[519] je Duh Sveti spriječio glede Azije i Bitinije.[520] Nešto pak takva nije kazao o Frigiji. Ali neka o tome misli što tko hoće. Tvrditi jedno ili drugo ne stvara razliku u nauku.

Osnovna je pouka poslanice kako slijedi. Neki su od Židova koji povjerovaše zaveli Kološane i nagovorili da opslužuju ono što je u Zakonu zastarjelo. Božanstveni je Apostol pisao kako bi poučio da je Gospodin Krist za nas postao podjeljitelj spasenja. Pavao također pokazuje da otajstvo Utjelovljenja nadvisuje svako ljudsko razmišljanje kao i to da ćemo biti zajedničari Kristova kraljevstva te da savršenima nisu korisna zakonska opsluživanja.

Prvo poglavlje

1,1-2: *"Pavao, apostol Isusa Krista po Božjoj volji, i brat Timotej: svetoj i vjernoj braći u Kristu, u Kolosima: milost vam i mir od našega Boga Oca i Gospodina Isusa Krista."*

Ukoliko Pavao onima koji su bili u zabludi jer su, kao zavedeni, rado prihvatili ponašanje po Zakonu pokazuje da je to bez učinka u odnosu na spasenjski Gospodnji dolazak, nužno je same sebe oslovio Kristovim apostolima.[521] Dodao je pak "po volji" učeći da to odgovara Bogu i Ocu. Opet je prijedlog "po"[522] stavio uz Oca.

[514] Usp. Dj 18,25.

[515] Usp. E. BEURLIER, *Galatie*, DB, 4, 77-80; W.M. RAMSAY, *Galatia*, DoB, 2, 81-91.

[516] Usp. E. BEURLIER, *Laodicée*, DB, 4, 82-86; W. M. RAMSAY, *Laodicea*, DoB, 3, 44-45.

[517] Odnosi se na Kološane.

[518] Usp. Dj 16,7.

[519] Odnosi se na Pavla i suradnike.

[520] Usp. E. JACQUIER, *Bithynie*, DB, 1, 1800-1802.

[521] Preveli smo kako piše. Inače u Kol 1,1 stoji u jednini "apostol".

[522] Napomena je vezana uz pneumatomahe. Pneumatomasi su tvrdili da Pismo prijedlog "po" pripisuje jedino Duhu Svetome. Otuda su zaključivali da Duh Sveti nije Bog. Teodoret upozorava da Pavao isti prijedlog "po" pripisuje Bogu Ocu. Zato pneumatološko dokazivanje među pneumatomasima nema biblijsko utemeljenje.

1,3-4: *"Zahvaljujemo Bogu i Ocu našega Gospodina Isusa Krista svagda moleći za vas jer smo čuli za vašu vjeru u Kristu Isusu i ljubav prema svima svetima."*

Pavao je posvjedočio za njihovu savršenost. Rekao je da blistaju vjerom i ljubavlju. Ljubav pak djelotvorno sadrži svaku zapovijed. Apostol je uobičajio najprije uši izgladiti ugodnim riječima i tek potom iznijeti pouku koja se pristoji. I tu kaza da Boga slavi u molitvama zbog njihove vjere koja se odnosi na Gospodina Krista i zbog ljubavi koju trajno iskazuju svima koji jednako vjeruju.

1,5: *"Radi nade koja vam je osigurana na nebesima."*

To pak, veli, činite drage volje jer očima vjere motrite nebesko kraljevstvo koje vam je pripravljeno.

1,5-6: *"Za nju ste prethodno čuli u riječi istine, evanđelju što doprije do vas kao što je i u svemu svijetu."*

Nadu vam obećaje božansko evanđelje, ali ne samo vama nego također svim ljudima. Pavao zatim naznačuje snagu navještaja koji "donosi plod i raste kao i među vama od dana kada čuste i spoznaste Božju milost i istinu". Pavao je vjeru i pohvalno ponašanje onih koji su poslušali nazvao plodnošću evanđelja, a mnoštvo vjernika porastom.

1,7-8: *"Tako ste i naučili od Epafre koji je s nama dragi surob. On je za vas vjerni Kristov službenik. On nam je i dojavio vašu ljubav u Duhu."*

Taj je, hvale dostojni, muž, velim Epafra, njihov građanin. Kada je došao u Rim poučio je božanstvenoga Apostola o njihovoj vrućoj vjeri u Gospodina i o prijevari koju je netko izvršio. Pavao je Epafru uresio mnogim pohvalama. Nazvao ga je ljubaznim, surobom i vjernim Kristovim službenikom da im postane dostojnijim većega poštivanja. Pavao kaza da su od Epafre naučili kako je posvuda nagovještaju utrt put te da je mnoštvo vjernika u svakome narodu.

1,9: *"Radi toga i mi od dana kada smo dočuli ne prestajemo za vas moliti i tražiti da se ispunite spoznajom Njegove volje."*

To naučivši od vašega učitelja[523] neprestano molimo Boga da vam udijeli savršenu spoznaju vlastite volje. Time je Pavao natuknuo da Kološani posjeduju nesavršenu spoznaju jer se povode za opsluživanjima Zakona.

[523] To je bez dvojbe Epafra.

1,9-10: *"... u svoj mudrosti i duhovnome razumijevanju te se vladate dostojno Gospodina uz svako ugodno držanje."*

Molimo da vas ispuni duhovna mudrost kako biste sve činili što se sviđa Bogu.

1,10-11: *"... donoseći plod u svakom dobrom djelu i rastući u spoznaji Boga; osnaženi svakom snagom po moći njegove slave za potpunu strpljivost i ustrajnost s radošću."*

Svrha je: da Bogu prinosite plodove dobrih djela i da pokažete napredovanje u njegovu spoznavanju te da, osnaženi božanskom moći, ostanete stalni s radošću podnoseći neprijateljske navale. Pavao je strpljivost povezao s neprijateljima jer nam je potrebita kada bezbožni napadnu.

1,12: *"Zahvaljujući Bogu i Ocu koji nas je učinio sposobnima za udio na baštini svetih u svjetlosti."*

Slavimo čovjekoljubivoga Gospodina jer je nas koji smo bili nedostojni učinio dionicima svjetlosti svetih. Pavao opet znamenom zahvaljivanja izražava neizrecivost božanskoga čovjekoljublja i veličinu skrbi za nas.

1,13: *"On nas je istrgnuo iz vlasti tame i prenio u kraljevstvo Sina svoje ljubavi."*

Pavao je đavlovu vlast nazvao "vlast tame". Gospodina Krista oslovio je "Sinom ljubavi". Poučio je da je Krist ljubljen ne kao stvorenje i rob[524] nego kao Sin. Nije, naime, Sin ljubavi[525] nego ljubljeni Sin, tj. pravi. Tako je i Izak[526] nazvan. Reče: zmi svoga ljubljenoga sina" (Post 22,2). To stoji umjesto pravoga, od svih tih najdražega. Pošto nas je Bog izbavio iz tame, učinio je dostojnima Sinova kraljevstva. Pavao to kaza i u pismu Timoteju: "Ako budemo izdržali i kraljevat ćemo" (2 Tim 2,12).

1,14: *U kome imamo po krvi otkupljenje, oproštenje grijeha."*

Otkupljenje nije nam darovao Zakon nego Gospodin Krist, zakonodavac Zakona, po spasonosnome krštenju.

Pošto je Pavao dosadašnje kazao, dotiče i teologiju. Pokazuje da je Krist stvoritelj svega.

1,15: *"On je slika Boga nevidljivoga."*[527]

[524] To je usmjereno protiv arijevstva.

[525] Tu ne razumijemo Teodoreta jer je upravo tako Krist nazvan u Kol 1,13.

[526] Izak je Abrahamov i Sarin sin. Usp. E. MANGENOT, *Isaac*, DB, 3, 930-935.

[527] O tome vidi u našem šestom uvodnom poglavlju br. 2A.

Nosi vidljive biljege Onoga koji ga je rodio. Upravo je to Gospodin rekao Filipu: "Onaj koji je mene vidio, i Oca je vidio" (Iv 14,9). I Adam je rodio na svoju sliku, tj. sebi po svemu slična.[528] Prema tome, slika naznačuje istobitnost. Ali slike bez duše ne posjeduju bitnost onih zbilja čije su slike. Živa pak slika koja posjeduje posvemašnju sličnost ima istu bit s pralikom.[529]

"Prvorođenac svega stvorenja."[530]

Ako je Jedinorođenac kako je Prvorođenac? Ako je Prvorođenac, kako je Jedinorođenac? Međutim, u božanskim se evanđeljima naziva Jedinorođencem.[531] Prema tome, Prvorođenac je stvorenja, ali ne što stvorenje ima za sestru nego jer je rođen prije svakoga stvorenja. Kako bi, naime, bilo moguće da je sa stvorenjem brat i da je Stvoritelj? Ako je, po krivovjernome nauku, stvorenje,[532] za sestru ima stvorenje. Ali nije moguće da Isti stvorenju bude ujedno i brat i stvoritelj. Božansko ga pismo naziva Stvoriteljem.[533] Ako je Stvoritelj, zaista nije brat. Ali ako nije brat, nije stvorenje. Uostalom, božanstveni Apostol nije rekao da je Krist prvostvoreni nego prvorođeni, tj. prvi. Tako je i "prvorođeni od mrtvih" (Kol 1,18). Prvi je, naime, uskrsnuo. Tako je božanstveni Apostol zajednicu svetih nazvao "Crkvom Prvorođenca" (Heb 12,23). To pak nije zato što su naravlju prvi razriješili majčinske trudove. Stoga što se po Zakonu iskazuje veća čast prvorođencima, Pavao je tim nazivom naznačio njihovu časnost. I ono što slijedi uči da Jedinorođenac nije brat stvorenja već je Stvoritelj stvorenja.

1,16: *njemu, naime, bi sve stvoreno."*

Što? Ono što je "na nebesima" i ono što je "na zemlji, vidljivo i nevidljivo". Ali kako i na nebesima ima vidljivih bića kao sunce, mjesec i zvijezde, Pavao jasnije uči koja bića naziva nebeskima bilo vidljiva ili nevidljiva. Stoga pak što su svakome očita vidljiva bića i jer su svi naučili od nadasve božanstvenoga Mojsija[534] da im je Bog stvoritelj, Pavao ih ostavlja i sastavlja popis nevidljivih bića.

[528] Usp. Post 5,3.

[529] Vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 14.

[530] Usp. u našem šestom uvodnom poglavlju br. 2B.

[531] Usp. Iv 1,18.

[532] Odnosi se na arijevstvo.

[533] To sam Pavao u nastavku pokazuje.

[534] Usp. Post 1,3.

"Bilo Prijestolja, bilo Gospodstva, bilo Vrhovništva, bilo Vlasti: sve je bilo stvoreno po njemu i za njega."[535]

Smatram da Pavao Kerube naziva Prijestoljima jer je prorok Ezekijel motrio kako na njima počiva božansko prijestolje.[536] Gospodstva, Vrhovništva i Vlasti naziva one kojima je povjerena briga za narode.[537] Mihael je stajao na čelu Židovima.[538] Daniel pak govori o predstojniku Perzijanaca[539] i predstojniku Grka.[540]

Izričaj pak "sve je po njemu stvoreno" naznačuje prvo stvaranje, a izričaj "za njega" izražava učinak obistinjen Kristovim učovječenjem. Pavao kaže: "Ako je netko u Kristu, novo je stvorenje" (2 Kor 5,17). Opet kaže: "Sve uglaviti u Kristu..." (Ef 1,10). I prorok kaza: "Bit će novo nebo i nova zemlja" (Iz 65,17). Isto tako: "Drevno je minulo. Sve je, gle, postalo novo" (Iz 43,19). Naša je nada promjena spomenutoga. "I samo će se stvorenje osloboditi robovanja raspadljivosti za slobodu slave Božje djece" (Rim 8,21).

Da ovdje[541] ime Prvorođenac znači Prvi uči nas ono što slijedi.

1,17: *"A on je prije svega."*

Pavao nije rekao: on je prije postao nego je rekao: "On jest prije svega i sve stoji[542] u njemu." Krist nije samo Stvoritelj svega već se brine za ono što je stvorio. On ravna stvorenjem i sve stoji po njegovoj mudrosti i moći.

1,18: *"A on je glava tijela, Crkve."*[543]

Pavao je od teologije prešao Utjelovljenju. Krist je naša glava po ljudskome. Glava je s tijelom istobitna. Tako je i Krist s nama kao čovjek istobitan.

"On je početak." To stoji umjesto: prvi uskrsnu od mrtvih. Pavao je ovo dodao: "Prvorođenac od mrtvih." Isus je prvi razriješio trudove smrti. Natuknut je i govor o uskrsnuću nas svih: "Da on bude prvi među svima...". Krist je kao Bog prije svega i s Ocem je. Kao čovjek je prvorođenac od mrtvih i glava tijela.

---

[535] Usp. u našem šestom uvodnom poglavlju br. 2C.
[536] Usp. Ez 10,1.
[537] Usp. H. LESETRE, *Michel*, DB, 4, 1067-1075.
[538] Usp. H. LESETRE, *Michel*, DB, 4, 1067-1075.
[539] Usp. H. LESETRE, *Perse*, DB, 5, 149-158.
[540] Usp. Dn 10,20-21.
[541] Odnosi se na Kol 1,15.
[542] O posebnoj vrijednosti glagola u izvorniku usp. W. KASCH, συνίστημι, ThW, 7, 895-896.
[543] Usp. u našem šestom uvodnom poglavlju br. 2D.

1,19: *"Svidje se, naime, da se u Njemu nastani sva punina."*[544]

Apostol je u pismu Efežanima, jer su bili ispunjeni božanskim milosnim darovima, Crkvu nazvao puninom.[545] O Crkvi kaza da se Bogu svidjelo da prebiva u Kristu, tj. da je povezana s njime; da je pod njegovom zaštitom i da slijedi njegove zakone.

1,20: *"I da po njemu izmiri sve za nj."*

Pavao naznačuje i način pomirbe: "Izmirivši po krvi[546] njegova križa, po njemu, ono što je na zemlji ili što je na nebesima." Krist je izvršio naše pomirbe. Podnio je spasenjsku muku, prolio krv, za nas prikazao žrtvu, nebesko sjedinio sa zemaljskim. Nama su se radi velike zloće protivili i anđeoski puci. Stoga su, kada se Isus rodio, sastavili zbor. Prinoseći himan Bogu govorili su: "Slava u visinama Bogu, a mir na zemlji; veselje među ljudima" (Lk 2,14).

Pošto je Pavao tako iznio dobra, zajedno svima data, riječ upravlja Kološanima i govori.

1,21-22: *"I vas koji ste negda bili otuđeni i neprijatelji mišljenjem u zlim djelima sada je izmirio u njegovu tijelu od puti, po smrti, da vas prikaže svete, besprijekorne i bezprigovorne pred sobom."*

Na temelju vlastitoga prosudite opće. I vi ste živjeli u zlu i bezboštvu. Posve ste bili bez svjetla Božje spoznaje. Postali ste Božji prijatelji, ali vam taj dar nije poklonio Zakon nego vam je vaš dug oprostio Gospodin Isus. Predao je tijelo smrti da vas koji ste dostojni poziva učini svetima i slobodnima od svakoga prijekora.

Pavao zatim naznačuje obistinjenu promjenu, ali i plaši.

1,23: *"Samo ako ostanete utemeljeni u vjeri i nepokolebljivi i ne odvratite se od nade evanđelja koje ste čuli."*

Bit ćete sveti, bezprijekorni i bezprigovorni ako ustrajete u onome što ste naučili od početka i sačuvate predani vam nauk.

Pavao "nadom evanđelja" naziva uskrsnuće, vječni život i nebesko kraljevstvo. Potom uči da nije samo njima nego svima upravio navještaj: "Propovijedano je svakome stvorenju pod nebom. Ja, Pavao, postadoh mu[547] službenik." Pavlu je bio povjeren rad s poganskim narodima. Pavao ono ne bi kazao da doista nije nikada vidio Kološane. Ako si, kako reče,

---

[544] Usp. u našem šestom uvodnom poglavlju br. 2E.
[545] Usp. Ef 1,23.
[546] Usp. u našem šestom uvodnom poglavlju br. 2F.
[547] Odnosi se na evanđelje.

bio određen za navjesnika, zašto si nas onda prezreo i nisi nam donio evanđeoski nauk? Međutim, i ono što slijedi ima isti smisao.

1,24: *"Sada se radujem u patnjama za vas."*

Kako je bilo razumno da onaj koji nije vidio Kološane niti im pružio duhovni nauk izrijekom kaže da za njih podnosi različite pogibli?

"I dopunjam[548] što nedostaje mukama Kristovim za njegovo tijelo koje je Crkva." I Gospodin Krist je prihvatio smrt za Crkvu kao i sramotu križa, udarce po slijepočnici, bičeve po leđima i sve drugo što je podnio. Tako je i blaženi Apostol za Crkvu podnio različite muke. Podnio ih je s užitkom. On kaže: "Radujem se u patnjama za vas." Znao je da otuda proistječe život. Kazao je "dopunjujući što nedostaje Kristovim mukama" ukoliko ispunja ostatak i za nj prihvaća patnje. Preostalo je propovijedati poganima i obznaniti velikodušnoga darovatelja spasenja.

1,25: *"Ja joj[549] postadoh službenik po Božjoj rasporedbi koja mi je dana za vas da ispunim Božju riječ."*

Bilo mi je povjereno spasenje Crkve i služenje propovijedi da vas sve ispunim božanskim naukom. Izričaj "vas" ne označuje samo Kološane već vjernike cijeloga svijeta. Jasno je, dakle, i otuda da je Kološanima kao onima koje je vidio napisao poslanicu. Ako su mu i Kološani bili povjereni, nije ih mimoišao kada je došao u Frigiju kao poslije toga ni vođe laodicejskoga puka. Pavao također naznačuje način rasporedbe.

1,26-27: *"Otajstvo, sakriveno pred vjekovima i od naraštajâ, a sada je očitovano njegovim svetima kojima Bog htjede obznaniti."*

Pavao je nazvao "otajstvo" navještenje nakane spasenja ukoliko je negda bilo svima nepoznato, a poznato jedino Bogu. Pavao veli: ono što je bilo prethodnim naraštajima skriveno, Bog je sada objavio onim svetima kojima je htio. To znači apostolima i onima koji su po njima povjerovali. Pavao time pokazuje drevnost evanđelja kao i to da je Bog svega taj raspored predodredio prije Zakona i prije postanka svemira. Pavao kaže: nama je svetima obznanio "koje je bogatstvo slave toga otajstva među narodima". To je da su narodi koji su sjedili u tami dobili bogatstvo Božje spoznaje te će s Kristom imati dio na slavi. Pavao je

[548] U čitavome Novom zavjetu ta se riječ čita jedino na tome mjestu. Općenito govoreći u grčkome je iznimno rijetka. Septuagintini je prevoditelji uopće nisu upotrijebili. O njoj vidi G. DELLING, ἀνταναπληρόω, ThW, 6, 305.

[549] Odnosi se na Crkvu.

"bogatstvo slave" nazvao nastojanje oko "slave". Isto naznačuje i ono što je dodano.

1,27-28: *"To je Krist među vama, nada slave. Mi njega navješćujemo."*

One vas slave neće učiniti dostojnima strogo opsluživanje danâ i jelâ nego Gospodin Isus. Pavao "nadom slave" naziva obećanu slavu.

1,28-29: *"Opominjući svakoga čovjeka i poučavajući svakoga čovjeka u svoj mudrosti da bismo svakoga čovjeka doveli do savršenstva u Kristu Isusu. Za to se i trudim boreći se njegovom djelotvornošću koja djeluje u meni u snazi."*

Neprestano prihvaćam, potpomognut božanskom milošću, svaki napor da sve ljude naukom navještaja učinim savršenima. Savršenost ne poklanja Zakon već mudrost navještaja. Pavao potom razotkriva nježnu ljubav koju gaji prema njima.

Drugo poglavlje

2,1: *"Želim da znate koliki boj vojujem za vas i za one u Laodiceji i sve koji nisu vidjeli moje lice u tijelu."*

Hoću da se uvjerite kako ogromnu skrb skrbim i za vas i za Laodicejce, ali ne samo za vas i za Laodicejce nego i za sve koji me nikada nisu vidjeli. I ono što slijedi pokazuje da Pavao to veli u tome smislu.

2,2-3: *"Da se utješe njihova srca."*

Pavao nije rekao "vaša" nego "njihova", tj. onih koji ga nikada nisu vidjeli. Koji je pak način utjehe? Taj da, "sjedinjeni u ljubavi", čuvaju slogu po Kristu. "I za sve bogatstvo punoće spoznanja": da svom puninom prime bogatstvo navještaja "za spoznanje otajstva Boga Oca i Krista u kome su skrivena sva blaga mudrosti i znanja".

Pavao je naznačio da je otajstvo nakane spasenja zajedničko Ocu i Sinu. Rekao je da su u Kristu sakrivena sva blaga mudrosti i znanja jer se za budući život po njemu svim ljudima razotkriva svrha povijesti spasenja. Pavao je sve to kazao liječeći nasrnulu bolest i učeći da istinsko spasenje posjeduje vjera u Gospodina, a ne zakonska opsluživanja.

2,4: *"To pak velim da vas nitko ne prevari zavodljivom riječi."*

Tim sam se riječima poslužio kako bih vas upozorio da se ne povodite za varljivim riječima.

2,5: *"Ako sam, naime, tijelom odsutan, s vama sam, naprotiv, duhom radujući se i gledajući vas i čvrstoću vaše vjere u Krista."*

Pavao opet s poučavanjem miješa pohvale. Ugađa uhu da unaprijed pripremi pristup opominjanju. Time je iznova pokazao da je napisao pismo kao onaj koji ih je vodio. Kao što je tu kazao "ako tijelom i jesam odsutan, ipak sam duhom s vama", tako je i Korinćanima napisao "kao odsutna tijelom, a nazočan duhom" (1 Kor 5,3).

2,6-7: *"Kao što, dakle, primiste Krista Isusa, Gospodina, u njemu živite.*[550] *Ukorijenjeni i nazidani na njemu te učvršćeni u vjeri kako ste poučeni, obilujte*[551] *u njoj sa zahvaljivanjem."*

»istim čuvajte nauk koji ste primili. Slijedite evanđeoske zapovijedi pokazujući čvrstu vjeru. To izražava izričaj korijenjeni". Dodatak "nazidani" naznačuje stjecanje kreposti. Izričaj pak "obilujući u vjeri" stoji umjesto vjeru zadržite savršenom. Neka joj ništa ne manjka. Neka, zauzvrat, u vama ključa i obiluje da svime slavite Dobročinitelja. To znači "zahvaljujem".

2,8: *"Gledajte da vas tko ne odvuče filozofijom i praznom prijevarom po ljudskoj predaji i po počelima svijeta, a nije po Kristu."*

Ono što je Pavao gore nazvao "zavodljivom riječi" (Kol 4), ovdje naziva "filozofijom". Ništavnu i nevrijednu ljudsku predaju drži "praznom prijevarom": ne sami Zakon nego njegovo neprikladno opsluživanje. Opsluživanje danâ naziva "počelima svijeta" jer dani i noći potječu od sunca i mjeseca. Pavao Kološanima također naređuje da bdiju, budu trijezni i da se posve odvoje od onih koji se trude oteti vjeru jer odvajaju od Krista, a vežu uz nekorisna opsluživanja Zakona.

2,9: *njemu, naime, tjelesno prebiva sva punina božanstva."*

Neki su učitelji kazali da je tu Krist nazvan Crkvom i da u njoj prebiva sva punina božanstva. Ne znam pak da li se s takvim misaonim motrenjem slaže izričaj "tjelesno". Smatram, dakle, da je Krist - jer ga je Pavao nazvao "glavom Crkve" (Kol 1,18) - očito naša glava po čovještvu te je i to rečeno o čovjeku. U sebi nosi potpuno božanstvo. Ali kako je božanstveni Apostol htio pokazati razliku između Zakona i milosti, Krista je postavio uz siromaštvo počelâ. Želeći naznačiti na sličan način prekomjernost dodao je "jer u njemu tjelesno prebiva sva punina božanstva", tj. kao u vlastitome tijelu. Krist, veli Pavao, nije kao Mojsije dobio neku djelomičnu milost. Bog je, naime, i čovjek:[552] i to vidljivo

[550] O izvornome glagolu usp. H. SEESEMANN, περιπατέω, ThW, 5, 941-942.944-945.

[551] O izvornome glagolu usp. F. HAUCK, περισσεύω, ThW, 6, 58-61.

[552] Tu smo preveli kao i prevodilac na latinski jer pretpostavljamo da je u grčkome tekstu naprosto u tisku izostavljen veznik καί što znači i. Taj bi i trebao stajati ispred riječi "čovjek". Teodoret

posjeduje sjedinjeno božanstvo Jedinorođenca. S tim je mišljenjem u skladu i ono što slijedi.

2,10: *"I vi ste u njemu ispunjeni."*

Od njega ste na uživanje dobili milost. Također ste primili zrake što otuda potječu. "On je glava svakoga Vrhovništva i Vlasti." I otuda je jasno da Pavao ono[553] nije kazao o Crkvi nego o samome Gospodinu Kristu koji je naša glava po ljudskoj naravi dok po božanskoj naravi vlada nad anđelima i arhanđelima. Tu je Pavao stavio "glava" umjesto vlast. I nastavak pokazuje da gore[554] Crkvu nije nazvao Kristom.

2,11: *njemu ste obrezani nerukotvorenim obrezanjem, svlačenjem - po Kristovu obrezanju - grijehâ putenoga tijela."*

Kološani su, zavedeni, prigrlili život po Zakonu. Zato Pavao opet razlaže različitost kod obrezanja.[555] Kaže da ovo nije tjelesno nego duhovno. Nije učinjeno rukom nego je božansko. Također nije uklanjanje tjelesnoga djelića nego je oslobođenje od svekolike raspadljivosti. Tome pak nije razlog Zakon već Gospodin Krist, zakonodavac Zakona. Pavao ovo kaza: njemu ste obrezani". I opet veli Kristovu obrezanju". Spasonosni je krst nazvao "svlačenje[556] grijehâ putenoga tijela". U njemu svlačimo uprljanu haljinu grijeha. Presveto je krštenje slika[557] onoga što će doći. Kada u budućemu životu tijelo postane neraspadljivo i besmrtno, više neće moći primati nečistoću grijeha. I nastavak svjedoči da je Pavao kazano rekao o krštenju.

2,12: *"S njime ste u krštenju suukopani."*

Budući da je Pavao spasonosno krštenje nazvao slikom smrti, time što reče "suukopani" naviješta uskrsnuće. njemu ste i uskrsnuli". Ali kako još uvijek imamo smrtnu narav, Pavao je dodao "po vjeri u snagu Boga koji ga je uskrisio od mrtvih". Vjerujući u Božju moć iščekujemo uskrsnuće držeći kao zalog uskrsnuće Gospodina Krista.

2,13: *"I vas koji ste bili mrtvi u prekršajima i prepuciju svoga tijela s njime suoživi oprostivši vam svaki pad."*

Grijeh nas je sve uništio. Nanio nam je smrtnu kaznu. Ali Bog svega učinio nas je dionicima na životu Gospodina Krista. Također nam je

uistinu o Isusu Kristu redovito kaže da je "Bog i čovjek". O tome vidi u četvrtome uvodnome poglavlju br. 7F.

[553] Odnosi se na Kol 2,9.

[554] Odnosi se na Kol 2,9.

[555] Usp. u našem sedmom poglavlju br. 7.

[556] Usp. u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 17.

[557] Usp. u našem sedmom poglavlju br. 14.

darovao oproštenje grijeha. Pavao je nečistoću nazvao "tjelesni prepucij". Učio je da tjelesni prepucij uopće ne sramoti one koji ga imaju dok duševni sramoti i tijelo i dušu. Pavao otuda pokazuje da nimalo ne koristi onima koji se obrežu obrezanjem. Istinsko spasenje postiže otklanjanje nečistoće.

2,14: *"Izbrisao je rukopis*[558] *s propisima protiv nas. Bijaše nam protivan. Njega je uklonio iz sredine prikovavši ga na križ."*

Neki kazaše da je Zakon "rukopis". Poslije prisege na nj bi kazano: "Puk reče: sve što nam je rekao Gospodin Bog činit ćemo i slušati" (Izl 24,3). Međutim, Zakon je bio "rukopis" za Židove, a ne sve ljude. Stoga smatram da se i naše tijelo naziva "rukopis". Po njemu poduzimamo svako protuzakonito djelovanje. Očima gledamo raskalašeno; jezikom govorimo što ne treba; ušima primamo pogubni nauk; rukama počinjamo krađu, grabež i umorstvo.

Bog Logos uzeo je našu narav, očuvao je slobodnom od svakoga grijeha te izbrisao slova dugova što su u njoj nastala po nama zlo. Dopustivši da se ona pribode na križ, isplatio je dug sviju. Pošto je ispunio Zakon, dokrajčio ga je. Nekoć je bio koristan samo Židovima. Nama je dao evanđeoske propise obećavši nam spasenje njihovim opsluživanjem.

2,15: *"Razgoličio je Vrhovništva i Vlasti, u javnosti osramotio, nad njima u sebi trijumfirajući."*

Posredstvom su tjelesnih strasti zlodusi nad nama vladali. On je, tijelom ogrnut, bio jači od njih. Uništio je vlast protivnika i svim ljudima pokazao njihovu nemoć. Svima nam je protiv njih darovao pobjedu po svome tijelu.

2,16-17: *"Neka vas, dakle, nitko ne sudi po jelu ili piću ili po dijelu svetkovine, po mlađacima i subotama. To je sjena budućega."*

Budući da naučiste da je Zakon prestao, nipošto se ne pokorite onima koji među vas kušaju posijati zakonska opsluživanja.

Pavao je s pravom dodao izričaj "po dijelu svetkovine" jer svetkovine nisu mogli ispunjavati. Zar je bilo moguće triput na godinu iz Frigije putovati u Judeju da u Jeruzalemu, po Zakonu, proslave svetkovine pogotovo kada su blizu Pedesetnica i Pasha? Put trajaše više od pedeset dana.

---

[558] Usp. u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 18.

Pavao je Zakon nazvao "sjenom budućega". Učio je da je Zakon unaprijed predoznačio milost Novoga zavjeta. Pavao je također dodao "tijelo Kristovo". To znači da evanđeosko ponašanje zauzima mjesto tijela, a Zakon sjene. Kada svjetlo grane sjena prethodi tijelu. Tako je Zakon sjena, tijelo milost, a Gospodin Krist svjetlo.

2,18: *"Neka vas nitko ne vara."*

Prosuditelji se među natjecateljima nazivaju sucima jer oni pobjednicima dodjeljuju pobjedni kamenčić. Riječ καταβραβεύειν[559] znači nepravedno dijeliti nagradu. Ukoliko su oni koji su u evanđelje miješali zakonska opsluživanja Kološane od boljega privodili lošijem, Pavao s pravom kaže "neka vas nitko ne prevari". Potom jasnije naznačuje nanesenu štetu. Kaže: "Budući da sam uživa u poniznosti i štovanju anđelâ, zadubljuje se u ono što nije vidio, bezrazložno se nadima svojom pameću po tijelu."[560] Oni koji su branili Zakon, također su Kološane navodili da štuju anđele. Govorili su da je Zakon po njima dat. Ta se mana dugo održala u Frigiji i Pizidiji.[561] Radi toga je sinoda, okupljena u frigijskoj Laodiceji, zakonom zabranila molitvu anđelima.[562] Ipak se kod njih i njihovih susjeda sve do danas mogu vidjeti kapele svetoga Mihovila. Oni su pak prihvatili da se to zbiva jer su se naoko poveli poniznošću. Govorili su: ukoliko je Bog svega nevidljiv, nedostižan i nedokučljiv, dolikuje preko anđela doprijeti do božanske dobrote. To kazuje izraz poniznosti i čašćenju anđelâ". Izričaj "nadut" nije u suprotnosti s poniznošću koju su pokazivali jer su se pomnjivo omatali ohološću. Izričaj "kročeći onim što nije vidio" stoji umjesto izričaja: služeći se vlastitim mišljenjem. Ali Pavao je i ovo dodao: zalud se nadima svojom tjelesnom pameću."

2,19: *"I ne drži se čvrsto Glave. Iz Njega cijelo tijelo, pomognuto i sjedinjeno zglobovima i povezima,*[563] *raste Božjim rastom."*

Pavao je opet "glavom" nazvao Gospodina Krista, a "tijelom" zajednicu Crkve. Sve je postavio slikovito. Kao što je kod tijela mozak korijen za živčevlje dok tijelo posredstvom živaca posjeduje osjetila, tako tijelo Crkve dobiva od Gospodina Krista izvore nauka i ishodišta

---

[559] Nalazi se u Kol 2,18.

[560] Odnosi se na one koji šire zabludu u Kološima.

[561] Ta se maloazijska pokrajina spominje u Dj 14,24. O njoj vidi L. FILLION, *Pisidie*, DB, 4, 442-444.

[562] O tome vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 2.

[563] O izvornoj riječi usp. G. FITZER, σύνδεσμος, ThW, 7, 854-587.

spasenja. Ono što su u tijelu žile, u crkvenoj su zajednici apostoli, proroci i učitelji.

Potom Pavao i drukčije pokazuje kako Kološanima ništa ne koristi opsluživanje Zakona.

2,20-22: *"Ako ste, dakle, umrli s Kristom s obzirom na počelâ svijeta, zašto se kao da živite u svijetu podlažete odredbama: ne diraj, ne kušaj, ne dotiči?! Sve je to zlom uporabom za raspadljivost, prema ljudskim naredbama i naucima."*

Po krštenju ste ukopani zajedno s Kristom. Postali ste mrtvi Zakonu. Kako one podnosite koji to uče i neka jela smatrate u skladu sa Zakonom, a neka protiv Zakona i ne vidite da ništa od toga nije s punim pravom? Sve se mijenja za izmet.

Pavao nije Zakon nazvao "naredbama" i čenjima" nego neprilićan nauk o tome.

2,23: *"Sve to, doduše, posjeduje riječ mudrosti u samozvanom bogoštovlju,*[564] *poniznosti i tjelesnoj strogosti, a ne u nekoj časti nego za punjenje tijela."*

Pavao je pokazao da su okruženi[565] prividom, ne istinom. To natuknjuje "samozvano bogoštovlje" koje izražava da uvode vlastito mišljenje te ne slijede svrhu Zakona. Dotični zavode domišljatošću riječi. Skromnošću nazivaju opsluživanje Zakona. Govore da se ne smije prestupiti Zakon koji je Bog dao. Strogost prema tijelu nazivaju činjenicu što svime ne uživaju bez straha. To je očito robovanje i otklanjanje časti. Odlukom se treba odricati ne kao omraženoga nego kao onoga što je najslađe.

Treće poglavlje

3,1-2: *"Ako ste, dakle, zajedno uskrsnuli s Kristom, ono tražite što je gore gdje Krist sjedi zdesna Bogu. Promišljajte ono što je gore, a ne ono što je na zemlji."*

S Kristom ste postali udionici na uskrsnuću. Krist je od svega najviši. U nebu sjedi s Ocem. Nasljedujte, dakle, višnji oblik života.

3,3-4: *mrli ste, naime, i vaš je život skriven s Kristom u Bogu. Kada se pojavi Krist, vaš život, tada ćete se i vi s njime pojaviti u slavi."*

[564] O izvornoj riječi usp. K.L. SCHMIDT, ἐθελοθρησκεια, ThW, 3, 159.

[565] Odnosi se na krive učitelje u Kolosima.

Za sadašnji ste život umrli jer ste po krštenju ukopani zajedno s Kristom. Ali dobili ste nadu u uskrsnuće. Pavao to kaže: "Vaš je život skriven s Kristom u Bogu." Budući pak da je Krist uskrsnuo, svi smo uskrsnuli. Međutim, još ne vidimo ispunjenje zbilje. U Kristu se skriva otajstvo našega uskrsnuća. Ali kada se Krist ponovno bude očitovao, tada ćemo postići uskrsnuće i uživati besmrtni život. Pavao veoma zgodno kaza o Kristu "kada se pojavi". Vi ga ne gledate, a nevjernici ga posve ne znaju. Ovo je pak za nas dodao kada je rekao: "Pojavit ćete se s njime u slavi." U nadi posjedujemo obećanje o dobrima. Tada će postati očevidno što se sad ne pozna.

Apostol je odbacio zakonske propise. Zato je nužno -da ne misle kako nekažnjeno mogu griješiti - s mudrošću i o tome zapovjedio što dolikuje.

3,5: *mrtvite,*[566] *dakle, svoje udove koji su na zemlji: bludnost, nečistoću, strast, zlu pohotu i pohlepu koja je štovanje kumirâ."*

Pavao je nabrojeno nazvao tjelesnim dovima" jer se to ostvaruje po tijelu. Radi toga se poslužio razlučivanjem. Nije kazao "svoje udove" nego je dodao "koji su na zemlji", tj. naklonost duha prema gorem. To znači: neka tijelo nikada ne učini grijeh. Pavao je štovanje kumirâ nazvao "pohlepom" jer je Spasitelj bogatstvo[567] oslovio gospodarem.[568] Učio je da robuje strasti gramzljivosti tko bogatstvo štuje kao Boga.

3,6: *"Zbog toga dolazi Božji gnjev na sinove neposluha."* Pavao je nužno dodao prijetnju kaznom.

3,7: *tome ste nekoć i vi hodili kada ste u tome živjeli."*

Pavao je isto kazao i Korinćanima. Napisao je: "I to neki bijaste, ali se opraste, ali se posvetiste, ali se opravdaste" (1 Kor 6,11), itd.

3,8: *"Sada pak i vi sve odložite."*

Pavao zatim naznačuje što sve: "Srdžbu, ljutnju, opakost, hulu, prostotu: iz svojih usta."

3,9: *"Jedni druge ne varajte!"*

Pošto je Pavao tako pokazao što je sve nazvao tjelesnim udovima, naznačuje i tijelo čiji su udovi ono što je napomenuo: "Svukoste staroga čovjeka s njegovim djelima." Starim je čovjekom nazvao prethodno

[566] U izvorniku je glagol νεκρόω. On znači nekoga dovesti do smrti, umrtviti. Liječnici pomoću te riječi izražavaju odumiranje stanovitoga tjelesnoga uda. Ali su već stoički filozofi νεκρόω počeli rabiti u prenesenome smislu. O tome glagolu usp. R. BULTMANN, νεκρόω, ThW, 4, 898-899.

[567] Vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 15.

[568] Usp. Mt 6,24.

ponašanje. Pavao je rekao: tome ste i vi nekoć hodili kada ste u tome živjeli" (Kol 3,7). U krštenju ste ga[569] svukli.

3,10: *"Obukoste pak novoga[570] koji se obnavlja za spoznanje po slici svoga Stvoritelja."*

Od početka nas je stvorio Bog svega. On je znake božanske slike što ih je grijeh uništio, pomnije u nas posve utisnuo. Pavao je to kazao i u pismu Rimljanima: " ... one koje predvidje i predodredi da budu suobličeni slici svoga Sina" (Rim 8,29). Kaza i u pismu Filipljanima: "On će preobraziti tijelo naše poniznosti da se suobliči tijelu njegove slave" (Fil 3,21).

3,11: *"Tu više nema Grk i Židov, obrezanje i prepucij, barbarin, Skit, rob, slobodnjak nego sve i u svima Krist."*

Pavao je s lika govor prenio na pralik.[571] Raspravljajući o presvetome krštenju uči nas o životnome obliku[572] u budućemu životu koji ne posjeduje nikakvu razliku takve vrste. Naprotiv! Pošto iščezne grijeh, božanska se volja vrši u svima kako Pavao kaza: "Sve i u svima Krist." Jednako kaže i u poslanici Korinćanima: "... da Bog bude sve u svima" (1 Kor 15,28). U onome životu u punini oblačimo novoga čovjeka. U njemu ostavljamo raspadljivost, a oblačimo besmrtnost. U krštenju obistinjujemo lik onoga života.

3,12-13: *"Prema tome, kao Božji odabranici, sveti i ljubljeni, obucite milosrdno srce, dobrotu, poniznost, blagost, strpljivost. Podnosite jedni druge i jedni drugima praštajte ako netko ima protiv nekoga tužbu."*

Pavao potom opomenu potvrđuje primjerom: "Kao što je i Krist nama oprostio, tako i vi." Pogledajte u Gospodnje čovjekoljublje: koliko li nam je grijeha oprostio! Nasljedujte, dakle, Gospodina i neka svatko oprosti što je protiv njega brat sagriješio.

3,14: *"Povrh svega je pak ljubav koja je sveza savršenstva."*

Ljubav je čuvarica i pomoćnica ostalih zapovijedi. Kao što remenje veže kuću, tako ljubav pruža savršenost i povezuje udove tijela.

[569] To je stari čovjek.
[570] To je novi čovjek.
[571] Vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 14.
[572] Upotrijebljena grčka riječ naznačuje građansko pravo. U tome se smislu javlja u Novome zavjetu samo u Ef 2,12 i Dj 22,28. Ali uz to osnovno značenje može se također odnositi na oblik života određenoga građanina ili naprosto na bilo koji način ili oblik života. O toj riječi usp. H. STRATHMANN, πολιτεία, ThW, 6, 534.

3,15: *"I Božji mir neka upravlja u vašim srcima. Na nj ste i pozvani u jednome tijelu."*

Bog koji vas je pozvao od vas je svih sazdao jedno tijelo. Prema tome, nemojte ga cijepati. Čak ako netko od nekoga doživi neku neugodnost, u srcu zadržite mir koji predsjeda i nagrađuje trud i stvara slogu koja je draga Bogu. "I zahvalni budite!" Zahvale Gospodinu iskazujte činima.

3,16: *"Riječ Božja neka u vama prebiva izobila, poučavajući se u svoj mudrosti i međusobno se potičući. Psalmima, hvalospjevima[573] i duhovnim pjesmama[574] s ljubavlju u svome srcu pjevajte Gospodinu."*

I stari Zakon naređuje neprestano razmatranje božanskih izreka. Veli: "O njima ćeš razmišljati dok sjediš, kada ustaneš, dok ležiš i na putu putuješ" (Pnz 6,7). Isto zapovijeda i božanstveni Apostol: da i mi Kristov nauk uvijek nosimo u duši te mu iskazujemo hvalospjeve i jezik posvetimo duhovnim pjesmama. Izričaj srcima" stoji umjesto ne samo ustima.

3,17: *"I sve što činite riječju ili djelom, neka je u imenu Gospodina Isusa zahvaljujući po njemu Bogu i Ocu."*

Budući da su spominjani[575] naredili štovati anđele, Pavao zapovijeda suprotno: neka riječi i djela ukrase spomenom Gospodina Isusa. Također veli: Bogu i Ocu hvalu uzdižite "po njemu", a ne po anđelima. Za tim se zakonom povela laodicejska sinoda.[576] Želeći iscijeliti onu staru bolest naredila je da se anđeli ne štuju niti da se ostavlja naš Gospodin Isus Krist.

Pavao odsada unaprijed naputke iznosi po vrsti.

3,18: *"Žene, pokoravajte se svojim muževima kao što dolikuje u Gospodinu."*

Budući da se događalo da su pobožne žene bile združene s bezbožnim muževima, Pavao je nužno naznačio razliku. Kazao je Gospodinu" u smislu: kako naređuje zakon Gospodnji.

3,19: *"Muževi, ljubite žene i ne budite prema njima osorni."*

Pavao je ženama naredio pokornost, muževima ljubav: zapovjedio je da se prema ženama kao vlastitim udovima odnose pitomo.

3,20: *"Djeco, slušajte roditelje u svemu jer je to milo u Gospodinu."*

[573] Grčka se riječ o cijelome Novome zavjetu čita samo u Kol 3,16 i Ef 5,19.
[574] O toj riječi vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 16.
[575] Riječ je o onima koji su krivim učenjem uznemirili Kološane.
[576] O toj sinodi vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 2.

To je također zapovjedio Bog utvrđujući zakon.[577]

3,21: *"Očevi, ne ogorčujte svoju djecu da ne klonu duhom."*

Dolikuje da ne žalostite djecu već im iskazujte doličnu skrb.

3,22: *"Robovi, u svemu slušajte zemaljske gospodare."*

Pavao je pokazao da je duša slobodna, a samo tijelo podložno ropstvu: "Ne služeći samo naoko kao da ljudima ugađate nego priprostim srcem, bojeći se Gospodina." Gospodarima služite doličnom naklonošću otklonivši svaku zlobu. Tumačeći izričaj ne po "robovanju naoko" Pavao je dodao:

3,23: *"I sve što činite, radite iz duše."*

Htijući robove učiniti spremnijima, Pavao je dodao "kao Gospodinu, a ne ljudima". Za to vam je spremljena nagrada. To razjašnjuje ono što slijedi.

3,24: *"Znajući da ćete od Gospodina primiti nagradu svoje baštine jer Gospodinu Kristu služite."*

Za one koji robuju silna je utjeha znati da ne služe ljudima nego Gospodinu. Ali kako se događa da su gospodari nepravedni, Pavao je niže nadodao:

3,25: *"Onaj pak koji čini krivo primit će što je skrivio jer ne postoji pristranost."*

Pavao kaže: ako od gospodara ne primate dobre nagrade, postoji pravedni sudac koji ne zna za razliku između roba i gospodara već donosi pravednu presudu.

Četvrto poglavlje

4,1: *"Gospodari, iskazujte slugama pravičnost i jednakost znajući da i vi imate Gospodara na nebesima."*

Pavao nije "jednakost" uzeo za istočasnost nego za dužnu brigu koju sluge moraju primati od gospodara.

4,2: *"Budite u molitvi ustrajni, bdijući u njoj u zahvaljivanju."*

Najprije treba za dato zahvaliti i tek potom iznijeti prošnju.

4,3: *z to molite i za nas da nam Bog otvori vrata riječi te propovijedamo Kristovo otajstvo."*

Pavao je pokazao uobičajenu poniznost. Ali i nas poučava da se ne pouzdajemo u se već da jedni od drugih tražimo pomoć.

[577] Usp. Pnz 5,16.

4,3-4: *"Za nj sam i okovan da ga očitujem propovijedajući kako treba."*

Pavao je naznačio uzrok okovima. Okovi, veli, navještaj čine očitim. Tako je rekao i u poslanici Filipljanima: " ... da moji okovi budu znani u cijelome pretoriju i svima ostalima" (Fil 1,13).

4,5: *"Prema onima vani[578] ponašajte se mudro."*

To su oni koji još nisu povjerovali. Pavao kaže: ne pružajte im nikakav povod za propast. Sve poduzmite za njihovo spasenje.

"Iskupljujte vrijeme!" Ovaj vijek nije vaš. Njime se služite kako treba. Vlastitim ga učinite učinivši ga korisnim dobrim djelima.

4,6: *"Neka vam je riječ uvijek ljubazna, solju začinjena."*

Uresite se duhovnim poimanjem.

Tako je i Gospodin zapovjedio apostolima da imaju sol i solju ih je nazvao.[579] Pavao čak uči i način za kazano: "Znajte svakome odgovoriti kako treba." Drukčije dolikuje nauk uputiti nevjerniku, drukčije vjerniku, drukčije savršenome, drukčije nesavršenome, drukčije slabome, drukčije zdravome.

4,7-9: *"Kako mi je, sve će vam javiti Tihik, ljubljeni brat i vjerni službenik i su-rob u Gospodinu. Njega sam vam upravo za to poslao da upoznate kako nam je i da utješi vaša srca: s Onezimom, vjernim i ljubljenim bratom koji je vaš sunarodnjak. Oni će vam sve javiti kako je ovdje."*

Onezim[580] je bio Filemonov[581] sluga. Pavao ga je poučio u uzništvu i vratio gospodaru. Pišući rekao je kako je Onezima htio zadržati, ali da to nije želio učiniti mimo Filemonove volje.[582] Čini se da ga je Filomom opet vratio Pavlu. Međutim, božanstveni je Apostol Onezima s Tihikom opet poslao. Odsele je postao službenik naviještanja. I otuda se dade uvidjeti Pavlova mudrost. Dojavljivanje prilika glede samoga sebe učinio je zajedničkim obojici. Reče: "Sve će vam javiti kako je ovdje." Tješnje je pak dodijelio Tihiku. Pavao veli: "... da znate[583] kako je s nama i utješi vaša srca." Budući da su Kološani znali da je Onezim rob i jer je bilo vjerojatno da će biti zlovoljni što je onaj koji je jučer i prekjučer robovao

[578] Odnosi se na pogane: usp. J. BEHM, ἔξω, ThW, 2,572-573.

[579] Usp. Mk 9,50.

[580] Usp. M. MANDAC, *Jeronim, Tumačenje Pavlovih poslanica*, Makarska, 1998, 34-35.

[581] Usp. M. MANDAC, Jeronim, 26-27.

[582] Usp. Flm r. 13-14.

[583] Tu smo preveli po onome kako prethodno izravno piše u Kol 4, 8.

odjednom postao sposoban tješiti i učiti cijelu Crkvu, Pavao kaza da je u tu svrhu poslao samo Tihika. Izvješćivanje što je s njime, uskladio je za obje strane. Time je počastio Onezima, a njih nije povrijedio.

4,10: *"Pozdravlja vas moj su-uznik Aristarh."*

Aristarh je bio Solunjanin kako uči blaženi Luka.[584] S Pavlom je putovao u Judeju i otuda zajedno pošao u Rim. Pavao je Aristarha[585] nazvao "su-uznikom" jer je sudionik u patnjama.

"I Marko, Barnabin nećak,[586] o kome primiste naredbe. Ako vam dođe, primite ga." I to svjedoči da je Pavao Kološanima pisao poslanicu kao onima koje je vidio. Pavao je Frigiji i Galaciji pružio pouku poslije vlastite prepirke što se zbila s Barnabom oko Marka.[587] Vjerojatno je tada o njima izdao zapovijedi. Pavao naređuje da Marka, ako dođe, počaste učiteljskom čašću.

4,11: *"I Isus, zvani Just; oni su od obrezanja. Oni su jedini suradnici na Božjemu kraljevstvu; oni mi bijahu utjehom."*

Najveća pohvala: biti Just[588] koji je Apostolu pribavio veselje.

4,12: *"Pozdravlja vas Epafra, vaš sunarodnjak, sluga Kristov."*

Epafra je, kako već ranije rekosmo,[589] bio sugrađanin Kološana. vijek se za vas bori u molitvama da se održite savršeni i ispunjeni u posvemašnjoj volji Božjoj." Pavao je nužno naznačio Epafrinu blagonaklonost prema njima da spremnije prigrle njegovo poučavanje.

4,13: *"Za njega, naime, svjedočim da posjeduje veliku revnost za vas, one u Laodiceji i Hierapolisu."*[590]

Ti su gradovi međusobno blizu i svi su u Frigiji.

4,14: *"Pozdravlja vas Luka, ljubljeni liječnik, i Dema."*[591]

Luka je napisao božansko evanđelje[592] i povijest *Djela*.[593] I otuda je očito da je od svih poslanica zadnja napisana *Druga Timoteju*. Tu, naime, Pavao kaže o Demi: "Dema me napustio jer je ljubio sadašnji vijek" (2 Tim 4,9).

---

[584] Usp. Dj 20,4.

[585] Usp. E. JACQUIER, *Aristarque*, DB, 1, 963.

[586] Usp. E. MANGENOT, *Marc*, DB, 4, 716-717.

[587] Usp. Dj 15,36-40.

[588] Usp. *Jésus*, DB, 3, 1422.

[589] Usp. Teodoretovo tumačenje za Kol 1,7-8.

[590] Usp. E. Le CAMUS, *Hiérapolis*, DB, 3, 702-706; W.M. RAMSAY *Hierapolis*, DoB, 2, 379-380.

[591] Usp. E. LEVESQUE, *Démas*, DB, 2, 1358.

[592] To je *Evanđelje po Luki*.

[593] To su *Djela apostolska*.

4,15: *"Pozdravite braću u Laodiceji i Nimfa i Crkvu u njegovoj kući."*

Čini se da je Nimfa bio od laodicejskih vjernika.[594] On je kuću, ukrasivši je pobožnošću, učinio crkvom.

4,16: *"Pošto se pak pismo pročita kod vas, učinite da se pročita i u Laodicejskoj crkvi, a ono iz Laodiceje da i vi pročitate."*

Neki su smatrali da je Pavao pisao i Laodicejcima i zato odmah predlažu krivo pismo. Ali božanstveni Pavao nije kazao: i ono Laodicejcima nego "i ono iz Laodiceje". Laodicejci su Pavlu o nečemu pisali. Vjerojatno su optužili ono što se zbilo u Kolosima ili su kao i oni od istoga oboljeli. Stoga je Pavao i rekao da im se pročita ista poslanica kao i Kološanima.[595]

4,17: *"I Arhipu recite: pazi na službu koju si preuzeo u Gospodinu da je ispuniš."*

Neki su govorili da je Arhipa[596] bio učitelj u Laodiceji. Međutim, *Poslanica Filemonu* uči da je boravio u Kolosima i povezuje ga s Filemonom.[597]

4,18: *"Pozdrav, mojom rukom, Pavlovom."*

Pavao je dodao pozdrav jer uči kako sa slobodom zapovijeda da se ne opslužuje Zakon.

"Sjećajte se mojih okova." To stoji umjesto: revnujte i nasljedujte i postojano podnosite kada se dogodi što je teško.

"Milost s vama. Amen."

Dolikuje da se uvijek sjećamo Pavlovih okova i da se od sjećanja izvuče korist te da molimo kako ne bismo pali u kušnju. Ali ako se to dogodi, treba ljubiti Božje određenje i pokazati vlastitu odvažnost i za pomoć zazvati božansku milost. Tako je moguće boriti se, pobijediti i domoći se objavljenoga u Kristu s kime slava i veličanstvo dolikuje Ocu s Duhom Svetim sada i vazda i u vijeke vjekova. Amen.

Poslanica Kološanima bi napisana iz Rima posredstvom[598] Tihika i Onezima.

---

[594] U svezi s tom osobom koja je sigurno bila istaknuta u kološkoj kršćanskoj zajednici jer su se kršćani okupljali njezinoj kući" (Kol 4,15) treba reći da ne znamo je li riječ o muškarcu ili ženi. Redovito se pak misli da je riječ o ženi. O tome vidi pobliže: *Nymphas*, DB, 4, 1716; J.O.F. MURRAY, *Nympha or Nymphas*, DoB, 3, 574.

[595] O tome vidi u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 9.

[596] Usp. E. JACQUIER, *Archippe*, DB, 1, 932-933.

[597] Usp. Flm r. 1-2.

[598] Riječ je o prijenosnicima.

IZLAGANJE PRAVE VJERE

1.

Pošto smo se dovoljno[599] pozabavili pobijanjem Židova i Grka,[600] u skladu je što odsada izlažemo zdravi poklad vjere. Poslije dokazivanja gdje je istina, doista je, polako napredujući, trebalo shvatiti kako dolikuje o njoj misliti. Spasenje nam ne pruža priprosto slavljenje Oca i Sina već uživanje pripremljenih dobara pravovjernima poklanja zdravo ispovijedanje Trojstva. Netko će čuti da i krivovjerni slave Oca i Sina, ali čašćenje ne iskazuju u pravovjernome smislu. Stoga nam je izlaganje ovoga spisa bilo nužno da čitatelje uvede u čistu spoznaju istine.

2.

Božanska nas pisma uče i otačke pouke upućuju da štujemo jednoga Boga. Treba, naime, da postoji jedan konačan uzrok svemu kako nešto, ako je izvan toga, ne bi štetilo stvorenome. Ako bi pak od početka nešto bilo izvan Boga, bilo bi posve nužno ispovjediti da je ili Bog ili bilo koja druga sila. Ali ako tko rekne da je Bog, zabacit će Božanska pisma koja očevidno proglasuju: "Ja sam prvi Bog i ja sam iza toga i osim mene nema Boga" (Iz 44,6). Ako pak ne kaže da je Bog,[601] reći će, jasno, da su anđeli ili moći. Međutim, i tako će dokinuti Božanska pisma koja kažu da je i navedeno nastalo po Bogu: "Slavite Boga s nebesa, slavite ga u visinama. Slavite ga svi anđeli njegovi, slavite ga sve moći njegove" (Ps 148,1-2). Potom malo niže: "On, naime, kaza i postadoše. On zapovijedi i stvoriše se" (Ps 148,5).

Tako je, dakle, utvrđeno da ništa od početka ne supostoji s Bogom svega jer je pokazano da je on sve preda se izveo. Prema tome, uistinu je jedan Bog svega. Spoznaje se u Ocu i Sinu i Duhu Svetome. Ukoliko je pak Otac iz vlastite biti rodio Sina i iz nje izveo Duha,[602] s pravom oni koji učestvuju u istoj i jednoj biti imaju isto i jedno božanstvo.

---

[599] Ovaj smo spis kratko predstavili u svome drugom uvodnom poglavlju u br. 11.

[600] Teško je sa sigurnošću kazati na što Teodoret tu zapravo misli.

[601] Izlaganje nam na tome mjestu nije posve jasno.

[602] O izlaženju Duha Svetoga u Teodoretovoj teologiji vidi u našem četvr-tome uvodnom poglavlju br. 2.

3.

Ako se, kažu,[603] Onaj koji rađa razlikuje[604] od Onoga koji se rodio i ako se razlikuje Onaj koji je izišao od Onoga od kojega je izišao - Otac je doista nerođen, a od njega se i Sin rodio i Duh izišao - kako je isto s Ocem Sin i Duh Sveti? To je zato što izričaji Nerođen, Rođen i Onaj koji izlazi nisu imena biti[605] nego načini postojanja. Tim se nazivima izražava način postojanja.[606] Naznaka se biti izražava izričajem Bog.[607] Prema tome, Otac se u odnosu na Sina i Duha razlikuje po načinu postojanja, a isto je u smislu biti. Otac posjeduje biti[608] kao nerođen,[609] Sin kao rođen,[610] a Duh ukoliko izlazi.[611] Tako se redovito promatra ono što je različito. Kada se pak naznačuje postojanje po biti Očeve hipostaze,[612] izražava se zajedničkom riječi božanstvo.[613]

To pak što govorim na slijedeći će način biti jasnije. Tko ispituje Adamov nastanak[614] - kako je doveden u biti[615] - ustanovit će da Adam nije rođen jer nije od nekoga drugoga čovjeka nego je oblikovan božanskom rukom. Oblikovanje pak obznanjuje način postanka.[616] Izražava kako je Adam postao. Isto tako, zauzvrat, način postanka upućuje na oblikovanje. Također pokazuje da je, oblikovan, počeo postojati. Ali ako tražiš Adamovu bit[617] koja ga u zajedništvu povezuje[618] s njegovim potomcima, kao temelj ćeš naći čovjeka.[619]

[603] Pred očima svakako treba imati arijevski i pneumatomaški nauk.

[604] Stranica što slijedi puna je stručnih teoloških pojmova. Treba ih uočiti i razumjeti. Inače se teško shvaća Teodoretova teologija.

[605] Teodoret je napisao osnovnu riječ οὐσία. Tom su riječju drevni teolozi izražavali ono što je zajedničko i jedno te isto u triju božanskih Osoba. To je bit ili narav.

[606] Grčki se to kaže τρόπος ὑπάρξεως.

[607] Teodoret je napisao bez člana Θεός. Time je označio ime one biti koja je zajednička Ocu, Sinu i Duhu Svetome i zbog čega su sve tri božanske Osobe jedan Bog.

[608] Tako smo preveli Teodoretov izričaj τὸ εἶναι.

[609] Teodoret je napisao ἀγεννήτως. Otac je ἀγέννητος.

[610] Teodoret je napisao γεννητῶς. Sin je γέννητος.

[611] Teodoret je napisao ἐκπορευτῶς. Duh Sveti je ἐκπορευτόν.

[612] Teodoret se poslužio riječju ὑπόστασις. Usp. A. MICHEL, *Hypostase*, DTC, 7, 389.

[613] Teodoret je napisao θεότης.

[614] Teodoret se poslužio i tu riječju ὑπάρξις.

[615] Teodoret je tu napisao τὸ εἶναι.

[616] Teodoret je napisao τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως.

[617] Teodoret je napisao οὐσίαν.

[618] Teodoret je napisao συνάπτεται.

[619] Tu je Teodoret napisao ἄνθρωπον.

Prema tome, kao što oblikovanje[620] izražava način postanka i način opstanak upućuje na oblikovanje, a misao biti kao osnovu pokazuje čovjeka, tako ćemo razotkriti i kod Boga i Oca. Ako tražiš način njegova postojanja, videći da se od nikoga drugoga nije rodio, nazvat ćeš ga Nerođenim. Ako pak zapaziš naziv Nerođeni, naći ćeš protumačen način postojanja. Ako također želiš spoznati Očevu bit po kojoj se povezuje[621] u zajedništvo[622] sa Sinom i Duhom, naznačit ćeš nazivom Bog. Naznaka, dakle, Nerođeni pruža spoznaju za način postojanja i obrnuto, dok naziv Bog obznanjuje bit. Kao što se Adam, premda se nije rodio, sa svojim potomcima po istosti biti povezuje[623] u zajedništvo, tako nijedan razlog neće moći zbog izričaja Nerođeni razoriti zajedništvo biti Oca sa Sinom i Duhom. Prema tome, izričaji Nerođeni, Rođeni i Onaj koji izlazi ne označuju bit već pokazuju hipostaze.[624] Dostatno nam razlikuju osobe[625] i zasebno pokazuju hipostazu[626] Oca i Sina i Duha Svetoga. Kada nam se poput nekoga pečata rekne naziv Nerođeni, smjesta naznačuje Očevu hipostazu.[627] Isto tako kada kao kakav znamen čujemo naziv Rođeni, imamo na pameti Sina. Po naznaci Onaj koji izlazi[628] odmah se poučimo o vlastitoj osobi Duha.[629]

Izneseno dovoljno pokazuje da izričaji Nerođeni, Rođeni i Onaj koji izlazi ne označuje samu[630] bit već da obznanjuju hipostaze[631] i uz to izražavaju način postojanja.

4.

Preostaje s obzirom na bit pokazati da je jedna u Oca i Sina i Duha Svetoga. U općem pak redu vidimo da su rođena bića iste naravi s bićima koja rađaju. Unatoč tome, treba nam početi od višega da neko pitanje ne padne u sredinu te prekine tijek rasprave. Najprije razdijelimo bića.

[620] Teodoret je upotrijebio riječ πλάσις. U Post 2,7 piše ἔπλασεν.

[621] I tu opet čitamo συνάπτεται.

[622] Teodoret je napisao πρὸς κοινωνίαν.

[623] Opet i tu čitamo συνάπτεται.

[624] Grčka je riječ ὑπόστασις.

[625] Tu je Teodoret napisao τῶν ὑποστάσεων.

[626] Tu je Teodoret napisao τὰ πρόσωπα.

[627] Opet imamo riječ ὑπόστασις.

[628] Grčki je διὰ τῆς σημασίας.

[629] Teodoret je upotrijebio riječ πρόσωπον.

[630] Izričaj "samu" treba shvatiti u smislu uopće, nipošto.

[631] I tu je Teodoret upotrijebio riječ ὑπόστασις.

Ustanovit ćemo da se sve dijeli na stvoreno i nestvoreno. Ako se nešto nalazi unutar bića što postoje, ili je nestvorena ili stvorena narav. Nestvorena pak narav gospodari i slobodna je od svake prisile. Stvorena je narav ropska i slijedi nametnute zakone. Nestvorena narav slobodno čini i može činiti sve što hoće. Stvorena je narav opskrbljena moću i jedino ispunja onu službu koju je dobila od samoga božanstva.

Uspostavivši tu razdiobu i iznijevši na sredinu božanske riječi svom mi točnošću pogledaj što uče: kamo treba staviti Sina i Duha. Potrebno je da crkveni pitomci ne prosuđuju ljudskim sudovima božansko već da tumačenje riječi usklade s voljom pouke Duha. Neka nas prvi pouči David. Slažući od svega stvorenoga pjesmu Bogu on je obuhvatio sve što je na nebu. Naveo je sve moći u njemu. Jednako je i glede zemlje opisao sve što je na njoj. Ali u tome slavospjevu David ne navodi Sina i Duha jer su, jasno, sjedinjeni s božanskom naravi. Da je David vjerovao kako su stvorene biti, ne bi samo Sina i Duha ostavio nespomenute. Vjerojatno bi ih spomenuo prve i prije svih drugih moći.[632]

Jednako i blaženi Pavao, obuzet božanskim ognjem, pokazujući vrelinu ljubavi prema Bogu i svjedočeći za čvrstoću ljubavi ovako piše: "Osvjedočen sam da nas ni život ni svijet, ni smrt ni anđeli, ni visina ni dubina, niti ijedno drugo stvorenje neće moći odvojiti od Božje ljubavi koja je u Kristu Isusu našemu Gospodinu" (Rim 8, 38-39).

Tako je i Pavao na isti način naveo: svijet, život, smrt, anđele, vlasti i moći te, uz to, sadašnjost i budućnost, visinu i dubinu. Kako nije pronašao da je bilo što izostavljeno od stvorene naravi, a bio je još uvijek željan obznanjivati i svjedočiti, govor je okončao dodavši stanovitu pretjeranost jer se pozvao na "drugo stvorenje" (Rim 8,39). Zar Pavao koji čak pretjeranošću u govoru izražava stamenost svoje ljubavi prema Bogu ne bi, da je smatrao kako su Sin i Duh stvorene biti, i njih s ostalim spomenuo?

Iz navedenoga i sličnoga dade se spoznati da se Sin i Duh ne povezuje sa stvorenom naravi. Mogao sam, pače, navesti veliki broj drugih takvih navoda. Ipak ukoliko govorimo sinovima Crkve, a i nakana nam je kratko govoriti, držao sam da je kazano dostatno.

[632] Usp. Ps 148, 1-14.

5.

Sada treba pokazati da se Sin i Duh pribrajaju naravi koja je božanska. Kao prvo spomenut ću najprikladnije. Gospodin naš Isus Krist, kaneći se poslije uskrsnuća od mrtvih uzdići na nebo, apostolima je povjerio poučavanje narodâ, i nauk o krštenju. Rekao je: "Putujući učite sve narode krsteći ih na ime Oca i Sina i Duha Svetoga" (Mt 28,19).

I blaženi Pavao, pišući Korinćanima, na koncu pisma stavlja nešto kao pečat na pouku. Dodaje. "Milost Gospodina našega Isusa Krista i ljubav Boga i zajedništvo Duha Svetoga sa svima vama" (2 Kor 13,13). Pavao ovako kaže Efežanima: "Zaglavni je kamen Isus Krist. U njemu je sva građevina povezana i raste u hram, svet u Gospodinu. U njemu ste i vi ugrađeni u prebivalište Boga u Duhu" (Ef 2,20-22). Pogledajte kako nam Pavao - poučavajući o građevini u Kristu po kojoj postajemo Kristov hram prema izreci njima ću obitavati i hoditi i bit ću njihov Bog" (Lev 26,12) - povezano[633] uvodi tri Osobe.[634] Tom je poukom poučio da u nama kojima je u dio palo dostojanstvo milosti po djelovanju[635] prebiva Krist, Bog i Duh, jedno božanstvo. To pak postaje jasno po onome što Pavao drugdje veli: "Stoga sagibam svoja koljena pred Ocem Gospodina našega Isusa Krista od koga se naziva svako očinstvo na nebesima i na zemlji: neka vam dade po bogatstvu svoje slave da se opečatite po Duhu njegovu u snazi za unutarnjega čovjeka da Krist prebiva ..." (Ef 3,14-17). Gle: kada iznova spominje božansko obitavanje Pavao, očito, zajedno su-obuhvaća Oca i Sina i Duha Svetoga. I posvuda u pouci, jasno je, povezuje tri Osobe.[636]

Kada Pavao u drugoj poslanici piše Korinćanima ovako veli: "Bog nas je s vama ojačao za Krista i pomazao. On nas je također opečatio i u naša srca dao zalog Duha" (2 Kor 1,21-22). I tu je Pavao u nauku jasno povezao Oca Boga, Krista Sina i Duha Svetoga. I opet kaže Galaćanima: "Budući da ste sinovi, Bog je otposlao[637] Duha svoga Sina i vaša srca. On uzvikuje[638] Abba, Oče" (Gal 4,6). Pavao nam je iznova zajedno predao nauk o Ocu i Sinu i Duhu Svetome. Uoči kako Apostol naznačuje

[633] Teodoret je napisao συνημμένως.
[634] Teodoret je napisao τρία πρόσωπα.
[635] O izvornoj riječi usp. G. BERTRAM, ἐμέργεια, ThW, 2, 649-561.
[636] Teodoret je napisao τὰ τρία πρόσωπα.
[637] O izvornoj riječi vidi K.H. RENGSTORF, ἐξαποστέλλω, ThW, 405-406.
[638] O izvornoj riječi usp. W. GRUNDMANN, κράζω, ThW, 3, 898.

znamenje najuže povezanosti.[639] Nije jednostavno kazao: Bog je poslao Duha nego je rekao: svoga Sina. Duha čas povezuje[640] sa Sinom, čas pripisuje Ocu kao kada kaže: "Vi niste primili svjetovni duh nego Duha iz Boga i Oca" (1 Kor 2,12).

Ali i sami Sin Duha naziva "Duhom Istine" jer je on sam Istina. Ipak smjesta uoči da je Očev: "On, naime, izlazi od Oca" (Iv 15,26).

Božansko pismo naprosto posvuda potvrđuje naše razlaganje. Priskrbljuje o Ocu i Sinu i Duhu Svetome nerazdjeljivo shvaćanje.

6.

Božansko nas je pismo poučilo da pri stvaranju svega djelovanje Sina i Duha nije bilo udaljeno od Oca. Neka ti za to bude učiteljem David koji ovako nekako govori: "Ti si, Gospodine, u početku utemeljio zemlju. I nebesa su djelo tvojih ruku" (Ps 101,25). David je naznakom Gospodin također obuhvatio Sina i Duha. Ali da ne šteti neupućenima poslužio se razlikom s obzirom na osobu[641] u izreci gdje kaže: "Nebesa su bila učvršćena Gospodnjom Riječi i sva njihova moć Duhom njegovih usta" (Ps 32,6).

Također smo od božanskoga Pisma naučili da od Očeve moći nije manja snaga Sina i Duha. Pismo počuj kako. Ono kaže: "Bog je na nebu i na zemlji načinio sve što je htio" (Ps 113,3). To David govori o Ocu. Ali je istu snagu Sin pokazao na gubavcu. On kaže: "Hoću, očisti se" (Mt 8,3). Blaženi Pavao istu potvrđuje za Duha Svetoga. Ovo piše. "Tko pak vrši jedan te isti Duh svakome odvojeno udjeljujući kako hoće" (1 Kor 12,11).

Ako nam se, dakle, kod pouke svijeta, u nauku o krstu, u riječi o stvaranju te u moći snage predaje jedno ime[642] Oca i Sina i Duha Svetoga koji će razlog Sina i Duha udaljiti da ne budu božanske i blažene biti?

7.

Ako smo obećali dokazati istost biti, a iznijeli dokaze da se Sin i Duh redaju s Ocem, neka nas nitko ne napane kao one koji su jedno obećali, drugo obrazložili. »injenica suvrstanja uopće ništa drugo ne

[639] Teodoret je napisao τῆς ἄκρα συναφείας.

[640] Teodoret se poslužio glagolom συνάπτω.

[641] Teodoret je napisao κατὰ πρόσωπον.

[642] Teodoret je napisao ἕν ὄνομα.

dokazuje doli istost biti. Neka protivnik opet prihvati podjelu i s pomnjom promotri jer će tu u redu svezanosti[643] pronaći ispunjen razlog biti.

Bića smo prethodno podijelili na dvoje: na stvorenu i nestvorenu narav.[644] Kao obilježbe nestvorene naravi priznasmo: ona je narav što gospodari, slobodna je od svake prisile, po svemoći sve što želi i čini i može činiti. Naprotiv, za stvorenu je narav vlastito da je ropska, pokorava se zakonima koji naređuju i jedino je sposobna izvršiti službu koju je dobila od božanstva. Tako stoji s podjelom koja također potvrđuje da ne postoji ništa što je u sredini između božanstva i stvorenja. Sve što je tuđe stvorenju, nije tuđe božanskoj naravi. To je očito.

Ako smo mnogim dokazali da se Sin i Duh razlikuju od stvorenja jer se ne pribrajaju ničemu stvorenome, a posvuda se povezuju s Ocem, kako nije krajnje nerazumno misliti da nisu nestvorene biti? Jedno od dvoga nužno otpada. Tko dokaže da su Sin i Duh stvorene naravi, mora ih odijeliti od nestvorene. Tko pak pokaže da su nestvorene naravi, nužno ih mora odvojiti od stvorene. Međutim, pokazano je da su Sin i Duh odvojeni od stvorene naravi i supripojeni nestvorenoj. Na to se pak pristalo da između toga nema ničega. Preostaje da Sin i Duh imaju zajedništvo biti s Onim s kojim su uvijek bili supovezani.

Ako se - to rekosmo, ali je zbog punijega dokazivanja dobro ponoviti - kod poučavanja svijeta u Kristu, kod nauka o svetome krštenju kao i kod božanske pouke te posvemašnje vlasti glede punomoći slično i isto predaje o Ocu i Sinu i Duhu Svetome, tko je tako lud da bi sumnjao o zajedništvu po biti među njima?

Dolikuje, dakle, ispovjediti jednoga Boga koga spoznajemo u Ocu i Sinu i Duhu Svetome. Ukoliko je Otac i Sin i Duh Sveti spoznajemo hipostaze[645] jednoga božanstva, a ukoliko je Bog na pameti imamo što je zajedničko po biti hipostezama. Jedinstvo se poima u Trojstvu, a Trojstvo shvaća u jedinstvu.

[643] Teodoret se poslužio riječju συνάφεια.

[644] Usp. br. 4. u samom tekstu.

[645] Teodoret se poslužio riječju ὑπόστασις.

8.

Kako je to,[646] ne želimo drugoga pitati. Ali ne mogu ni sam sebe potaknuti te se glinenim jezikom i nečistim tjelesnim udom osmjelim na govore o neizrecivome. Premda nam je usađen čisti razum kojim često riječju dohvaćamo što je iznad nas, ipak, jer je pritisnut vezanošću na tijelo, nije sposoban za jasnu spoznaju uzvišenijega. Zemaljski šator koji se za mnogo brine tereti um. Prema tome, ukoliko smo ljudi, nikome nije moguće doprijeti do one prve i blažene biti. Ali, što velim božanske biti? Čak niti do onoga što se otajstveno oko nje zbiva. Ljudima od božanskoga nije ništa jasno. Tako reče neki grčki mudrac, a ja izreku smatram istinitom.

Slušam pak gdje Pavao,[647] izabrani sud, - uzišao je na treće nebo; čuo je neizrecive riječi koje nije dopušteno kazati ljudskim jezicima; govorio je u sebi posjedujući Darovatelja riječi; potvrdio je da u sebi ima djelomičnu spoznaju - kaže: "Dosada spoznajem dijelom, a onda ću spoznati kao što sam i spoznat" (1 Kor 13,12). I opet kaže: "Dijelom spoznajemo i dijelom proričemo" (1 Kor 13,9). Kako ću onda priznati savršenu spoznaju onima koji su ljudi? Ako je, naime, i onima koji su dosegnuli Pavlovu mjeru spoznaja bila nejasna i djelomična - izričaj "kroz ogledalo i u zagonetci" (1 Kor 13,12) prekriveno naznačuje nejasnoću - tko je tako, do bezumlja, smion te o sebi svjedoči da ima savršenu spoznaju božanskoga? I mi ćemo, shvativši nedostupnost neiskazivoga, Bogu svega smjesta upraviti Davidove riječi: "Koliko je do mene, tvoje je znanje čudesno, previsoko; do njega ne mogu" (Ps 138,6). To pak reći: sveto je; a misliti: svetije. Pobožan i mudar čovjek ustukne pred božanskim.

9.

Mi, dakle, dostojno Boga spoznajemo toliko koliko je za sigurno istraživanje i za pravovjerno štovanje. Božanstvo je sasvim nedohvatno. Ipak nije zato prikladno na neki način, u cijelosti, posve o njemu izostaviti istraživanje već životno vrijeme utrošiti u dokolici. Treba zapravo po mjeri mudrosti koju je Gospodin udijelio svakome pojedincu s trudom provoditi istraživanje. To je da se točno uvjerimo kako je

[646] Odnosi se na rečenicu kojom je Teodoret završio prethodni ulomak.

[647] Usp. 2 Kor 12, 2.

Gospodin nedohvatljiv, ali i da se po onome što shvatimo s njime kroz razmatranje sjedinimo.

Tako, dakle, poimamo da se Sin rodio iz Oca kao što "svjetlo iz svjetla"[648] zasvijetli. Slika je prikladna da predoči su-vječnost, istost biti i netrpnost rađanja. Ako je, naime, Sin zasvijetlio, zajedno je izvan vremena su-postojao s Onim koji je svjetlo zasvijetlio. Koji razmak vremena razdjeljuje isplamsaj od zublje? Ako je Sin "svjetlo od svjetla", naznačena je istost s Onim od koga se i rodio. Ali ako je, nadalje, Svjetlo i Rođeni, rađanje je bez trpljenja. Isplamsaj ne nastaje presijecanjem, istjecanjem ili rastavljanjem svjetla nego bez patnje proizlazi iz same biti.

Istu spoznaju posjedujemo i o Duhu Svetome. Kao što je Sin iz Oca, tako je i Duh osim što se razlikuje načinom postojanja. Sin, "svjetlo od svjetla", rođenjem je zasvijetlio. Duh, i on svjetlo od svjetla, izišao je izlaženjem, a ne rođenjem. Tako je Ocu su-vječan, tako isto po biti, tako je odonuda netrpno izišao. Na taj način u Trojstvu spoznajemo jedinstvo, a u jedinstvu shvaćamo Trojstvo.

Pošto smo to razumjeli i od Gospodina dobili tu mjeru spoznaje, sinovima smo Crkve razložili što smo shvatili. Potičemo da tako misle dok ne steknu savršeniji proplamsaj spoznaje. Razumno je s pomnjom prihvatiti ono što smo izložili. Nismo smislili ništa kićeno ni previsoko niti što naliči na veličanje. Radije, po mogućnosti, prikupismo što je pobožno i dostojno božanske spoznaje te izložismo spoznaju o jednome božanstvu u trima potpunima hipostazama.[649]

Tako misleći o blaženome i božanskome Trojstvu u raspravi prelazimo na milost utjelovljenja Riječi. Neizreciv je smisao i Utjelovljenja. Opet, prema mogućnosti, i to treba istražiti pređašnjim duhom.

10.

Kada je Riječ vidjela da treba izvesti novo oblikovanje njezinih stvorenja[650] i isplatiti dug kojim se Adam zadužio kaznom za prekršaj,[651] tada je sišla k nama, ali nije ostavila nebesa. Nije posrijedi bilo tjelesno

[648] Očito je da Teodoret tu razglaba izričaj Nicejskoga vjerovanja.

[649] Teodoret je napisao ἐν τελείαις τρισὶν ὑποστάσεσι.

[650] Teodoret redovito stvaranje veže uz Božju Riječ.

[651] O iskonskome grijehu u Teodoretovoj teologiji usp. G. BARDY, *Théodoret*, DTC, 15, 323-324.

silaženje nego volja božanskoga djelovanja. Posrednicom je bila Djevica koja potječe iz davidovskoga roda po obećanjima datima Davidu. Riječ se za svrhu Utjelovljenja njome poslužila. U Djevičinu je utrobu unišla kao kakvi božanski usjev. Sebi je, uzevši stanoviti dio Djevičine naravi i sazdavši bit[652] za oblikovanje hrama načinila hram,[653] čitavoga čovjeka. Obukavši ga najvišim sjedinjenjem Riječi je izašla Bog isto tako kao i čovjek. Tako je za nas ispunila Utjelovljenje.

Budući da je Adam, kada je sagriješio, rod podvrgao smrti i cijelu narav učinio podložnom dugu, Sin koji je Bog i čovjek opoziva Adamov pad. Kao čovjek živi neporočno i smrt prihvaća dragovoljno. Najsavršenijim životnim ponašanjem uništava pad. Nedugovanom je smrću dokinuo dugovanu. Sin kao Bog uskrisio je što je bilo umrlo i samu je smrt posve uništio.

Sin je, prema tome, jedan. On je i umro, ali on je rastavljeno i uskrisio. Kao čovjek je, naime, umro, a kao Bog uskrisio. Kada, dakle, o jednome Sinu čuješ suprotne riječi, kazano na način koji odgovara razdijeli na naravi. Ono što je veliko i božansko pripiši božanskoj naravi, a ono što je maleno i ljudsko pribroji ljudskoj. Tako ćeš izbjeći nesuglasje riječi jer će svaka narav primiti što je učinila. Ipak ćeš, po božanskim riječima, ispovijedati jednoga Sina koji je i prije svih vjekova i nedavan.

11.

I neka me nitko ne pita o načinu sjedinjenja. Neće me biti sram priznati neznanje. Naprotiv, radije ću se ponositi što vjerujem neizrecivome i što sam upućenik u zbilje koje ne može dohvatiti ni riječ ni um. Stoga neka se nitko ne nada o tome ni od mene niti koga drugoga naučiti ništa očevidna.

Ako pak želiš doznati koliko je naš razum uspio, nema nikakve zavisti prema sinovima Crkve. Rečenome samo toliko dodajem da onima koji pristupaju tumačenju treba odozgo naklonost i sudjelovanje. I pristupam, koliko je moguće, razumijevanju.

[652] Teodoret je upotrijebio glagol οὐσιόω. Očito je glagol izveden iz imenice οὐσία. Naši grčki rječnici nisu naveli glagol. Pravoga prijevoda za nj ne posjedujemo. Francuski rječnik kao prijevod bilježi "dati bitak", "stvoriti". Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1425.

[653] Nazivljući Kristovo čovještvo "hramom" Teodoret s cijelom predajom polazi od Isusove riječi u Iv 2,19.

Neki su, dakle, sjedinjenje shvatili kakvo je duše s tijelom i tako izrazili. Usporedba je, mada ne u svim pojedinostima, ipak po nečemu, podesna. Kao što je čovjek jedan - u sebi pak ima dvije različite naravi te jednom misli, drugom u djelo provodi smišljeno (dušom, recimo, smisli izgradnju lađe, rukama naumljeno provodi do cilja) - tako je i Sin: jedan je i dvije naravi. Jednom je tvorio čudesa, drugom prihvaćao ono što je skromno. Ukoliko je iz Boga i Oca, čini čudesa, a ukoliko je iz Djevice i čovjek naravlju je, htijući, podnio križ, muku i što je tome slično. Ako tko dotle prihvaća usporedbu, slika je dobra. Ali ako, naprotiv, sve sa svime uspoređuje, ukazuju se razlike.

Makar čovjek u sebi pokazuje dvostruku narav, on nije dvije naravi nego je iz dviju. Kao što se i tijelo sastoji iz vatre i zraka i vode i zemlje, a ipak nećeš kazati da je tijelo vatra, zrak niti nešto od ostaloga (nije istovjetno s onim od čega je jer je različita zbilja sazdanoga od dijelova), tako je i čovjek različit od onoga od čega jest. On je od duše i tijela.

To što govorim jasnije ćeš razumjeti na ovaj način. Kuću gradimo od različitih tvari. Ipak nitko neće kazati da je kuća isto što i tvari od kojih je. Kuća nije naprosto kamenje i drvlje i ostalo. Kada bi ona to bila, svatko bi s pravom kućom nazvao i prije izgradnje one rastavljene tvari. Kuću nam je sazdalo onakvo međusobno zajedno ispreplitanje tvari. Ali kada se kuća razori, tvari jednako ostaju i zadržavaju vlastitu zbilju. Mi kažemo da je uništena kuća koju je izgradilo određeno skupno spajanje tvari.

Tako je i s čovjekom. Premda nastaje iz duše i tijela, nije isto što i dijelovi iz kojih je već je drugo. Stoga je čovjek koji je iz povezanosti[654] duše s tijelom obistinjeno nešto treće. To je odovuda jasno: kada nastane razdvajanje duše i tijela, tijelo ostaje takvo da čuva vlastitu zbilju[655] (makar je mrtvo, trostruko je rasprostrto). Ali, opet, i duša je razumna[656] makar je odvojena. Nestao je čovjek koga je sazdalo spajanje obojega.

Ali Krist nije bio sazdan od božanstva i čovještva Kristom koji je različit od obojega nego je i Bog i čovjek, oboje. Bogom se spoznaje po učinjenim čudesima, a čovjekom obznanjuje po sličnoj patnji naravi.

Dušu inače u mnogo slučajeva unaprijed obuzmu tjelesne patnje pa često trpi prije tijela. Jasno je pak od prve da duša trajno supati. Često se

[654] Teodoret se tu poslužio riječju συνάφεια.

[655] Tu smo kao i prethodno riječju "zbilja" preveli Teodoretovu riječ λόγος. Bolje nismo znali.

[656] Teodoret je napisao λογική.

zbog sječe tijela uznemiri i izobliči i prije tjelesne patnje. I poslije rezanja ništa manje nutarnjom patnjom ne trpi muke.

Nitko se od onih koji su vikli pravovjerno misliti neće, osim da je posve pameću zastranio, usuditi to o Kristovu božanstvu ni kazati ni potvrditi.

Prema tome, usporedbu s čovjekom dijelom treba prihvatiti, a u ostalome se mora izbjeći.

12.

Mi smo već i prethodno[657] priznali da ne posjedujemo jasnu spoznaju te istine. Ni sada nismo ništa manje uviđavni kada ispovijedamo spoznaju po mjeri koja nam je data. Trudimo se iznijeti primjer, ukoliko je jasan, u svrhu pobožnoga poimanja. Ne želimo sjedinjenje[658] usporediti nekoj malenoj slici među priprostim već velikoj koja odgovara i rađanju iz Oca.

Budući da je Riječ, "svjetlo" bljesnulo "iz svjetla",[659] došla na svijet,[660] želim da svjetlo bude primjer sjedinjenja.[661] Zamisli, dakle, da je Riječ početno svjetlo[662] što je prvom Božjom riječi nastalo po samoj Riječi, a sunčevo tijelo ljudsko tijelo s kojim se Riječ sjedinila[663] neiskazivom riječju. Nemoj mi pomisliti da je sunce drugo svjetlo u odnosu na prvo stvoreno. Nije zato što bi prvo svjetlo bilo nesposobno sve rasvijetliti stvoreno sunce da popravi nedostatak. Stvoritelj nije takav da ne predvidi što je savršeno niti stvara svjetlo koje nije za službu koju je od njega primilo.

Prema tome, iskonsko je svjetlo jedno. Za nj je sazdano sunčano tijelo koje skuplja i prenosi svjetlo što se na početku posvuda rasprostiralo. Svjetlo za nas također po tijelu bez pogreške ispunja tijek dnevnih sati. Kada svjetlo ne bi bilo tijelom vezano već čitavo izliveno po cijelome zraku, ne bi nam omeđivalo dnevne mjere niti bi čvrsto utvrđeno gibanje dokazivalo Stvoritelja.

[657] Vidi u tekstu konac desetoga broja i početak jedanaestoga.

[658] Teodoret je napisao τὴν ἕνωσιν.

[659] To potječe iz Nicejskoga vjerovanja.

[660] Usp. Iv 1,9;3,19;12,46.

[661] Teodoret je napisao τῆς ἑνώσεως.

[662] Usp. Post 1,3-5.14-17.

[663] Teodoret je napisao ἑνώθη.

Ali ako mi rekneš da i prije stvaranja sunca postojaše dan i noć, time ćeš, kao prvo, priznati da je narav svjetla dostatna da sve osvijetli. Potom ćeš, primjereno tražeći uzrok za stvaranje sunca, pronaći da ne postoji drugi doli onaj koji upravo i sami naznačismo. Nadalje, svjetlo kao cjelina, razlito po svemu zraku, niti je prelazilo jednaki tijek niti utvrđivalo mjere za dan. Kada je pak bilo stisnuto, omogućilo je prolazak noći. Tako je potpuna istina da je svjetlost jedno, a drugo sunčevo tijelo koje ga sadrži.

Budući da je takav odnos između svjetla i sunčeva tijela, unaprijed pomno pratite izlaganje. Kao što poslije sjedinjenja[664] prvotne svjetlosti sa sunčevim tijelom nitko to međusobno ne dijeli niti jedno, zasebno, naziva suncem, i opet drugo, odvojeno, svjetlošću nego se svjetlo s tijelom naziva jednim suncem, tako i kod Istinitoga svjetla i presvetoga tijela nitko poslije sjedinjenja neće, odvojeno, reći da je Sin božanska Riječ, a opet čovjek sin.[665] Naprotiv, oboje će smatrati jednim te istim kao što je jedno svjetlo i jedno sunce: svjetlo kao prihvaćeno, tijelo kao ono što je prihvatilo. I opet, kao što je svjetlo jedno i sunce jedno, a dvije su naravi, tako je i ovdje: jedan je Sin i Gospodin i Krist i Jedinorođenac, a dvije su naravi, jedna povrh nas, druga naša. Još jednom: kao što djelovanje svjetlosti nitko ne dijeli od tijela koje ga je primilo ili ako ga duhom dijeli spoznaje narav kojoj je djelovanje vlastito, tako ni svu djelatnost[666] jednoga jedinorođenoga Božjega Sina nitko neće odijeliti od jednoga Sinovstva. Ipak će duhom znati kojoj je naravi vlastito što je učinjeno.

Iznoseći tako primjer za božansko sjedinjenje mi smo pribjegli najpobožnijem poimanju. Iako nismo posve dosegnuli samu istinu, ipak smo za nas naveli sliku koja je veoma prikladna za pobožno istraživanje. Ako ti se od toga nešto nekako pričinilo blizim istini, slavi onoga koji je darovao mjeru spoznaje. Ali ako si od drugoga naučio nešto pobožnije, i opet slavi Skrbnika. Budući da je od početka isti, u drugome je djelovao.

Dovoljno, dakle, po mogućnosti istražismo ispravnu vjeroispovijed. Oprostili smo se od sinova Crkve. Iskazali smo zahvalu onome koji je

[664] Teodoret je napisao μετὰ τὴν ἕνωσιν.

[665] Tu je tekst nesiguran.

[666] Teodoret je napisao τὴν ἐνέργειαν.

udijelio zalihu riječi. Odsada ćemo, utišavši riječ, živjeti životom u miru.[667]

13.

Međutim, vidim da neki iznova pozivaju riječ. Naznačuju poprište drugoga pitanja i još jednom prisiljavaju na trčanje. Možda nekako iskušavaju nije li se riječ umorila prethodnim dvostrukim trkom. Ona pak nasljeduje vrelo koje to čišćom vodom ključa što se češće crpe. Sva se nagnula na trk i više toliko ne gleda na vrata nego iščekuje znak naznačitelja.

Ali ako ti želiš naznačiti pitanje, riječ je spremna krenuti, uništiti nevjeru, zatvoriti jezike koji se bore protiv Boga i razlučiti što s obzirom na božansko treba istraživati, a što vjerovati i zakonom trčanja biti proglašena pobjednicom.

Kako je, kaže se, Riječ po biti[668] posvuda, a kako u vlastitome hramu? Ako je tu kao i u svemu, što ćemo tada s izrekom: njemu prebiva tjelesno[669] sva punina božanstva" (Kol 2,9)? Ali ako netko pripusti da je više u hramu, nije svemu nazočan po biti, a to je Bogu vlastito.

14.

Očevidan je dokaz nevjere o Bogu pitati kako: kako je stvoritelj neba, kako zemlje i mora, zraka, biljaka, svih životinja i tebe samoga koji o svemu s obzirom na Boga pitaš u tančine. Reći ćeš, jamačno, da je Bog sve proizveo obiljem snage. Ali da li je Božja moć uz nastalo bila nazočna akcidentalno[670] ili po biti?[671] Ako akcidentalno kao bićima koja već postoje, onda je bila i prije stvaranja jer što je akcidentalno ne postoji po sebi nego postoji u onome što već prethodno postoji. Ali ako je to smiješno, preostaje da je Sila uza sve po biti.[672] Ako je Sila bila po

[667] Tu se Teodoret poslužio riječju ἡσυχία. Podrijetlo i korijen grčke riječi još nije utvrđen. Riječ inače označuje mir koji zavlada kada prestanu uzroci nemira i kada duša stekne ravnotežu. Usp. P. ADNES, *Hésychasme*, DS, 7, 382.

[668] Teodoret je napisao κατ' οὐσίαν.

[669] O tome vidi mjesto gdje Teodoret neposredno tumači Kol 2,9. U ovoj smo knjizi preveli to Teodoretovo djelo.

[670] Teodoret je upotrijebio riječ συμβεβηκός.

[671] Teodoret je napisao κατ' οὐσίαν.

[672] Teodoret je napisao κατ' οὐσίαν.

biti[673] s onim što je stvoreno, zar tada, nazvani "hram" (Iv 2,19), nije od stvorenoga posjedovao ništa više? To je pitanje neistumačivo kao i ono. Vjera je za oba rješenja.

Vidio si kako je riječ kada se pokrenula pobila nevjeru. Pogledaj zatvorene jezike koji se bore protiv Boga.

15.

Vi koji prividno poštujete kršćanstvo,[674] navedeno ispitujete i branite da uništite dvije naravi. Bavite se takvim dvojbama kao što su miješanje,[675] slijevanje,[676] preinačenje[677] tijela u božanstvo te čas govorite da je Riječ postala tijelo,[678] a čas da je tijelo postalo bit Riječi.[679] Zbog takvih izopačenosti svoga uma niti ne pokazujete očito što mislite.

Vi nam, dakle, recite kako Riječ nije napustila nebesa kada je postala tijelo? Jamačno ćete kazati da je tako postala što je ostala Bog. Ali još nam jednom recite kako je, ostajući, postala? Ako je Riječ ostala što bijaše, kako je postala što nije bila? Ako je postala što nije bila, kako je ostala što je bila? Ne poznaš rješenje? Tada budi u neprilici također glede načina sjedinjenja. Da li vjeruješ da je Riječ, ostajući, postala? Vjeruj da je posvuda nazočna po biti,[680] a u naročitome smislu u vlastitome hramu.

Iznova ćemo pitati: kako se tijelo poslije sjedinjenja pobožanstvenilo? Da li se promijenilo u bit božanstva ili je tijelo ostalo ljudsko te zbog sjedinjenja Riječi ostalo neraspadnuto i besmrtno? Ako je tako, tijelo ostaje tijelo. I ako tijelo nije Bog, dobrohotnošću je Riječi steklo udio na božanskoj časti, a ne naravi.

Ako je pak Riječ po sjedinjenju tijelo izmijenila u svoju bit, opet ćemo pitati kako se tijelo promijenilo u bit Riječi. Da li je, promijenjeno u bit Riječi, pružilo biti dopunu? To znači da je prije toga bila nepotpuna

[673] Teodoret je napisao κατ' οὐσίαν.

[674] To se odnosi na apolinariste.

[675] Grčka je riječ κρᾶσις.

[676] Grčka je riječ σύγχυσις.

[677] Grčka je riječ μεταβολή.

[678] Grčka je riječ οὐσιόω.

[679] Misli se: preobrazila se u tijelo.

[680] Grčki je izričaj κατ' οὐσίαν.

kada prihvaća dodatak. Ali od toga nije ništa uzela.[681] Tada je ništa ono što se izmijenilo. Kako se pak ništavilo promijenilo u božansku bit?

Međutim, protivnici kažu da Riječ nije tijelo rastvorila za svoju bit već ga izmijenila u božansku bit. Neka, nam, dakle, iznova odgovore da li u božansku bit kao različitu od biti Riječi ili jednoj te istoj s biti Riječi? Ako s istoj s biti Riječi, navijestat ćemo dvije biti Riječi: jednu koju ima rodivši se iz Ova, drugu kojoj je upriličila samo tijelo. Ali ako kao različitu od njezine biti, onda će zasigurno kazati u nebožansku, stvorenu. Ništa pak ne postoji što je srednje između božanstva i stvorenje. Ali koja je potreba tijelu za promjenom ako se opet mijenja u stvorenu bit?

16.

Od teškoće te hvata vrtoglavica. Možda se čak donekle bojiš da nekako nešto od kazanoga ne razori smisao naše vjere. Ali kada ja i nadalje pitam istražujući, tada zazivam čudo kršćanskoga otajstva jer je naše povrh uma, poviše riječi, poviše shvaćanja. Kada i tebi, dok takva što istražuješ, priđe neka poteškoća, na traženo primijeni dotično rješenje - vjeru - shvaćajući da se ondje gdje je Bog, ako se nešto i ne zna zbog uzvišenosti naravi ili načina Utjelovljenja, onima koji ne razumiju ne nanosi nikakva šteta.

Kako se naprosto ne bojite smionosti kada se trudite božansko ispravljati? Zar niste čuli božanske riječi[682] koje - da nam zabrane slične pothvate - pred nas staviše sliku ilovače i lončara? Time nas uče da ne smijemo biti znatiželjnici ili propitivači u odnosu na božansko nego da popustimo božanskoj volji kao glina lončaru.

Konačno, jednom se pobojte, posve blagom pameću smirite svoja razglabanja i neka u vama sama vjera razriješi pitanja. Bojte se, piše, božanskih riječi da postanete dostojni božanskoga prebivališta i čujte one blažene riječi svoga Boga. One kažu: "Na koga ću pogledati nego na ponizna i smirena i onoga tko se straši mojih riječi" (Iz 66,2)? Zatvorivši time jezike onih koji se bore protiv Boga, riječ, žureći se, hita razlikovanju. Sinovi Crkve, vi koji pobožno postavljate pitanja i upite o dvojbenome ne iznosite iskušavajući nego ako se dade naučiti, ded mi odmah um učinite spremnim.

[681] To je odgovor protivnika.

[682] Usp. Iz 45,9; Rim 9,21.

Oblik se božanskoga nauka dijeli na više dijelova. Ipak se kao u zaglavku svodi na poučavanje i opsluživanje zapovijedi, na božansko spoznavanje i na klanjanje.[683] Ljubitelji će pobožnosti nastojati da u svemu poznaju opsluživanje i nauk o zapovijedima te uz to i božansko klanjanje. Što je do božanskoga poznavanja, nastojat će, koliko je moguće istražiti. Ako ne uspiju, neka se klanjaju kao nedostupnome. Tako naša vjera neće postati prazna.[684] Stoga, pošto smo spoznali što treba tražiti, a što vjerovati, nastojmo da riječ koju uvedosmo u natjecanje[685] za trčanje učinimo pobjednicom. Sada, riječi, pristupi takmičenjima!

17.

Priznajemo da valjda uz veliki dio pobjede ne posjedujemo očevidnu spoznaju istine. Istraživši koliko je moguće pobožno ćemo vam pitanje riješiti.

Pita se kako je Riječ u vlastitome hramu po biti[686] kao što je jednako u svemu što postoji i što će hram imati više nego sve ostalo? Poslušajmo pak riječ kada veli: "On je u Očevu krilu" (Iv 1,18). Ipak je, nedijeljeno, nazočna po biti[687] i svemu drugome. Ne kažemo pak da je Riječ tako u Ocu kao u ostalome: ne što se u drugim bićima bit stegne nego zbog mjere bića koja primaju. Ona su nesposobna za božansko prihvaćanje. Jednako kažemo da je Riječ u vlastitome hramu neodvojiva te ispovijedamo da tu prebiva "punina božanstva" (Kol 2,9). Također velimo da je Riječ po biti[688] nazočna svemu, ali ne jednako. Nečisto tijelo ne prima zrake božanstva.

Iz usporedbe nauči kazano. Pobožno izlažući sinovima Crkve ne bih želio zatajiti veličinu pitanoga. Svaki je dan zajedničko sunce pred svima. Ne dopire do nekoga manje, do nekoga više. Općenito, jednako svima šalje svoje djelovanje. Tko pak ima zdrave oči, više prima njegove zrake, ali ne što se sunce na dotičnoga više nego na druge protegne već zbog vlastite snage oka. Tko je slabih očinju, neće zbog slabosti moći ni pogledati u bljesak svjetla.

[683] Tu imamo stanovitu podjelu teologije na dogmatiku, moralku i liturgiku.

[684] Usp. 1 Kor 15,14.

[685] Teodoret voli tu športsku usporedbu.

[686] Grčki je izričaj κατ' οὐσίαν.

[687] Grčki je izričaj κατ' οὐσίαν.

[688] Grčki je izričaj κατ' οὐσίαν.

Tako mi shvati da je i Sunce pravednosti svemu, ukoliko je Bog, po biti[689] jednako nazočno. Mi pak svi jer smo bolesnih očiju i od nečistoće grijeha krmeljivi nismo sposobni prihvatiti Svjetlo. Vlastiti "hram" (Iv 2,19) jer je sazdan od Duha Svetoga i u potpunosti odvojen od grijeha kao najčišće oko sadrži sjaj cijeloga Svjetla. Kao što sunce djelotvornošću jednako dopire do svakoga, ali ga svi jednako ne sadrže, tako je i s Riječi. Svemu je po biti[690] nazočna. Ipak nije jednako kod ostalih bića kako je u "hramu" (Iv 2,19) koji joj je vlastit.

18.

Pogledaj kako se riječ, okončavši trčanje, ukazala pobjednicom. Neka sada ponese vijenac, ide u povorci, okiti se vijencima i slavi pobjedu nad protivnicima. Mi pak na čelu s Kristom zapjevajmo pobjednu pjesmu kličući: dobar si, riječi, boj vojevala, trku dovršila, vjeru sačuvala. Sada je pred tobom vijenac pravednosti.[691]

Još točnije: nadasve slavimo darovatelja pobjede, posve božansku Riječ, istinsko svjetlo što prosvjetljuje svakoga čovjeka koji dolazi na svijet.[692] Po toj Riječi živimo, mičemo se i jesmo.[693] Po njoj je sve.[694] Po njoj rješavamo spomenute prijevarne riječi: po Riječi koja je skrbnik, redatelj, dobročinitelj. Riječi neprestano prinosimo žrtve hvale. Prikazujemo joj kao Bogu čiste prošnje i žrtvujemo miomiris djela. Riječ sebi obraćamo, udišemo je, mislimo je, uz nju se vežemo. Riječ, blaženu nadu i darovatelja višnjega kraljevstva, u svemu slavimo.

[689] Grčki je izričaj κατ' οὐσίαν.
[690] Grčki je izričaj κατ' οὐσίαν.
[691] Usp. 2 Tim 4,7-8.
[692] Usp. Iv 1,9.
[693] Usp. Dj 17,28.
[694] Usp. Iv 1,9.

SVETO I ŽIVOTVORNO TROJSTVO

Predgovor

Treba[695] da svi što ih je obasjalo ime našega Spasitelja Isusa Krista i koji se diče što su ovce Pastira koji je za nas položio život poslušaju pastirov glas, pasu pašu koju je on pokazao, ostanu u granicama i zakonima evanđeoske vjere i ljube jednostavni apostolski nauk. Međutim, mnogi su pogođeni ohološću; željni su isprazne slave. Ne znajući sami sebe više su cijenili zametke vlastite zavarane misli od bogoduhoga učenja. Pravi su put što vodi u grad koji je gore zakrenuli. Prešli su na razbite i smrtonosne staze. Svi su, doduše, zalutali, ali nisu jednako krenuli istim putem zablude već su različito slijedili prijevaru razmišljanja.

Smatram kako dolikuje da se oni koji idu kraljevskim i utrtim putom sažale nad zalutalima, razgoliče prijevaru, pokažu pobožnost, povedu one koji slijede i dok ne dopru do kraljevskoga grada spriječe od odstupanja na jednu ili drugu stranu.

I.

Zato je Spasitelj sviju u svijet poslao sveti apostolski zbor da apostoli zrakama bogospoznanja rasvijetle one koji su se odgojili u tami neznanja; da raspršene i vucima izložene ovce skupe i s brigom pasu; da umiječem Duha divlju maslinu preinače u pitomu te da one koje prekriva dno neznanja ulove riječju poučavanja.

Stvoritelju svih ljudi najdraže je spasenje ljudi. Naravi se također sviđa iskazivanje skrbi bližnjemu u potrebi. Stoga i mi talent koji nam je dao Gospodin stavljamo kod mjenjača da ne budemo osuđeni s lijenim slugom. Nauk ćemo božanskih učenja za ponavljanje iznijeti onima koji znaju, a za pouku onima koji ne znaju.

II.

Neka rasprava evanđeosku vjeru propovijeda jednostavno i poučno, a ne s prepirkom niti svađalački već kako dolikuje Božjoj Crkvi: potičući na pokajanje, a ne ističući sebe; poučavajući, a ne svadljivo; daleko od

[695] U drugom smo uvodnom poglavlju br. 13 kratko predstavili ovo djelo.

površnoga umijeća; služeći se teologijom; znatiželjno ne ispitujući nedostupno; ne istražujući što se ne da razumjeti; ne opisujući umom ni riječju neobuhvativo; ne podlažući najboljega umjetnika vještačkim načinima; ne napuštajući vjeru tražeći dokazivanje. Neka se rasprava povede za ribarima; neka ide stopama postolara; neka joj vođom bude carinik; neka se zapali proročkom bakljom; neka se rasvijetli evanđeoskim suncem. Neka ne primiješa ništa od vlastitih domišljanja već otka sve pouke Svesvetoga Duha. To je odrednica božanske pouke.

III.

Već smo u drugim spisima[696] pobili krivovjerne hule. Svaku smo od njih pojedinačno odvojili. Skinuli smo veo prijevare i ogolili bezboštvo. Sada ćemo, ako Bog dade, pitomcima vjere prikazati od Boga dana učenja Crkve. Rastegnutošću razglabanja ne stvaramo zasićenost kod čitatelja niti kratkoćom uništavamo točnost. Odabrali smo sredinu između obiju krajnosti da preobiljem ne mučimo slušatelje, ali također ćemo iznijeti jasni nauk bogospoznaje. Počet ćemo od najvišega hiteći prema samome vrelu dobara.

IV.

Mi koji smo ljubitelji i klanjatelji i snažnoglasni i hrabri navjesnici Trojstva vjerujemo u jednoga Boga Oca koji je bez početka i nerođen. To nije naknadno stekao jer ne bi kada nije bio već oduvijek bijaše Otac. Nije po slijedu kod tjelesa najprije postao sin pa onda Otac. Naprotiv, otkada jest, a uvijek jest, Otac i jest i zove se.

V.

Vjerujemo u jednoga Sina koji je suvječan s Onim koji ga je rodio. Početak postojanju nije imao. Sin je vječan i s Ocem je. Otkada je Otac, a Otac je vječan, Sin je iz njega. To je međusobno neodjeljivo: imena i zbilje. Ako Sin nije vječan već bi kada ne bijaše,[697] ni Otac nije vječan. To ime posjeduje otkada se rodio. Ako je Bog i Otac vječan - hula je pod vrijeme staviti Onoga koji je stvoritelj vremena i nevremeno i nadvremeno rađanje naznačiti vremenskim razmakom mlađim - Sin je

[696] Ne možemo sa svom sigurnošću reći na koje se spise Teodoret tu poziva.

[697] Upravo su to tvrdili arijevci.

vječan. Iz Oca se rodio neizrecivo. Vječno je s Ocem i spoznaje se s Ocem.

VI.

Ivan kaže: početku bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Riječ bijaše Bog. Ona bijaše u početku kod Boga" (Iv 1,1-2). Kada ne bijaše Onaj koji je u početku? Ivan nije rekao: u početku postade. Rekao je: početku bijaše." Čak ako bismo se trudili mislima prekoraciti izričaj "bijaše", nećemo uspjeti prijeći na drugu stranu "početka". Sve je potonje od Onoga koji je početku": i vrijeme i vijek i svaki drugi vremenski odsjek koji se zamisli.

Ako pak Sin nije uvijek bio s Bogom i Ocem, jednom je kasnije nastao te se između Oca i Sina u sredini nalazi vrijeme i vijek. Ako tko to pripusti, stvorenje će biti opstankom pred Stvoriteljem. Ali evanđelist kaže: "Sve je postalo po Sinu i izvan njega nije ništa postalo" (Iv 1,3). Jedno je pak od svega vijek ili vrijeme. I blaženi Pavao veli: "Na kraju nam je danâ govorio u Sinu koga je postavio baštinikom svega. Po njemu je sazdao i vjekove" (Heb 1,2).

Ali ako su vjekovi Sinova stvorenja, nisu postojala prije Stvoritelja. Ako pak ne postoje vjekovi, očevidno je da ne postoje ni vrijeme koje tvore i mjere dani i noći. Dane pak i noći sazdaje zalazak i izlazak svjetla. Svjetlo je pak nastalo poslije neba i zemlje i zraka. Sve to i sve u tome stvorio je riječju, Očevom željom, Bog Logos.

Budući da je Riječ vremena i vjekove stvorila poslije svega ostaloga, ništa nije bilo između Oca i Sina već uvijek bijaše Bog Otac i s Ocem uvijek Sin. Radi toga evanđelist izriče: početku bijaše Riječ" (Iv 1,1). I apostol Pavao kaže: "On je odsjaj slave i otisak njegove hipostaze" (Heb 1,3). I drugdje: "Onaj koji je u Božjemu liku, nije smatrao grabežom što je jednak s Bogom" (Fil 2,6).

Ivan nije izostavio "bijaše" ni Pavao izričaje "on je" i "onaj koji je": propovijedaju Onoga koji je uvijek. Stoga evanđelist kaže nešto niže: "Bijaše život i život bijaše svjetlo ljudi" (Iv 1,4). I opet: "Bijaše istinito svjetlo koje prosvijetljuje svakoga čovjeka koji dolazi na svijet" (Iv 1,9). I ponovno: "Jedinorođeni Sin, onaj koji je u Očevu krilu" (Iv 1,18). Ali Ivan i u poslanici kaže: "On je bio od početka" (1 Iv 1,1).

Oni koji su od početka bili motritelji i službenici Riječi[698] tako su od božanskoga Duha naučili zboriti o jedinorođenoj Božjoj Riječi kao Bogu. Zato nisu Stvoritelja brojili sa stvorenjem niti Sazdavatelja svrstali sa sazdanim. Nigdje nisu časni Božji Rod oslovili stvorenjem. Nigdje nisu s božanstvom povezali izraz "postade". Naprotiv, Ivan kaže: početku bijaše Riječ" (Iv 1,1). Ne reče: u početku je Riječ postala. Pavao veli: "On je odsjaj slave i otisak hipostaze njegove" (Heb 1,3). Nije kazao: postao je odsjaj i otisak. I ponovno: "Onaj koji je u Božjemu liku" (Fil 2,6). Nije postao Božji lik već "jest u Božjemu liku". I drugdje: "On je slika nevidljivoga Boga" (Kol 1,15). Pavao nije kazao: koji je postao nego "koji jest" slika Boga nevidljivoga.

VII.

Tako se u govoru o Bogu posvuda povezuju izričaji: bijaše, onaj koji je, onaj koji postoji i je. Tako je Bog u razgovoru s velikim Mojsijem samoga sebe nazvao "ja sam onaj koji jesam". I opet: "Sinovima ćeš Izraelovim kazati ovo: vama me posla Onaj koji je" (Izl 3,14).

Da su to Sinove riječi svjedoče i sami prvi borci hule. Tvrde da je Otac neshvatljiv dok Sina nazivaju posrednikom između Oca i stvorenja. Također kažu da se Sin ukazao i razgovarao s patrijarsima i prorocima. Ali i sami nas Bog Logos jasno uči po proroku Jeremiji govoreći: "Onih ću dana i u ono vrijeme uspostaviti s Izraelovom kućom i s Judinom kućom novi savez, ali ne po savezu koji sam sklopio s njihovim ocima u dane kada sam ih izveo iz Egipta, uzevši ih svojom rukom" (Jer 31,31-32).

Istražit ćemo, dakle, tko je dao novi savez. Zar nije svima očito da je Gospodin Krist njegov darovatelj? On sam izjavljuje u svetim evanđeljima: "Starima bi rečeno: nećeš ubiti, a ja vama kažem: svatko tko se zaludu srdi na svoga brata, bit će krivac na sudu. Bilo je kazano starima: nećeš se krivo zaklinjati, a ja vam kažem: uopće se nećeš zaklinjati" (Mt 5,21-22).

Krist slično postavlja i drugo: ovo je bilo kazano, ali ja zapovijedam to i tako. Zakon koji postoji ne preokreće već stvara točnije zakonodavstvo i uči način opsluživanja. Prema tome, novi nam je savez dao Gospodin Krist. Onaj pak koji je taj dao, dao je poslije oslobođenja iz Egipta Izraelu i stari. Ali onaj koji je dao onaj i koji je oslobodio iz

[698] Usp. Lk 1,3.

egipatskoga ropstva - sam je, naime, jasno, faraonu poslao Mojsija - on je sam kazao: "Reći ćeš Izraelovim sinovima ovo: Onaj koji je, vama me je poslao" (Iz 3,14).

Prorok isto i drugdje jasno čini. Kaže: "Ovo je, naime, naš Bog. Drugi se nasuprot njega neće računati. Iznašao je sav put znanja i pružio ga svome sluzi Jakovu i Izraelu, svome ljubimcu. Potom se očitovao na zemlji i živio s ljudima" (Bar 3,36-38).

Proročku ćemo misao istražiti polazeći od kraja. Tko se pokazao na zemlji i s ljudima živio? Mislim da je svima koji imaju pamet jasno da je to Bog Logos koji je uzeo našu narav. Nije "otimačinom smatrao što je jednak Bogu nego je sebe učinio praznim i uzeo slugin lik" (Fil 2,6-7). On je, dakle, put spoznaje pružio svome sluzi Jakovu i svome miljeniku Izraelu. Drevni je savez u pustinji proglasio po Mojsiju. Taj koji je dao onaj Zakon prije davanja Zakona u razgovoru je s Mojsijem kazao: "Ovo ćeš reći Izraelovim sinovima: vama me je poslao Onaj koji je" (Iv 3,14). Zato je prorok uzviknuo: "Ovo je naš Bog, drugi se ne računa nasuprot njega" (Bar 3,36). Za nj se svjedoči da nije manji nego da je neusporediv.

Pogledajte kako proročki nagovještaji nalikuju evanđeoskim učenjima. Mojsije propovijeda izričaj "onaj koji je". Još je točnije: sami Bog Logos o samome sebi kaže "ja jesam". Pavao često veli "onaj koji je". Također dodaje "onaj koji postoji". To znači isto što i "onaj koji je". Pavao također kaže "je". Po smislu je istoga značenja s prethodnim. Jednako je i teolog Ivan često po djelu evanđelja rasuo izričaj "onaj koji je". I sami Proslov uresuje tim riječima i to ne jednom niti dvaput niti triput nego često naviješta izraz "bijaše".

VIII.

Budući da su navjesnici istine navedeno učili, tko je tako mnogo drzak i preuzet da Onoga koji se iz Oca rodio van vremena i bez trpljenja i sjedi u Očevu krilu nazove stvorenjem umjesto izričajima "onaj koji je" i "onaj koji postoji"? Ne stvara se Onaj koji je; ne sazdaje se Onaj koji postoji. Oni kojima su povjerena otajstva bogospoznaje ne rekoše, govoreći o nutarnjem Božjemu životu, "posta" ni ze" nego propovijedajući utjelovljenje. Tako prvi kaza blaženi Ivan: "Riječ posta tijelo" (Iv 1,14). Prethodno je rekao: početku bijaše Riječ" (Iv 1,1). Ivan je često izričaj "bijaše" pripisao božanstvu. Ali kada je pristupio djelu Utjelovljenja nužno je stavio "posta". Nije, naime, uvijek bila prvina

koju je od nas uzeo Bog Logos nego je pod konac vjekova nastala i bila uzeta od Boga Logosa.

Jednako postupa i blaženi Pavao. Rekao je: "Postoji u Božjemu liku." Također je dodao: "Nije držao za otimanje biti jednak Bogu." Potom je dodao: "Samoga je sebe učinio praznim uzevši lik sluge" (Fil 2,6-7). Izričaj zevši" pripojio je izričaju "slugin oblik", a "postoji" povezao s izričajem "Božji lik". Prema tome, Božji lik postojaše prije ili radije uvijek postoji. On je uzeo lik sluge. Nije, dakle, Božji Logos ni stvorenje, ni nešto načinjeno niti je iz onoga što nije nego se rodio iz Oca i uvijek je s Ocem. I od razumnih s Ocem prima poklonstvo.

IX.

Neka nitko, kada čuje rađanje, u mislima ne zamisli patnje našega rođenja: otkidanje, otjecanje, porođajne boli i sve ostalo takvo. Sve su to trpljenja svojstvena za tjelesa. Bog je pak netjelesan, ne podliježi trpljenju, nepromjenljiv je, neizmjenljiv, uvijek isti. Ako ipak netko smatra da nema rođenja oslobođena patnje, neka i u razglabanjima o stvaranju misli iste misli. Kao što je ondje otkidanje i tečenje, tako je tu briga, trud, znoj, sredstva, prethodna tvar, neuspjesi i sve drugo što prati stvaranje. Ako je Bogu za stvaranje svega bilo dovoljno htjenje i ako je, htijući, umah ono što nije postojalo učinio da postoji, neka protuslovnik prihvati da je i Božje rađanje slobodno od trpljenja. Kao što nije stvarao poput ljudi, tako nije jednako ni rodio.

X.

Sin se naziva Riječ jer se bez trpljenja rodio poput riječi što se bez trpljenja rodi iz uma. Sinom se naziva ukoliko je iz Oca proistekao rođen. Naziva se Bogom jer je dionik očinske naravi i ukoliko je nepromijenjena slika Boga koji je rodio. Jedinorođeni se rodio kao Jedan od Jednoga i na jedini način. Odsjaj je slave jer u sebi pokazuje Oca i jer je uvijek s onim koji ga je rodio kao i sjaj sa svjetlom. Otisak je hipostaze da vjeruješ kako Bog Logos nije puka djelatna moć nego živa hipostaza[699] koja u sebi cjelovito obznanjuje Onoga koji ga je rodio.

Naziv Prvorođenac nije naziv za božansku narav već za Utjelovljenje. Kako bi, naime, bilo moguće da Bog Logos bude i

[699] Teodoret se poslužio riječju ὑπόστασις.

Jedinorođenac i Prvorođenac? To su suprotni nazivi. Jedinorođenac naznačuje onoga koji se kao jedini rodio, a prvorođenac onoga koji se rodio pred drugima i drugima rođenjem prethodi. Bog Logos nema brata jer je jedinorođenac. Kako bi prvorođenac bio Onaj koji se kao jedini rodio iz Oca? Očevidno je, dakle, da se izričaj Prvorođenac odnosi na Utjelovljenje.

Ali ako netko još dvoji, neka uči od Pavla koji izjavljuje: "... za one koje predvidje i odredi da budu suobličeni slici njegova Sina kako bi On bio prvorođenac među mnogom braćom" (Rim 8,29). Čija su po naravi braća vjernici? Ne Boga Logosa nego istonaravnoga čovještva jer su s njime i suobličeni.

Pavao i drugdje kaza: "On će preoblikovati tijelo naše niskosti da postane suobličeno tijelu njegove slave" (Fil 3,21). Prema tome, onaj je prvorođeni koji ima mnogo braće. On sam o njima govori u psalmima: "Svojoj ću braći navijestiti tvoje ime" (Ps 21,23).

Ipak ne velimo da je Jedinorođenac jedan, a Prvorođenac drugi nego jedan te isti, ali ne u istome smislu. Jedinorođencem se naziva po višnjemu rođenju, a Prvorođenac se zove jer je prvi uništio trudove rađanja što vodi u život. Oslovljava se Prvorođencem od mrtvih zato što je prvi uskrsnuo i rastvorio vrata smrti.

Također se zove "Prvorođenac svega stvorenja" (Kol 1,15) jer se prvi rodio u novome stvorenju i rođenjem ga obnovio. O novome stvorenju Pavao kaže: "Ako je tko u Kristu, novo je stvorenje, drevno je minulo. Sve je, evo, postalo novo" (2 Kor 5,17).

Ako bi oni koji prepirku pretpostavljaju uvjeravanju tvrdili da je o Bogu Logosu kazan izričaj Prvorođenac, mi ćemo se smijati njihovoj neukosti. Ipak ćemo pristati da pokažemo kako je istina na svaki način i svakako u nas. Rečeno je, naime, da je Prvorođeni, a ne prvostvoreni od svekolikoga stvorenja. To je da bude jasno kako se On rodio prije svakoga stvorenja i da od Sina nije ništa starije. Od njega je mlađa svaka narav stvorenih bića ako ju je On doveo u opstojnost. Tako huliteljima neće ništa ostati.

XI.

Ali da pokažemo jednakost između Oca i Sina, pristupimo samoj Gospodnjoj pouci. Gospodin je rekao: "Nitko ne pozna Sina, ako ne Otac; nitko ne pozna Oca, ako ne Sin i onaj kome Sin želi objaviti" (Mt 11,27). Što je jasnije od tih riječi? Gospodin kaže: jednako nam je

znanje; poznam Oca, on mene pozna; mene pozna Otac i ja njega poznam. Iz našega se znanja isključuje svako stvorenje. Kako bi bilo moguće da ono nema udjela u našoj naravi, a ima dio u znanju? Ipak neki imaju dio u nekom neznatnom motrenju. Znanje o Ocu kao u ogledalu i zagonetci[700] objavljujem koliko hoću i kojima hoću.

To smo naučili iz Gospodnjih poučavanja. Gdje je tu mjesto za više i manje? Koje stvorenje poznaje Stvoritelja kao što Stvoritelj pozna stvorenje? Koje sazdano biće prima jednakost u odnosu na Sazdavatelja? Zar ne znamo kako božansko Pismo govori o stvorenju? U pamet ćemo dozvati prorokove riječi: "Ti si, Gospodine, u početku utemeljio zemlju i nebesa su djelo tvojih ruku. Oni će propasti, a ti ostaješ. I svi će ostarjeti kao haljina i kao ogrtač ćeš ih izmijeniti i promijenit će se. Ti si isti i tvoje godine neće nestati" (Ps 101,26-28). I opet: "Ti vjetrove činiš svojim glasnicima i ognjene plamene svojim službenicima" (Ps 103,1).

To je razlika između stvorenja i Stvoritelja. Gdje je jednakost, tu nije stvorenje i Stvoritelj nego Otac i Sin. Stoga je Gospodin i stavio ta imena da od imena naučimo istost. Gospodin kaže: "Nitko ne pozna Sina ako ne Otac niti tko pozna Oca ako ne Sin" (Mt 11,27). Riječju "nitko" naznačio je stvorenje. Isključenjem stvorenja pokazuje da je onaj koji ostaje povrh stvorenja, naravlju povezan[701] s onim koji je rodio: "Nitko ne pozna Sina ako ne Otac niti Oca tko pozna ako ne Sin i onaj kome Sin hoće objaviti" (Mt 11,27).

Neka neprijatelji istine kažu kako treba čitati božansko Pismo: zadovoljiti se slovom ili tražiti smisao. Ako reknu to drugo, neka od onoga što govore isto nauče primijeniti na vlastita prijeporna pitanja i tražiti istinito tumačenje za zbilje. Ali ako kažu da je za točno učenje dovoljno slovo, njihovo ćemo mišljenje pobiti navedenim. Uspostavlja se da je Sin nedostižan, a Otac dostižan; Sin neshvatljiv, a Otac motriv. Gospodin Isus o samome sebi reče: "Nitko ne pozna Sina ako ne Otac." Potom nije dodao i kome Otac želi objaviti. Ali je kazao: "I kome Sin želi objaviti." Nije samo Oca učinio promotrivim nego je motrenje učinio ovisnim o vlastitoj moći. Međutim, kada bi protivnici htjeli u nedogled huliti Sina kako im je to vlastito, mi nećemo pristati i prihvatiti hulbenu misao o Bogu i Ocu jer vjerujemo da je Bog svega nevidljiv i

[700] Usp. 1 Kor 13,12.

[701] Teodoret je napisao φυσικῶς συνημμένον.

nedokučljiv. Kako bi neshvatljivi Sin bio Sin onoga koji se može shvatiti?

Tvrdimo, dakle, da su Otac i Sin jednako nedokučljivi, nedostupni i nedohvatljivi. Vjerujemo da se spoznaja Sina promatračkoj moći razmišljanja i razmatranja vjere objavljuje po Ocu: "Nitko ne pozna Sina ako ne Otac niti Oca tko pozna osim Sina" (Mt 11,27). Isus i drugdje veli: "Kao što mene pozna Otac i ja poznam Oca" (Iv 10,15), a ne ovaj više, onaj manje. Naprotiv, kako poznam i spoznat sam.

XII.

Oni, dakle, koji imaju jednako znanje, posjeduju i jednaku moć. Oni pak čija je moć jednaka, njihova je, očito, bit jedna. Da je pak jednaka moć oca i Sina, opet nas je poučio sami Spasitelj. Ovako je kazao: "Oni koji su od mojih ovaca, slušaju moj glas. I ja poznajem svoje i slijede me. I ja im dajem vječni život i neće propasti zauvijek niti će ih itko ugrabiti iz moje ruke. Ja i Otac jedno smo" (Iv 10,27-30).

Promotrite kako Spasitelj nije jednostavno kazao "ja i Otac jedno smo". Predvidio je krivovjerničku zlobu. Da tu riječ ne vežu uz htijenje i volju, najprije je utvrdio jednakost moći i tada dodao izreku. Veli: ovcama koje me slijede ja dajem vječni život. Nitko od njih neće propasti zauvijek. Tko je takav da može ugrabiti iz moje ruke ovce koje ja vodim na pašu? Kao što je nemoguće dokopati se nekoga iz Očeve desnice koji je veći od svega, tako nije moguće nekoga ugrabiti od onih koje ja čuvam jer "ja i Otac jedno smo". Gdje je, dakle, više i manje? Ako jednako ni iz Sinove ruke ni iz Očeve ruke nitko ne može grabiti, nema mjesta za više. Budući da nitko ne može oteti iz Očeve ruke jer je veći od svega, Sin je također veći od svega ukoliko nitko ne može oteti iz njegove ruke. Zato je Spasitelj dodao: "Ja i Otac jedno smo" (Iv 10,30). Ako opet slijedimo slovo, vidjet ćemo da je Sin prvo postavljen. Reče: "Ja i Otac." Nije rekao: Otac i ja. Pošto je pokazao dvojstvo osoba,[702] navijestio je istost naravi. Izričajem "ja i Otac" naznačio je broj hipostaza,[703] a dodatkom "jedno smo" oglasio jednakost moći. Oni, dakle, koji imaju jednako znanje, moć i htijenje, imaju, očevidno, jednu narav ma što u drskosti kazali oni koji govore pogrdno.

[702] Teodoret je napisao τὴν τῶν προσώπων δυάδα.

[703] Teodoret je napisao τὸν ἀριθμόν τῶν ὑποστάσεων.

XIII.

Ali se i od drugda dade naučiti da Sin može isto što i Otac. Čas pak kaže: "Moj Otac do sada radi i ja radim" (Iv 5,17). Čas opet veli: "Kao što Otac uskrsava mrtve i oživljuje, tako i Sin oživljuje one koje hoće" (Iv 5,21). Isus reče "one koje hoće", a ne one za koje mu se naredi: koje želi, a ne za koje mu se zapovijedi. Jedno je vlastito služenju, drugo posvemašnjoj vlasti.

Krist opet drugdje kaže: "Ako ne činim djela svoga Oca, ne vjerujte mi. Ali ako činim, kada ne biste meni ni vjerovali, vjerujte djelima i znajte da je Otac u meni i ja u njemu" (Iv 10,37). Još jednom i tu vidite jednakost Oca i Sina. Isus reče: "Otac je u meni i ja u njemu." To se pak ne da ustanoviti kod većega i manjega. Reći ću kako. Bog svega u samome sebi omeđuje sve vidljivo i nevidljivo stvorenje. Još točnije: drži u ruci. Kazano je: njegovoj su ruci krajevi zemlje" (Ps 94,4). I ponovno: "On drži zemaljski krug i one koji na njemu žive, poput skakavaca" (Iz 40,22). I drugdje: "Tko je svojom rukom vodu izmjerio, nebo pedljem, a svu zemlju šakom" (Iz 40,12)?

Stvoritelj svega, dakle, sve stvorenje, kako rekoh, drži u ruci, a njega stvorenje ne može obuhvatiti. Nemoguće je, prema tome, da se nejednako uzajamno sadrži. Ako je, dakle, to istina kao što je istinito da Sin sadrži Oca kao i Otac Sina, očito je udaljena riječ nejednakost i priznaje se jednakost u Ocu i Sinu.

XIV.

Sami nas Gospodin Krist iznova drugdje uči o jednakosti kada kaže: "Ja sam vrata" (Iv 10,9). "Nitko ne ide Ocu osim po meni" (Iv 14,6). I na drugome mjestu: "Nitko ne dolazi meni, Sinu, ako ga ne dovede moj nebeski Otac" (Iv 6,44). Otuda učimo da jednako Sin spašene privodi Ocu kao i Otac Sinu. Gdje je onda krivovjerničko služenje koje odgovara robu? Gdje je služenje što odgovara stvorenju? Čime pokazuju nejednakost, očinsku posvemašnju vlast i sinovsko služenje? Čas čujemo da Sin one koji žele spasenje dovodi Ocu, čas pak da to čini Otac. Sinu dovodi pitomce vjere.

XV.

Otuda također učimo istočasnost Oca i Sina. Ali to se dade i drugdje naučiti. Sami je Gospodin razgovarao sa Židovima koji su slušali. Pošto

je mnogo toga rekao, na kraju je dodao: "Premda ja svjedočim sam za se, moje je svjedočanstvo istinito jer nisam sâm već sam ja i Otac koji me poslao. I u vašemu Zakonu piše da je istinito svjedočanstvo dvojice ljudi. Ja sam onaj koji svjedočim o samome sebi i o meni svjedoči Otac koji me poslao. Židovi mu, dakle, kazaše: Gdje je tvoj Otac? Isus im je odgovorio: niti mene poznate niti moga Oca. Da mene znate, znali biste i Oca" (Iv 8,14-19).

Kolika li je, gle, ludost u krivovjernikâ! Od kolike li bezumnosti boluju baštinici Arijeve i Eunomijeve hule! Kod njih se, uz ludost, dade vidjeti rascvjetala bezumnost. Uzduž i poprijeko spominju poslanje. Kažu da je cjenjeniji onaj koji šalje nego onaj koji se šalje. Toliko im je nepoznavanje Pisama! Oni ne vode računa da je Izak u Mezopotamiju poslao Jakova. Ipak nije u smislu naravi zato manji od onoga koji ga je poslao. Jednako je Jakov poslao Josipa[704] da posjeti svoju braću. Ali nitko neće kazati da nije dionik očeve naravi jer je, poslušan ocu, prihvatio poslanje.

Međutim, protivnici će možda odgovoriti: ako u navedenome oni koji su slali u smislu naravi i nisu veći od poslanih, ipak posjeduju prednost s obzirom na očinsko dostojanstvo. Ali, nerazumnici, reći ću vam, ustanovljujemo da niži šalju više, a poslani se zato ne lišavaju vlastite časti.

David je poslao Jonatana: bjegunac kraljeva sina; onaj koji se nije usudio pojaviti u redu sluge onoga koji zajedno kraljuje s ocem. Budući, dakle, da je jedan poslao, drugi bio poslan, poslani, po vašemu mišljenju, i nije kralj niti je onaj koji je poslao bjegunac nego je na Davida koji je poslao prešlo dostojanstvo poslanoga. Na Jonatana pak koji je bio poslan prešla je nevolja onoga koji je poslao. Ipak to nije tako.

Ali što treba iznositi ljudske događaje. Nalazimo da se Bog šalje i da čovjek šalje. Onaj koji se borio s Jakovom veli: "Pošalji me jer sviće jutro. Njemu Jakov kaza: neću te poslati ako me ne blagosloviš" (Post 32,26). Što će na to moći uzvratiti mudri vještaci vjere?!

Inače također iz Gospodnjih riječi ustanovljujemo da je s poslanim Sinom i sami Otac koji šalje. Gospodin kaže: "Nisam sâm nego sam ja i Otac koji me poslao" (Iv 8,16). I drugdje: "Moj me Otac nije ostavio sama" (Iv 8,29). Na drugome mjestu: "Moj Otac, ostajući u meni, on vrši djela" (Iv 14,10).

[704] Usp. V. ERMONI, *Joseph*, DB, 3, 1655-1669.

Ako je, dakle, u Gospodinu i s njime bio Onaj koji je poslao, gdje je niskost poslatoga? Odakle je i kamo bio poslat Onaj koji sve ispunja? Poslanje upućuje na izmjenu mjesta. Ako sve obuhvaća Otac i Sin, nije Otac kao da je daleko od onih kojima je poslao otposlao Sina niti je Sin s jednoga mjesta prešao na drugo. Preostaje, dakle, shvatiti kako se slanje odnosi na uzeto čovještvo.

Međutim, vrijeme je da se vratimo tumačenju Gospodnjih riječi. Krist je kazao: vašemu zakonu piše da je svjedočanstvo dvojice ljudi istinito." Potom je dodao: "Ja sam onaj koji svjedoči o samome sebi i o meni svjedoči Otac koji me poslao." Motreći, dakle, Sliku shvatimo Pralik. Krist kaže: "Svjedočanstvo je dvojice ljudi istinito." Svi, dakako, prihvaćaju da je jedna narav dvojice ljudi.[705] Prema tome, jedna je bit Oca i Sina: shvaća se i ispovijeda jednom na temelju slike. Kao što su, naime, ondje dva čovjeka, tako i tu Bog i Bog, Otac i Sin. I sama imena pokazuju istost naravi. Ne može istiniti Bog biti druge naravi u odnosu na Onoga koji je uistinu Bog: Sin nije od njega drukčiji jer je Božji Sin.

Kada su to čuli Židovi pitali su ga: "Gdje je tvoj Otac? Isus je odgovorio: Niti mene znate niti moga Oca. Da ste mene prepoznali, i moga biste Oca poznavali" (Iv 8,17-19).

Opet vidite kako se tu očituje istobitnost. Isus kaže: da mene poznajete i moga biste Oca poznavali. Međutim, iz raznobitnoga se ne spoznaje raznobitno. Bića druge vrste i tuđa, međusobno se ne obznanjuju. Međusobno se spoznaju bića koja su dionici naravi. Po jednome se čovjeku dade spoznati svaka ljudska narav: i po jednoj ovci svekolika ovčja vrsta. Po ovcama se ne upoznaje lavove ni po lavovima ovce. Isto tako ni anđele po ljudima, ni po anđelima ljude. Svako živo biće očituje vlastitu narav.

Ako je, dakle, jedinorođena Božja Riječ stvorenje i ako je iz ništavila i ako je postala iz neke druge naravi, kako, ako joj vjerujemo, u sebi objavljuje Oca? Ali ako se Otac spoznaje po Sinu te onaj tko pozna Sina pozna i Oca, neka se sveže svaki jezik koji huli i neka se, po proroku, zalijepi za grlo.[706]

Mi pak, poklonici Trojstva, otuda stječemo točnu spoznaju istobitnosti. Smatramo da se Otac ne bi spoznao u Sinu da Sin nije dionik

[705] O Teodoretovu razmišljanju na tome mjestu i o onome što neposredno slijedi usp. M. MANDAC, *L'union christologique dans les oeuvres de Théodoret antérieures au Concile d'Éphese*, EThL, 47(1971), 79.

[706] Usp. Ps 136.6

iste biti. Klanjamo se svome Spasitelju čekajući plod klanjanja. Po Gospodnjoj riječi darovatelj mu je sami Otac. Gospodin veli: "Ako mi netko bude služio, častit će ga moj Otac" (Iv 12,26). I divni Ivan, teolog, kaže: "Tko vjeruje u Sina, ima život vječni. Tko ne posluša Sina, neće vidjeti život već Božja srdžba ostaje na njemu" (Iv 3,36).

XVI.

Da i drugim navodom pokažemo istobitnost, počujmo samoga Gospodina. On govori i kaže ne samo apostolima nego i Židovima: "Tko vjeruje u me, ne vjeruje u me nego u onoga koji me poslao. Također onaj koji mene motri, gleda onoga koji me poslao. Ja, svjetlo, došao sam u svijet da onaj tko u mene vjeruje ne ostane u tami" (Iv 12,44-45).

Ako, dakle, onaj koji gleda Sina, vjeruje u Oca, gdje je više i manje? U manjemu se više smanjuje, a ne da se spoznaje. Ako je Otac veći, kako se u Sinu motri? Ali ako se motri u Sinu, spoznaje se, jasno, kao u jednakome. Jednako se međusobno očituje.

I opet, nešto dalje, isti Gospodin kaže apostolima: "Ja sam put i istina i život. Nitko ne dolazi Ocu osim po meni. Kada biste mene poznavali, i moga biste Oca poznavali. I odsada ga poznajete i vidjeli ste ga. Kaže mu Filip: Gospodine, pokaži nam svoga Oca i dosta nam je. Kaže mu Isus: toliko sam s vama vremena i nisi me, Filipe, upoznao. Tko je mene vidio, vidio je i moga Oca. Kako ti kažeš pokaži nam Oca. Ne vjeruješ li da sam ja u Ocu i Otac u meni? Riječi koje ja govorim, ne govorim od sebe. Otac koji ostaje u meni, on čini djela. Vjerujte mi da sam ja u Ocu i Otac u meni. Ako ne inače, vjerujte mi po samim djelima" (Iv 14,6-12).

Što je jasnije od tih riječi? Što je očevidnije od toga nauka? Ipak je, čini se, židovski zastor prešao na duh krivovjernikâ. Stoga ne žele uvidjeti ono što je jasnije od sunca. Na se su navukli dragovoljni oblak neznanja. Mi pak počujmo kada Gospodin govori: "Da mene poznajete, i Oca biste moga poznavali. I odsada ga poznajete i vidjeli ste ga" (Iv 14,7). To Krist govori Tomi[707] koji mu je kazao: ne znamo kamo ideš i kako možemo znati put. Krist uči Tomu i ostale apostole da je onaj koji je njemu povjerovao i motrio ga očima duha postao i Očev motritelj jer se Otac u njemu spoznaje.

[707] Usp. Iv 14,5.

Filip to nije razumio. Krista moli govoreći: "Pokaži nam svoga Oca i dosta nam je" (Iv 14,8). Za to nije pohvaljen što je kao i krivovjernici želio vidjeti više. Naprotiv, pokuđen je jer u Sinu nije motrio Oca. Isus veli: "Toliko sam s vama vremena i nisi me, Filipe, upoznao" (Iv 14,9). Ali Filip nije čeznuo njega vidjeti nego Oca. Kako mu se spočitava kao da nije upoznao Sina? Isus pokazuje uzrok dodavanju prijekora. Veli: "Tko je mene vidio, vidio je Oca" (Iv 14,9). Kako ti kažeš: pokaži nam Oca! Isus izjavljuje: različit sam kao osoba,[708] ali ne po naravi. U sebi nosim u punini Oca. Pečat sam koji je jednak onome koji me rodio. Otisak sam Očeve hipostaze. Naravna sam slika koja postoji s onim koji je rodio. Kada zaželiš vidjeti Oca, u mene pogledaj, vidjet ćeš obojicu. Nećeš vidjeti tjelesnim očima nego očima vjere, ali i očima vjere onoliko koliko se spoznaje djelovanje, a ne narav ili bit. Njezina spoznaja nadilazi svaki um. Stoga je Isus dodao: "Zar ne vjeruješ da sam ja u Ocu i Otac u meni? Riječi koje ja govorim, ne kazujem sâm od sebe nego moj Otac koji ostaje u meni, on čini djela. Vjerujte mi da sam ja u Ocu i Otac u meni. Ako ne inače, po samim djelima vjerujte" (Iv 14,10-11).

Ako, dakle, Sin govori isto što i Otac; ako Otac ostaje u Sinu i on sâm u Ocu; ako je onaj koji je vidio Sina i Oca vidio; ako onaj koji je Sina spoznao i Oca pozna, svima je koji imaju pamet očito da je jedna narav Oca i Sina i da Sin sve ima što je Očevo. Ne bi u samome sebi pokazivao Oca kada ne bi sve imao što i Otac osim samoga očinstva. To je Ocu vlastito kao i Sinu sinovstvo.

XVII.

Istu jednakost također možemo i od drugda naučiti. Krist je kazao: "Sada je bio proslavljen Sin čovječji i Bog je bio u njemu proslavljen i Bog će ga u sebi proslavljivati i smjesta će ga proslaviti" (Iv 13,31). I opet: "Oče, čas je došao, proslavi svoga Sina da i tvoj Sin tebe proslavi" (Iv 17,1).

O, prekomjetna krivovjernička ludosti! Kažeš: veći je onaj koji slavi od slavljenoga; Otac proslavljuje, Sin je proslavljen. Veći je, dakle, Otac nego Sin. Ali ako Sin nije bio samo proslavljen nego je proslavio onoga koji je proslavio, gdje je mjesto za više i manje? Ili, po slijedu kazanoga, od onoga koji proslavljuje prelazi više pa će tako sin biti manji kada je proslavljen, a veći kada proslavljuje. Međutim, to kazati krajnje je

[708] Teodoret je napisao κατὰ τὸ πρόσωπον.

ludosti i mahnitosti. Iz navoda nismo naučili veće i manje nego jednakost Oca i Sina. Čujemo, naime, kako i Otac slavi Sina i biva od Sina slavljen. I Sin je proslavljen od Oca i slavi Oca. Da pak Proslavljeni nije dobio što nije imao nego što je posjedovao, to uči na istome mjestu. Veli: "Proslavi me, Oče, kod sebe slavom koju sam imao kod tebe prije postanka svijeta" (Iv 11,5). Ako je tu slavu imao prije postanka svijeta kako traži primiti što nije imao?

XVIII.

Pošto je Isus pokazao da nije samo proslavljen već da i proslavljuje, dodao je: "Ljudima sam objavio tvoje ime" (Iv 17,6). Malo niže, zatvarajući usta krivovjernicima, Krist kaže: "Sve moje tvoje je i tvoje moje" (Iv 17,10). Ipak ne razdjeljuje zajedničku vlast niti želi pokazati da ostalo prenosi Ocu. Budući da oni koji dopuštaju svaku hulbenu riječ protiv Jedinorođenca kažu da on prima, a Otac daje, Krist pokazuje da s Ocem ima istu posvemašnju vlast nad svime. Kaže: "Sve je moje tvoje i tvoje moje" (Iv 17,10). Ne uči razlučivanje vlasti nego zajedništvo vlasti.

Međutim, razlaganje sam o vjeri rastegnuo na dugo, a u predgovorima obećao da ću određeno prijeći sažeto. Htijući iz evanđeoskoga nauka pokazati Jedinorođenčevo dostojanstvo, raspravu učinismo dužom od obećanja i to unatoč naumljenoj kratkoći biblijskih pojašnjenja. Šaljući pobožne samim evanđeoskim i proročkim knjigama koje su pune govora o Sinovu božanstvu, pristupam predloženome slijedu.

XIX.

Vjerujemo, dakle, rekoh, u Boga Oca koji je bez počela i u suvječnoga Boga Sina, iz Oca naravlju rođena, s Ocem uvijek u postojanju, po evanđeoskoj riječi. Ivan kaže: početku bijaše Riječ" (Iv 1,1).

Vjerujemo i u Duha Svetoga koji je pravi, koji upravlja, koji je dobar, koji zagovara, koji izlazi iz Boga. Nije rođen jer je jedan Jedinorođenac. Nije ni stvoren. Nigdje u božanskome Pismu ne nalazimo da se Duh Sveti broji sa stvorenjem nego se stavlja s Ocem i Sinom. »uli

smo[709] da Duh izlazi iz Oca. Ipak ne pretražujemo znatiželjno kako izlazi. Zadovoljni smo međama koje su utvrdili ljudi koji su teolozi i sveti.

XX.

Sami nas je naš Spasitelj Isus Krist naučio da Duh Sveti suispunja Trojstvo. On kaže: "Putujući, učite sve narode, krštavajući ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga" (Mt 28,19). Onaj koji se navješćuje s Ocem i Sinom, povrh je svakoga stvorenja. Stoga i blaženi Pavao kada Duha propovijeda s Ocem i Sinom, ne prekidajući kaže: "Milost Gospodina našega Isusa Krista i ljubav Boga i Oca i zajedništvo Duha Svetoga sa svima vama" (2 Kor 13,13).

XXI.

I opet: "Postoje razdiobe duhovnih darova, ali je Duh isti; postoje i podjele službi, ali je Gospodin isti; i razdiobe su djelovanja, ali je isti Bog koji sve izvodi u svima" (1 Kor 12,4-6). Propovijedajući moć Duha Pavao je govorio: "Sve to čini jedan te isti Duh dijeleći svakome posebice. Darove vjernicima dijeli kako hoće" (1 Kor 12,11).

Po Duhu smo primili oproštenje grijeha; po njemu stječemo oslobođenje; po njemu uživamo milosni dar posinovljenja. Pavao kaže: "Nismo primili duh robovanja, ponovno za strah. Naprotiv, primili smo Duha posinovljenja u kome kličemo Abba, Oče" (Rim 8,15). I drugdje: "Zakon me Duha života oslobodio od zakona ropstva i smrti" (Rim 8,2). I na drugome mjestu: "Gospodin je Duh, a gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda" (2 Kor 3,17).

Onaj koji druge oslobađa, ne robuje. Kako bi mogao dati drugima što sam ne posjeduje, što ne može postići, što, kako se čini, želi uživati, ali nije u stanju? Međutim, ako Duh Sveti vjernicima daje slobodu i oslobađa robove, on ne robuje, očito, nego gospodari i kao gospodar udjeljuje slobodu onima kojima hoće. Stoga je i rekao blaženi Pavao: "Sve to čini jedan te isti Duh dijeleći odvojeno svakome kako hoće" (1 Kor 12, 11). Zato i prorok, navješćujući u Starome zavjetu moć Duha, uzvikuje: "Poslao me Gospodin i njegov Duh" (Iz 48,16). I Bog kada prekorava Židove kaže: "Posavjetova se, ali ne po meni i utanači saveze, ali ne po mome Duhu" (Iz 30,1). Obznanio je da je Duh Sveti zajedničar

[709] Usp. Iv 15,26.

posvemašnje vlasti. Bog i drugdje kaže: "Stoga sam ja s vama i moj je Duh posred vas" (Hag 2,6).

XXII.

I Job je vjerovao da je Duh stvaralački i da gospodari te ne služi i nije stvorenje. Veli: "Božanski me Duh stvorio, Dah me Svemogućega poučio" (Job 32,8). Ako je Duh sazdao ljudsku narav, s Ocem i Sinom ima istu bit. Bog je kazao kod stvaranja čovjeka: "Načinimo čovjeka po našoj slici i sličnosti" (Post 1,26). Kod kojih je jedna slika, u njih je, očito, i bit jedna.

XXIII.

Da je pak Duh Sveti božanske biti, sami nas Bog uči. Govori po proroku Joelu: zadnje ću dane na svako tijelo izliti od svoga Duha" (Jl 2,28). Ali uči nas i Gospodin Krist rekavši učenicima: "Kada vas budu predali, ne brinite se kako ili što ćete govoriti. Ne govorite vi nego Duh vašega Oca govori u vama" (Mt 10,19-20). I Pavao opet kaže: "Vi niste u tijelu nego u Duhu, ako Božji Duh prebiva u vama" (Rim 8,9). I nešto niže: "Svi koje vodi Duh Božji sinovi su Božji" (Rim 9,14). Pavao i drugdje veli: "Nama je Bog otkrio po svome Duhu jer Duh sve ispituje, i Božje dubine. Tko od ljudi pozna sve što je ljudsko ako ne čovjekov duh koji je u njemu? Tako ni što je Božje nitko ne pozna ako ne Duh koji je iz Boga" (1 Kor 2,10-12).

Iz navedenoga je jasno da Duh Sveti nije tuđ niti raznobitan nego je božanske naravi. Radi toga Duh poznaje Božje dubine i znade ono što je Božje kao naša duša ono što je njezino. Ako tko istraživanje smatra neznanjem, uspostavit će da je to rečeno i za Oca. Pavao kaže: "Onaj koji istražuje srca, zna koja je želja Duha" (Rim 8,27). Ako Bog svega ne istražuje jer ne zna već sve jasno zna prije nego nastane, ni Duh Sveti Božji ne istražuje dubine Božje zbog neznanja. Kako se pak s onim koji ne zna dade uskladiti izreka: kao što ljudski duh pozna ono što je u njemu, tako i ono što je Božje nitko ne zna osim Božjega Duha? Znanje je suprotno od traženja. Duša svoje ne istražuje već točno poznaje. Prema tome, Duh Sveti posjeduje točnu spoznaju Boga. Kao što Oca nitko ne pozna osim Sin ni Sina nitko doli Oca,[710] tako, kaže Pavao, nitko ne

[710] Usp. Mt 11,27.

pozna ono što je Božje osim Duh Sveti.[711] Iz kazanoga smo naučili zajedništvo naravi.

Budući da učenici Arijeve i Eunomijeve hule, oboljeli od svake besramnosti, govore da je Duh Božji sami[712] Bog,[713] nužno blaženi Pavao pokazuje osobu Duha.[714] Kaže: "Mi, naime, ne primismo duh svijeta, nego Duha iz Boga da znamo čime nas je Bog obdario. To i navješćujemo, ne naučenim riječima ljudske mudrosti, već naukom Duha Svetoga, izlažući duhovno duhovnima. Naravan čovjek ne prima što je od Duha Božjega. Njemu je to ludost i ne može spoznati jer duhovno treba prosuđivati. Jer tko spoznade misao Gospodnju, tko ga pouči? A mi imamo misao Kristovu" (1 Kor 2,12-14.16). Riječima, dakle, "nismo primili duh svijeta nego Duha koji je iz Boga" (1 Kor 2,12) Pavao je poučio da Duh Sveti nije srodan sa svijetom nego da je božanske biti. Uz to je također poučio da ne govori o Bogu i Ocu nego o Duhu Svetome čiju milost primaju vjernici. Pavao je stoga rekao "Duh koji je iz Boga" jer uči da ima postojanje iz Oca i da je te naravi, ali ne rođenjem, nego onako kako zna samo Onaj koji pozna Sina i Onaj koji jedini pozna Oca. To smo od Boga naučili, ali način nismo naučili. Zadovoljni datim mjerama znanja, ono što je nedostupno ne istražujemo neuko.[715]

XXIV.

Da je pak Duh Sveti Božji, ponovno nas uči Pavao kada kaže: "Bili ste oprani i posvećeni i opravdani u imenu našega Gospodina Isusa Krista i u Duhu našega Boga" (1 Kor 6,11). Radi čega se nazivamo Božjim hramovima kada smo po krštenju primili milost Duha ako Duh Sveti nije Bog? Ali da se vjernici nazivaju hramovima Duha, uči nas isti Apostol koji govori: "Zar ne znate da su vaša tijela hram Duha Svetoga u vama koga imate od Boga i niste svoji? Cijenom ste kupljeni" (1 Kor 6,19-20). Hram pak naviješta Boga koji prebiva. Stoga Pavao i prethodno kaza: "Zar ne znate da ste Božji hram i da Duh Božji stanuje u vama? Ako tko upropašćuje Božji hram, Bog će njega upropastiti. Božji je hram svet, a to ste vi" (1 Kor 3,16-17).

[711] Usp. 1 Kor 2,11.
[712] Redovito se učenje veže uz sabelijevstvo ili modalizam.
[713] Teodoret s predajom često Boga Oca naziva Bog.
[714] Teodoret je napisao τὸ τοῦ Πνεύματος πρόσωπον.
[715] Teodoret s drevnim teolozima smatra da je izlaženje Duha Svetoga tajna za koju u stvorenome nema ni slike ni usporedbe. Stoga je to najdublja tajna koja je posvemašnje otajstvo.

Ako, dakle, po krštenju vjernici primaju milost Duha kada su dostojni te milosti te se zovemo Božjim hramom, Duh Sveti je doista Bog. Zato je, ako oni koji uživaju milost Duha jesu i nazivaju se Božjim obitavalištem i hramom, jasno da je Duh Sveti božanske naravi i istobitan Ocu i Sinu. Da je stvorenje i da je iz druge biti, ne bi se oni koji su postali dionici njegova dara s pravom nazivali Božjim hramovima. Ali ako se oni koji uživaju određenu djelomičnu i neznatnu njegovu milost nazivaju Božjim hramovima, iz naziva ćemo shvatiti srodnost. To u Djelima uči apostolski vrh kada kori Ananijinu krađu.

XXV.

Petar kaže: "Radi čega je, Ananijo, đavao zavarao tvoje srce da lažeš Duhu Svetome i da pronevjeriš od cijene za imanje" (Dj 5,3)? I malo niže: "Nisi slagao ljudima nego Bogu" (Dj 5,4). Budući da je Ananija smatrao kako je apostolima kao ljudima skriveno da je od dobivene cijene oduzeo što je htio, apostolski ga prvak poučava da oni koji imaju milost Duha jasno poznaju sve što se potajno zbiva. Petar kaže: nisi nama lagao nego Duhu Svetome. Ne misli, dakle, da si zavarao ljude. Bog je onaj kome si lagao. Nisi slagao ljudima nego Bogu. Petar veli: nisi nas varao već Duha Svetoga koji je Bog, iz Boga ima postojanje i one je naravi.

Isto očituje i Luka u *Djelima*. Najprije kaže da su braća u Antiohiji služila Gospodinu i postila te im je Duh Sveti progovorio.[716]

XXVI.

"Odvojite mi Pavla i Barnabu za djelo na koje sam ih pozvao" (Dj 13,2). Luka je dodao da ih je poslao Duh Sveti te su došli u Seleuciju. Govoreći kako su Barnaba, Pavao i pratnja obišli Cipar, Liciju, Likaoniju, Pamfiliju i Bitiniju i navijestili evanđelje dodao je: "Otuda su otplovili u Antiohiju odakle su bili povjereni milosti Božjoj za djelo koje su izvršili. Kada su došli i okupili Crkvu izvijestili su što je s njima Bog učinio" (Dj 14,26-27).

Luka je već prethodno[717] spomenuo Duha koji je Pavla i Barnabu odvojio za djelo na koje ih je pozvao. Opet Duha po povratku zaziva i

[716] Usp. Dj 13,1-3.
[717] Usp. Dj 13,2.

dvaput naznačuje nazivom Bog. Luka najprije kaže da su otplovili u Antiohiju.[718] Odatle su bili predani Božjoj milosti za djelo koje su ispunili. Drugi put ovako: okupivši Crkvu, ispripovjedili su što je s njima Bog učinio.[719]

Duh Sveti je bio taj koji je tvorio čudesa, učio mudrost, darivao razumijevanje, snažio propovjednike, nadahnjivao im riječ pouke. Zato je i Pavao rekao: "Jednome se po Duhu daje riječ mudrosti, drugome riječ znanja po istome Duhu, onome vjera u istome Duhu, onome darovi iscjeljenja u istome Duhu" (1 Kor 12,8-9), itd. Pavao zatim uči da Duh Sveti navedeno ne razdjeljuje služeći nego onima kojima hoće milosno kao gospodar udjeljuje. Dodao je: "Sve to čini jedan te isti Duh koji svakome pojedinačno razdjeljuje kako hoće" (1 Kor 12,11).

Ako je, dakle, Duh Sveti izneseno učinio po apostolima kako je htio te su Pavao i Barnaba i učenici skupili Crkvu i izvijestili što je s njima učinio Bog, uistinu je Duh Sveti, po apostolskoj riječi, Bog.

Nadasve božanstveni Luka pripovijeda da se isto zbilo i u Jeruzalemu. Kaže: "Svekoliko je mnoštvo zašutilo i poslušalo kako Barnaba i Pavao propovijedaju kolike je znakove i čudesa Bog među poganima po njima učinio" (Dj 15,12). Prema tome, Duh Sveti je Bog. On čudesno čini znake i čudesa. Zato je i Gospodin kazao u evanđeljima: "Ako ja u Božjemu Duhu izgonim đavle, doista vam je došlo Božje kraljevstvo" (Mt 12,28).

I opet u *Djelima* Luka kaže da je Pavao, izabravši Silu, otputovao predan od braće Božjoj milosti.[720] Iznova je Duha Svetoga nazvao Bogom. Duh je Pavla u Antiohiji po braći odijelio za djelo na koje ga je pozvao. Još jednom blaženi Pavao u poslanici Korinćanima kaže: "Bog ih je postavio u Crkvi: ove za proroke i apostole, a one za pastire i učitelje i evanđeliste, na izgrađivanje svetih" (1 Kor 12,28; Ef 4,12). U Miletu, spreman i u pamet dozivajući danu milost, veli braći: "Pazite, dakle, na se i na cijelo stado u kojemu vas je Duh Sveti stavio za biskupe da pasete Gospodnju crkvu koju je stekao vlastitom krvlju" (Dj 20,28).

I tu ponovno vidite govor o božanstvu Duha. Pavao je ondje[721] u pamet dozvao da je Bog odredio pastire, učitelje i evanđeliste, a ovdje o Duhu kaže: kome vas je Duh Sveti postavio za biskupe da pasete Crkvu" (Dj 20,28). Pavao uči da je Duh Sveti Bog i da je isto ako se kaže Bog i Duh radi zajedništva naravi. U onome što nastaje od Boga i Oca sudjeluje Sin i Duh Sveti. Na ono što izvodi Sin i Duh jednako supristaje Bog i Otac.

[718] Usp. Dj 14,26.
[719] Usp. Dj 14,27.
[720] Usp. Dj 15,40.
[721] Usp. 1 Kor 12,28.

Ali blaženi Pavao opet i drugdje propovijeda da je Duh Sveti Bog. Kaže: "Ako svi proriču pa uđe neto tko je nevjernik ili neupućen, od svega je prekoren, sve ga osuđuje, tajne se njegova srca očituju. I tako će pasti na lice i pokloniti se Bogu priznajući da je zaista Bog u vama" (1 Kor 14,24-25).

Proroštvo je doista milosni dar Duha. Tajne srca postaju očite po objavi Duha. Nužno će se prekoreni od proroštva, osuđen, pokloniti Bogu priznajući da je uistinu Bog u vama. Oni su imali milost Duha. Ako je Bog bio u njima jer su uživali milost Duha, doista je Duh Sveti Bog i iz Boga.

XXVII.

Nadasve pak božanstveni Petar kaže u katoličkim poslanicama: "Ako vas ruže zbog Kristova imena, blaženi ste jer na vama počiva Duh slave i moći Božje" (1 Pt 4,14). I blaženi Ivan veli u poslanici: "Po tome znamo da ostajemo u njemu i on u nama jer nam je dao od svoga Duha" (1 Iv 4,13). Duh koji se naviješta da je iz Boga, nije stvorenje nego je iz božanske biti. Zato ga blaženi Pavao naziva vječnim.[722] Nije imao početka postojanju. Pavao kaže: "Ako poškropljena krv jaraca i bikova i pepeo juničin posvećuje onečišćene, s obzirom na savršenost, koliko će više Kristova krv koji je sebe prikazao po Duhu Svetome" (Heb 9,13-14)?

Ako je, dakle, Duh Sveti vječan, a Bog je vječan, zaključak je očevidan. Ipak sva svjedočanstva o Duhu Svetome, kada navješćuju da je Duh Sveti Bog i Gospodin i tvrde da se stavlja s Ocem i Sinom, ostavljamo marljivima za prikupljanje. Mi pak hitimo kraju poduzetoga poučavanja.

XXVIII.

Mi vjerujemo da je u Trojstvu jedna narav, jedna bit, shvaćena u trima vlastitostima.[723] Vjerujemo da je moć nepodijeljena, kraljevanje

[722] Ne znamo na koje se mjesto odnosi.
[723] Teodoret je napisao ἐν τρισίν ἰδιότησιν.

nerazdjeljivo, jedno božanstvo i vlast gospodarenja. Tako se objavljuje i posvemašnja jednost u istosti biti i Trojstvo spoznaje u hipostazama,[724] a ne pukim imenima. Ne kažemo u smislu Sabelijeva, Fotinova i Marcelova skupljanja i stapanja[725] da je jedno troimeno biće, ali niti da su tri raznorodna i raznobitna, nejednaka i neslična, jedno poviše drugoga, umom i jezikom izmjeriva i podložna vaganju. To je po Arijevoj diobi, razlučivanju i bezbožnome znatiželjnom istraživanju. Kažemo da su tri hipostaze,[726] a jedna trojstvena narav koja je netjelesna, nepromjenljiva, neizmjenljiva, beskonačna, besmrtna, nedostupna, neizreciva, neiskaziva, neprilazna, nezamišljiva, sami život, razumno svjetlo, vrelo dobara, riznica mudrosti, stvoriteljica svega, ravnateljica svega, mudrost koja upravlja lađom stvorenja.

Tu vjeru držimo. Nju smo primili od muževa koji su govorili o Bogu. Onima koji raspravljaju pomoću ljudskih razmišljanja kažemo: to je tvoj dio, tvoja baština. Naš je dio Gospodin. Slijedeći njega ne napuštamo ravni put. Za učiteljicu imamo i božansko Pismo. Stoga izvikujemo: "Tvoj je zakon svjetiljka mojim nogama i svjetlo mojim stazama" (Ps 118,105).

Potpuno obasjani tim svjetlom, spoznajmo stope Otaca koji su prethodili, slijedimo ih dok svi ne dopremo do uskrsnuća od mrtvih u Kristu Isusu Gospodinu kome je slava u vjekove. Amen.

[724] Teodoret je napisao ἐν ταῖς ὑποστάσεσι.

[725] Teodoret je napisao σύγχυσιν.

[726] Teodoret je napisao τρεῖς ὑποστάσεις.

GOSPODNJE UTJELOVLJENJE

I.

Mislim[727] da se naša rasprava o Svetome Trojstvu ukoliko je u zboru pravovjernih i poslušnih evanđeoskim naucima dovoljno protegnula.[728] Za sada nismo kanili pobijati nepravovjerne[729] nego vjeru izložiti evanđeoskim učenicima. Budući da znam kako veličina božanskih dobročinstava nadasve zapaljuje čežnju bogoljubnih i čini ih žarčim ljubiteljima Boga, nužno prelazimo i na ovo razlaganje. Teologiji[730] pridodajemo Utjelovljenje.[731] Pokazujemo kolikima je i kakvim dobrima Stvoritelj obdario naš rod. Nikada vrela božanskih dobara nisu prestala dobrima izvirati za ljude.

II.

Od kada je Stvoritelj stvorio ovaj posve usklađeni svijet, našu narav poplavljuje raznolikim dobročinstvima. Kao prvo: kako nije postojala, stvorio ju je i stvorivši počastio. Prah je, kako je htio, preinačio u ljudsku narav. Bezoblični je glib obdario ljepotom i dušom. Udijelio je sjaj očiju, čistoću lica, glatkost obraza, mekoću jezika, krvne prokope što teku po svim tjelesnim udovima te pružaju dovoljno natapanje tijelu, živcima i koži. Stvoritelj je dao čvrstoću kostiju, korist u njih položene srži kao i sve drugo što kao vidljivo posjeduje čovjek kao živo biće. Uz istaknuto Bog je dao um koji vodi i ravna. Um je ispunio mudrošću, napunio svakim umijećem i znanjem. Razumnim je sazdao lik od blata i zemljani ljudski kip učinio vlastitom slikom. Razumnoj je i besmrtnoj duši poklonio moć vlasti, samoravnanja i sazdavanja. Potom je čovjeka odredio za kralja domaćih životinja, četveronožaca, životinja što plivaju u vodi, onih koje su u vodi i na kopnu te ptica koje lete zrakom. Već je ranije kao neku nadasve ugodnu ložnicu gore rastegao nebo i kao vezivo utkao zvijezde da istodobno budu od koristi i za uživanje. Bog je zapovjedio suncu da izlazi i zalazi i stvara dane i noći te vrijeme mjeri

[727] Ovo smo djelo kratko predstavili u drugom uvodnom poglavlju br. 13.

[728] Teodoret vjerojatno ima na umu spis koji smo preveli i ima za naslov *Sveto i životvorno Trojstvo*.

[729] Ipak u djelu *Sveto i životvorno Trojstvo* zapravo pobija arijevstvo i pneumatomaštvo.

[730] Teodoret se poslužio riječju θεολογία.

[731] Teodoret se poslužio riječju οἰκονομία.

trkom, a mjesecu da opada i raste i čestim mijenama ujedno pruža užitak i naznačuje godišnji krug. Dolje je rasprostro zemlju i dao joj raznoliki nakit. Podijelio ju je na šume, oranice i livade. Brda je zavrnuo u vis, izdubao uvale, pokazao ravna i plošna polja. Naredio je da po sredini ključaju vrela, neprestano teku rijeke. Tu je i sve ostalo što ukrasuje zemlju i more.

III.

Pošto je Stvoritelj tako sazdao čovjeka, počastio slikom i obasuo mnoštvom darova, postavlja mu ime naravi. Nazvao ga je Adamom. To pak na hebrejskome jeziku znači prah. Ali i to je određena skrb o čovjeku. Čovjek se trebao radovati brojnim dobrima: javno je bio proglašen vrhovnikom i kraljem nad tolikim. Da ne bi - uzoholivši se mnoštvom darova i uzobjestivši od veličine vlasti - prezreo Stvoritelja i od silovite moći izvukao najgoru štetu poput onoga prvoga otpadnika[732] koji je zbog razmetanja kao munja pao s neba mudri je Redatelj svega spriječio nadutost njegova razmišljanja. Nazvao ga je Adamom da iz naziva pred očima ima praroditelja prah, sebe spozna, a pokloni se Onome koji mu je darovao toliku ljepotu i nadljepotu. Poslije stvaranja to je bila prva Stvoriteljeva providnost[733] o čovjeku. Zato je Stvoritelj od početka kao neki otac, liječnik i učitelj. Postupio je kao onaj koji čovjeka u isti mah ukrasuje, iscjeljuje i poučava.

IV.

Nakon što je tako čovjeka oblikovao i tako nazvao, Stvoritelj je za nj smjesta stvorio životnu družicu da pomaže i surađuje. Ali kao zametke oblikovanja nije uzeo kao kod Adama samo zemlju. Zapravo je uzeo jedno Adamovo rebro i njime se poslužio kao kakvom osnovom i temeljem tvoreći narav žene. To nije bilo zbog nedostatka tvari - dovoljna mu je bila sama volja za stvaranje svega - nego jer je htio u narav položiti svezu sloge. Stvoritelj zasađuje i vrt i uresuje svakovrsnim biljem. Čovjeku ga poklanja kao prebivalište. Pružio mu je i vježbalište za krepost: zapovijed koja nije mučna ni puna znoja. Za pametna je čovjeka nadasve lagana.

732 Usp. Iz 14,12.

733 Opet ističemo da je Teodoret napisao cijelu knjigu o providnosti: usp. u našem drugom uvodnom poglavlju br. 20.

V.

Bog je odredio da čovjek uživa u svim biljkama u vrtu. Zabranio je uzimanje s jednoga stabla. Ali ni to nije učinio tek onako već da čovjek prizna Onoga koji ga je načinio te Stvoriteljev zakon posjeduje kao kakav jaram. To je da zna kako kraljuje nad onim što je na zemlji, ali da njime kraljuje Onaj koji ga je oblikovao; da vlada i da se njime vlada; da gospodari i njime gospodari; da predvodi i da je vođen. Ali zakonodavstvo je i inače korisno razumnima dok je nerazumnim bićima vlastito da žive bez zakonâ. Stvoritelj je pak čovjeku naložio zakon s obzirom na jelo jer je tada bilo suvišno postavljanje drugih zakona. Što se Adamu i moglo zabraniti? Da ne ubija? Ali nije nikoga ni bilo koga bi to pogodilo. Da ne preljubljuje? Ali da je Adam i htio, to nije mogao jer druge žene nije ni bilo. Da ne krade? Čije? Sve je bilo njegovo.

Onaj je, dakle, svijet bio usklađen onome vremenu, ali ne samo onima koji su jedini postojali već je bio prikladan i netom rođenoj djeci.

VI.

Međutim, kada je đavlovom zavišću i ženinom prijaznošću Adam prihvatio prijevaru - neprijatelj je naše naravi prvi put Adama opkolio po ženi jer je nju kao mekšu i kao povodljiviju prevario - odmah je izbačen iz raja. Vraćen je srodnoj zemlji, određen za znoj, trud i muku te predan ostalim životnim nevoljama. Kako Adam nije sa zahvalnošću prigrlio onaj život bez truda i žalosti, vezuje se uz zlu kob da bolest, navučenu srećom, odagna kroz trud. Zakonodavac smrću presjeca tijek grijeha i samu kaznu obznanjuje čovjekoljubljem. Budući da je Zakonodavac smrt povezao s prijestupom, a prijestupnik se našao pod tom kaznom, određuje da kazna postane izbavljenje. Smrt razjedinjuje to živo biće i okončava djelovanje zla. Oslobađa od napora, izbavlja od znoja, tjera tuge i brige, pruža kraj tjelesnim mukama. Sudac je kaznu pomiješao s tolikim čovjekoljubljem!

VII.

Ipak se nezahvalni ljudski rod nije time uopće okoristio. Čak je većim nezahvalnostima uzvratio Dobročinitelju. Smjesta stupa na djelo bratoubojstvo, zavist, laž, raspuštenosti, obijesti, nepravde, međusobno ubijanje, otimanje tuđega kao i sva ostala zla koja je rodio grijeh. Ali

Stvoritelj ni tako nije odbacio narav koju je oblikovao već je mudro i raznoliko obistinjivao što slijedi: liječio je, kažnjavao, optuživao, upućivao u dužnost, savjetovao, prijetio, prijetnju izvršavao, zle kažnjavao, dobre nagrađivao, jednoga proglašavao pobjednikom, drugoga opozivao; onoga je s rodom po drvetu spasio i čuvao naravi žižak; zemlju je poplavio, uništio vodom počinitelje zla; opet je umnožio ljudski rod; djelomične je kazne pretvarao u opće lijekove; nebeskim je ognjem spaljivao gradove odane bezboštvima; onoga koji je s ostalima stanovao, ali nije sudjelovao u bezboštvu oslobađao je kazne i darivao obiljem; u prikladno je vrijeme davao kišu; sjemenje koje su ljudi sijali neizrecivo je uzrastao; zapovijedao je da se stabla pune obiljem plodova; glađu je poučavao one kojima uopće nije pomoglo obilje; pripuštao je bolesti i opet udaljivao; tučom je udarao sredstva za život; sunce je zastirao oblacima od skakavaca i plodove uništavao; opet se priklanjao i tugu preokretao; nije ostavljao ljude koji ljube pobožnost već im se ukazivao, prijateljski razgovarao i preko njih nagovještavao budućnost.

VIII.

Budući da su izneseni kao i drugi bezbrojni i teško iskazivi oblici božanskoga upravljanja bili na dobro malome broju, dok su drugi ostali neizlječivi, tada se - upravo tada - zbiva veliko i neiskazivo otajstvo Utjelovljenja. Sami Božji Logos - stvoritelj svekolikoga stvorenja, beskrajni, bezmjerni, nepromjenljivi, vrelo života, svjetlo od svjetla, živa Očeva slika, odsjev slave, otisak hipostaze - uzima ljudsku narav, vlastitu sliku grijehom opustošenu obnavlja, kip koji je sin zla učinio starim iznova pomlađuje i ukazuje ljepšim od prvoga. Nije ga sazdao kao nekoć od zemlje već sam uzeo. Nije božansku narav promijenio u ljudsku već je božanskoj združio ljudsku. Riječ je ostala što je bila, a uzela što nije bila. To nas također uči blaženi Pavao kada izjavljuje: "Međusobno mislite ono što i u Kristu Isusu koji, postojeći u Božjemu liku, nije držao otimačinom biti jednak Bogu. Ipak je sebe učinio praznim uzevši lik roba" (Fil 2,5-7). Otuda je jasno da je Božji Lik, ostajući što bijaše, uzeo lik roba. Pavao pak likom ne naziva samo ono što se kod čovjeka vidi nego cijelu ljudsku narav. Kao što Božji lik naznačuje Božju bit - božanstvo je bez oblika i izgleda i nitko osim ako je lud neće kazati da Netjelesni i Nesloženi ima lik i podjelu na udove - tako lik sluge ne označuje samo ovo vidljivo nego cijelu ljudsku bit.

IX.

Neki od onih koji misle protivno od pravovjerja kušaju istine vjere raniti apostolskim riječima. Arije i Eunomije uporno tvrde da je Bog Logos uzeo čovjeka bez duše, a Apolinar s dušom, ali bez uma. Ne znam pak što misle o ljudskoj duši. Marcion, Manes i ona druga bezbožna sljedba istodobno uništava svekoliko otajstvo Utjelovljenja. Smatraju da je neizrecivo začeće i rođenje od Svete Djevice pripovjetka i priča. Govore da se božanstvo prekrilo prividom tijela i na taj način ukazalo ljudima.

Nužno je pred pravovjerne iznijeti ono sigurno poimanje apostolskih izreka. Pavao veli: "Onaj koji je u Božjemu liku, nije držao otetim što je Bogu jednak nego je sebe učinio praznim, uzevši slugin lik, postavši u sličnosti ljudi i oblikom pronađen kao čovjek" (Fil 2,6-7).

Prisvajajući navedeno svaki od ranije spomenutih krivovjernika stvara laž bezočnih učenja. Arije, Eunomije, Apolnar i oni koji ih slijede tvrde da slugin oblik, lik i ljudska sličnost naznačuju ono što se vidi od naše naravi. Oni koji su još od opakije postrojbe, izgled i sličnost uzimlju za neku sjenu, sliku i privid što naliči na tijelo.

X.

Mi ćemo smjesta pobiti bezumlje jednih i drugih. Pavao, kako pokazasmo, bit sluge naziva "lik sluge". Ako, naime, "Božji lik" označuje Božju narav, bjelodano je da je također "lik sluge" naznaka za bit sluge. Izričaj pak "postao je u sličnosti čovjeka i izgledom pronađen kao čovjek" Pavao nije upotrijebio kao nazive za narav nego djelovanje. Gospodin Krist imao je našu narav, ali nije preuzeo našu zloću već je bio od svake slobodan kako izriče prorok: "Bezakonje nije počinio niti se prijevara našla u njegovim ustima" (Iz 53,9). Čak i pustinjski stanovnik Ivan svjedoči govoreći: "Gle jaganjca koji oduzima grijeh svijeta" (Iv 1,29). Zbog rečenoga blaženi Pavao kaza da je Krist postao sličnosti čovjeka" i bio pronađen "izgledom kao čovjek": bio je slobodan od grešnoga djelovanja. Stoga i drugdje kaza: istinu, što je bilo nemoguće Zakonu jer je zbog tijela onemoćao, Bog je učinio: poslavši Sina svoga u obličju grešnoga tijela i s obzirom na grijeh, osudi grijeh u tijelu da se pravednost Zakona ispuni u nama koji ne živimo po tijelu nego po Duhu" (Rim 8,3-4).

Pogledajte kako Pavao time rješava nejasnoću spomenutih. On kaže: "Bog je poslao svoga Sina u sličnosti tijela grijeha". Uništavajući hulu bezbožnih učenja jer milost Duha sve predviđa Pavao nije naprosto kazao sličnosti tijela" nego sličnosti tijela grijeha". Da naučimo kako je naš Spasitelj slobodan od svakoga grijeha, Pavao je stavio izričaj "sličnost". Spasitelj je, postavši naravlju[734] čovjek, radi grijeha postao čovjek. Stoga je sličnosti tijela grijeha osudio grijeh u tijelu". Spasitelj je uzeo ljudsku narav, ali nije prihvatio jaram grijeha koji tiranski vlada u ljudima. Naprotiv, odbacio je njegovu svekoliku vladavinu i pokazao da se strijele grijeha mogu nadvladati u ljudskoj naravi. Tako je "osudio grijeh u tijelu". Pokazao je njegovu slabost, dokrajčio tiraniju i tako ljude naučio pobjeđivati. Zato je blaženi Pavao dodao "da se pravednost Zakona ispuni u nama koji ne živimo po tijelu nego po Duhu" (Rim 8,4).

Bili smo, dakle, opravdani ukoliko je grijeh bio osuđen tijelu". Ali naš je Spasitelj "osudio grijeh u tijelu" kada je postao sličnosti tijela grijeha". Uzevši ljudsku narav, nije preuzeo grijeh koji je nekoć nad naravi gospodario. Na taj je način božanstveni Pavao s malo riječi uništio svu četu krivovjernika.

Arijevu je i Eunomijevu ludost pobio početkom ovih izrečenih riječi: "Međusobno mislite ono što i u Kristu Isusu koji, postojeći u Božjemu liku, nije smatrao otimačinom biti jednak Bogu, nego je, uzevši lik sluge, sam sebe učinio praznim" (Fil 2,5-7). Pavao nije kazao "stvoren u Božjemu liku" nego "postojeći u Božjemu liku". Također nije rekao: nije držao otimačinom biti jednak samome sebi ili jednak anđelima ili jednak stvorenju. Naprotiv, Pavao je kazao "jednak Bogu": Ocu koji ga je rodio, nestvorenome, beskrajnome, Gospodaru svega.

Otuda su, dakle, Arije i Eunomije navukli snažnu osudu vlastitoga bezboštva. Također se otuda pobijaju hulitelji: Sabelije, Marcel i Fotin. Oni odbacuju tri hipostaze[735] i stapaju vlastitosti božanstva.[736] Različit je, naime, po hipostazi[737] Onaj koji jest u Božjemu liku, a različit Onaj u čijemu liku jest. I opet: drugi je Onaj koji nije smatrao otimačinom biti jednak Bogu od Onoga kome je jednak, ali u odnosu na njega nije oteo jednakost.

[734] U izvorniku piše nama nerazumljiv akuzativ τὴν φύσιν.
[735] Teodoret je napisao τὰς τρεῖς ὑποστάσεις.
[736] Teodoret je napisao συγχέοντες ἰδιότητας.
[737] Teodoret je napisao κατὰ τὴν ὑπόστασιν.

Uz navedene i lažnoimeni Pavao[738] koji se poveo sa židovskom mišlju pa zanijekao Spasiteljevo rođenje prije vjekova i priznao samo rođenje od Djevice, iz tih istih riječi[739] za bezboštvo kao plod ubire dostojnu sramotu. Božanstveni ga Pavao poučava o Bogu Logosu koji uzima, o uzetoj ljudskoj naravi, o Božjemu Liku koji je prethodio i o ljudskome liku koji je On uzeo na koncu vremena.

Također se poučava Apolinar s Arijem i Eunomijem da se Bog Logos, neizmjenljivi, nije promijenio u narav tijela nego da je, uzevši našu bit, u djelo proveo naše spasenje. Onim što smo rekli dokazali smo da "lik sluge" naznačuje ljudsku bit. Ako je "Božji lik" Božja bit - božanstvo je bez lika i obličja; jednostavno je i nesastavljeno; bez vanjskih je crta - i slugin je lik, s pravom će svatko misliti, slugina bit. Razumni pak ljudi smatraju da bit sluge, tj. čovjeka, nije samo tijelo što se vidi već cijela ljudska narav.

Uz prethodne vođe bezbožnosti i oni prvi koji su hulom hulili protiv pravovjerja, a ipak sami sebi nadjenuli kršćansko ime makar su nadvisili svekoliku politeističku zabludu kumira - velim Marcion i Manes - te upućenici i sljedbenici njihove kužne stolice iz tih istih riječi uče vlastitu ludost. Zanijekavši Gospodnje rođenje i učovječenje po tijelu, čuju kako nadasve božanstveni Pavao uči da je Božji Lik uzeo lik sluge. Slugin pak lik nije bio neki privid, ni sjena, ni utvara od zraka niti se naziva bilo čime od toga nego je narav sluge.

Ako nam protivnici predbace ono što Pavao piše u nastavku - "postavši i u ljudskoj sličnosti i izgledom pronađen čovjekom" - kao i ono iz poslanice Rimljanima sličnosti tijela grijeha" (Rim 8,3) - najprije ćemo pokazati njihovo bezumlje. Ako izreka sličnosti čovjeka i oblikom pronađen čovjekom" označuje neki ljudski privid, a "lik sluge" ljudsku narav, Apostol tvrdi protuslovno. Ako Apostolove riječi nisu proturječne, učimo kako je "lik sluge" bit sluge. Izričaje "postati u sličnosti ljudi" i "biti pronađen kao čovjek" ovako ćemo shvatiti: Gospodin naš Isus Krist imao je našu narav. Ipak nije posve s nama jednak. I on se, doduše, rodio od žene, ali ne jednako kao mi. Ponikao je iz djevičanske utrobe. Bio je potpuni čovjek kao i mi. Više je od nas imao obitavanje i sjedinjenje Boga Logosa. Imao je i tijelo s dušom i razumnošću kao i mi, ali nije poput nas trpio porive grijeha nego je u tijelu koje napada grijeh uništio

[738] Teodoret ima na pameti Pavla Samosatskoga.
[739] Teodoret tumači Fil 2,5-11.

tiranstvo grijeha. Stoga je, "postavši u sličnosti čovjeka i pronađen kao čovjek, sebe ponizio postavši poslušan do smrti, smrti na križu" (Fil 2,7-8). I sama riječ poniženje naznačuje uzimanje ponizne naravi. Inače, govoreći o Onome koji je u "Božjemu liku", Pavao je dodao "postavši u sličnosti ljudi i izgledom pronađen kao čovjek". Poučio je da se netjelesni Božji Logos pokazao uzevši ljudsku narav. Stoga je Pavao i stavio "kao čovjek" da ne mislimo kako se zbila neka promjena nevidljivoga Boga nego da vjerujemo kako je, ukoliko je Bog, uzevši tijelo s dušom i razumnošću, postao u ljudskoj sličnosti i pronađen kao čovjek. Tako je prvi veliki borac za pravovjerje, blaženi, velim, Pavao, uništio raznolika i različita krivovjerna usta.

Tu nas je govor doveo jer smo pobijali obezumljenost krivovjernika i razjašnjavali gojencima pobožnosti učenja istine. Vrijeme je, dakle, da se vratimo odakle smo izašli.

XI.

Stvoritelj se, dakle, smilovao našoj naravi koju je napao Nečisti, ranio gorkim strijelama grijeha i bijaše izručena smrti. Stvoritelj pritječe u pomoć "slici" (Post 1,27), pobjeđuje neprijatelja. Ne služi se neodjevenom moći božanstva. Protivnike nije udarao kraljevskom vlašću. Nije anđele rasporedio u bojni red. Za pomoć u borbi nije uzeo arhanđele. Protiv dušmana nije naoružao gromove ni munje. Stvoritelj se na zemlji nije pojavio s kerubima. Nije sudski osudio naše protivnike. Postao je jedan od onih koji polažu račun i protiv kojih se ratuje. Veličanstvo je božanstva sakrio neznatnošću čovještva. Za bitku je pomazao vidljivoga čovjeka i kada je pobijedio ovjenčao. Od djetinjstva ga je poučio vrlini i doveo do vrhunca pravednosti. Sačuvao ga je nepobijeđenim, slobodnim od strijela grijeha, ali je dopustio da umre kako bi dokazao nepravednost smrti i razorio moć smrti.

Ako je smrt plaća onima koji su bili pod grijehom, bilo je pravedno da onaj koji je u svemu i posve daleko od grijeha uživa život, a ne smrt. Grijeh je, dakle, bio svladan. Pobjednik je ipak bio osuđen na smrt. Tako je protiv Pobjednika utvrđena ista presuda koju grijeh uvijek određivaše protiv pobijeđenih i zato je postao nepravednim. Dok je u smrt slao podložnike, nije se spočitavalo što to čini jer je činio što je pravedno. Budući da je grijeh istim kaznama podvrgao Onoga koji je nedužan, bez duga te dostojan vijenca i proglasa, nužno se unaprijed kao nepravedan lišava vlasti. To učeći kazao je blaženi Pavao: istinu, što je bilo

nemoguće Zakonu jer je zbog tijela onemoćao, Bog je učinio: poslavši svoga Sina u obličju tijela grijeha i s obzirom na grijeh, u tijelu je osudio grijeh da se pravednost Zakona ispuni u nama koji ne živimo po tijelu nego po Duhu" (Rim 8,3-4).

Pavao želi ovo kazati: svrha je Zakona bila opravdati ljudsku narav. To pak nije mogao učiniti, ali ne radi vlastite slabosti već radi nemarnosti slušatelja. Posjedujući naklonost prema tjelesnim užicima, izbjegavali su napor od propisa. Odavali su se tjelesnim strastima. Stoga je, veli Pavao, Bog svega poslao svoga Sina u sličnosti tijela, tj. u ljudskoj, doduše, naravi, ali slobodnoj od grijeha i u svezi s grijehom. Grijeh je osudio u tijelu pokazavši njegovu nepravednost jer je nedužnoga i slobodnoga od grijeha podvrgao kaznama za grešnike. Pavao kaže da Spasitelj to nije učinio da opravda čovjeka koga je uzeo nego da se pravednost Zakona ispuni na nama koji ne živimo po tijelu nego po Duhu.[740]

Dobročinstvo se našega Spasitelja proteže na svu ljudsku narav. Kao što imasmo dio na prokletstvu praroditelja Adama i svi smo poput njega bili pod smrti, tako prisvajamo pobjedu Spasitelja Krista, imamo udjela u slavi i uživat ćemo u kraljevstvu. Tome je svjedok blaženi Pavao koji u pamet doziva drevno i novo i pravednost našega Spasitelja obznanjuje kao uništenje minuloga.[741]

XII.

Pavao kaže: "Ako su padom jednoga mnogi umrli, kudikamo više Božja milost i dar u milosti jednoga čovjeka Isusa Krista obilovaše za mnoge" (Rim 5,15). I nešto niže: "Kao što je, dakle, po prijestupu jednoga osuda na svim ljudima, tako i opravdanje života po pravednosti jednoga. Kao što, naime, po neposlušnosti jednoga čovjeka mnogi postadoše grešnicima, tako i po poslušnosti jednoga mnogi postaše pravedni" (Rim 5,18). Pavao isto jasnije uči u pismu Korinćanima kada kaže: "Kao što, naime, svi umiru u Adamu, tako će također svi oživjeti u Kristu" (1 Kor 15,22).

Iz navedenoga je očevidno da je pobjeda našega Spasitelja naša pobjeda. Poraz je našega praroditelja također postao zajednički poraz. Kao što smo imali dio u zajedništvu s praroditeljem treba da tako su-uživamo u dobrima s onim koji je od nas uzet i za nas ovjenčan. Stoga je

[740] Usp. Rim 8,4.
[741] Usp. 2 Kor 5,17.

i rekao božanstveni Apostol: "Koje predvidje i predodredi da budu suobličeni slici Sina njegova da on bude prvorođenac među mnogom braćom, njih je i opravdao. I koje opravda, njih je i proslavio" (Rim 8, 29-30). Pavao i drugdje kaže: "Ako smo djeca, onda smo i baštinici; Božji baštinici, a Kristovi subaštinici. Ako zajedno trpimo da budemo i zajedno proslavljeni" (Rim 8,17). I na drugome mjestu: "Ako ustrajemo i sukraljevat ćemo" (2 Tim 2,12).

Prema tome, Bog Logos Božji našu je privinu uzeo za cijelu našu narav da protivnika - provevši prvinu kroz svu krepost - potakne na bitku, svoga atletu očituje nepobjedivim i vijencem ovjenča, a obznani protivnikov poraz te sve protiv njega oboruža hrabrošću. Zato je u svetim evanđeljima jednom rekao: "Vidjeh sotonu kako s neba pada kao munja" (Lk 10,18). Opet reče: "Ako netko ne uđe u kuću jakoga i jakoga ne sveže, kako će mu oteti suđe" (Mt 12,29)?

Spasitelj kućom jakoga naziva ljudsku narav ukoliko je prebjegla sotoni, prihvatila činiti sve što je on zapovjedio i na se dragovoljno navukla robovanje. Krist i drugdje kaže: "Budite hrabri: ja sam pobijedio svijet" (Iv 16,33). I na drugome mjestu veli: "Sada je sud ovome svijetu, sada će knez ovoga svijeta biti izbačen. A ja, kada budem uzdignut sa zemlje, sve ću privući sebi" (Iv 12, 31-32). To jasnije govori u nastavku.

XIII.

"O sudu pak: knez je ovoga svijeta osuđen" (Iv 16,11). I ponovno: "Dolazi knez ovoga svijeta, ali u meni ne posjeduje ništa" (Iv 14,30). Isus je bio slobodan od svake krivnje. Nije imao nijedno đavolsko sjeme. Zato je tiranstvo priveo kraju, vani izbacio i učinio da ga gaze oni koji su mu nekoć robovali. Dao je obećanje govoreći: "Dajem vam, gle, moć gaziti po zmijama i škorpionima i nad svom silom neprijatelja" (Lk 10,19).

Ali da bismo promatrali samu borbu protiv đavla, pristupimo povijesti u evanđeljima.[742] Duh je Isusa poslije krštenja odveo u pustinju da ga iskuša đavao. Ali nije bio odveden Bog Logos nego hram[743] koji je Bog Logos uzeo iz Davidova sjemena. Duh Sveti nije odveo Boga Logosa u okršaj s đavlom. Odveo je hram koji je u Djevici sazdao Bogu Logosu.

[742] Usp. Mt 4,1-11; Mk 1,12-13; Lk 4,1-13.
[743] Usp Iv 2,19-21.

Isus je bez jela ostao četrdeset dana i isti broj noći. Nije htio prekoračiti mjeru onih koji su nekoć postili kako protivnik ne bi izbjegao boj s njime: da ne bi, spoznavši Sakritoga, izbjegao sukob s onim što se vidi. Iz toga razloga, poslije već naznačenoga broja dana, Isus pokazuje želju ljudske naravi. Dopušta nastup gladi. Po gladi đavlu pruža priliku. Đavao se nije usudio pristupiti jer je vidio da se oko Isusa zbilo puno događaja koji su dostojni Boga. Kada se rodio, anđeli su pjevali pjesme. Izašla zvijezda na poklon je dovela mudrace, vrhove te čete.

Đavao je vidio da Isus od djetinjstva posjeduje svu pravednost, mrzi zlo, gadi se nad nečistoćom. To je po prorokovu proroštvu kazanu o Isusu: "Prije nego spozna dobro ili zlo, ne pouzdaje se u zlo da odabere dobro" (Iz 7,16). Ali i Ivan izvikuje: "Evo Jaganjca Božjega koji oduzima grijeh svijeta" (Iv 1,29). Otac je posvjedočio odozgo: "Ovo je moj ljubljeni Sin u kome se nasladih" (Mt 3,17). Milost se Duha spustila.

Navedeno i sve što je tome slično prestrašilo je đavla. Nije dopustilo da pristupi atleti naše naravi. Pošto je Isus prihvatio nastup gladi i đavao spazio da je potrebit ljudske hrane i da se ne može uzdržati više od drevnih ljudi, pristupa, misli da je našao najprikladniju slabu stranu i nada se da će lako pobijediti.

XIV.

Recimo da netko u vrijeme rata želi pogoditi čovjeka prekrivena ratnom opremom. Taj ga očima pregleda, izdaleka pretražuje. Istražuje goli ud da tu baci strijelu, pogodi neprijatelja. Tako je i đavao vidio da je Krist oboružan svom pravednošću. Tražio je pogodno mjesto da tu odapne strijelu. Kako je vidio da se pojavila glad, odvažno je pristupio. Spoznavši u Kristu praroditeljevu žudnju pronašao je traženo. Jelom je i praroditelja lišio života bez jada, a podvrgnuo znoju, nevolji i smrti. Stoga đavao prilazi govoreći: "Ako si Sin Božji, reci da ovo kamenje postane kruhom" (Mt 4,3). Đavao to ne bi učinio da Spasitelj nije prigrlio teškoću gladi. To će svatko jasno naučiti iz onoga što naknadno slijedi.

Pošto je đavao u bitci bio poražen i iskustvom naučio da je Spasitelj onaj koga su svi proroci najavili, nije se usudio podnijeti ni njegov pogled kada je nailazio. Smjesta je bježao. Čas je vikao: "Što je nama s tobom, Sine Božji? Zašto si došao prije vremena da nas mučiš" (Mt 8,29)? Čas pak: "Znam tko si ti: Sin Božji. Preklinjem te da me ne mučiš" (Lk 8,28).

Tako se bojao i priznavao suca.

Međutim, onda se, prije iskustva, đavao nije služio takvim riječima nego je odvažno pristupio govoreći: "Reci da ovo kamenje postane kruhom" (Mt 4,3). Đavao veli: čuo sam glas koji je sišao odozgo i tako te nazvao.[744] Ipak ne vjerujem ako za učitelja ne dobijem iskustvo. Osvjedoči me činima da si uistinu ono kako si nazvan. Ako to naučim, pobjeći ću, umaći i s tobom odbiti bitku. Znam, naime, koja je razlika između mene i tebe. Pokaži, dakle, čudo i čudotvornost i pouči o tvorcu čuda: "Reci da ovo kamenje postane kruhom" (Mt 4,3).

Dok to slušaše Isus skriva božanstvo i uzvraća iz ljudske naravi. Veli: "Čovjek neće živjeti samo o kruhu nego od svake riječi što izlazi iz Božjih usta" (Mt 4,4). Odgovara: mogu se hraniti bez kruha. Ljudski se život ne održava samo kruhom. Dovoljna je Božja riječ da nahrani svekoliku ljudsku narav. Tako je Bog hranio izraelski narod. Četrdeset je godina skupljao manu i uživao u pticama jer se Božjom voljom skupljao ulov.[745] Ilija je kao ugostitelje imao gavrane,[746] a Elizej društvo hranio divljim povrćem.[747]

Međutim, što mi uopće treba nabrajati drevno? Onaj Ivan koji je nedavno krštavao u Jordanu i sav život proveo u pustinji hrani se skakavcima i plodom divljih pčela.[748] Ništa, dakle, nije nevjerojatno ako Bog i nas hrani neobičnim jelom te nam kruh nije nužan.

Kada je đavao čuo navedeno, doista se kao svladani ražalostio. Ipak se nije odrekao pobjede jer je čuo da je Isus čovjek. Stoga odmah pred njega stavlja drugu i treću kušnju. Negdje veli: "Ako si Sin Božji, baci se odozgo dolje" (Mt 4,6). Negdje pak pokazuje kraljevstva svijeta i obećaje ih dati kao naplatu ako prethodno od njega dobije poklonstvo.[749] Ali Krist ga je opet podsjetio na drevne zakone. Rekao je: "Piše: klanjat ćeš se Gospodinu Bogu svome i jedinome ćeš njemu služiti" (Mt 4,10). Također je poučio kako neće prihvatiti da nekome drugome iskaže božansku čast. Isus je u sjećanje doveo i druge Božje riječi i pouke koje brane iskušavati svoga Boga.[750]

[744] Usp. Mt 3,17.
[745] Usp. Izl 16,1-36.
[746] Usp. 1 Kr 17,6.
[747] Usp. 2 Kr 4,38-41.
[748] Usp. Mt 3,4.
[749] Usp. Lk 4,5.
[750] Usp. Lk 4,12.

Đavao je pobjegao ne podnoseći sramotu poraza, strašeći se i bojeći i predviđajući da će biti zbačen s tiranstva. Kada je potrošio sve svoje strijele i predložio sve nasrtaje prijevare, ustanovio je da je Krist neranjiv i nepobjediv borac. Premda mu je pristupio kao Adamu, nije ga pronašao kakvim je očekivao.

Pobjedniku su pak pristupili anđeli koji su iz daljine gledali boj. Služili su mu kao kakvi ljubitelji. Igrali su kolo, slavili atletu, vjenčali vijencem, razglašavali, čestitali na oslobođenju ljudi koji su s njima sluge. Veselili su se gledajući protivnikov poraz.

XV.

Istaknuto pobija ludost Apolinara koji kaže da je umjesto uma u uzetoj puti prebivao Bog Logos. Ali ako uzeta narav nije posjedovala ljudski razum, Bog je onaj koji se borio s đavlom. Bog je sebi izvojevao pobjedu. Međutim, ako je Bog pobijedio, ja od pobjede ništa ne dobivam jer za nju nisam ništa ni pridonio. Tada sam također otuda lišen veselja jer se radujemo tuđem pobjednome znamenju.

Đavao bi se dičio i nadimao i uznosio i uzvisivao jer se s Bogom borio i od Boga bio svladan. Za njega je veliko i biti pobijeđen od Boga. Ako je u uzetome mjesto uma bio Bog Logos, đavao bi se služio razumnim obranama. S pravom bi kazao: ja, Gospodaru i Stvoritelju svega, nisam rat prihvatio s tobom. Znam tvoju vrijednost, poznam moć, spoznajem vlast. Priznajem robovanje mada sam pao u bolest otpadništva. U pobjedi i anđelima dajem prednost kao i svim nebeskim pucima od kojih sam, nesretnik, nekoć i ja bio jedan.

Ali boj sam prihvatio s onim koga si sazdao od blata, načinio prema svojoj slici, počastio razumom, uspostavio građaninom raja i učinio gospodarom zemlje i mora. Njega do današnjega dana neprestano pobjeđujem, obaram i šaljem u smrt. Njega dovedi na borilište, zapovijedi da se sa mnom takmiči. Sam budi gledalac i sudac kod natjecanja. Čak ako hoćeš vršiti službu učitelja, uči ga boriti se, pokaži mu hvatanje za pobjedu, pomaži kako želiš: jedino, s onim koji se takmiči zajedno se ne bori. To bi s pravom rekao đavao Spasitelju Kristu da se nije borio čovjek nego Bog umjesto čovjeka.

Ako u Kristu nije bilo ljudskoga uma ono što pripada umu obavlja Bog koji je umjesto uma: Bog je zajedno s tijelom gladovao; Bog je žednio, umarao se i pretrpio sve druge ljudske patnje. Ali ako se Bog borio i pobijedio, ja sam lišen pobjede. Bog je ispunio svekoliku

pravednost. Budući da je bilo nemoguće i u ljudskome umu ispuniti zakone pravednosti, Bog Logos ga - kako kažu priznavaoci Apolinarove brbljavosti - nije uzeo.

XVI.

Kada to govore, najprije samome Bogu pripisuju nemoć koja ne odgovara. Kažu da mu s nazočnošću ljudskoga uma nije bilo moguće opravdati čovjeka. Potom svima koji griješe i prekoračuju božanske zakone otvaraju vrata obrane. S pravom bi rekli Bogu svega: Gospodaru, ništa nismo sagriješili neoprostiva niti što zaslužuju kaznu jer smo primili slabašni um koji ravna i koji ne može opsluživati tvoje zakone. Svjedoci su patrijarsi, proroci, redovi Bogu dragih ljudi prije Zakona i poslije Zakona, izvan braka, u braku, u bogatstvu i siromaštvu. Zbog kazanoga nisu mogli izvršiti tvoje zakone i to potpomognuti tvojim Svetim Duhom.

Ali što uopće treba duljiti govorom? Sam si, Gospodaru, došao u tijelu, uzeo si našu pùt, ali nisi um koji priječi stjecanje vrline i lako prihvaća prijevaru grijeha. Otklonio si ga i nisi pristao uzeti. Umjesto razuma bio si u tijelu i na taj način izvršio pravednost. Na taj si način pobijedio grijeh. Bog si, po volji činiš što ti se dopada, migom mijenjaš zbilje. Mi posjedujemo ljudski razum koji ti nisi htio uzeti. Nužno se nalazimo pod grijehom jer nismo sposobni slijediti tvoje stope. Što je ljudski um u odnosu na Božju moć i Božju mudrost i svjetlo i pravednost i život i druge djelatnosti tvoje biti što kao zrake i svjetlosti ključaju iz tvoje naravi? S pravom bi navedeno kazali oni koji su odabrali robovati grijehu da je Bog Logos doista sebi uzeo čovjeka, ali na izneseni način priskrbio da ne griješi.[751]

XVII.

Ipak sada ostavimo apolinarističko brbljanje i vratimo se ranije postavljenoj nakani i pokažimo da se Spasiteljevo utjelovljenje zbilo nužno. Čitav je čovjek bio prevaren i sav potpao pod grijeh. Razum je prije tijela pristao na prijevaru. Razumski pristanak grijeh najprije osjenča te ga tijelo potom tako djelovanjem oblikuje. Stoga Gospodin Krist koji je htio podići palu narav svemu pruža ruku. Velim: podigao je

[751] Podrazumijeva se: ukoliko ne bi uzeo ljudski razum kako uče apolinaristi.

oboreno tijelo i um koji je stvoren na Stvoriteljevu sliku. Um je nevidljiv, nemotriv, nedostižan, neshvatljiv. Razum ni sama sebe ne pozna. Uz to je i neopisiv. Ako pogledamo u predodžbu razmišljanja, um je počašćen vodstvom i vlašću, urešen je umijećima i znanjima. Um je sitni i novi tvorac ili, točnije rečeno, Stvoriteljev oponašatelj. Kralj je vidljivoga stvorenja ili Kraljeva slika. Um skuplja danak: od zemlje, mora, zraka, mjeseca, sunca, zvijezda, neba, oblaka, ovaca, goveda, ostaloga blaga. Još točnije: od toga za se ubire sve plodove. Zbog uma je nastalo vidljivo jer to Bogu nije potrebno.

Prema tome, Krist nije ostavio bez počasti tako skupocijeni um, a bilo mu je potrebito iscjeljenje. Nije uzeo iskvareno i što robuje bolesti, starosti i smrti, a prezreo razumno, besmrtno i stvoreno na sliku. Ono se pak, vele, osjeća slabo. Krist je, naprotiv, obnovio cijelu narav koja je ostarila: ili je od nje ovo obnovio, a ono ostavio neizliječeno ostarjelim i iskvarenim, a ono je najvrednije, počašćeno besmrtnošću, urešeno razumnošću i dio je razumnih bića? Najnerazumnije bi bilo uzeti i prigrliti i postaviti zdesna Veličanstvu tijelo koje je od blata, praha i podložno patnjama, a um koji je nevidljiv, besmrtan, ravnatelj živoga bića, stvoren na božansku sliku te je u tijelu upravljač, kormilar i muzičar i po njemu ljudska narav nije nerazumna već puna mudrosti, umijeća i znanja - njega odbaciti na niže te mu ne dodijeliti niti udio časti za tijelo.

Ipak je po umu tijelo postalo razumni stvor. Zbog uma su zakoni i proroštva. Po razumu su natjecanja, borbe, pobjede, nagovještaji, vijenci. Po njemu i tijelo koje se zajedno bori stječe nagradu za napore, nebesko kraljevstvo. Radi uma se dogodio i sami dolazak našega Spasitelja i obistinilo otajstvo Utjelovljenja. Spasitelj nije prihvatio spasonosne patnje za bića koja nemaju dušu ili su bez uma niti u korist nerazumnoga blaga ili za kamenje koje nema dušu nego za ljude koji su dobili kao stanovnika besmrtnu dušu.

XVIII.

Apolinar je više cijenio trice i kučine nego istinu. Vlastitu je brbljavost stavio ispred pravovjernih učenja. Apolinar kaže da je Bog Logos uzeo pùt i njome se poslužio kao kakvim zastorom. Um mu nije trebao. Sam je bio u tijelu umjesto razuma.

Ali netko će reći Apolinaru: dobrijane, Bogu Logosu nije trebalo ni tijelo jer mu ništa nije potrebito. Mogao je naše spasenje obistiniti samom zapovijeđu. Htio je pak da i mi imamo stanoviti dio u

ispravljanju. Radi toga je uzeo grešnu narav, vlastitim naporima opravdao, oslobodio od gorkih tirana: grijeha, đavla i smrti te udostojao nebeskih prijestolja. Cijelome je rodu, po uzetome, udijelio slobodu.

Budući da najmudriji[752] nije ništa od kazanoga pripustio u pamet, on drži da za svjedoka vlastite nerazumnosti ima najglasnijega navjestitelja teologije, evanđelista Ivana koji kaže: "Riječ je postala tijelo i prebivala među nama" (Iv 1,14). Apolinar je ipak očito znao da božansko Pismo na mnogim drugim mjestima cjelinu naznačuje po dijelu: čas po duši naziva čitavoga čovjeka, čas po tijelu naznačuje cijelo živo biće. Pismo kaže: sve je bilo sedamdeset i pet duša koje s Jakovom uđoše u Egipat" (Post 46,27). Očevidno je da Jakovljevi sinovi i potomci nisu bili bestjelesni. Povjesnik je cjelinu naznačio po dijelu. I opet: "Duša koja sagriješi, ona će umrijeti" (Ez 18,4). Nitko nikada nije doznao da je duša bez tijela upala u grijeh. Još jednom: "Moj Duh neće ostati u tim ljudima jer oni su tijelo" (Post 6, 3.41). Prorok drugdje veli: "Svako je tijelo prah i svaka ljudska slava kao cvijet od sijena" (Iz 40,6). I blaženi David kaže: "Sjeti se da su pùt, duh što odlazi i ne vraća se" (Ps 77,39).

Svakome je doista poznato da nisu bili bez duše oni koje Pismo prekorava, kojima zapovijeda i čiju narav razjašnjuje.

Pismo na izneseni način ne govori jedino o onima koji se prekoravaju nego i o prvacima onih koji se veličaju. Tome je svjedok blaženi Pavao koji kaže u pismu Galaćanima: "Kada pak odluči onaj koji me izdvoji od utrobe moje majke i pozva svojom milošću da u meni objavi svoga Sina, odmah sam, nisam se posavjetovao s tijelom i krvi, otišao apostolima prije sebe" (Gal 1,15).

Ali ako se pojam tijela ne uzima samo za tjelesno poimanje i za smrtnost nego i za cijelu ljudsku narav, očito je da izričaj "Riječ je postala tijelo" (Iv 1,14) ne naznačuje jedino ono što se od živoga bića vidi već cijeloga čovjeka. Također ne kaže da se zbila neka preobrazba božanske biti u tijelo već propovijeda uzimanje ljudske naravi od Boga Logosa. Izričaj "Krist nas je iskupio od prokletstva Zakona, postavši za nas prokletstvo" (Gal 3,15), također ne naznačuje promjenu vrela dobara u prokletstvo nego po Kristu obistinjeno oproštenje grijeha odnosno prokletstva. Jednako izreka "za nas je postao grijehom Onaj koji nije poznavao grijeha" (2 Kor 5,21) ne pokazuje promjenu pravednosti - božanstvo je nepromjenljivo i neizmjenljivo kako izjavljuje preko

[752] To je Apolinar kome se Teodoret, očito, ruga.

proroka "ja jesam i ne mijenjam se" (Mal 3,6) - nego uzimanje naših grijeha. Ivan kaže: "Evo Jaganjca Božjega; evo Onoga koji oduzima grijeh svijeta" (Iv 1,29). Poput navedenoga i izreka "Riječ je postala tijelo" (Iv 1,14) ne kazuje promjenu božanstva nego uzimanje ljudske naravi.

Evanđelist je, navješćujući Božje čovjekoljublje, najprije poučio[753] o Onome koji je u početku, koji je Bog i koji je kod Boga i koji je uvijek bio, koji je sve stvorio, koji je bića koja ne postoje sazdao za opstanak, koji je život i istinsko svjetlo. Taj je uzeo raspadljivu narav i vršeći ljudsko spasenje svojima učinio patnje ljudi. Želeći još više pokazati veličinu Njegove dobrostivosti, nije u pamet dozvao besmrtnu dušu nego tijelo koje trpi, smrtno je, raspadljivo, nastalo od blata. Ali po dijelu je naznačio cijelu narav što posvjedočuje dodano jer Evanđelist kaza: "Riječ je postala tijelo i stanovala među nama" (Iv 1,14).

U smislu naravi jedno je Onaj koji je prebivao, drugo je hram. Radi toga je Isus kazao Židovima: "Razorite ovaj hram i do tri dana ću ga podignuti" (Iv 2,19). Razorenje je hrama rastavljanje duše i tijela. Smrt je, naime, uzmicanje duše od tijela. Prema tome, razorenje hrama obistinjuje odvajanje duše.

Židovi su, dakle, razorili hram. Predali su ga na križ i u smrt. Uništenje je hrama rastavljanje sjedinjenoga. Bog Logos je uskrisio razoreni hram. Razumnima je, mislim, očito da je Bog Logos uzeo cijeloga čovjeka: ne bez duše niti bez razuma.

Da je umjesto besmrtne duše u uzetome tijelu bio Bog Logos, Židovima bi kazao: mene razorite i do tri ću dana uskrsnuti. Ovako pak učeći i tadašnju smrtnost hrama i moć božanstva koja prebiva kaže: "Razorite ovaj hram i za tri ću ga dana podignuti" (Iv 2,19). Veli: nećete vi mene razoriti nego hram koji sam uzeo. Hram se pak razara: da uživa bolje uskrsnuće; da odloži smrtnu narav; da postane prvina usnulih; da se, uništivši patnje raspadljivosti, ukaže prvorođencem od mrtvih i da po vlastitom uskrsnuću navijesti uskrsnuće svih ljudi.

[753] Usp. Iv 1,1-5.

XIX.

Da je tako svjedoči apostolski prvak.[754] On u *Djelima*[755] kaže da Kristova duša nije ostavljena u podzemlju niti Njegova pùt[756] poznala raspadljivost. Razaranje je pak hrama razdvajanje duše i tijela,[757] a uskrsnuće ponovi povratak duše svojoj vlastitoj pùti.

Vođe krivovjerja[758] tvrde: svaki čovjek posjeduje dvije duše, životvornu i razumnu; pùt se uopće ne da ni zamisliti bez živodajne duše; inače se, veli,[759] to naziva tijelo, a ne pùt.

Međutim, Petar nije kazao da raspadljivost nije vidjelo Gospodnje tijelo nego pùt i da u podzemlju nije ostavljena njegova duša. Jasno je, dakle, da je raspadljiva pùt imala životvornu dušu - uopće ne znam kako o njoj govore - bez koje se, kažu, ne bi ni nazivala pùt. Besmrtna i razumna duša kojoj je povjereno upravljanje živim bićem nije ostavljena u podzemlju već se vratila svojoj pùti.

Uzalud brblju oni koji govore da je hram Boga Riječi bez duše[760] ili bez uma.[761] Mi se držimo Petra koji propovijeda da pùt nije navukla raspadljivost niti duša ostavljena u podzemlju već se popela i spojila s vlastitim tijelom.[762]

Također vjerujemo Gospodinu koji kaže: "Moja je duša tužna do smrti" (Mt 26,38). Osjećanje tuge prima ono što je u nama razumsko. Ako je, umjesto uma, bio Bog Logos, on je podnio patnje uma: žalostio se, bojao, bio u neznanju, borio se i bio okrijepljen anđeoskom pomoći.

Ako baštinici Apolinarove ludosti i to govore, svrstavaju se s Arijem i Eunomijem koji se bore protiv Krista. Pravedno je da je onima čija je hula jednaka i društvo jedno. Mi pak počujmo Gospodina kada kaže: "Vlast imam položiti svoju dušu i vlast imam ponovno je uzeti. Nitko je ne oduzima od mene" (Iv 10,18). Iz navedenih ćemo riječi naučiti da je drugi onaj koji polaže, a drugo što je položeno te da Bog polaže i uzima

---

754 Slijedi dosta težak ulomak. Čini nam se da ni ključne riječi σάρξ i σῶμα nisu posve usklađeno primijenjene.

755 Usp. Dj 2,26-27.

756 Riječju pùt prevodimo u ovome ulomku grčku riječ σάρξ.

757 Riječju tijelo prevodimo u ovome ulomku σῶμα.

758 To se prije svega odnosi na apolinariste.

759 Tako piše u izvorniku.

760 U izvorniku piše ἄψυχον. To je u načelu arijevska tvrdnja.

761 U izvorniku piše ἄνουν. To poglavito uče apolinaristi.

762 U izvorniku piše σῶμα premda bi ulomak tražio riječ σάρξ. Ona je i u Dj 2,26.

dok je duša položena i uzeta. Bog ima moć, a duša je podložena pod vlast.

XX.

Navedenome suglasno proriče i prorok Izaija govoreći: "Djevica će, gle, zanijeti i roditi Sina i njegovo će ime nazvati Emanuel" (Iz 7,14). Po evanđeoskoj nauci to znači "s nama Bog" (Mt 1,23). Izričaj pak "Bog s nama" znači Bog s ljudima. Ako je Djevičino začeće dobilo taj naziv, očevidno je da je Krist Bog isto tako kao i čovjek: ovo jer je trajno, ono jer je uzeo, a obojim potpun. Izričaj "s nama" pokazuje ljudsku čitavost jer svatko od nas potpuno posjeduje narav čovjeka. Izrazom pak "Bog" i dodatkom člana spoznajemo Sinovo božanstvo. I blaženi Pavao uči isto govoreći: njemu obitava sva punina božanstva" (Kol 2,9). I Bogom prožeti evanđelist Luka jasno nam pokazuje ljudski um Spasitelja Krista. Kaže: "Dječak je rastao, snažio duhom, pun mudrosti i Božja je milost bila nad njime" (Lk 2,40). I nešto niže: "Isus pak napredovaše u dobi i mudrosti i milosti kod Boga i ljudi" (Lk 2,52). Napredovanje mudrošću nije svojstvo Boga koji je mudar, ništa mu ne treba, uvijek je savršen, ne podliježe dodavanju i oduzimanju. To je obilježba ljudskoga uma koji napreduje s dobi, potrebna mu je pouka, prihvaća umijeće i znanje i pomalo spoznaje ljudsko i božansko.

XXI.

Svatko će jasnije iz *Poslanice Hebrejima* uvidjeti božansku i ljudsku narav. Djelovanjima su različite, ali su povezane osobom i pokazuju jednoga Sina. Taj pak nauk najbolje sadrži početak pisma. Nadahnuti je Pavao[763] rekao: "On je odsjev slave i otisak njegove hipostaze. Sve nosi riječju svoje snage" (Heb 1,3). Pošto je Pavao pokazao da je Sin povrh vremena i predvječan - po njemu, reče,[764] sazda i vjekove - dometnuo je: "Sjeo je zdesna Veličanstva u visinama. Toliko je moćniji postao od anđela koliko je od njih različitije ime baštinio" (Heb 1,4).

Postojanje je suprotno od postajanja. Onaj koji je odsjaj slave i otisak hipostaze ne postaje moćniji od anđela već je od anđela ne samo moćniji nego je tvorac i gospodar. Ako je postojanje suprotno nastajanju,

---

763 Teodoret s onodobnim istočnim teolozima i egzegetima *Poslanicu Hebrejima* pripisuje apostolu Pavlu.

764 Usp. Heb 1,2.

jednim spoznajemo Onoga koji je uvijek, drugim ono što je uzeto od nas i po sjedinjenju s Onim koji je uzeo postalo moćnije od anđela.

Pavao ponovno malo niže govori Sinu: "Tvoje je prijestolje, Bože, u vijeke vjekova. Žezlo pravednosti, žezlo je tvoga kraljevstva. Ljubio si pravednost i mrzio bezakonje. Stoga te pomazao Bog, tvoj Bog, uljem radosti ispred tvojih drugova" (Heb 1,8-9). Kako bi pak Bog pomazao Boga i to označenoga članom[765] i koji prijestolje ima u vijeke vijeka? Kako bi određenjem primio kraljevstvo Onaj koji kraljevanje posjeduje po naravi? Pavao kaže: "Tvoje je prijestolje, Bože, u vijeke vijeka" (Heb 1,8). Suprotno je, prema tome, biti kraljem od pomazanja za kralja jer se ljubi pravednost i mrzi bezakonje. Takvo je kraljevstvo naplata za trud.

Ponovno, dakle, spoznajmo da je Onaj čije je prijestolje za vijeka vijeka Bog koji je uvijek. Onaj pak koji je kasnije pomazan zbog svoje mržnje prema grijehu i zbog svoje ljubavi pravednosti, to je ono što je uzeto od nas, što je od Davida, što je od Abrahama, što ima drugove koje nadvisuje pomazanjem jer je u sebe primilo sve milosne darove Svesvetoga Duha. Ipak se u jednoj i drugoj naravi klanjamo jednome Sinu.

Blaženi Pavao opet za svjedoka poziva Davida koji kaže: "Što je čovjek, Gospodine, da ga se sjećaš ili čovječji sin da ga posjećuješ? Malo si ga umanjio u odnosu na anđele, ovjenčao si ga slavom i časću" (Heb 2,6-7). Pavao je potom dodao: "Ali njega, za malo manjega od anđelâ, Isusa, vidimo zbog pretrpljene smrti slavom i časću ovjenčana da milošću Božjom bude svakome na korist što je on smrt okusio" (Heb 2,9). To nadasve jasno očituje potpunost uzetoga čovjeka. Pavao naime kaže: "Što je čovjek da ga se sjećaš?" Međutim, izričajem "što je čovjek" obuhvatio je istodobno čitavu narav. Rekavši pak "Gospodine" naznačio je Boga Logosa koji obitava, koji se sjetio vlastite slike i iskazao neizrecivo čovjekoljublje. Pavao od nas uzeti hram naziva čovjekom. Gospodin je svojom nazočnošću hram milostivo pogledao, sebi pripojio i sjedinjenjem izveo spasenje. Pavao, to tumačeći, kaza: "Ali njega, za malo manjega od anđelâ, Isusa, vidimo zbog pretrpljene smrti..." Međutim, nije umro besmrtni Bog Logos nego smrtna narav. Radi toga je Isus malo snižen u odnosu na anđele koji su besmrtni dok je ljudska narav smrtna. Bog Logos nije niži od anđela nego je Gospodar anđela: njemu, naime, bi sve stvoreno: bilo vidljivo, bilo nevidljivo, bilo

[765] Teodoret zapravo želi kazati da Bog Otac ne pomazuje kraljem Boga Sina u božanstvu. Pomazanje se odnosi na Boga Sina utjelovljenoga.

Prijestolja, bilo Gospodstva, bilo Vlasti, bilo Sile, bilo anđeli, bilo Moći. Sve je po njemu i za njega stvoreno" (Kol 1,16).

Pavao iznova poslije mnogoga kaže: "On je u danima svoga tijela prošnje i molitve sa silnim vapajem i suzama prinosio onomu koji ga je mogao spasiti od smrti. I bio je uslišan zbog pravednosti. Premda je Sin, iz onoga je što je pretrpio naučio poslušnost. I postigavši savršenstvo, postao je svima koji ga slušaju uzrokom vječnoga spasenja" (Heb 5,7-9).

Tko je, dakle, molio te prošnje i molitve s jakim vapajem i suzama prikazivao? Tko je živio u pravednosti i zato umolio onoga koga je molio? Tko je iz onoga što je patio naučio poslušnost i iskustvo uzeo za učitelja i prije iskustva nije poznavao posluh? Tko je dio po dio stjecao savršenstvo? To nije Bog Logos: on je savršen; sve pozna prije nego se to dogodi; iskustvom ne uči; svi mu iskazuju čast, a sam ne časti; on uklanja suzu sa svakoga lica, a patnja ga ne može prinukati na suzu; ne podliježe trpljenju i besmrtan je; smrti se nije bojao niti je vapajem molio da se oslobodi od smrti. Navedeno je, dakle, vlastito za uzeto čovještvo koje se bojalo smrti i bilo ustrajno u molitvi. Božanstvo koje je obitavalo pripustilo je strah da se po patnjama pokaže narav uzetoga.

I opet: "Jamačno se nije zauzeo za anđele nego za Abrahamovo potomstvo. Stoga je trebalo da po svemu sliči braći da pruži zadovoljštinu za grijehe naroda" (Heb 2,16). I nešto niže: "Nemamo, naime, Velikoga svećenika koji ne može trpjeti s našim slabostima ukoliko je bio iskušan u svemu, po sličnosti, osim u grijehu" (Heb 4,15).

Abrahamovo je sjeme različito od Onoga koji je uzeo. Blaženi je Pavao znao da je Spasitelj Krist, po tijelu, Abrahamovo potomstvo. On kaže: "Ne reče: njegovim potomcima kao da su mnogi, nego ukoliko je jedan: i tvome potomku koji je Krist" (Gal 3,16). Nije vlastito Bogu Logosu iskušenje "po sličnosti" već uzetome potomstvu.

XXII.

Tako nadasve božanstveni Pavao diljem cijele Poslanice naviješta vlastitosti naravi kao i jednost osobe. Stoga Isusa Krista naziva čovjekom i Bogom. Pavao kaže: "Jedan je Gospodin Isus Krist po kome je sve" (1 Kor 8,6). Opet, pišući Timoteju, veli: "Jedan je posrednik Boga i ljudi, čovjek Krist Isus" (1 Tim 2,5). I u istoj *Poslanici Hebrejima* kaže: "Isus Krist, jučer i danas, isti i za vjekove" (Heb 13,8).

Svatko bi tko želi našao tisuće svjedočanstava iz božanskoga Pisma koje propovijeda čitavoga čovjeka i pobija ludost krivovjernika. Mi sada

nemamo vremena to skupljati. Ostavljajući, dakle, taj trud marljivima mi se prihvaćamo predloženoga posla.

XXIII.

Stvoritelj se, dakle, smilovao vlastitoj "slici" (Post 1,27) koja je bila napadnuta i predana smrti. Nagnuo je nebesa i sišao.[766] Ipak nije promijenio mjesto niti prešao drugdje jer sve ispunja. Štoviše, Stvoritelj je neomeđen, neograničen i sve, po proroku, ima u ruci. Prorok kaza: "Tko je vodu izmjerio svojom rukom i nebo pedljem i svu zemlju šakom" (Iz 40,12)? I David opet kaže: njegovoj su, naime, ruci međe zemlje" (Ps 94,4). I sami Bog veli preko proroka: "Nebo mi je prijestolje, a zemlja klupčica mojim nogama" (Iz 66,1). Silaženje, dakle, shvatimo kao snishodljivost.

Stvoritelj je prema tome nagnuo nebesa i sišao.[767] Odabrao je djevičansku utrobu Svete djevojke, odgojene u pobožnosti. Po anđeoskoj je riječi nagovijestio porođaj, unaprijed razjasnio način začeća i razjašnjenjem razriješio djevičanski strah. Ulazi unutra, sebi izgrađuje hram, podiže nesijani i neobrađivani šator.

Budući da je Prvi[768] koji je robovao grijehu bio bez oca, za majku je imao samo zemlju. Rečeno je: "Bog uze prah od zemlje i načini čovjeka" (Post 2,7). Stoga kaže i blaženi Pavao: "Prvi je čovjek od zemlje, zemljan. Drugi je čovjek, Gospodin, s neba" (1 Kor 15,47). Zato je jedinorođeni Božji Logos začetke sazdanja uzeo od same Djevice. Na taj je način oblikovao neobrađeni hram, sebi pripojio i izišao iz Djevice. Začećem nije razriješio djevičanski vez niti ga rođenjem uništio već sačuvao čitavim i nedirnutim. Učinio je to veliko i neiskazivo čudo. Uistinu je veliko i neprotumačivo motriti: grozd koji bez mladice niče iz zemlje; kruh načinjen bez žrvnja, ruku i ognja već neizrecivo oblikovan iz djevičanskoga brašna, a prekriva cijeli svijet. Uz to: Djevica vlastitome čedu pruža dojku i omogućuje vrela mlijeka; majkom je postala ona koja nije prigrlila zakon braka; majkom je postala ona koja nije razumjela kako postaje majka; majkom je postala, a prije nije postala ženom već je u djevičanstvu pokazivala bujnost utrobe i plod okolo

[766] Usp. Ps 18,10.
[767] Usp. Ps 18,10.
[768] To se odnosi na Adama.

nosila u rukama i obavljala što pripada majci. Sačuvala je djevičanstvo i naziva se djevičanska majka. Zajedno je sjedinila protivna imena i zbilje.

XXIV.

Pošto se tako rodio Gospodin Krist - poslije rođenja nije sveto nazivati ga isključivo Bogom Logosom ili čovjekom lišenim božanstva nego Kristom što naznačuje obje naravi: onu koja je uzela i onu koja je uzeta - u potpunosti je prigrlio naše patnje osim grijeha. Krist se poput dojenčadi povija i hrani mlijekom, njeguje, rukama nosi, uzima u krilo, po zakonu obrezuje. Žrtvama se čisti nova i jedina žrtva cijeloga svijeta: Jaganjac koji oduzima grijeh svijeta. Šimun mu se klanja. Krist se istodobno naziva Spasiteljem i Gospodinom. S majkom i skrbnikom bježi od Heroda, odlazi u Egipat. Opet se vraća, straši, dolazi u Nazaret. Raste u dobi i mudrosti, pokorava se roditeljima. Svom čašću poštuje ne samo majku nego također nekoć majčinoga prosca, poslije toga skrbnika i čuvara. Proslavljuje zakonske svetkovine, sjedi u Hramu, kori židovsku krutost. To čini kada mu je poslije rođenja dotada bilo samo dvanaest godina. Traže ga poznanici. Kada je preuzet, majka mu spočitava. On se brani i nekako prekrito objavljuje božanstvo. Veli: "Zar niste znali da mi treba biti u onome što je vlastito mome Ocu" (Lk 2,49)? Krist je naznačio da nije jedino ono što se vidi nego i Bog sakrit u vidljivome, nadvremenski i predvjekovni, izišli iz Oca. Reći ću sažeto: Krist pristupa Ivanu Krstitelju, uvjerava da ga krsti mada je odbijao; u Jordanu utvrđuje pralik našega krštenja; dovršava Zakon i otvara vrata milosti. Otac ga s neba obznanjuje, nazočnost Duha pokazuje. Od Duha je odveden u pustinju kao u kakvo prikladno borilište. Krist, doduše, posti, ali ne preko mjera naravi. Želi hranu. Ipak svladava želju. Ne robuje užicima. Krist glađu na borbu izaziva protivnika. Svladava ga ljudskom mudrošću, a ne moću božanstva. Bori se, svladava, pobjeđuje, protjeruje. Protivniku oduzima tiraniju, pokazuje slabost, proglašava poraz. Veli: "Budite hrabri, ja sam pobijedio svijet" (Iv 16,33). Krist sve potiče na krepost, stvara zakonodavstvo božanskih učenja. Pruža novi savez koji je prorok navijestio.[769] Krist obećaje nebesko kraljevstvo, nemarnima prijeti paklenim ognjem.

[769] Usp. Jer 31,31.

XXV.

Krist izneseno ovjeruje velikim čudom. Svadbi poklanja vino koje nije od obrađivanja. Vino je načinio od vode, bez grozdova. Vino koje nije od grožđa poklonio je svadbenim gostima. Narav je vode promijenio u vino. Bez posredništva je loze koja od zemlje oduzima vlagu. Krist brak časti ne samo nazočnošću nego i čudom. Sam je ponikao iz djevičanske utrobe. Djevičanstvo je vršio i riječima uzdizao te djelima i riječima počastio bezbračnost. Da pak tko ne bi brak smatrao raspuštenošću i ženidbu smatrao mimozakonskom, Krist brak časti prisutnošću, udijeljenim darom uvećava cijenu, rješava zaručnikovu nepriliku, sudionike ispunja mirisom nove zbilje, sebe darom navješćuje. Budući da je sam bez obrade, darovao je vino koje nije od obrađivanja.

Krist potom liječi iznemogle, riječju otklanja bolesti, migom izmučene oslobađa od patnji, opsjednute oslobađa bijesa, rasrđene smiruje, uzete učvršćuje, hrome čini zdravih nogu. Sunce pokazuje onima kojima je gledanje bilo oduzeto. Otvara tjelesna vrata kroz koja se na ono što je vani prelijeva dušina moć gledanja. Krist to nekada izvodi samom riječi. Nekada je blato koje je podmuklo protiv očiju lijek očima. Krist se služi neprijateljskim kao lijekom. Što šteti ukazuje onim što pomaže. Onome što se naziva ušima, ali im je uskraćeno slušanje, pomno vraća vlastito djelovanje.

Krist je u pustinji s malim brojem kruhova ishranio više tisuća. Pet je kruhova stavio u ruke kao sjeme u oranicu. Blagoslov je jezika doveo kao kakav oblak. Apostolske je ruke učinio gustim i obilatim usjevom i punim gumnom. Gumnu pak nije potrebna ni vijača ni razdvajanje ni mlin ni naćve ni oganj ni peć. Ono klija i vije samim kruhom.

Sažeto ću reći: Krist je zaustavio otjecanje krvi, gotovo krišom donio iscjeljenje. Nezrelu je djevojku koju je otela smrt i njezini oplakivali preoteo i vratio rodbini. Nekoga je mladića koga su nosili u grob, iznova vratio u život, plač promijenio u radost i nadgrobno tugovanje okrenuo u zbor svadbenih pjesama. Mrtvaca koji je četiri dana poslije smrti zaudarao izveo je iz groba: vezanome je naredio da hoda; smrt je odmah pobjegla; mrtvi je trčao oslobođen gnjiloće; ostavio je neugodan zadah gnjilosti. Izbjegao je vrata smrti. Povezi mu nisu priječili trčati niti mu je povez na licu spriječio gledanje. Nesmetano je trčao prema onome koji ga je zvao i prepoznao je Gospodnji glas.

XXVI.

Pošto je Krist tim i drugim čudesima učvrstio veličinu obećanja i u kreposti poučio apostolski zbor, žurno drage volje hita propisanim mukama. Često ih je unaprijed odao učenicima. Petra je ukorio što nije s uživanjem prihvatio vesele vijesti o patnjama. Pokazao je da se po njima vrši spasenje svega svijeta. Stoga je onima koji su mu pristupili samoga sebe pokazao govoreći: "Ja sam onaj kojega tražite" (Iv 18,6). Optužen Krist nije odgovarao. Premda se mogao sakriti, nije pristao da to učini. Kada se nalazio u stupici, često ju je izbjegao. Krist oplakuje Jeruzalem jer nevjerom navlači propast i nekoć razglašeni Hram osuđuje na potpuno uništenje. Krist prihvaća kada ga onaj koji robuje dvostrukim ropstvom udara u glavu. Bio je ćuškan, popljuvan, kuđen, mučen, bičevan i na kraju raspet. S obje je strane kao sudrugove u muci prihvatio razbojnike. Postavljen je s ubojicama i zločincima. Sa zle je loze uzeo ocat i žuč. Ovjenčan je trnjem umjesto lozinim mladicama i grozdovima. Izrugan je grimiznom haljinom, udaren trskom, kopljem u bok proboden i na kraju položen u grob.

XXVII.

Krist je navedeno podnio dok je u djelo provodio naše spasenje. Oni koji su robovali grijehu postali su podložni kaznama za grijeh. Krist je pak bio slobodan od grijeha. Po križu je razriješio sud drevnoga prokletstva. Pavao kaže: "Krist nas je otkupio iz prokletstva Zakona postavši za nas prokletstvo jer piše: proklet svaki koji je obješen na križ" (Gal 3,13-14). Trnjem je okončao Adamove kazne. Adam je poslije grijeha čuo: "Prokleta zemlje u tvojim djelima. Rodit će ti trnjem i babinim zubima" (Post 3,17). Po žuči je na se preuzeo gorčinu i mukotrpnost smrtnoga i patničkoga ljudskoga života. Sam je po octu prigrlio ljudsku promjenu na gore i milosno poklonio povratak na bolje. Grimiznom je haljinom naznačio kraljevanje. Trstikom je natuknuo slabost i lomnost đavlove moći. Zaušnicom je obznanio naše oslobođenje ukoliko je pretrpio naše obijesti, stege i bičeve. Bok mu je bio proboden kao Adamu. Ali otuda nije pokazao ženu koja izlazi i prijevarom rađa smrt nego vrelo života koje svijet oživljuje dvostrukom rijekom. Jedna nas u krstionici iznova stvara i zaodijeva besmrtnom haljinom, a druga, rođene, hrani na božanskome stolu kao mlijeko dojenčad.

XXVIII.

Prema tome, Spasiteljeve su patnje naši lijekovi. To učeći uzvikuje prorok: "On nosi naše grijehe i za nas se žalosti. Držali smo da je u trudu, udaranju i poniženju. On je bio ranjen zbog naših grijeha i oslabljen zbog naših bezakonja. Njegovom smo modricom iscijeljeni. Svi smo kao ovce zalutali. Stoga je poput ovce odveden na klanje i kao nijemo janje pred onim koji ga striže" (Iz 53,4-7).

Pastir, motreći raspršene ovce, jednu od ovaca uhvati, povede na pašu kamo želi i po njoj ostale privuče sebi. Tako je Bog Logos vidio zalutali ljudski rod. Uzeo je "lik sluge" (Fil 2,7). Sebi ga je pripojio i po njemu obratio svekoliku ljudsku narav. Na božansku je pašu doveo ovce loše pašom hranjene i izložene vukovima. Radi toga je naš Spasitelj uzeo našu narav. Zato je Gospodin Krist prigrlio spasonosne patnje, bio poslan u smrt i položen u grob. Uništio je onu drevnu i dugotrajnu silu, a obećao neraspadljivost onima koje okivaše raspadljivost. Razoreni je hram opet sazidao i podigao. Umrlima koji su prihvatili njegovo uskrsnuće pokazao je istinita i čvrsta obećanja. Krist kaže: na način kako je narav od vas uzeta obitavanjem i sjedinjenjem božanstva stekla uskrsnuće, a odložila raspadljivost s patnjama te prešla u neraspadljivost, tako ćete se i vi osloboditi okrutnoga robovanja smrti. Odbacivši raspadljivost, obući ćete netrpnost. Stoga je Isus po apostolima svim ljudima uputio dar krštenja. On kaže: "Putujući, učite sve narode krsteći ih na ime Oca i Sina i Duha Svetoga" (Mt 28,19). Krštenje je pak naznačena sjena i lik Gospodnje smrti. Pavao reče: "Ako smo srasli sa sličnošću smrti njegova Sina, bit ćemo i s uskrsnućem" (Rim 6,5).

XXIX.

Pošto se Gospodin Krist tako rodio, tako odgojio, tako činio čudesa i stoga trpio, bio raspet, umro, svim narodima kao vjesnike poslao svete učenike, bio je uzet na nebo. To nas je ukratko u pismu Timoteju naučio Apostol kada kaže: "Po sveopćem je uvjerenju veliko otajstvo pobožnosti. Bog se očitovao u tijelu, bio opravdan u Duhu, viđen od anđela, naviješten narodima, povjerovan u svijetu, uzet u slavu" (1 Tim 3,16).

Pavao je očitovanje povezao s tijelom. Opravdanje je protiv ludosti krivovjernika: opravdan je sudjelovanjem Duha. Da li je Duh koji opravdava bolji od Sina koji je opravdan? To doista nije tako. Naše je, naime, bilo opravdano zbog toga što se u našem očitovao Bog koji je, s njime neodvojivo povezan, učio najvišu vrlinu, očuvao da ne okusi strijele grijeha i u njih se ne uputi i bude poviše grijeha. Dopustivši da kratko kuša smrt, odmah ga je oslobodio njezine tiranije i udijelio mu udio na vlastitome životu. I uveo je u nebesa, posjeo zdesna Veličanstva. Također mu je udijelio ime povrh svakoga imena poklonivši mu vlastito dostojanstvo. Uzeo je naziv njegove naravi: vječni se Božji Logos udostojao nazvati Sin čovječji.

Rečeno je: "Nitko nije uzašao na nebo osim onoga koji je sišao s neba, Sin čovječji" (Iv, 3,13; usp. Ef 4,10) koji je na nebu. S nebesa pak nije sišlo ono iz Davidova sjemena nego Stvoritelj nebesa, nadvremeni Božji Logos koji je prije vjekova. Radi sjedinjenja s ljudskim uzima ime Sina čovječjega.

I drugdje se opet ovako o njemu govori: " ... ako vidite Sina čovječjega kako uzlazi gdje bijaše ranije" (Iv 6,62), ali ne "lik sluge" nego "Božji lik" (Fil 2,6-7). Iznova je kazano: "Ne čudite se tome što je Sin čovječji jer dolazi čas kada će oni u grobovima čuti njegov glas. Oni koji su činili dobro poći će u uskrsnuće života, a oni koji su zlo činili u uskrsnuće osude" (Iv 5,27-29). To nije vlastito za golo čovještvo nego za djelotvorno božanstvo i očevidno čovještvo zbog sveze i sjedinjenja s božanstvom.

XXX.

Tako Bog Logos posvojuje niskoću ropskoga lika. I mada je Bog, htio se nazvati čovjekom. Ali kako je imao dio u ljudski niskome, tako je tome dao udio u višnjemu. Emanuelom se naziva Djevičino čedo koje se ovija pelenama, siše dojku i hrani mlijekom. Također se naziva Anđelom velikoga savjeta, Divnim savjetnikom, Bogom jakim, Mogućnikom, Knezom mira, Ocem budućega vijeka, Sinom Svevišnjega, Spasiteljem, Gospodinom i Stvoriteljem svega.[770] Rečeno je: "Jedan je Gospodin Isus Krist po kome je sve" (2 Kor 8,6).

Također imena Isus i Krist označuju Utjelovljenje. Međutim, Utjelovljenje se nije zbilo prije stvaranja niti odmah nakon stvaranja već u zadnjim danima. Budući pak da ime Krist ne označuje samo uzetoga nego i Logosa koji je uzeo s uzetim - to naznačuje Boga i čovjeka - Pavao i vidljivome zbog sjedinjenja sa sakrivenim pripisuje stvaranje i uređenje

[770] Usp. Iz 9,5.

svemira.[771] Stoga drugdje Krista oslovljuje Bogom povrh svega. Pavao kaže: "Od njih je po tijelu Krist koji je Bog povrh svega" (Rim 9,5). Davidov potomak nije sam po sebi Bog niti Bog poviše svega nego jer bijaše hram Boga koji je nad svime. Sa sobom ima sjedinjeno i spojeno božanstvo.

XXXI.

Zbog kazanoga "Isus Krist, jučer i danas, isti je i za vjekove" (Heb 13,8). Utjelovljenje ne razdjeljujemo na dvije osobe niti umjesto Jedinorođenca naviještamo i učimo dva sina. Ali smo naučili i učimo da su dvije naravi: jedno je božanstvo, drugo čovještvo; drugo je što jest, drugo što je postalo; jedno je Božji lik, drugo ljudski lik; jedno je onaj koji uzima, drugo koji je uzet; jedno je uzeti hram, drugo Bog koji ga je razorena uskrisio.

XXXII.

Naravi, dakle, ne stapamo niti učimo miješanje Stvoritelja i stvorenje te s riječi miješanje unosimo slijevanje. Naprotiv, poznajemo i narav Boga Logosa i priznajemo bit slugina lika, ali se jednoj i drugoj naravi klanjamo kao jednome Sinu. Jedno se s drugim naziva Krist. Učitelji pobožnosti nisu nazvali Kristom slugin lik kada je sam i bez božanstva. Oni koji govore[772] o miješanju unose s time i stapanje. Stapanjem se pak unosi promjena. Kada nastupi promjena niti Bog ostaje kod vlastite naravi niti čovjek kod svoje. Nužno je da Bog i čovjek napuste međe biti te se ni Bog ne spoznaje Bogom ni čovjek čovjekom.

To neće ni o ljudskome ustroju držati nitko tko ispravno misli. Ne kažemo da se duša pomiješala s tijelom nego sjedinila i spojila te obitava i djeluje. Nitko neće, ako nije lud, kazati da je duša smrtna ni tijelo besmrtno. Naprotiv, obje naravi razlučujemo, ali priznajemo jedno živo biće, sazdano iz obiju. Jednu i drugu narav nazivamo različitim imenima: jednu dušom, drugu tijelom. Od obiju sazdano biće nazivamo drugim imenom: oslovljavamo čovjekom.

To, dakle, uzimamo za sliku i kod Utjelovljenja. Odbacujemo onu hulu[773] i otklanjamo pomiješanost. Nastavljamo pak rabiti pojmove

[771] Možda Teodoret ima na pameti netom navedeno mjesto iz 2 Kor 8,6.
[772] To su apolinaristi.
[773] Misli se na apolinarizam i njegovu zabludu.

sjedinjenje, spajanje i zajedništvo. Učimo razlikovanje naravi, a jedinstvo osobe. Tako također pobijamo Arijevu i Eunomijevu hulu. Ono što je Spasitelj Krist kazao i učinio kao maleno pripisujemo liku sluge, a uzvišeno i Boga dostojno i veliko dodjeljujemo višnjem i velikome božanstvu koje nadilazi svaki um.

XXXIII.

Međutim, vrijeme da se vratimo onome što smo naumili.

Pošto je, dakle, Gospodin Krist bio uzet na nebesa i sebe prikazao Ocu kao jamca ljudskoga mira, ljudima kao stanoviti zalog šalje milost Duha: Duha - učitelja i vježbatelja, borca kod onih koji su za pobožnost; budnoga čuvara onih koji vjeruju; iscjelitelja duševnih bolesti; liječnika rana dobivenih od grijeha; Duha - vojskovođu koji uči nadvladati đavla te oborene na zemlju čini krilatima; Duha koji podučava zemnike vladanju nebesnikâ: da prezru tijelo, brinu se za dušu; omalovaže sadašnje, teže za budućim; da očekivano gledaju vjerom; da ništa ne drže do blistavoga u životu; da se smiju slavi; da prezru bujice bogatstva; da tjelesnu ljepotu promatraju kao uvenuli cvijet, da ne tuguju u oskudici; da se bolesni ne žaloste; da se, uvrijeđeni, vesele; da se, oplijenjeni, raduju; da suprotivštine podnose ustrajno; da se mole za protivnike; da blagoslivlju one koji proklinju; da naprosto imaju dio u svakome mudroslovlju. To je učila milost Duha: to je učila zemlju i more. To nakon dolaska našega Spasitelja misle i barbari; to misle stanovnici zemlje; to misle vojnici, to misle stanovnici s krajeva svijeta.

XXXIV.

Glasno, dakle, opjevajmo Darovatelja neizrecivo mnogih dobara: Onoga koji nas je iz krajnje nerazboritosti opet doveo prvotnoj naravi; Onoga koji je radi nas postao siromašan da se mi obogatimo njegovim siromaštvom. S njime slavimo njegova istinitoga Oca koji je tako ljubio svijet da je za nj dao svoga jedinorođenoga Sina te nitko tko u nj vjeruje ne propadne nego ima vječni život.[774] S Ocem i Sinom također slavimo Duha Svetoga u kome, kršteni, primamo zalog dara. Po Duhu smo prosvijetljeni u dušama; po njemu naučismo Utjelovljenje; po njemu se

[774] Usp. Iv 3,16.

uputismo u teologiju; po njemu se lišismo nerazboritosti; po njemu se oslobodismo lutanja i spoznasmo istinu.

Prestanimo biti radoznali glede naravi Nerođenoga: da li je i on dobar i pravedan te je li moguće da postoji tkogod koji se nije rodio ili nije bio stvoren. Prestanimo pretraživati rođenje Jedinorođenca i istraživati način i prosuđivati o nerođenome i rođenome i mjeriti nemjerljivo. Prestanimo zlonamjerno ispitivati izlaženje Duha i tražiti da naučimo ono što je poznato samo Ocu i Sinu i Duhu Svetome. Zadovoljimo se poukom koju je dao Duh. Ne želimo nadvisiti Pavlovo znanje. Pavao kaza da dijelom spoznaje, dijelom prorokuje i da istinu motri u zrcalu i zagonetci.[775] Iščekujmo uživanje dobara u koja se nadamo. Onda ćemo savršeno naučiti kada nam ne bude štetilo razmetanje, kada nas ne bude rušila oholost, kada budemo živjeli bez strasti.[776]

U ovome vremenu, dakle, ostanimo kod otačkih učenja da ne bismo, tražeći bolje, ispali iz manjega. To je pretrpio praroditelj Adam. On je, naime, žudio postati Bog, a uz to izgubio biti Božjom slikom.

XXXV.

Neka, dakle, nitko ne boluje s obzirom na teologiju.[777] Neka nitko ne hramlje glede Utjelovljenja: neka Krista, rođena iz Djevice, prizna Bogom isto tako kao i čovjekom, jedno i drugo. Stoga Svetu Djevicu učitelji pobožnosti nazivlju Bogorodicom i čovjekorodicom. Jedno je jer je po naravi rodila sličnoga a drugo jer je slugin lik posjedovao sjedinjeni Božji lik. Tako ćemo veličati onoga koji je po teologiji i utjelovljenju objavio otajstvo koje nam je bilo skriveno.

Učinivši čistoćom života sami sebe hramovima Bogu, primimo Boga za stanovnika. Prosvijetljeni Božjim zrakama živimo[778] časno kao danju iščekujući blaženu nadu i očitovanje slave velikoga Boga i Spasitelja našega Isusa Krista: s njime Ocu, s Duhom Svetim, slava i moć u vijeke vjekova. Amen.

[775] Usp. 1 Kor 13,9.

[776] U izvorniku je znameniti pojam ἀπάθεια.

[777] U Teodoretovu rječniku riječ θεολογία označuje nutarnji život u Bogu.

[778] Usp. Tit 2,13.

PISMO 83

ALEKSANDRIJSKOME BISKUPU DIOSKURU

Najveću utjehu[779] ocrnjenima[780] pružaju izvještaji[781] božanskoga Pisma. Kada nekoga udare laži neobuzdana jezika pa trpi oštre ubode tuge sjeti se povijesti Josipa[782] koji je dostojan udivljenja. Motreći lik razumnosti i učitelja svakojake vrline kako podnosi optužbu da je potkopao tuđi brak i zato zatvoren i okovan te onako dugo vrijeme boravi u zatvoru, muku liječi lijekom toga izvještaja. Jednako tako i opet kada isti ustanovi da je nadasve blagi David[783] koga je Saul[784] protjerao kao tiranina dvaput uhvatio neprijatelja, ali ga bez štete pustio, iznova otuda crpe ustuk za žalost.

Kada dotični vidi kako su opaki Židovi nazvali "varalicom" (Mt 27,63) samoga Gospodina Krista, tvorca vjekova, stvoritelja svega, pravoga Boga i Sina pravoga Boga, više ne stječe samo utjehu već najveću radost jer je smatran dostojnim Gospodnjega zajedništva.

Prisiljen sam sada ovo pisati jer sam pročitao pismo tvoje Svetosti nadasve svetome nadbiskupu gospodinu Domnusu koji je Bogu veoma drag.[785] U pismu se nalazi i to da su neki došli u veliki grad kojim upravlja tvoja Svetost[786] i optužili nas da jednoga našega Gospodina Isusa Krista dijelimo na dva sina i da to govorimo u Antiohiji gdje više desetaka tisuća slušalaca sačinjava skup.[787]

Plakao sam što se oni usudiše smisliti očitu klevetu. Trpio sam - oprosti mi, gospodaru, muka me tjera reći - što tvoja Savršenost po Bogu nije za me nedirnutim sačuvala jedno uho nego je povjerovala onome što

[779] Izvorni se tekst poslanice nalazi u Y. AZÉMA, *Correspondance*, II, 204-218.

[780] Teodoret je ovo pismo pisao tijekom g. 448. O tome vidi Y. AZÉMA, *Correspondance*, II, 204 bilj. 3.

[781] O Dioskuru vidi u našem trećem uvodnom poglavlju br. 5.

[782] Usp. Post 39, 1-23.

[783] O znamenitome židovskome kralju Davidu usp. E. MANGENOT, *David*, DB, 2, 1311-1324.

[784] O Saulu usp. H. LES"TRE, *Saül*, DB, 5, 1500-1507.

[785] O Domnusu rekosmo nekoliko riječi u našem trećem uvodnom poglavlju pod br. 6.

[786] To je Aleksandrija.

[787] Riječ je o vjernicima koji u crkvi slušaju propovijed.

su oni govorili. Dok je dotičnih trojica, četvorica, petorica ili deset, ja imam više desetina tisuća ljudi koji svjedoče za pravovjernost učenja.

Proveo sam poučavajući šest godina za vrijeme antiohijskog biskupa Teodota, blažene i svete uspomene.[788] Teodota je resio blistavi život i poznavanje božanskih učenja. Potom, opet, slijedi trinaest godina u doba blaženoga Ivana koji se toliko radovao dok smo mi govorili da je obim rukama pljeskao i često se podizao. Tvoja je Svetost u pismu posvjedočila da se Ivan od djetinjstva hranio božanskim riječima i posjedovao veoma točnu spoznaju božanskih nauka.[789] Uz to evo je sedam godina Bogu veoma dragoga nadbiskupa gospodina Domnusa. Ipak sve do dana današnjega, iako je proteklo toliko vremena, nitko od biskupâ, Bogu predragih, niti od veoma pobožnih klerika nije nikada korio ono što smo govorili. S kojim je veseljem kršćanski puk slušao naše riječi tvoja Svetost po Bogu može lako doznati od ljudi koji otamo dolaze ovamo kao i onih koji odovud prispiju tamo.[790]

Izneseno ne rekoh što bih se hvalio nego prisiljen da se branim. Također nisam htio potvrđivati blistavost svojih govora nego jedino pravovjernost. I veliki je učitelj nastanjenoga svijeta, božanstveni Pavao, sebe uvijek nazivao zadnjim[791] među svetima i prvim među grešnicima, a ipak je bio prisiljen - da bi začepio usta lažljivcima - umetnuti popis svojih vlastitih napora. Pokazujući da je popis patnja iz nužde, a ne slobodnoga izbora, odao je: "Hvaleći se postao sam nepametan. Vi ste me prisilili" (2 Kor 12,11).

Ja uistinu poznam svoj jad i preveliku nevolju jer sam podložan mnogim pogreškama. Po samoj se vjeri nadam uživati kakvu poštedu na dan božanskoga objavljenja.[792] Čeznem i nastojim slijediti stope Svetih otaca i trudim se čistim čuvati evanđeoski nauk koji su nam u sažetku predali nadasve Sveti oci okupljeni u bitinijsku Niceju.[793] Kao što vjerujem da je jedan Bog Otac i jedan Duh Sveti koji izlazi iz Oca, isto tako da je jedan Gospodin Isus Krist koji je jedinorođeni Sin Božji, rođen prrije vjekova iz Oca, "odsjaj slave i otisak hipostaze" (Heb 1,3) Očeve.

[788] Teodot je preuzeo antiohijsku biskupsku stolicu g. 417. Dijelom je sudjelovao u pelagijanističkim raspravama. Teodot je bio protiv Ivana Zlatoustoga. O tome biskupu na svome mjestu govori C. KARALEVSKIJ, *Antioche*, DHGE, t. 3.

[789] Ivan je predvodnik antiohijaca na Efeškome saboru g. 431.

[790] Riječ je o Antiohiji i Aleksandriji.

[791] Usp. 1 Kor 15,8-9.

[792] Teodoret ima na pameti slavni Kristov dolazak na koncu vremena.

[793] Odnosi se na Niceju gdje se slavio prvi opći crkveni sabor g. 325.

On se radi ljudskoga spasenja utjelovio i učovječio i po tijelu rodio iz Djevice Marije.

Tako nas je također učio premudri Pavao. On reče: "Njihovi su oci i od njih je po tijelu Krist koji je nad svime Bog, blagoslovljen u vijeke, amen" (Rim 9,5). I opet: "... o njegovu Sinu, nastalu iz Davidova potomstva po tijelu, uspostavljenom Božjim Sinom u moći po Duhu svetosti" (Rim 1,3).

Radi toga Svetu Djevicu nazivamo Bogorodicom i one koji odbacuju taj naziv smatramo tuđima u odnosu na pravovjerje. Na isti način nazivamo krivotvoriteljima i iz kršćanske zajednice isključujemo one koji jednoga Gospodina našega Isusa Krista dijele na dvije osobe ili dva sina ili dva gospodina. Čusmo kako posve božanstveni Pavao govori: "Jedan Gospodin, jedna vjera, jedno krštenje" (Ef 4,5). I opet: "Jedan Gospodin Isus Krist po kome je sve" (1 Kor 8,6). I ponovno: "Isus Krist: jučer i danas, isti je i za vjekove" (Heb 13,8). I na drugome mjestu: "Onaj koji siđe upravo je isti koji je uzišao ponad sva nebesa" (Ef 4,10). U Pavla se može naći bezbroj drugih sličnih riječi koje navješćuju jednoga Gospo-dina.

Isto tako uzvikuje božanstveni Evanđelist: "I Riječ je postala tijelo i stanovala među nama i motrili smo njezinu slavu, slavu kao Očeva jedinorođenca, puna milosti i istine" (Iv 1,14). I njegov imenjak, veliki Krstitelj, izvikuje govoreći: "Poslije mene dolazi čovjek koji je prije mene jer bijaše prije mene" (Iv 1,30). Pošto je Krstitelj naznačio jednu Osobu, dodao je oboje: božansko i ljudsko. Ljudsko je izričaj "čovjek" i "dolazi", a božansko izričaj "bijaše prije mene". Krstitelj je jamačno znao da Onaj koji dolazi "poslije" nije jedan, a drugi onaj koji je "prije" njega. Znao je da je Isti kao Bog vječan, a da se kao čovjek poslije njega rodio iz Djevice.

Jednako je i preblaženi Toma ruku stavio na Gospodnje tijelo i nazvao Gospodinom i Bogom.[794] Po vidljivoj je naravi spoznao nevidljivu. Tako i mi naučismo razliku između Gospodnjega tijela i božanstva. Ipak znamo za jednoga Sina: utjelovljenoga Boga Logosa.

Isto smo također naučili od Svetoga pisma i Otaca koji su Pismo tumačili. To su: Aleksandar[795] i Atanazije,[796] navjesnici istine snažnoga

[794] Usp. Iv 20,28.

[795] O Aleksandru vidi naš zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 1.

[796] Atanaziju smo u istome nizu posvetili cijeli spis.

glasa. Oni su resili Vašu apostolsku stolicu. Isto učismo od Bazilija[797] i Grgura[798] i drugih svjetala nastanjenoga svijeta. Moji spisi izravno svjedoče da smo se služili djelima blaženoga Teofila[799] i Ćirila[800]. Po njima ušutkujemo one koji se usuđuju protusloviti.

One pak koji dokidaju razliku između Gospodnje puti i božanstva te sad govore da se božanska narav promijenila u pùt, a sad pùt preinačila u narav božanstva nastojimo iscijeliti lijekovima spomenutih divnih ljudi. Oni nas jasno uče o razlici dviju naravi i Gospodnje tijelo nazivaju božanskim jer je postalo tijelo Boga Logosa. Ali kao bezbožno odbijaju da se tijelo izmijenilo u narav božanstva.

Mislim da i tvoja Svetost dobro zna kako nam je često pisao Ćiril, blažene i svete uspomene.[801] Kada je u Antiohiju poslao *Spise protiv Julijana*[802] kao i ono što je napisao *O jarcu za pustinju*[803] zamolio je da blaženi Ivan, antiohijski biskup,[804] to pokaže uglednim učiteljima na Istoku. Pročitavši divili smo se i pisali Ćirilu, blažene uspomene. On je na to odgovorio svjedočeći za našu točnost i raspoloženje. Mi smo to pismo sačuvali.

Naše pak ruke svjedoče da smo dvaput pisali iskaze[805] što ih je o Nestoriju[806] objavio Ivan, blažene uspomene.[807] Međutim, dotični[808] o nama ono blebeću[809] trudeći se svoju bolest time prekriti što nas ocrnjuju.

[797] Baziliju smo u istome nizu posvetili cijeli spis.

[798] Mislimo da je to Grgur Nazianski.

[799] O Teofilu vidi M. MANDAC, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, Makarska, 1995, 188.

[800] Ćirilu smo posvetili zasebnu knjigu u ovome nizu. Za sada nažalost još nije objavljena.

[801] Riječ je, jasno, o sv. Ćirilu Aleksandrijskome.

[802] O tome smo Ćirilovu spisu rekli nekoliko riječi u knjizi posvećenoj tome crkvenome ocu.

[803] Pustinjski se jarac spominje samo u Lev 16,20-25. O njemu vidi H. LESETRE, *Bouc émissaire*, DB, 1, 1871-1876. Spis koji spominje Teodoret zapravo je Ćirilova Ep 41. Tekst se nalazi u PG, 77, 201B-221A. U PG piše: *Ep 41 ad episcopum Acacium de capro emissario*. U napomeni je naznačeno da je Ćiril pismo poslao *ad Acacium Melitenae episcopum*. Taj se biskup doista dopisivao s Ćirilom. O tome Akaciju usp. E. MARIN, *Acace de Mélitene*, DTC, 1, 290; U. ROUZIES, *Acace*, DHGE, 1, 242-243. Inače Y. AZEMA, *Correspondance*, II, 216 bilj. 4. kaže da je Ćiril svoje pismo poslao Akaciju iz Scitopolisa. Spominjemo da se Ćiril dopisivao i s Akacijem iz Bereje o kome postoje zabilježbe u V. ERMONI, *Acace de Bérée*, DHGE, 1, 241-242 i J. PARISOT, *Acace de Bérée*, DTC, 1, 287-288.

[804] Riječ je o Ivanu već spomenutome u bilješci br. 11.

[805] Osobno ne znamo što Teodoret tu ima na umu. Ipak je o tome iznio neke podatke Y. AZÉMA, *Correspondance*, II, 219 bilj. 1.

[806] To je Nestorije kojega je osudio kao krivovjernika Efeški sabor.

[807] Već smo kazali tko je taj Ivan.

[808] To su Teodoretovi klevetnici.

[809] Klevetnici su kod Dioskura Teodoreta ocrnili da u kristologiji uči dva sina.

Neka, dakle, tvoja Svetost odagna ljude koji govore laž; neka se brine za crkveni mir; neka one koji se usuđuju dogmatske istine ništiti iscijele lijekovima koji brane od zla ili neka ih, ako ne prihvaćaju liječenje već ostaju neizlječivi, istjera iz stada da ovce ne postanu sudionice njihove sramote; nama neka iskaže uobičajene pažnje. Da pak napisasmo što mislimo svjedoči sve što smo osobno napisali s obzirom na božanska Pisma[810] kao i ono protiv Arijevih i Eunomijevih istomišljenika.[811]

Na samome kraju iznesenome navodim sažetak: ako netko ne kaže da je Sveta Djevica Bogorodica ili Gospodina našega Isusa Krista naziva naprosto čovjekom ili na dva sina razdvaja jedinoga Jedinorođenca i Prvorođenca svega stvorenja, neka je lišen nade u Krista i neka sav puk klikne: budi tako, neka tako bude!

Mi to tako rekosmo. Udostoj se, gospodaru, za me reći svoje molitve i razveseliti me odgovorom koji pokazuje da je tvoja Svetost odstranila klevetnike.

Ja i svi koji su sa mnom pozdravljamo u Kristu svekoliko bratstvo s Tvojom pobožnošću.[812]

[810] O tim Teodoretovim spisima vidi u našem drugom uvodnom poglavlju.

[811] Teodoret je često pisao protiv arijevstva i eunomijevstva. U drugom uvodnom poglavlju pod br. 27 naznačili smo da se izgubio njegov spis s naslovom *Protiv arijevaca i eunomijevaca*.

[812] U prvom smo uvodnom poglavlju rekli nekoliko riječi o vremenu kada je Teodoret pisao Dioskuru.

PISMO 104

CARIGRADSKOME BISKUPU FLAVIJANU

Već sam[813] jednim pismom[814] razložio tvojoj Svetosti[815] da nas doista ocrnjuju oni koji napadaju naš nauk. Jednako i sada[816] činim isto po nadasve Bogu dragim biskupima.[817] Oni su svjedoci ispravnosti mojih učenja kao i više desetaka tisuća vjernika koji u crkvama na Istoku slušaju naše propovijedi. Ipak je prije njih savjest i nadziratelj savjesti. Znam, naime, da se i božanstveni Apostol poslužio svjedočanstvom savjesti. Reče: "Naša je slava ovo: svjedočanstvo naše savjesti" (2 Kor 1,12). I opet: Kristu govorim istinu, ne lažem. Susvjedoči mi savjest u Duhu Svetome" (Rim 9,1).

Neka, dakle, tvoja sveta i Bogu draga glava zna da nas nije nikada nitko čuo propovijedati dva sina. To mi se učenje ukazuje gadnim i bezbožnim. Naime, "jedan je Gospodin Isus Krist po kome je sve" (1 Kor 8,6). Ja znam da je on i vječni Bog i čovjek na koncu dana. Iskazujem mu kao Jedinorođencu jedno klanjanje. Ipak sam upućen u razliku tijela i božanstva jer je sjedinjenje nepomiješano.

Na taj način svrstani u bojni red lako pobijamo hulu na koju su se protiv Jedinorođenca osmjelili Arije i Eunomije. Ono što je Gospodin kazao, a neznatno je i u skladu s uzetom naravi, pripisujemo mu ukoliko je čovjek. Isto tako, opet, ono što je u izričajima dostojno Boga i objavljuju tu narav pripisujemo mu ukoliko je Bog. Ipak ga ne dijelimo na dvije osobe. Naprotiv, učimo da i te i one riječi pripadaju jednome Jedinorođencu: ove kao Bogu, stvoritelju i gospodaru svega, a one kao čovjeku za nas postalome. Sveto pismo kaže da je On postao čovjekom, ali ne što se božanstvo promijenilo nego jer je ljudska narav uzeta od Abrahamova sjemena. To očito izriče božanstveni Apostol kada kaže: "Doista nije se zauzeo za anđele već se zauzima za Abrahamovo potomstvo. Zato je trebalo da po svemu nalikuje braći" (Heb 2,16). I

---

[813] Pismo smo preveli kako se nalazi u Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 24-30.
[814] To pismo više ne posjedujemo.
[815] O Flavijanu usp. u našem trećem uvodnom poglavlju br. 10.
[816] Ovo pismo potječe iz studenoga g. 448. O tome usp. Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 24 bilj. 2.
[817] Riječ je o sirijskim biskupima koji zimi g. 448. putuju u Carigrad u svrhu obrane vlastite vjere. Usp. Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 25 bilj. 4.

opet: "Obećanja su upućena Abrahamu i njegovu potomku. Ne veli i potomcima kao mnogima nego kao jednome: i tvome potomku koji je Krist" (Gal 3,16).

Pošto su navedeno i slično istrgnuli iz božanskoga Pisma Šimun,[818] Bazilid,[819] Valentin, Bardesan, Marcion i onaj koji ime nosi po ludosti,[820] Gospodina Krista nazivaju jedino Bogom koji nema ništa ljudsko već se ljudima pokazuje kao čovjek umišljanjem i prividom. Oni pak koji misle poput Arija i Eunomija vele da je Bog Logos uzeo samo tijelo dok je sam Logos u tijelu obavljao ulogu duše. Apolinar Gospodnje tijelo drži, doduše, prožetim dušom, ali um lišava obistinjenoga spasenja. Ne znam pak gdje je naučio razliku između duše i uma. Nauk božanstvenih apostola uči da je s tijelom uzeta razumna i umna duša te vjernicima obećava potpuno spasenja.

Ali postoji i druga četa krivovjernika koji suprotno štuju od iznesenoga. Fotin,[821] Marcel[822] i Pavao iz Samosate govore da je naš Gospodin i Bog samo čovjek. Kada s njima raspravljamo nužno je iznijeti dokaze za božanstvo i pokazati da je Gospo-din Krist također vječni Bog. Ako se pak borimo protiv druge udruge koja samo Bogom naziva našega Gospodina Isusa Krista, treba im suprostaviti božansko Pismo i otuda skupiti dokaze za uzeto čovještvo. Treba da liječnik posegne za lijekovima prema bolestima i svakoj primijeni onaj koji odgovara.

Stoga molim tvoju Svetost da dokrajči protiv nas dogovorenu objedu i obuzda jezike koji nas bez razloga prekoravaju. Mi se, naime, i poslije Utjelovljenja klanjamo jednome Sinu Božjemu, našemu Gospodinu Isusu Kristu. One koji nešto drugo misle nazivamo bezbožnima.

Udostoj se, gospodaru, za nas obaviti svoje svete molitve da uživajući božansku dobrotu prebrodimo more puno opasnosti i dojedrimo u Spasiteljeve luke u zavjetrini.

---

[818] To je Šimun Vrač. O njemu vidi: N. ADLER, *Simon der Magier,* LThK, 9, 768-769; É. AMANN, *Simon le Magicien,* DTC, 14, 2130-2140; *Simon le Magicien,* DB, 5, 1742-1743; J. QUASTEN, *Patrologia*, I, 225; J.A. GRASSI, *Simon Magus,* NCE, 13, 223.

[819] O Bazilidu vidi: W.A. LÖHR, Basilides, LThK, 2(1994), 59; J. QUASTEN, Patrologia, I, 227-229; J.T. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature,* 356-357; G. BAREILLE, *Basilide*, DTC, 2, 465-478; J. QUASTEN, *Basilides*, LThK, 2, 39; J.H. WASZINK, *Basilides*, RAC, 1, 1217-1225; E. M‹HLENBERG, *Basilides*, TRE, 5, 296-301; G. BARDY, *Basilide*, DHGE, 6, 1169-1175; G.W. MAC RAE, *Basilides*, NCE, 2, 160.

[820] To se odnosi na Manesa: usp. Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 26 bilj. 4.

[821] Fotin je bio biskup u Sirmij.

[822] To je Marcel iz Ancire.

PISMO 113

RIMSKOME BISKUPU LEONU

Ako je[823] Pavao, navjesnik istine, trublja Presvetoga Duha, pohitio velikome Petru da od njega donese rješenje onima koji su se u Antiohiji prepirali o stavu prema Zakonu,[824] tim više mi, neznatni i mali, trčemo Vašem apostolskome prijestolju[825] da od vas dobijemo lijek za rane Crkava. Vama pripada u svakome pogledu biti prvi. Vaše, naime, prijestolje rese mnoge prednosti. Sve druge gradove krasi prostranost ili ljepota ili mnoštvo stanovnika. Neke koji ne posjeduju spomenuto čine sjajnima stanoviti duhovni darovi. Vašemu je gradu djelitelj darova udijelio obilje dobara. Od svih je najveći i najblistaviji. Na čelu je čitavoga svijeta i biba se od mnoštva stanovnika. Uz to, uspostavio je vlast koja i sada vlada. Onima je nad kojima zapovijeda udijelio vlastito ime. Ipak ga osobito krasi vjera. Tome je vjerodostojno svjedok božanstveni Apostol koji kliče: "Vaša se vjera slavi u cijelome svijetu" (Rim 1,8).

Ako se smjesta čim je primio sjemenje spasonosnoga navještaja obremenio tim divnim plodovima koja riječ može proslaviti pobožnost što sada u njemu vlada? Također posjeduje grobove zajedničkih otaca i učitelja istine, Petra i Pavla koji prosvjetljuju duše vjernika. Taj je triput blaženi i božanstveni dvojac izišao na Istoku te posvuda prosijao zrake. Konac je života odvažno prihvatio na Zapadu te sada otuda rasvjetljuje nastanjenu zemlju. Oni su Vaše prijestolje učinili blistavijim. Ali i sada je njihov Bog osvjetlao njihovo prijestolje. Na nj je postavio vašu Svetost koja isijava zrake pravovjerja.

Za navedeno dade se naći i druge mnoge dokaze. Dostatan je pak vaš žar protiv zloimenih manihejaca.[826] Vaša ga je Svetost nedavno očitovala. Pokazala je revnost vaše bogoljubnosti s obzirom na božansko.

---

[823] Izvorni se tekst nalzi u Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 56-66. Također je otisnut u PL, 54, 846C-854A. Teodoret je Leonu pisao ovo pismo u rujnu ili listopadu g. 449. Leon je Teodoretu kao odgovor poslao svoje pismo. Nalazi se u PL, 54, 1046B-1055A i u PG, 83, 1319A-1322D.

[824] Usp. Dj 15,1-35.

[825] Leonu smo u ovome nizu posvetili cijelu knjigu.

[826] O tome vidi P. BATIFFOL, *Léon Ier*, DTC, 9, 228-229.

Ali i sadašnji vaš spis[827] dovoljno pokazuje vaš apostolski značaj. Čitali smo što je vaša Svetost napisala o učovječenju našega Boga i Spasitelja. Divili smo se točnosti napisanoga. Jednako je oboje istaknuto: vječno Jedinorođenčevo božanstvo iz vječnoga Oca i čovještvo iz Abrahamova i Davidova potomstva. I ovo: da je uzeta narav nama u svemu slična. Jedino je time bila neslična što je ostala neuvedena u nikakav grijeh jer se grijeh ne rađa iz naravi nego slobodnoga izbora. U spisu se i to nalazi da je jedinorođeni Sin Božji jedan; da njegovo božanstvo ne podliježe trpljenju; da je nepromjenljivo i neizmjenljivo kao Otac koji ga je rodio i Svesveti Duh. Stoga što božanska narav ne može podleći trpljenju Sin je uzeo trpnu narav da trpljenjem vlastitoga tijela netrpnost udijeli onima koji u njega vjeruju. Spis to sadrži i ono što je tome srodno.

Mi smo se divili Tvojoj duhovnoj mudrosti. Slavili smo milost Svesvetoga Duha. Ona je preko vas govorila. Tvoju svetost i potičemo i molimo i ištemo i usrdno zazivamo da priteče u pomoć Božjim crkvama koje su zapale u oluju.[828]

Nadali smo se da će oluja utihnuti posredstvom onih koje je vaša Svetost poslala u Efez.[829] Ali upadosmo u pogibeljniji vihor. Najpravedniji aleksandrijski biskup[830] nije se zadovoljio onim nezakonitim i najnepravednijim rušenjem nadasve svetoga i Bogu dragoga carigradskoga biskupa gospodina Flavijana.[831] Njegovu jarost nije ispunila niti slična sječa drugih biskupa.[832] Čak je i mene odsutna jednako umorio trstikom. Niti me je pozvao na sud niti nazočna sudio niti pitao što mislim o učovječenju našega Boga i Spasitelja.

Suci ne osuđuju ubojice, oskvrnitelje grobova i kradljivce tuđih ložnica prije nego oni sami izjavama potvrde presudu ili spomenuto drugi očevidno dokažu. Nas je pak čovjek koji se odhranio božanskim zakonima i trideset i pet noćišta[833] udaljene osudio kako je htio. To pak nije učinio samo sada. Već je prošle godine kada su dva čovjeka, oboljela od Apolinarove bolesti, tamo otrčala i protiv nas splela objede, u crkvi

[827] To se odnosi na *Ep 28 ad Flavianum*. Tekst se nalazi u PL, 54, 755A-782A.
[828] Riječ je o događajima tijekom g. 448. i pred Efeško "razbojstvo" iz g. 449.
[829] Tu Teodoret ima pred očima Leonove poslanike za Efeški sabor iz g. 449. O njima vidi u Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 60 bilj. 3.
[830] Teodoret se ironično izražava o Dioskuru.
[831] O njemu vidi u našem trećem uvodnom poglavlju br. 10.
[832] Teodoret ima na umu biskupe koji su osuđeni u Efezu g. 449.
[833] Tako se dade utvrditi udaljenost Cira od Efeza.

ustao i na nas bacio osudu i to iako sam mu pisao te pismom doznačio što mislim.[834]

Ja oplakujem crkvenu oluju, a ljubim mir. Po Vašim sam molitvama dvadeset i šest godina ravnao Crkvom koju mi je povjerio Bog svega što postoji. Niti za preblaženoga Teodota,[835] biskupa na Istoku, niti za vrijeme onih koji su nakon njega naslijedili antiohijsko prijestolje nisam pretrpio ni slučajan ukor.[836] Naprotiv, uz sudjelovanje božanske milosti više sam tisuća oslobodio od Marcionove bolesti, a mnoge sam druge iz Arijeve i Eunomijeve sljedbe priveo Gospodinu Kristu. Božjom sam voljom određen da budem pastir u osam stotina Crkava.[837] Toliko, naime, župa[838] broji Cir. Po Vašim molitvama u njima nije ostao ni jedan ljulj već se naše stado oslobodilo svake krivovjerne zablude. Onaj koji sve nadgleda zna koliko primismo stijena koje su na nas bacili nedostojni krivovjernici te koliko sam u mnogim gradovima po Istoku podnio bojeva protiv Grka, Židova i svakojake krivovjerne zablude. I poslije tolikoga znoja i truda osuđen sam bez suda!

Ja pak očekujem presudu Vašega apostolskoga prijestolja. Ponizno molim i ištem tvoju Svetost da u pomoć pritekne meni koji zaziva Vaš ispravan i pravedan sud te zapovjedite da dohitim do vas i dokažem kako moje učenje ide apostolskim stopama. Od onoga što sam napisao[839] nešto je od prije dvadeset godina; nešto od prije osamnaest godina; nešto od prije petnaest godina; nešto od prije dvanaest godina; nešto je protiv Arijevaca i eunomijevaca; nešto protiv Židova i Grka; nešto protiv vrača u Perziji; jedno je o svekolikoj providnosti; jedno o teologiji[840] i božanskome utjelovljenju. Po Božjoj sam milosti protumačio apostolske spise i proročka proročanstva. Iz navedenih je djela lako ustanoviti da li sam čvrsto sačuvao pravilo vjere ili prekoračio njegovu ispravnost. Ne prezrite, molim, moju molbu niti zanemarite jadnu sijedost osramoćenu nakon tolikih napora.

[834] To je pismo Dioskuru koje smo ovdje preveli.
[835] Teodot je postao antiohijskim biskupom g. 417.
[836] Teodoret isto ističe u Pismu 83. Ovdje smo ga preveli.
[837] To smo već naveli u prvome uvodnome poglavlju.
[838] O izvornoj grčkoj riječi usp. u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 6.
[839] Cijelo smo uvodno poglavlje posvetili Teodoretovim spisima.
[840] Teodoret zapravo ima na pameti razmišljanje o Trojstvu. To je za nj teologija.

Prije svega molim da me poučite da li se moram pokoravati onoj nepravednoj presudi ili ne jer očekujem Vaš sud.[841] Ako naredite da se pridržavam dosuđenoga, držat ću se i odsada neću dodijavati nikome od ljudi. Čekat ću, naprotiv, nepristrani sud našega Boga i Spasitelja.

Meni, svjedok je Gospodin Bog, nije stalo ni do časti ni slave već mi je samo do nastale sablazni. Možda će nas mnogi među priprostima i nadasve oni koje smo mi iz različitih krivovjerja oživjeli, držeći se prijestolja onih koji su sudili, smatrati krivovjernima. Nesposobni su uočiti točnost učenja. Svi koji borave na Istoku znaju da i poslije toliko vremena što sam biskup ne stekoh ni kuće ni njive ni obola ni groba. Naprotiv, dragovoljno sam prigrlio siromaštvo. Smjesta sam razdijelio što sam od roditelja baštinio poslije njihove smrti.

Ipak prije svega ponizno molim Vašu svetu i Bogu milu glavu da mi udijeli pomoć molitava. Ovo sam vašu Svtost izvijestio po veoma pobožnima i Bogu dragima svećenicima Hipaciju i Abrahamu, seoskim biskupima,[842] i po Alipiju, poglavaru[843] naših monaha. Mene su kao i ostale spriječili okovi carskih pisama da pohitam do vas.[844] Molim vašu Svetostt da spomenute gleda očinski, pruži im nepristrane i dobrostive uši, a svoje skrbi udostoji moju starost, ocrnjenu i bez razloga napadnutu. Ipak neka se prije svega svom snagom zauzme za vjeru kojoj se prijeti i Crkvama čuva netaknutu otačku baštinu te da i vaša Svetost, zauzvrat, od dobrostivoga Gospodina dobije naplatu.

[841] Leon je Teodoretu odgovorio pismom datiranim 11. lipnja g. 453. Tekst smo već naznačili u bilješci br. 1.

[842] O takvim biskupima usp. u našem sedmom uvodnom poglavlju br. 5.

[843] O nazivu na grčkom jeziku i o ulozi takvoga poglavara vidi J. REZAĆ, *Esarca dei monasteri*, DIP, 3, 1270-1271.

[844] Teodoret ima na pameti cara Teodozija. O njemu vidi u našem trećem uvodnom poglavlju br. 18.

PISMO 147

UPRAVITELJU IVANU

Meni je mir i život slobodan od briga mio i drag.[845] Radi toga sam dvorišna samostanska vrata zatvorio i izbjegavam sastajanja s poznatima.[846] Ali kako sam doznao da se proti evanđeoske vjere pokrenula novotarija, šutnju ne smatram neopasnom. Recimo da neki zlostavljaju čovjeka kome je palo u dio da kraljuje. Pogibelj se nadvije ne samo na one koji drsko pristaju nego posebice i na prisutne koji nisu odbili zlostavljatelje. Kojoj, onda, kazni neće s pravom podleći oni koji prihvaćaju da se ne osvrnu na one koji se usuđuju na hule protiv našega Boga i Spasitelja? Taj me strah danas prisilio da sada pišem i očitujem što - doznadoh - neki novotare.

Mnogi - kako neki kažu - u gradu puno pričaju da su neki svećenici molili i molitvu dovršavali uobičajenim završetkom. Jedni su govorili: Tebi dolikuje slava i tvome Kristu i tvome Duhu Svetome. Drugi govorahu: Milošću i čovjekoljubljem tvoga Krista s kojim Tebi dolikuje slava, s tvojim Duhom Svetim. Nadasve pak mudri arhiđakon[847] zapovjedio je da ne treba govoriti Krist nego slaviti Jedinorođenca.

Ako je to istina, ništa se ne može dodati bezboštvu. Arhiđakon, naime, ili jednoga našega Gospodina Isusa Krista dijeli na dva sina te jedinorođenoga Sina smatra pravim i po naravi rođenim, a Krista drži posinovljenim i krivim, i zato nedostojnim slavljenja[848] ili nastoji učvrstiti krivovjerje koje se sada zavelo.[849]

Da je nahrupila veoma velika oluja, netko bi pomislio da je arhiđakon iz bojazni od začetnika krivovjerja, zbog okolnosti, bio

[845] Pismo smo preveli kako se nalazi kod Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 200-232. Teško je sa svom točnošću kazati kada je Teodoret napisao ovo svoje pismo. Svakako je to bilo u razdoblju između Efeškoga "razbojničkoga" sabora od g. 449. i Kalcedonskoga općega sabora od g. 451. Pismo je uputio Ivanu o kome ne znamo ništa pobliže. O pismu je nekoliko popratnih riječi napisao sam izdavač i francuski prevodilac Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 200 bilj. 3.

[846] Naš je dojam da tu Teodoret govori o svome boravku u samostanu kamo je morao poći naredbom samoga cara na poticaj aleksandrijskoga patrijarha Dioskura. O tome smo rekli nekoliko riječi u uvodu iznoseći osnovne podatke o tijeku Teodoretova života.

[847] Razumije se da Teodoret tu govori sarkastično i porugljivo.

[848] Tu Teodoret zapravo sažima klasični nestorijanizam.

[849] To se odnosi na Eutihov monofizitski nauk.

blagonaklon huli. Budući pak da je Onaj koga hule prekoravao vjetrove i more[850] te udijelio mir onima na koje se srušila bura i jer se posvuda na zemlji i moru naviješta apostolski nauk, gdje je mjesto za hulu? Čak ni oni koji su u crkvena učenja kao zlo posijali jednu narav tijela i božanstva[851] nisu zabranili da se slavi Gospodin Krist. To se lako dade naučiti od onih koji dolaze odonuda.[852]

Trebalo je da on[853] koji je na čelu crkvenoga reda pozna božansko Pismo i da iz njega nauči kako navjestitelji istine kao što jednako jedinorođenoga Sina svrstavaju s Ocem, isto tako, opet, naziv Krist zamjenjuju nazivom Sin. Krista čas broje s Ocem, čas s Duhom Svetim jer Krist nije drugi u odnosu na jedinorođenoga Sina Božjega.

Također možemo čuti nadasve božanstvenoga Pavla kako u pismu Korinćanima uči svekoliki svijet govoreći: "Jedan je Bog Otac od koga je sve i jedan Gospodin Isus Krist po kome je sve" (1 Kor 8,6). Pavao istoga naziva i Kristom i Isusom i Gospodinom i Stvoriteljem svega. Kada piše Solunjanima ovako veli: "Neka sami Bog i Otac naš i Gospodin naš Isus Krist do vas usmjeri naš put" (1 Sol 3,11). Čak je u drugoj poslanici istina Krista stavio pred Oca ne što bi izvrnuo redoslijed nego jer uči da slijed imenâ ne naučava razliku s obzirom na častî i naravî. Pavao ovako reče: "Neka sami Gospodin naš Isus Krist i Bog i Otac koji nas je ljubio i po milosti udijelio vječnu utjehu i dobru nadu utješi vaša srca i učvrsti u svakome djelu i dobroj riječi" (2 Sol 2,16-17). Na koncu pisma Rimljanima poslije nekoliko savjeta Pavao je dodao: "Potičem vas, braćo, po našem Gospodinu Isusu Kristu i po ljubavi Duha" (Rim 15,30).

Da je Pavao vjerovao kako je Krist netko drugi, a ne Sin, ne bi ga stavio ispred Svesvetoga Duha. Kada piše Korinćanima Pavao je u samome uvodu napomenuo jedino Kristovo ime jer je i samo dostatno da vjernicima ulije strahopoštovanje. Reče: "Potičem vas, dakle, braćo, imenom Gospodina našega Isusa Krista da svi isto govorite" (1 Kor 1,10). I opet pišući Korinćanima ovako je utvrdio kraj pismu: "Neka je milost Gospodina našega Isusa Krista i ljubav Boga i Oca i zajedništvo

[850] Usp. Mt 8,23-26.

[851] To je osnovni monofizitski nauk.

[852] To se odnosi na biskupe koji su prisustvovali Efeškome "razbojničkome" saboru: usp. Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 203 bilj. 6.

[853] Nama se čini da se to odnosi na prethodno spomenutoga arhiđakona. Ipak spominjemo da Y. AZÉMA drži da Teodoret pred očima ima samoga Eutiha: usp. *Correspondance*, III, 203 bilj. 7.

Duha Svetoga s vama svima" (2 Kor 13,13). I tu je Pavao ime Krist stavio ne samo ispred Duha nego i samoga Oca. To je[854] u svim Crkvama početak otajstvenoga bogoslužja.[855]

Međutim, po tome divnome zakonu[856] dolikuje udaljiti iz otajstvenih izreka najsvetije ime našega Boga i Spasitelja Isusa Krista!?

Ali posve je suvišno o tome duljiti. Božanstveni Apostol svaki početak pisma obasjava Kristovim imenom. Čas kaže: "Pavao, rob Isusa Krista, pozvani apostol..." (Rim 1,1). Čas pak: "Pavao, pozvani apostol Isusa Krista..." (1 Kor 1,1). Također veli: "Pavao, Božji rob, apostol pak Isusa Krista..." (Tit 1,1). Povezujući blagoslov s uvodom, Pavao ga crpe iz toga vrela. Ime Sina pridružuje Bogu i Ocu i veli: "Milost vam i mir od Boga, našega Oca, i Gospodina Isusa Krista" (Rim 1,7). Pavao i završetke poslanica uresuje istim blagoslovom. Kaže: "Milost Gospodina Isusa Krista sa svima vama, amen" (Rim 16,24).

Pronaći se mogu i drugi mnogobrojni dokazi iz kojih se lako nauči da Gospodin naš Isus Krist nije druga osoba uz Sina koji upotpunjuje Trojstvo. Isti, naime, bijaše prije vjekova jedinorođeni Sin i Bog Logos, a poslije Utjelovljenja se naziva Isus i Krist. Nazive je dobio od djelâ. Isus znači spasitelj: "Nazvat ćeš njegovo ime Isus jer će on spasiti svoj narod od njegovih grijeha" (Mt 1,21). Nazvan je Kristom jer je u ljudskome pomazan Svesvetim Duhom.

Isus Krist se također nazivaše velikim svećenikom, apostolom, prorokom i kraljem. Davno prije uzvikuje silni Mojsije: "Proroka kao mene od vaše će vam braće podignuti Gospodin Bog" (Pnz 18,15). Božanstveni je pak David uskliknuo govoreći: "Zakle se Gospodin i neće se pokajati: ti si svećenik po redu Melhizedekovu" (Ps 109,4). Proroštvo potvrđuje Apostol kada kaže: "Imajući, dakle, Velikoga velikog svećenika, držimo vjeroispovjed" (Heb 4,14). I to da je kao Bog vječni kralj iznova nas poučava proročka pjesma. Rečeno je: "Prijestolje je, Bože, tvoje u vijeke vjekova; palica je tvoga kraljevstva, palica ispravnosti" (Ps 44,7). Čak nam pokazuje i njegovu ljudsku moć. Krist kao Bog i Stvoritelj posjeduje vlast nad svime, kao čovjek je prima. Stoga je dodano: "Ljubio si pravednost, a mrzio nepravdu. Zato te pomazao, Bog, tvoj Bog, uljem radosti pred tvojim sudruzima" (Ps 44,8).

[854] Tj. 2 Kor 13,13.

[855] Teodoret na umu vjerojatno ima euharistiju.

[856] Odnosi se na zapovijed arhiđakona koji traži da se iz doksologije izostavi ime Krist.

U *Drugome psalmu* sami pomazani izjavljuje: "Ja sam od njega bio postavljen kraljem na Sionu, njegovoj svetoj gori. Naviještam Gospodnju naredbu. Gospodin mi je rekao: ti si moj Sin, ja sam te danas rodio. Traži od mene i dat ću ti narode za tvoju baštinu i za tvoj posjed krajeve zemlje" (Ps 2,6-8). To je Pomazani rekao kao čovjek: kao čovjek prima što ima kao Bog. Proročka ga je milost u samome početku psalma postavila s Bogom i Ocem. Reče: "Zašto su bješnjeli narodi i puci se trudili oko ispraznoga? Ustali su zemaljski kraljevi i upravnici se okupili protiv Gospodina i protiv njegova Pomazanika" (Ps 2,1).

Neka, dakle, nitko nerazumno ne misli kako je Krist drugi pokraj jedinorođenoga Sina i sebe ne smatrajmo mudrijima od milosti Duha. Počujmo velikoga Petra koji glasno izjavljuje: "Ti si Krist, Sin Boga živoga" (Mt 16,16). Također čujmo kako tu vjeroispovjed potvrđuje Gospodin Krist koji reče: "Na toj ću stijeni sagraditi svoju Crkvu i neće je nadvladati vrata podzemlja" (Mt 16,18). Stoga ni premudri Pavao, najvrsniji graditelj Crkava, nije postavljao drugi temelj nego taj. Veli: "Ja sam kao mudar graditelj položio temelj. Drugi pak nadograđuje. Nitko ni ne može položiti drugi temelj osim položenoga. To je Isus Krist" (1 Kor 3,10-11).

Kako, dakle, oni kojima nije naređeno polagati temelj nego na postavljenome dograđivati smišljaju drugi temelj? Onaj je pak božanstveni čovjek znao da je Krist temelj i tim se nazivom uznosio. Čas kaže: "S Kristom sam skupa raspet. Ja više ne živim već u meni živi Krist" (Gal 2,19). Čas opet: "Krist je moj život, a smrt dobitak" (Fil 1,21). I ponovno: "Ne htjedoh što među vama znati osim Isusa Krista i njega raspetoga" (1 Kor 2,2). I malo prije toga: "Mi navijeŝtamo Krista raspetoga, Židovima sablazan, poganima ludost, a samima spašenima - Židovima i Grcima - Krista, Božju moć i Božju mudrost" (1 Kor 1,23). Pišući Galaćanima Pavao je također rekao: "Kada se svidjelo Onome tko me odvojio od krila moje majke i po svojoj milosti pozvao očitovati svoga Sina u meni da ga navijestim među poganima..." (Gal 1,15). Kada je pisao Korinćanima Pavao nije rekao: mi navijeŝtamo Sina nego "raspetoga Krista" (1 Kor 1,23). To nije što bi Pavao činio protivno od onoga što je bilo naređeno nego jer je znao da je Isti: i Isus i Krist i Jedinorođenac i Bog Logos. Radi toga je, počinjući pisati Rimljanima, samoga sebe nazvao "robom Isusa Krista" (Rim 1,1). Pavao je kazao da je bio "odijeljen za Božje evanđelje koje je prorekao po svojim

prorocima u Svetim pismima o svome Sinu koji je po tijelu nastao iz Davida, ali je postavljen za Sina Božjega u snazi" (Rim 1,1-4), itd.

Pavao je Istoga nazvao: Isus Krist, Davidov sin po tijelu, Sin Božji, kao Bog[857] i Gospodar svega. Čak kada je posred poslanice spomenuo Židove dodao je: "Njihovi su oci i od njih je po tijelu Krist koji je povrh svega Bog: blagoslovljeni u vijeke vjekova, amen" (Rim 9,5). Pavao kaza da Isti po tijelu rod vuče od Židova; da je vječni Bog; da plemeniti slave Gospodara svega stvorenja. Taj nam je nauk pružio i onim što je napisao divnome Titu kada reče: "Očekujući blaženu nadu i očitovanje slave velikoga Boga i Spasitelja našega Isusa Krista" (Tit 2,13). Tako je Istoga nazvao i Spasiteljem i velikim Bogom i Isusom Kristom. Pavao i drugdje veli: " ... u kraljevstvu Krista i Boga" (Ef 5,5). Jednako je anđeoski zbor kazao pastirima: "Gle, danas vam se rodio Krist Gospodin u Davidovu gradu" (Lk 2,11).

Uistinu je suvišno prikupljati slična svjedočanstva kada se piše ljudima koji se danju i noću bave Gospodnjim zakonom. Navedena dostaju uvjeriti čak i najtvrđe da ne dijele božanske nazive. Ipak neću pristati da jedno izostavim. Kažu da je dotični[858] rekao kako je mnogo pomazanika, a Sin jedan. Da je čitao božansko Pismo, ustanovio bi da je dobrohotni Gospodin naziv sina mnogima darovao.

Mojsije, zakonodavac, pišući drevnu povijest, reče: "Kada su Božji sinovi vidjeli da su ljudske kćeri lijepe, sebi su od njih uzeli za žene" (Post 6,2). Sami je Bog svemira rekao tome proroku: "Reci faraonu: moj prvorođeni sin Izrael" (Izl 4,22). I u Velikoj je pjesmi rečeno: "Veselite se, puci, s njegovim narodom i neka se njime ojačaju svi sinovi Božji" (Pnz 32,43). Bog po proroku Izaiji kaže: "Rodio sam i podigao sinove, ali su me oni zabacili" (Iz 1,2). I triput blaženome Davidu veli: "Ja sam rekao: bogovi ste i svi ste sinovi Svevišnjega" (Ps 81,6).

Premudri je Pavao ovako pisao Rimljanima: "Oni koje vodi Duh Božji, ti su Božji sinovi. Niste primili duh robovanja za ponovni strah već ste dobili Duha posinovljenja u kome kličemo Abba, Oče. Sami Duh susvjedoči našemu duhu da smo Božja djeca. Ali ako smo djeca, tada smo baštinici, baštinici Božji, a Kristovi subaštinici ako zajedno trpimo da se zajedno i proslavimo" (Rim 8,14-17). Pišući Galaćanima Pavao ovako kaza: "Budući da ste sinovi, Bog je otposlao Duha svoga Sina u

857 Teodoret je napisao ὡσ Θεόν.

858 Vidi što smo rekli u bilješci br. 9.

vaša srca. On uzvikuje Abba, Oče. Stoga više nisi rob nego sin. Ali ako si sin, tada si Božji baštinik po Isusu Kristu" (Gal 4,6-7). Pavao je isto učio i Efežane. On veli: ljubavi nas je unaprijed odredio za posinovljenje, po Isusu Kristu, za se" (Ef 1,5).

Ako, dakle, Krista zato ne treba slaviti kao Boga jer je ime Krist općenito, nećemo mu se klanjati niti kao Sinu. I taj su naziv mnogi dijelili. Ali što rekoh Sin? Mnogi su od Boga darovatelja dobili sami naziv bog: "Bog bogova, Gospodin, govorio je i pozvao zemlju" (Ps 49,1). Također: "Ja sam kazao: bogovi ste" (Ps 81,6). Također: "Nećeš govoriti zlo o bogovima" (Izl 22,28). Mnogi su čak otimačinom posjedovali taj naziv. Zlodusi koji su zaveli ljude taj su naziv pripisali kumirima. Radi toga Jeremija izvikuje: "Neka bogovi koji nisu načinili nebo i zemlju iščeznu s lica zemlje i s lica neba" (Jer 10,11). I ponovno: "Sebi su načinili bogove od srebra i zlata" (Bar 6,3).

Izaija se rugao pravljenju kumira. Najprije kaza: "Polovicu je od toga spalio na vatri. Ispekavši meso, pojeo je i rekao: užitak mi je da se grijem i motrim svjetlo." Potom je dodao: "Ostatak je izdubao kao boga te se tome klanja govoreći: oslobodi me jer ti si moj bog" (Iz 44,16-17). Stoga oplakujući ih kaže: "Znaj da je njihovo srce pepeo" (Iz 44,20). Pjesnik David naučio nas je pjevati psalam: "Svi su poganski bogovi zlodusi. Gospodin je stvorio nebesa" (Ps 95,5).

Međutim, istoimenost imena uopće ne šteti onima koji znaju biti pobožni. Znamo da su zlodusi lažno sami sebi i kumirima pripisali božanski naziv. Tu su čast sveti stekli milošću. Bog svega uistinu je i naravlju Bog kao i njegov jedinorođeni Sin i Svesveti Duh. To nas je jasno naučio nadasve sveti Pavao. Ovako kaže: "Ali ako i postoje nazvani bogovi bilo na nebu ili na zemlji - tako jesu mnogi bogovi i brojni gospodari - ipak mi imamo jednoga Boga Oca od kojega je sve i mi smo za njega i jednoga Gospodina Isusa Krista po kome je sve i mi smo po njemu" (1 Kor 8,5-6).

Duhom se Božjim naziva Svesveti Duh, ali i ljudska duša. Rečeno je: "Izići će njegov duh" (Ps 145,4). Također: "Blagoslivajte Gospodina dusi i duše pravednih" (Dn 3,86). Pjesmotvorac David i anđele nazva dusima. Reče: onaj koji anđele čini svojim dusima i plamene ognja svojim službenicima.[859]

[859] Usp. Ps 103,4.

Ali što govorim o anđelima i ljudskim dušama? Gospodin je tako oslovio i zloduhe. Reče: zet će drugih sedam duhova nečistijih od sebe i ući će u njega i onome će čovjeku zadnje biti gore nego prvo" (Lk 11,26).

Međutim, istoimenost uopće ne vrijeđa pobožna čovjeka. Po naravi Bog je jedan: Otac i njegov jedinorođeni Sin i njegov Svesveti Duh. I Sin je po naravi jedan: Božji Jedinorođenac, utjelovljeni Bog Logos, Gospodin naš Isus Krist. I jedan je Duh Sveti koji puni broj Trojstva.

Prema tome, makar se mnogi nazivaju ocima, mi se klanjamo jednome Ocu: Ocu prije vjekova, Ocu koji je, po Apostolovoj riječi, taj naziv dao ljudima. Apostol kaže: "Prigibam svoja koljena pred Ocem Gospodina našega Isusa Krista od kojega se svako očinstvo naziva na nebu i na zemlji" (Ef 3,14-15).

Nemojmo se zbog toga što se drugi nazivaju kristima lišiti klanjanja Gospodinu našemu Isusu Kristu. Kao što se mnogi nazivaju bogovima i ocima, a jedan je Bog poviše svega i Otac prije vjekova i kao što se mnogi nazvaše sinovima, a jedan je istiniti i po naravi Sin i kao što su se mnogi nazivali duhovima, a jedan je Svesveti Duh, tako su se mnogi nazivali kristima,[860] a jedan je Gospodin Isus Krist "po kome je sve" (1 Kor 8,6).

Crkva s pravom u punini stoji uz ime Krist. Čula je kako Pavao, dovoditelj zaručnice, izjavljuje: "Zaručio sam vas jednome mužu da čistu djevicu privedem Kristu" (2 Kor 11,2). I opet veli: "Muževi, ljubite svoje žene kao što je Krist ljubio Crkvu" (Ef 5,25). I, nadalje, Pavao najprije kaza: "Zato će čovjek ostaviti svoga oca i svoju majku i prionut će uz svoju ženu i dvoje će biti jedno tijelo." Potom je dodao: "To je veliko otajstvo. Ja govorim o Kristu i Crkvi" (Ef 5,31-33).

Počuj kako Pavao veli: "Krist nas je otkupio od prokletstva Zakona. Postao je za nas prokletstvo" (Gal 3,13). I drugdje: "Zar ne znate da koji god ste se krstili za Krista, u njegovu ste se smrt krstili" (Rim 6,2)? I drugdje: "Svi koji se krstiste za Krista, obukoste Krista" (Gal 3,27). I opet: "Zaodjenite se Gospodinom Isusom Kristom i u brizi za tijelo ne pogodujete požudama" (Rim 13,14).

Navedeno i posve slično navedenome naučivši oni koji su dobili u dio božanske darove, iz ljubavi prema Gospodinu koji rado dariva, na usnama nose žarko željeni naziv. Izriču riječi *Pjesme nad pjesmama*: Meni moj ljubljeni, a ja njemu; čeznuh i sjedoh u njegovu sjenu i plod je

[860] Grčka riječ χριστός znači pomazanik. To je opća imenica. Mi smo je preveli riječju krist. Stoga se pojavljuje u množini.

njegov sladak mome nepcu.[861] Nadalje, ljubljeno ime koje nosimo dobili smo od Kristova imena: nazivamo se kršćanima. Govoreći o tome imenu Bog svega reče: "Oni koji mi služe nazvat će se novim imenom koje će se blagoslivati na zemlji" (Iz 65,16). Stoga je Crkva na osobit način pristalica naziva Krist.

Kada se jedinorođeni Sin Božji učovječio, tada je bio nazvan Kristom: tada je ljudski rod dobio zrake duhovnoga svjetla. Tada su vjesnici svijet obasjali istinom. Uistinu, uvijek su se crkveni učitelji bez razlučivanja služili Jedinorođenčevim imenima: čas slave Oca i Sina i Duha Svetoga, a čas slave Oca s Kristom i Duhom Svetim. Ali doista po smislu jedno u odnosu na drugo nema nikakve razlike. Zbog toga je triput blaženi Petar, mada je Gospodin naredio krstiti ime Oca i Sina i Duha Svetoga" (Mt 28,19), onima koji su prigrlili navještaj i pitali što treba činiti rekao: "Vjerujte i neka se svatko od vas krsti u ime Gospodina našega Isusa Krista" (Dj 2,38). Naime, to ime sadrži svu moć božanske izreke. To nas jasno uči Bazilije Veliki, zvijezda Kapadocije[862] ili još bolje cijeloga svijeta. Ovako je govorio: "Kristovo je ime vjeroispovjed u punini: objavljuje Oca koji je pomazao, Sina koji je bio pomazan, Duha Svetoga kojim je bio pomazan."[863] I triput blaženi Oci koji su se okupili u Niceji, rekavši da treba vjerovati u jednoga Boga Oca, dodali su: "I u jednoga Gospodina Isusa Krista, Sina Božjega jedinorođenoga".[864] Tako su poučili da je Gospodin Isus Krist sami jedinorođeni Sin Božji.

Kazanome treba dodati i to da se ne smije reći kako poslije uzašašća Gospodin Krist nije Krist nego jedinorođeni Sin. Nakon uzašašća su napisana evanđelja, povijest *Djela* i Apostolove poslanice. Iza uzašašća Pavao dovikuje: "Budući da imamo Velikoga velikog svećenika koji je prešao nebesa, Isusa Krista, našega Gospodina, čvrsto se držimo vjeroispovijedi" (Heb 4,14). I ponovno: "Krist nije unišao u svetište načinjeno rukom, sliku istinitoga, nego u samo nebo da se sad za nas pokaže Božjemu licu" (Heb 9,24).

Pošto je pak govorio o nadi, Pavao je iznova ovo dodao: "Nju držimo kao nepomicljivo i čvrsto sidro i kao unišlu iza zastora gdje je,

[861] Usp. Pj 2,3.16.

[862] Kapadocija je maloazijska pokrajina. U Novome se zavjetu spominje u 1 Pt 1,1 i Dj 2,9. O toj pokrajini usp. R. JANIN, *Cappadoce*, DHGE, 11, 907-909; E. BEURLIER, *Cappadoce*, DB, 2, 216-218.

[863] Usp. M. MANDAC, Bazilije Veliki, *Duh Sveti*, Makarska, 1978, 86.

[864] Usp. M. MANDAC, Atanazije Veliki, *Pisma o Kristu i Duhu*, Makarska, 1980, 36-38.

poput preteče, za nas unišao Isus koji je za vjekove postao Veliki svećenik po redu Melhizedekovu" (Heb 6,19-20). Kada Pavao piše blaženome Titu o drugome dolasku ovako govori: "... iščekujući blaženu nadu i očitovanje velikoga Boga i Spasitelja našega Isusa Krista" (Tit 2,13). Pavao je slično također pisao Solunjanima: "Sami o nama razglasuju kakav smo k vama imali pristup te kako se od kumirâ obratiste Bogu da služite živome i pravome Bogu i čekate s nebesa njegova Sina koga je uskristio od mrtvih, Isusa koji nas spašava od srdžbe što dolazi" (1 Sol 1,9-10). I iznova: "Vama pak Gospodin dao te jedni prema drugima i prema svima rasli i obilovali ljubavlju kao i mi prema vama. I učvrstio vam srca da budu bezprijekorna u svetosti pred Bogom i Ocem našim o dolasku Gospodina našega Isusa Krista sa svim njegovim anđelima" (1 Sol 3,12-13). Opet pišući istima Pavao je uvrstio i ovo: "Molim vas, braćo, glede dolaska Gospodina našega Isusa Krista i našega okupljanja oko njega ..." (2 Sol 2,1). Nešto niže, navješćujući Antikristovo uništenje, Pavao je dometnuo: ništit će ga Gospodin dahom svojih usta i onemoćati očitovanjem svoga dolaska" (2 Sol 2,8). Potičući Rimljane na slogu Pavao je i ovo dodao: "Zašto pak ti sudiš svoga brata ili zašto ti malo cijeniš svoga brata? Svi ćemo stajati pred Kristovim sudačkim stocem. Zapisano je: života mi moga, govori Gospodin, savinut će mi se svako koljeno i svaki će jezik priznati Boga" (Rim 14,10).

Kada i sami Gospodin najavljuje svoj drugi dolazak, uz mnogo drugo, kaza i ovo: "Ako vam netko tada rekne gle Krist je tu, gle ondje je, ne vjerujte. Kao što munja krene s istoka i očituje se do zapada, takav će biti dolazak Sina čovječjega" (Mt 24,23.27). Gospodin je poslije besmrtnosti i neraspadljivosti tijela samoga sebe nazvao Sinom čovječjim. Imenovao se po vidljivoj naravi. Ona će se i tada pojaviti. Božanska je narav i anđelima nevidljiva. Po riječi samoga Gospodina "Boga nije nitko nikada vidio" (Iv 1,18). Također je Bog kazao velikome Mojsiju: "Nitko neće vidjeti moje lice i živjeti" (Izl 33,20).

Božanstveni Apostol izreku da "nikoga ne poznamo po tijelu i ako poznavasmo Krista, ali više ne poznajemo" (2 Kor 5,16) nije rekao da otkloni uzetu narav već zbog učvršćenja naše buduće neraspadljivosti i besmrtnosti i duhovnoga života. Zato je dodao: "Tko je, dakle, u Kristu, novo je stvorenje. Staro je minulo. Sve je, gle, postalo novo" (2 Kor 5,17). Pavao je o budućem govorio kao već obistinjenome. Još nismo dionici besmrtnosti, ali ćemo biti. Čak kada to postignemo, nećemo postati bestjelesni nego ćemo obući besmrtnost. Kaže božanstveni

Apostol: "Ne želimo se razodjenuti već preobući da život ispije smrtno" (2 Kor 5,4). I opet: "Treba da ovo raspadljivo odjene neraspadljivost i ovo smrtno obuče besmrtnost" (1 Kor 15,53).

Pavao, prema tome, nije kazao da je Gospodin bestjelesan nego da je vidljiva narav neraspadljiva i besmrtna. Poučio je da vjerujemo kako se ona proslavljuje božanskom slavom. To nas je očitije naučio u pismu Filipljanima. Reče: "Naša se domovina nalazi na nebesima odakle iščekujemo i Spasitelja Gospodina Isusa koji će preobraziti tijelo naše niskosti da ono postane suobličeno tijelu njegove slave" (Fil 3,20). Time je Pavao bjelodano učio da je tijelo Gospodnje tijelo, ali je božansko tijelo i proslavljeno božanskom slavom.

Ne izbjegavajmo, dakle, ime po kojemu smo dobili dio na spasenju, po kojem se sve obnovilo kako je kazao sami učitelj pišući Efežanima: "Po dobrohotnome naumu svojem što ga prije u njemu zasnova da se provede punina vremenâ: uglaviti u Kristu, u njemu, sve što je na nebesima i na zemlji" (Ef 1,9). Od toga svetoga jezika također naučimo kako treba slaviti Dobročinitelja: pridružujući Bogu i Ocu Kristovo ime. U pismu Rimljanima Pavao ovako veli: "... moje evanđelje i naviještanje Isusa Krista po objavljenju otajstva prešućena drevnim vremenima, ali sada očitovana, i za poslušnost vjere obznanjena svim narodima: jednome mudrome Bogu po Isusu Kristu, njemu slava u vijeke, amen" (Rim 16,25-27).

Kada je Efežanima pisao Pavao je ovako pjevao: "Onomu pak koji snagom u nama djelatnom može učiniti mnogo obilnije nego mi moliti ili zamisliti, njemu slava u Crkvi u Kristu Isusu za sva pokoljenja vijeka vjekova, amen" (Ef 3,20). Samo malo pred tim ovako kaza: "Zato prigibam svoja koljena pred Ocem našega Gospodina Isusa Krista od koga se naziva svako očinstvo na nebu i na zemlji" (Ef 3,14). I mnogo poslije toga Pavao kaže: "Za sve vas trajno zahvaljujemo po imenu Gospodina našega Isusa Krista Bogu i Ocu" (Ef 5,20). Na revnost je Filipljana Pavao odgovorio blagoslovima: "Neka moj Bog ispuni svaku vašu potrebu po svome bogatstvu, u slavi, u Kristu Isusu" (Fil 4,19).

U pismu Hebrejima Pavao je ovako rekao: "A Bog mira koji po krvi vječnoga saveza od mrtvih izvede velikoga Pastira ovaca, našega Gospodina Isusa, osposobio vas za svako dobro djelo da vršite njegovu volju, čineći u vama što je milo pred njim, po Isusu Kristu kome slava u vjekove, amen" (Heb 13,20-21).

Ali Pavao Krista ne povezuje s Bogom i Ocem samo kada proslavljuje nego također kada potiče i zaziva svjedoka. Pišući blaženome Timoteju izjavljuje: "Zaklinjem te pred Bogom i Kristom" (2 Tim 4,1). I opet: "Zapovijedam ti pred Bogom koji sve oživljuje i Kristom Isusom koji je pred Poncijem Pilatom posvjedočio lijepo svjedočanstvo: zapovijed čuvaj neokaljano i besprijekorno do očitovanja Gospodina našega Isusa Krista koje će u svoje vrijeme pokazati blaženi i jedini Vladar, Kralj kraljeva i Gospodar gospodarâ koji jedini ima besmrtnost, obitava nedostupno svjetlo koga nitko od ljudi nije vidio niti može vidjeti. Njemu čast i vlast vječna, amen" (1 Tim 6,13-16).

Izneseno smo naučili od božanstvenih apostola. Isti su nam nauk također pružili Ivan i Matej, snažne rijeke evanđeoskih navještaja. Matej kaza: "Knjiga postanja Isusa Krista, Davidova sina, sina Abrahamova" (Mt 1,1). Ivan je obznanio ono što je prije vjekova: početku bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Riječ bijaše Bog. Ona bijaše u početku kod Boga" (Iv 1,1-2). Također: "Sve je postalo po njoj" (Iv 1,3).

PISMO 131

BISKUPU TIMOTEJU

Kormilar svega[865] jamačno protivnim vjetrima ne dopušta zaludu da podignu valovlje bezboštva. To je zato da prokuša mišljenja onih koji plove: da otkrije hrabrost jednih, a očituje kukavičluk drugih; da one koji su izvana omotani obličjem pobožnosti pokaže gole bez krinke i druge obznani prvim borcima za istinu. Vidimo da se to i sada dogodilo.[866] Kada se podigla oluja, neki su razotkrili skriveno bezboštvo. Neki su zamrzili istinu koju su posjedovali, prešli u protivničku četu i s protivnicima udaraju one koje su nazivali najboljima. Oni pak koji to motre, protivnike mrze, prebjege oplakuju, boje se u pomoć priskočiti onima koji se bore za apostolska učenja. Ako izdajice na njih silovitije nasrnu, možda će i sami gađati strelicama. Neće štedjeti ljude iste vjere nego će, naprotiv, protiv njih s ljudima protiv kojih i sami govore silom utiskati trske. To čine makar su od božanskoga Pisma naučili da nepravda prema bližnjemu zaslužuje kaznu dok je podnošenje nepravde vrelo velikih i trajnih nagrada.[867]

S obzirom na Tvoju pobožnost[868] ova je oluja očitovala žar za vjeru i blagonaklonost prema nama. Pisao si nam dvaput prezrevši one koji su strašili. Pismima si pokazao nježnu bratsku ljubav i odao bitke koje vodiš za apostolska učenja. Pisao si nam da napišemo što o spasonosnoj Muci treba misliti i propovijedati. Ja sam veselo primio zamolbu. Rado ću kazati što sam naučio od Svetoga pisma i Otaca koji su ga tumačili. Ali to nije da poučavam nego da podsjetim glavu koja je Bogu draga.

Znaj, dakle, veoma dragi Bogu, da prije svega drugoga treba poznavati razliku među imenima i uz to razlog božanskoga Utjelovljenja. Pošto se navedeno dobro razluči, neće preostati nikakva dvojba glede Muke. Prema tome, one koji nastoje protusloviti najprije ćemo pitati koja

[865] Prevedeni se tekst izvorno nalazi u Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 110-122.

[866] Teodoret je ovo pismo pisao sredinom g. 450. O tome usp. Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 110 bilj. 4.

[867] Usp. Mt 5,11-12.

[868] O biskupu Timoteju koji je prisustvovao Kalcedonskome saboru vidi napomenu kod Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 110 bilj. 4.

su imena od imenâ jedinorođenoga Sina Božjega drevnija od Utjelovljenja i opet koja su mlađa odnosno, još točnije, povezana s djelom Utjelovljenja. Sigurno će kazati da su drevnija: Bog Logos, jedinorođeni Sin, Svevladar i Gospodin svekolikoga stvorenja. Vlastito za Utjelovljenje je ime Isus Krist. Kada se utjelovio Bog Logos, jedinorođeni Božji Sin, nazvan je Isus Krist. Rečeno je: "Gle, danas vam se rodio Krist Gospodin" (Lk 2,11-12). Ali kako su se i drugi nazivali kristima - svećenici, kraljevi i proroci - da ne bi tko pretpostavio da je On s njima uglavnom sličan, anđeli su s imenom Krist povezali naziv Gospodin. Naznačili su Gospodnje dostojanstvo Rođenoga.

I Gabriel, opet, kaza Djevici, dostojnoj svake lijepe riječi: "Gle, ti ćeš zatrudnjeti i roditi Sina i nazvat ćeš ga imenom Isus jer će on spasiti svoj narod od njegovih grijeha" (Mt 1,21; Lk 1,31). Ali prije utjelovljenja Sin Božji nije bio nazvan ni Krist ni Isus. Božanstveni su se proroci, nagovješćujući buduće, služili riječima kojima najavljuju, ali nikada kao već obistinjene događaje, Rođenje, Križ i Muku.

Međutim, jednako se i poslije utjelovljenja naziva i Bog Logos i Gospodin i Svevladar i jedinorođeni Sin i Tvorac i Stvoritelj. Nije čovjekom postao jer se promijenio nego je, ostajući što bijaše, uzeo što smo i mi. Po božanstvenome Apostolu "postojeći u Božjemu liku, uzeo je lik roba" (Fil 2,6-7). I poslije se Utjelovljenja naziva imenima koja su prije utjelovljenja jer posjeduje nepromjenljivu i neizmjenljivu narav.

Kada božansko Pismo izvještava o Muci nigdje ne stavlja ime Bog jer je ime jednostavne naravi. Nitko kada čuje početku bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Riječ bijaše Bog" (Iv 1,1) i ono što je tome nalik neće reći da je pùt postojala prije vjekova ili da je istobitna s Bogom svega ili da je bila Stvoritelj stvorenoga. Svatko zna da je to vlastito božanstvu. Isto tako nitko neće kada sluša kako Matej govori o rodoslovlju[869] pomisliti da su Bogu po naravi preci David i Abraham. Od njih, naime, potječe uzeta narav.

Kao što je, dakle, izneseno i najgorim krivovjernicima jasno i nedvojbeno te kako znamo da je ova narav vječna, a ona nova, tako treba poznavati trpnost tijela i netrpnost božanstva. Ipak ne dijelimo sjedinjenje niti razdvajamo Jedinorođenca na dvije osobe već u jednome Sinu motrimo vlastitosti naravî. Ako smo kod duše i tijela, istovremenih i naravno sjedinjenih naravi, uobićajili to činiti - dušu nazivamo

[869] Usp. Mt 1,1-17.

jednostavnom, razumnom, besmrtnom, nevidljivom, a tijelo oslovljamo složenim, trpnim, smrtnim te sjedinjenje ne raskidamo niti jednoga čovjeka razdvajamo na dva - kudikamo više dolikuje da to činimo s obzirom na božanstvo, rođeno prije vjekova iz Oca, i čovještvo, uzeto iz Davidova potomstva. Dolikuje jasno poznavati da je božanstvo vjekovječno, vječno, jednostavno, beskrajno, besmrtno i nepromjenljivo dok je čovještvo novo, složeno, ograničeno, prolazno i smrtno.

Premda znamo da je tijelo sada besmrtno i neraspadljivo, ali je, dakako, prije uskrsnuća bilo podložno smrti i patnji. Kako bi inače bilo prikovano na drvo i položeno u grob? Mada, jasno, poznajemo razliku među naravima, treba se klanjati jednome Sinu i znati da je isti: Sin Božji i Sin čovječji, Božji lik i slugin lik, Davidov sin i Davidov Gospodin, Davidov potomak i Davidov Stvoritelj. Sjedinjenje čini imena zajedničkima, ali zajedništvo imena ne stapa naravi. Onima je koji pravo misle očevidno da jedna imena Kristu priliče kao Bogu, a druga kao čovjeku. Tako Gospodinu Kristu dolikuje i trpnost i netrpnost. On je, naime, trpio po ljudskome, a netrpan ostao kao Bog.

Ako je, po sudu bezbožnih, trpjelo božanstvo, očito je suvišno uzimanje tijela. Kristu nije trebalo čovještvo koje podliježe patnji, ako božanska narav može prihvatiti trpljenje. Ali ako je, po mišljenju istih, božanstvo nepodloživo patnji, a patnja je istinita, neka ne niječu ono što može trpjeti da također ne zaniječu istinitost Muke. Trpljenje je lažno ako ne postoji ono što trpi. Budući da božansko Pismo očito naviješta patnju tijela, lako je onome tko hoće razmotati četiri sveta evanđelja i otuda naučiti kako je Josip iz Arimateje[870] pristupio Pilatu i zatražio Isusovo tijelo. Pilat je naredio da se preda Isusovo tijelo. Josip je skinuo s križa tijelo, Isusovo tijelo umotao u platno i položio u novi grob. To napisaše četvorica evanđelista često spominjući tijelo.[871]

Ako pak iznose ono što je anđeo kazao onima oko Marije - "dođite, vidite gdje je Gospodin bio položen" (Mt 28,6) - neka počuju kako povijest *Djela* kaže da su "pobožni ljudi sahranili Stjepana" (Dj 8,2). Neka uoče da nisu uobičajenim počastili dušu pobjednika Stjepana nego tijelo.

Tako je sve do danas. Kada uđemo u svete ograde pobjedničkih mučenika obično pitamo kako se naziva onaj u grobu. Oni koji točno

[870] O Josipu iz Arimateje vidi F. VIGOUROUX, *Joseph d'Arimathée,* DB, 3, 1674-1675.

[871] Usp. Mt 27,57-60; Mk 15,42-47; Lk 23, 50-54; Iv 19, 38-42.

znaju odgovore na primjer: mučenik Julijan, Roman ili Timotej.[872] Unatoč tome, često ne leže ni čitava tjelesa već neznatni ostaci. Ipak ih nazivamo općim nazivom tijelo.

Tako je anđeo Gospodnje tijelo nazvao Gospodinom jer je bilo tijelo Gospodina svega. I sami Gospodin nije za život svijeta obećao dati nevidljivu narav nego tijelo. On kaže: "Kruh koji ću ja dati moje je tijelo koje ću ja dati za život svijeta" (Iv 6,52). Kod predavanja otajstava, uzevši znamen,[873] reče: "Ovo je moje tijelo dano za vas" (Lk 22,19) ili, po Apostolu, "razlomljeno" (1 Kor 11,24).

Nigdje, kada je riječ o Muci, nije spomenuto božanstvo koje ne podliježe patnji.

Ipak prije svega drugoga treba pitati one koji nastoje proturječiti da li ispovijedaju da je Bog Logos uzeo potpunu ljudsku narav te da li kažu da se zbilo nepomiješano sjedinjenje. Ako se to ispovijeda i drugo će slijediti po redu. Muka će se pripisati naravi koja podliježe patnji.

To sam sada ukratko izložio, a prešao mjeru pisma. Potaknut od Bogu veoma dragoga i veoma svetoga čovjeka Božjega, gospodina... poslao sam ranije napisano: skraćeni nauk koji je i sam sposoban učiti istinu apostolskoga učenja.[874] Nađem li prepisivača tvojoj ću Svetosti poslati i ono što sam kao razgovor napisao, tj. kao pitanje i odgovor. Raspravu sam proširio i vlastito učvrstio otačkim učenjima.[875] I sada sam poslao nekoliko navoda drevnih učitelja. U stanju su pokazati svrhu njihova učenja.

Udostoj se, nadasve Bogu dragi, uzvratiti nam pripomoću molitava da prebrodimo opasnu oluju i dospijemo u Gospodnje luke velikoga ušća.

[872] O tim mučenicima vidi Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 120 bilj. 1.

[873] O Tedoretovu nauku o euharistiji usp. G. BARDY, *Théodoret*, DTC, 15, 321-322.

[874] Usp. Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 122 bilj. 1.

[875] Teodoret, očito, ima na pameti svoje djelo koje smo kratko predstavili u drugom uvodnom poglavlju br. 14.

PISMO 146

CARIGRADSKIM MONASIMA

Oni koji su naoštrili jezike[876] protiv našega Boga i Spasitelja ne čine ništa novo ni neobično što lažju strijeljaju ljude koji mu nakloni služe.[877] Treba da u Gospodnjim uvredama imaju dijela sluge koje uvrede uvelike tište. To je nagovijestio i sam Gospodin tješeći svoje svete učenike. Ovako je kazao: "Ako su mene progonili i vas će progoniti; ako su kućedomaćina nazvali Belzebulom, koliko će više njegove sluge" (Iv 15,20; Mt 10,25). Potom je učenike osokolio. Pokazao je da se kleveta dade lako razotkriti. Gospodin je dodao: "Prema tome, ne bojte ih se jer nije ništa sakriveno što se neće otkriti niti je sakriveno što se neće doznati" (Mt 10,26).

Istinitost božanskoga proroštva i u drugo vrijeme često i jasno otkrismo, ali nadasve sada. Oni koji su protiv nas satkali objedu i naše smaknuće[878] kupili svakojakim blagom očevidno se pokazaše uronjeni u Valentinovo i Bardesanovo zlo. Inače nadali su se sakriti vlastito bezboštvo ako protiv nas na brusu laži izbruse jezike. Videći kako su spomenuti obnovili nekoć ugašeno krivovjerje, nismo prestajali glasno vikati. Prosvjedovali smo nasamo i javno, u prijateljskim domovima i svetim ogradama. Na svjetlo iznosimo zavjere protiv vjere. Stoga su nas obasuli ocrnjivanjima kao da naviještamo dva sina. Trebalo nas je u nazočnosti napasti, a ne odsutne ocrnjivati. Oni su učinili suprotno. Pošto su nas carskim pismom[879] privezali uz Cir prisilili su najpravednije suce[880] da nam bez suda sude. Isposlovali su najpravedniju osudu[881] protiv nekoga tko je bio udaljen trideset i pet dana hoda. To nikada nije

[876] Preveli smo tekst koji se nalazi u Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 172-200.

[877] Pismo potječe iz prve polovice g. 451. Tako utvrđuje Y. AZÉMA, *Correspondance*, III, 173 bilj. 6.

[878] Teodoret ima na pameti osudu u Efezu g. 449.

[879] Odnosi se na cara Teodozija o kome smo rekli nekoliko riječi u trećem uvodnom poglavlju pod br. 18.

[880] Teodoret ironično govorio o sucima u Efezu g. 449.

[881] Teodoret to kaže ironično.

pretrpio niti optuženi za čaroliju ili pljačku mrtvaca niti čovjekoubica niti napadač brakova.

Ipak ću sada po strani ostaviti suce. Blizu je Gospodin koji sudi svijet po pravici i narode po pravdi. On račune traži ne samo za riječi i djela već i za zle misli.

Smatram pravednim što pobijam nastalo ocrnjivanje. Koji će imati dokaz da mi govorimo o dva sina? Da smo bili među ljudima koji šute, možda bi sumnja bila na mjestu. Ali kako nam je posao bio bojevi za apostolska učenja kao i to što pred Gospodnja stada iznosimo pouke, a uz to smo napisali trideset i pet spisa[882] tumačeći božansko Pismo i pobijajući laži krivovjerja, uistinu je lako pobiti laganje koje su dotični sastavili. Više desetaka tisuća slušatelja svjedoči da smo propovijedali istinu evanđeoskih nauka. I spisi su kao dokaz na raspolaganju onima koji žele. Nismo se prestajali boriti, ali ne za dvojstvo sinova nego za jedinorođenoga Sina Božjega: protiv Grka, Židova, onih koji su pristupili Arijevoj i Eunomijevoj bolesti; protiv ljudi koji su prigrlili Apolinarovu ludost kao i protiv obuzetih Marcionovom trulošću.

Grke smo uvjeravali da je On stvoritelj svega, Sin vječnoga Boga, a Židove da su proroci o njemu proricali. Uvjeravali smo Arijeve i Eunomijeve baštinike da je s Ocem istobitan, istočastan i iste moći, a dionike Marcionova bijesa da nije samo dobar već i pravedan i da nije - po njihovoj priči - Spasitelj tuđih nego vlastitih djela. Naprosto, boreći se protiv svakoga krivovjerja propovijedamo da se poklonstvo iskazuje jednome Sinu.

Ali što treba dugo govoriti kada je moguće ukratko pobiti laž? One koji svake godine pristupaju presvetome krštenju nastojimo naučiti vjeru izloženu od svetih i blaženih Otaca u Niceji.[883] Kada ih, kako nam je zapovjeđeno, uvodimo u otajstvo, krstimo ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga u jednini izgovarajući svako ime. Isto tako vršeći božansko bogoslužje u crkvama kada dan počinje i kada se dovršava pa i tijekom samoga dana,[884] trodijelno razlučujući slavimo Oca i Sina i Duha Svetoga. Ako, po njihovu ocrnjivanju, navještamo dva sina, kojega slavimo, a kojega ostavljamo bez poklonstva?

Najveća je ludost vjerovati da postoje dva sina, a slavospjev izkazivati samo jednome. Tko je tako nerazuman da čuje kako

[882] Teodoretova smo djela prikazali u drugome uvodnom poglavlju.

[883] Riječ je o Nicejskome vjerovanju.

[884] To se vjerojatno odnosi na molitvu koju nazivamo Časoslov.

božanstveni Pavao izvikuje "jedan Gospodin, jedna vjera, jedno krštenje" (Ef 4,5) i opet "jedan Gospodin Isus Krist po kome je sve" (1 Kor 8,6), a postavlja zakon protiv nauka Duha i Jednoga dijeli na dva?

Međutim, uzalud brbljam. Ni dotični se ne usuđuju to kazati makar se hrane lažju da su nas ikada čuli da smo navedeno rekli. Kažu da naviještamo dva sina stoga što priznajemo dvije naravi Gospodina Krista. Ali isti ne žele uvidjeti da svaki čovjek posjeduje besmrtnu dušu i smrtno tijelo. Ipak nije nitko do sada zato što ima dušu i tijelo Pavla nazvao dvama Pavlima niti Petra dvama Petrima kao ni Abrahama ni Adama. Naprotiv, svatko pozna razliku među naravima, ali jednoga ne naziva dvama Pavlima.

Tako, dakle, i našega Gospodina Isusa Krista, jedinorođenoga Sina Božjega, utjelovljenoga Boga Logosa, nazivamo Sinom Božjim i Sinom čovječjim. Tako nas je poučilo božansko Pismo. Ali ne kažemo dva sina nego priznajemo vlastitosti božanstva i čovještva. Spomenuti pak jer niječu narav od nas uzetu, srde se kada čuju onakve riječi.

Potrebno je pak da mi pokažemo odakle su crpili ono bezboštvo. Šimun i Menandar,[885] Cerdon[886] i Marcion u potpunosti otklanjaju Utjelovljenje. Rođenje od Djevice nazivaju pričanjem priče. Valentin, Bazilid, Bardesan, Harmonije[887] i ljudi njihove sljedbe prihvaćaju doduše Djevičino začeće i rođenje, ali kažu da Bog Logos nije ništa uzeo od Djevice nego je po njoj kao po prokopu obavio stanoviti prolaz. Ljudima se pokazao služeći se prividom i očitovao kao čovjekom na onaj način kako ga je vidio Abraham i neki drugi od starih. Arije i Eunomije rekoše da je On uzeo tijelo, ali da je božanstvo obavljalo čine duše da Njemu pripišu što je nisko u riječima i djelima.

Apolinar je rekao da je On uzeo i dušu s tijelom, ali ne razumnu već onu koja se naziva životinjska i biljna. Apolinar kaže da je božanstvo obavilo službu uma. Od poganskih je filozofa naučio razliku između duše i uma. Božansko Pismo kaže da se čovjek sastoji iz duše i tijela. Rečeno je: "Bog je načinio čovjeka od zemaljskoga gliba i u njegovo lice udahnuo životni dah i čovjek je postao živa duša" (Post 2,7). I u svetim

[885] Menandar je pripadao gnosticizmu. Bio je rodom iz Samarije. Živio je u Antiohiji. O njemu vidi: É. AMANN, *Ménandre*, DTC, 10, 547-548; G. BAREILLE, *Gnosticisme*, DTC, 6, 1443; M. HUTTER, *Menander*, LThK, 7(1998), 95.

[886] Cerdon je istočnoga podrijetla, najvjerojatnije iz Sirije. Otuda je došao u Rim gdje je živio i djelovao. Ubraja se među gnostike. O njemu vidi: G. BARDY, *Cerdon*, DHGE, 12, 162-163; P.T. CAMELOT, LThK, 6, 119; G. BAREILLE, *Cerdon*, DTC, 2, 2138-2139.

[887] O njemu nemamo nikakve podatke.

evanđeljima Gospodin kaza apostolima: "Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, ali ne mogu ubiti dušu" (Mt 10,28).

Toliki je međusobni spor kod krivovjernih učenja. Ipak sadašnji bezboštvom nastoje nadvisiti Apolinara pa čak i Arija i Eunomija. Sada nastoje posaditi krivovjerje što su ga nekoć sijali Valentin i Bardesan, ali su ga nakon toga do korijena iščupali najbolji ratari. Poput onih zanijekali su da je Gospodnje tijelo uzeto iz naše naravi.

Crkva, slijedeći apostolske stope, u Gospodinu Kristu motri potpuno božanstvo i potpuno čovještvo. Kao što je Gospodin uzeo tijelo ne jer mu treba tijelo nego jer je po njemu svim tjelesima stekao besmrtnost, tako je uzeo i dušu koja ravna tijelom da po njoj svaka duša dobije udio u nepromjenljivosti. Ako duše i jesu besmrtne, nisu nepromjenljive. Podliježu mnogim promjenama koje se brzo izmjenjuju. Sad im se dopada ovo, sada ono. Radi toga i griješimo. Silazimo s puta i prihvaćamo pad u zlo.

Poslije uskrsnuća tjelesa posjeduju besmrtnost i neraspadljivost, a duše imaju nepodloživost trpljenju i nepromjenljivost. Radi toga je jedinorođeni Sin Božji uzeo tijelo i dušu, to sačuvao od svake ljage i kao žrtvu prikazao za ljudski rod. Zato je nosio ime našega Velikoga svećenika. Velikim se pak svećenikom zvao kao čovjek, a ne kao Bog. I sam, kao čovjek, prinosi žrtvu, a kao Bog prima s Ocem i Duhom Svetim. Da je samo Adamovo tijelo sagriješilo, samo bi njemu bilo nužno steći ozdravljenje. Ali kako nije samo ono sagriješilo već je prije sagriješila duša - najprije namisao ocrta grijeh i onda ga potom tijelom učini - doista je pravedno da i ona zadobije iscjeljenje.

Čak je možda suvišno iz razmišljanja za to navoditi dokaze kada to jasno naviješta Sveto pismo. Isto izrijekom uče božanstveni David i posve Božji Petar. David je odavno prorekao, a Petar proroštvo protumačio. Apostolski prvak kaže: "Budući da je David bio prorok i znao da mu se Bog zakleo zakletvom da će iz ploda njegova boka ustati Krist po tijelu i zasjesti na njegov prijestol, predvidjevši kazao je o njemu kako njegova duša nije ostala u podzemlju niti je njegovo tijelo vidjelo raspadljivost" (Dj 2,30-31).

Petar nas je s to malo riječi istovremeno naučio mnogom: prije svega da uzeta narav vuče podrijetlo iz Davidova boka; potom da je Krist uzeo ne samo tijelo nego i besmrtnu dušu; uz to da je oboje predao smrti i zatim, opet uzevši, uskrisio kako je htio. Kristova je riječ: "Razorite ovaj hram i za tri ću ga dana podignuti" (Iv 2,19).

Mi smo i to naučili da je božanska narav besmrtna. Trpjelo je što može trpjeti, a ostalo bez trpljenja što ne podliježe muci. Bog Logos učovječio se ne da narav koja ne može trpjeti učini podložnom patnji već da naravi koja podliježe trpljenju pokloni netrpnost.

Sami Gospodin u svetim evanđeljima jednom veli: "Imam vlast položiti svoju dušu i vlast imam opet je uzeti. Nitko je ne oduzima od mene. Ja je od sebe polažem da je iznova uzmem" (Iv 10,17-18). Drugi put: "Zbog toga me ljubi Otac jer ja dušu svoju polažem za ovce" (Iv 10,17.15). I opet reče: "Sada mi je duša potresena" (Iv 12,27). I opet: "Pretužna mi je duša do smrti" (Mt 26,38).

Krist o tijelu kaže: "Kruh koji ću ja dati, moje je tijelo koje ću dati za život svijeta" (Iv 6,51). Predajući božanska otajstva te lomeći znamen i dijeleći dodao je: "To je moje tijelo koje se lomi za vas, za oproštenje grijeha" (Mt 26,26). I ponovno: "To je moja krv koja se prolijeva za mnoge, za oproštenje grijeha" (Mt 26,28). I opet: "Ako ne jedete tijelo Sina čovječjega i ne pijete njegovu krv, u sebi nemate života" (Iv 6,53). Također: "Tko jede moje tijelo i pije moju krv, u sebi ima život vječni" (Iv 6,54).

Može se i drugo slično na tisuće naći u Starome i Novome zavjetu što pokazuje uzimanje tijela i duše te da to vuče podrijetlo od Abrahama i Davida. I Josip Arimatejski došao je Pilatu i zatražio Isusovo tijelo. Četiri evanđelja izrijekom nas uče kako je uzeo tijelo, kako ga je umotao u platno i kako položio u grob.[888]

Ja pak plačem i kukam što one iste dokaze koje sam nekoć iznio pred ljude koji su navukli Marcionovu sramotu - milošću sam božanskom više desetaka tisuća, uvjerivši ih, priveo presvetome krštenju - sada bolest što je zahvatila one koje sam smatrao iste vjere sili opet iznijeti. Koja je o iznesenome ikada nastala dvojba među pitomcima Crkve? Koji od svetih Otaca nije upravo taj nauk iznosio? Njega su puni spisi velikoga Bazilija[889] i djela njegovih suboraca Grgura[890] i Amfilohija[891] kao i onih koji su se na Zapadu odlikovali u nauku milosti.[892] To su: Damaz,[893] biskup velikoga Rima; Ambrozije Milanski,[894] Ciprijan iz

---

[888] Usp. Mt 27,57-60; Mk 15,42-47; Lk 23,50-56; Iv 19,38-42.

[889] Baziliju smo posvetili djelo u ovome nizu.

[890] Mislimo da se odnosi na Grgura Nazianskoga.

[891] O Amfilohiju vidi naš zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 2.

[892] Teodoret redovito Novi zavjet naziva naukom Duha ili naukom milosti.

[893] O papi Damazu I. vidi M. MANDAC, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, 168.

[894] Ambroziju smo posvetili cijelu knjigu u istome nizu.

Kartage[895] koji je za ta učenja primio vijenac mučeništva. Onaj je glasoviti Atanazije[896] petput bio otjeran od stada i bio prisiljen živjeti u tuđini. I njegov se učitelj Aleksandar[897] borio se za ta učenja. Jednako: Eustatije,[898] Melecije[899] i Flavijan,[900] svjetla Istoka, ali i lira Duha Efrem[901] koji sirijski puk dan na dan natapa vodama milosti te Ivan[902] i Atik,[903] silno glasni navjestitelji istine. Ali tu su i oni drevniji od njih: Ignacije,[904] Polikarp,[905] Irenej,[906] Justin[907] i Hipolit.[908] Većina od spomenutih ne sjaje samo kao veliki svećenici nego rese zbor mučenika. Tu je i onaj koji sada upravlja velikim Rimom i zrake istinskih učenja sa Zapada posvuda širi: nadasve sveti Leon[909] koji nam je biljeg vjere pružio po vlastitim naucima.[910]

Svi su navedeni jasno učili: jedan je Sin, jedinorođeni Sin Božji i vječni Bog, neiskazivo rođen iz Oca; poslije Utjelovljenja naziva se Sinom čovječjim i čovjekom; u to se nije promijenio - posjeduje nepromjenljivu narav - nego je uzeo što je naše; bio je netrpan i besmrtan kao Bog i smrtan i podložan trpljenju kao čovjek; nakon uskrsnuća i u ljudskome je primio netrpnost i besmrtnost. Mada je tijelo ostalo tijelo, ipak ne podliježe trpljenju i besmrtno je. Tijelo je božansko i slavi se božanskom slavom.

To nas je očevidno naučio blaženi Pavao. Rekao je: "Naša je domovina na nebesima odakle čekamo i Spasitelja Gospodina Isusa Krista koji će preobraziti tijelo naše neznatnosti da ono postane suobličeno tijelu njegove slave" (Fil 3,20-21). Pavao nije rekao "njegovoj slavi" nego "tijelu njegove slave".

895 Ciprijanu smo posvetili cijelu knjigu u istome nizu.
896 Atanaziju smo posvetili cijelu knjigu u istome nizu.
897 O Aleksandru vidi naš zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 1.
898 O Eustatiju vidi naš zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 8.
899 Melecije je bio biskup u Antiohiji.
900 O Flavijanu vidi naš zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 10.
901 O Efremu vidi naš zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 7.
902 Ne znamo pouzdano na koga Teodoret misli.
903 Ne znamo o kome je riječ.
904 O Ignaciju vidi naš zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 12.
905 O Polikarpu vidi u našem trećem uvodnom poglavlju br. 16.
906 O Ireneju vidi zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 13.
907 O Justinu vidi zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 14.
908 O Hipolitu vidi zapis u trećem uvodnom poglavlju br. 11.
909 Leonu smo posvetili cijelu knjigu u ovome nizu.
910 To Teodoret jamačno ima na pameti *Tomus Leonis*.

I sami je Gospodin kazao apostolima: "Ima nekih od ovdje nazočnih koji neće kušati smrt dok ne vide da Sin čovječji dolazi u Očevoj slavi" (Mt 16,28). Poslije šest dana uzeo ih je na veoma visoku goru i pred njima se preobrazio. Njegovo je lice postalo kao sunce i njegova odjeća sjajna kao svjetlo.[911]

Time je Gospodin naznačio način drugoga dolaska kao i to da uzeta narav nije neograničena. To je samo vlastitost božanstva. Gospodin će raspostraniti bljeske božanske slave i poslati zrake svjetla što nadilaze mjere vidnoga osjećanja. S tom je slavom bio i uzdignut. Anđeli kazaše da će jednako doći. Njihova je riječ: "Kako on bi od vas uzet u nebo, doći će na onaj isti način kako ste vidjeli da odlazi na nebo" (Dj 1,11).

Gospodin se poslije uskrsnuća ukazao božanskim apostolima. Njima je pokazao ruke i noge, a Tomi i rebra kao i rane od čavala i koplja.[912] Radi onih koji otvoreno niječu uzimanje tijela i radi svih ostalih koji govore da se poslije uskrsnuća narav tijela promijenila u narav božanstva Krist je sačuvao netaknutim ožiljke čavala i koplja. Dok druga tjelesa uskrsava oslobođena od svake ljage, svome je tijelu ostavio znakove patnji da po patnjama pobije zabludjele koji niječu uzimanje tijela i da one koji smatraju da se tijelo promijenilo u drugu narav pouči po ožiljku od čavala kako je ostalo s vlastitim obilježjima. Ako tko misli da ima dokaz da tijelo poslije uskrsnuća nije ostalo tijelo jer je Krist poslije uskrsnuća ušao do učenika, neka se sjeti kako je išao po moru još uvijek posjedujući smrtno tijelo i napokon kako je često rukama onih koji su na njega vrebali umakao dok su ga oni okruživali.[913]

Ali što govorim o Gospodinu koji nije samo čovjek nego i vječni Bog te mu bijaše lako činiti sve što hoće? Neka kažu kako je Habakuk[914] za kratko vrijeme iz Judeje prešao u Babilon, prošao kroz ogradu jame, Danielu donio hranu, odmah se vratio, a nije razorio biljeg jame?

Uz kazano dolikuje znati i to da će poslije uskrsnuća i naša tijela biti neraspadljiva. Oslobođena zemnosti postaju besmrtna, lagana i zračna, To nas je naročito jasno naučio božanstveni Pavao. On kaže: "Sije se u raspadljivosti, uskrsava u neraspadljivosti; sije se u slabosti, uskrsava u snazi; sije se u nečasti, uskrsava u slavi; sije se naravno tijelo, uskrsava

911 Usp. Mt 17,1.
912 Usp. Iv 20,26-27.
913 Usp. Mt 14,22-23; Mk 6,45-52; Iv 6,17-21.
914 Usp. Dn 14,20-39.

duhovno tijelo" (1 Kor 15,43-44). Pavao kaže drugdje: "Biti ćemo preneseni na oblacima ususret Gospodinu, u zrak" (1 Sol 4,17).

Ako pak tjelesa svetih postaju lagana i zračna te lako prolaze zrak, ne treba se čuditi ako je Gospodnje tijelo, sjedinjeno s božanstvom Jedinorođenca, postavši poslije uskrsnuća besmrtno, unišlo dok su vrata bila zatvorena.

Lako je navesti tisuću drugih proročkih i apostolskih navoda. Međutim, i navedeni dovoljno pokazuju cilj našega učenja. Vjerujemo u jednoga Oca, u jednoga Sina, u jednoga Duha Svetoga. Također ispovijedamo jedno božanstvo, jedno gospodstvo, jednu bit, tri hipostaze. Utjelovljenje Jedinorođenca nije uvećalo broj Trojstva i četvorstvom učinilo Trojstvo već je Trojstvo i poslije Utjelovljenja ostalo Trojstvo. Vjerujući da se utjelovio jedinorođeni Sin Božji ne niječemo narav koju je uzeo nego, kako rekoh, priznajemo onu koja je uzeta i onu koja je uzela.

Sjedinjenje nije pomiješalo naravi. Ako, naime, zrak, upivši skroz na skroz svjetlo ne prestaje biti zrak niti uništava narav svjetla već očima gledamo svjetlo, a osjetilom spoznajemo zrak - prilazi nam kao hladan, topao, vlažan ili suh - krajnje je ludo pomiješanošću nazvati sjedinjenje božanstva i čovještva. Ako naravi koje su jednako služinske, istodobne i stvorene, makar sjedinjene i tako reći pomiješane, ostaju netaknute te narav zraka ostaje za se kada se svjetlo povuče, kudikamo je, razumije se, pravednije priznati da je narav koja je sve stvorila te se s naravi od nas uzetoj povezala i sjedinila - i ona - ostala netaknuta i jednako nepomiješanom sačuvala narav koju je uzela.

I zlato, spojeno s vatrom, preuzima, doduše, od ognja boju i učinke. Ipak ne gubi vlastitu narav. Naprotiv, ostaje zlato, ali pokazuje vlastitosti vatre.

Jednako je i s Gospodnjim tijelom. Tijelo je, ali netrpno, neraspadljivo, besmrtno, Gospodnje, božansko. I slavi se božanskom slavom. Ne razdvaja se od božanstva niti pripada nekome drugome nego je samoga jedinorođenoga Sina Božjega. Ono nam ne pokazuje drugu osobu nego samoga Jedinorođenca obučena našom naravi.

Mi ne prestajemo iznositi navedeni nauk. Ipak su nas oni koji zabacuju Utjelovljenje što se za nas zbilo nazvali krivovjernicima. Učinili su slično što i raspuštene žene koje javno prodaju ljepotu, a čiste obasiplju prijekorima ljubavnicâ. Imena vlastite raskalašenosti dodjeljuju ženama koje mrze raskalašenost.

Isto je učinila i Egipćanka. Ljubila je robovanje sramotnoj požudi i prostačko ulagivanje podmetnula čistome. Ali kada ljubitelja čistoće nije primamila niti uhvatila u mreže razmaženosti, nazvala ga je razbijačem tuđega braka.[915]

Međutim, spomenuti će Bogu polagati račune za ono što su smišljali protiv vjere i za spletke protiv nas. Ja pak molim one koji su zavedeni na nastale laži da jedno uho čuvaju optuženome, a ne da oba pruže tužiteljima. Tako će ispuniti božansku zapovijed koja izrijekom izjavljuje: "Nećeš prigrliti lažni glas" (Izl 23,1). Jednako: "Pravedan sud sudite između čovjeka i između njegova bližnjega" (Pnz 1,16). Time božanski zakon naređuje da se ne vjeruje klevetama protiv odsutnih već da se sudi nazočnim optuženicima.

[915] Usp. Post 39,7-21.

RÉSUMÉ

Comme de coutume nous avons divisé notre livre cette fois aussi en deux parties. Dans la première il y a huit chapitres qui sont une sorte d'introduction. La seconde partie contient les écrits de Théodoret de Cyr que nous avons traduits en notre langue maternelle qui est le croate.

Pour commencer nous résumons la partie introductoire de notre livre. Dans le *premier chapitre* nous parlons assez birèvement de la vie de Théodoret de Cyr. C'est tout à fait indispensable pour le connaître et pour saisir comme il se doit son enseignement théologique.

Le *deuxième chapitre* est un aperçu de tous les écrits de Théodoret. On sait qu'il a écrit bien de livres. Il n'y a presque aucun domaine théologique où Théodoret n' a pas dit un mot spécial et vaiment à lui. Etant donné que Théodoret a mentionné dans les ouvrages que nous avons rendus en croate beaucoup de noms des personnalités très diverses nous en disons quelques mots pour qu'on les connaisse au moins un peu. Cela nous le faisons dans notre *troisième chapitre.*

Dans le *quatrième chapitre* nous présentons Théodoret comme exégète, comme pneumatologue et surtout - on comprend aisément pourquoi - comme théologien qui possédait une abondante et riche christologie.

Dans le *cinquième chapitre* nous nous occupons de l'épître de saint Paul aux Philippiens et d'une manière particulière de l'hymne christologique qui se trouve dans cette épître. La raison de ce chapitre est celle-ci: nous avons traduit l'explication de Théodoret de cette lettre de Paul.

Dans notre *sixième chapitre* nous avons fait à peu près la même chose pour l'épître de saint Paul aux Colossiens. C'est parce que nous avons traduit également le commentaire de Théodoret de cette épître de Paul.

Le *septième chapitre* de l'introduction n'est qu'une série de notes de longueur inégale. Le *huitième chapitre* dans l'introduction traite du concile de Chalcédoine et de sa définition christologique. Nous l'avons composé parce que Théodoret de Cyr lui-même est intimement lié avec ce concile.

La deuxième partie de notre livre est la traduction des oeuvres de Théodoret de Cyr. Il s'agit des oeuvres suivantes:

1. - *Interpretatio Epistolae ad Philippenses,*
2. - *Interpretatio Epistolae ad Colossenses,*
3. - *Expositio rectae fidei,*
4. - *De sancta et vivifica Trinitate,*
5. - *De incarnatione Domini,*
6. - *Épître 83: à Dioscore, évêque d'Alexandrie,*
7. - *Épître 104: à Flavien, évêque de Constantinople,*
8. - *Épître 113: à Léon, évêque de Rome,*
9. - *Épître 147: à l' économe Jean,*
10. - *Épître 131: à l'évêque Timothée,*
11. - *Épître 146: aux moines de Constantinople.*

VAŽNIJE KRATICE

DACL = Dictionnaire d'archéologie chrétienne et liturgie

DB = Dictionnaire de la Bible

DBS = Dictionnaire de la Bible, Supplément

DHGE = Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclési astiques

DoB = Dictionary of the Bible, J. Hastings

DS = Dictionnaire de spiritualité

DTC = Dictionnare de théologie catholoqie

LThK = Lexikon für Theologie und Kirche

NCE = New Catholic Encyclopedia

NJBC = The New Jerome Biblical Commentary

RAC = Reallexicon für Antike und Christentum

SC = Sources Chrétiennes

ThW = Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, G. Kittel

TRE = Theologische Realenzyklopädie

IZBOR IZ BIBLIOGRAFIJE

ALTANER B. -A. STUIBER, *Patrologie,* Herder, 1966.
AZÉMA Y., *Théodoret de Cyr, Correspondance,* I, SC, 40, Paris, 1982.
AZÉMA Y., *Théodoret de Cyr, Correspondance,* II, SC, 98, Paris, 1964.
AZÉMA Y., *Théodoret de CyrCorrespondance,* III, SC, 111, Paris, 1965.
AZÉMA Y., *Théodoret de Cyr,* DS, 15, 418-435.
BAILLY A., *Dictionnaire grec-français,* Paris, 1903.
BARDY G., *Théodoret,* DTC, 15, 299-325.
BENOIT P., *Colossiens,* DBS, 7, 157-170.
BYRNE B., *The Letter to the Philippians,* NJBC, 791-795.
CANIVET P., *Théodoret de Cyr, Thérapeutiques des maladies helléniques,* I-II, SC, 57, Paris, 1958.
CANIVET P. - LEROY-MOLINGHEN A., *Théodoret de Cyr, Histoire des moines de Syrie, "Histoire Philothée",* I, SC, 234, Paris, 1977.
GRILLMEIER A., *Christ in Christian Tradition,* Mowbrays, 1975.
GRILLMEIER A. - BACHT H., *Das Konzil von Chalkedon, Geschichte und Gegenwart,* I-III, Würzburg, 1962.
GUINOT J.N., *Théodoret de Cyr, Commentaire sur Isaïe,* I-III, SC, 276, 295, 315, Paris, 1980, 1982, 1984.
HENRY P., *Kénose,* DBS, 5, 7-161.
HORGAN M.P., *The Letter to the Colossians,* NJBC, 876-882.
KELLY J.N.D., *Altchristliche Glaubensbekenntnisse, Geschichte und Theologie,* Göttingen, 1972.
KELLY J.N.D., *Early Christian Doctrines,* London, 1973.
LIÉBAERT J., *L'incarnation,* Paris, 1966.
MURPHY J. -O'CONNOR, *Philippiens,* DBS, 7, 1211-1233.
PAVIĆ J. - TENŠEK Z., *Patrologija,* Zagreb, 1993.

SADRŽAJ

Četvrto poglavlje

Peto poglavlje

OTAČKI RADOVI ISTOGA AUTORA

1. Bazilije Veliki, DUH SVETI,
   Makarska, *Služba Božja,* 1978.
2. Atanazije Veliki, PISMA O KRISTU I DUHU,
   Makarska, *Služba Božja,* 1980.
3. K.S.F. Tertulijan, SPIS O KRSTU, Zagreb, *KS*, 1981.
4. Grgur iz Nise, VELIKA KATEHEZA,
   Makarska, *Služba Božja,* 1982.
5. Grgur iz Nise, SPIS O DJEVIČANSTVU,
   Split, *Symposion*, 1982.
6. Origen, POČELA, Split, *Symposion*, 1982.
7. Ambrozije, OTAJSTVA I TAJNE,
   Makarska, *Služba Božja*, 1986.
8. Ciprijan, JEDINSTVO CRKVE, EUHARISTIJA,
   MOLITVA GOSPODNJA, Makarska, *Služba Božja*, 1987.
9. Augustin, POUČAVANJE NEUPUĆENIH,
   Makarska, *Služba Božja*, 1988.
10. Augustin, GOVORI - 1, Makarska, *Služba Božja*, 1990.
11. Augustin, RUKOVET, Makarska, *Služba Božja,* 1990.
12. Augustin, GOVORI - 2, Makarska, *Služba Božja*, 1993.
13. Leon Veliki, GOVORI, Makarska, *Služba Božja,* 1993.
14. Marijan Mandac, SVETI JERONIM DALMATINAC,
    Makarska, *Služba Božja,* 1995
15. Jeronim, TUMAČENJE MATEJEVA EVANĐELJA,
    Makarska, *Služba Božja,* 1996.
16. Jeronim, TUMAČENJE JONE PROROKA
    Makarska, *Služba Božja,* 1997.
17. Jeronim, TUMAČENJE PAVLOVIH POSLANICA
    Makarska, *Služba Božja,* 1998.
18. Egerija, PUTOPIS, Makarska, *Služba Božja,* 1999.
19. Ivan Zlatousti, KRSNE POUKE,
    Makarska, *Služba Božja,* 2000.
20. Ćiril Aleksandrijski, UTJELOVLJENJE
    JEDINOROĐENCA - JEDAN KRIST
    Makarska, *Služba Božja,* 2001.
21. Teodoret Cirski, IZABRANI SPISI,
    Split, *Služba Božja,* 2003.
22. Euzebije Cezarejski, CRKVENA POVIJEST (u tisku)

ISBN 953-6236-13-3